c.4

4.

VACCINATIONENS

HISTORIA

I

FINLAND

AF

J. I. BJÖRKSTÉN.

I.

HELSINGFORS 1902

HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI.

VACCINATIONENS

HISTORIA

I

FINLAND

AF

J. I. BJÖRKSTÉN.

I.

HELSINGFORS 1902
HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI.

Förord.

Vid firandet af vaccinationens sekularfest, beslöt Finska Läkaresällskapet att en historik öfver vaccinationen i Finland skulle utgifvas. I detta syfte vände sig sällskapet till Arkiater O. Hjelt med anhållan om att han benäget ville åtaga sig arbetet. Då emellertid Arkiater Hjelt af bristande tid icke kunde tillmötesgå läkaresällskapets önskan, emottog undertecknad, efter mycken tvekan, det hedrande uppdraget.

Jag hade hoppats att tidigare få arbetet i sin helhet afslutadt, men då förhållandena omöjliggjort detta, ber jag att, med anledning deraf att under detta år ett sekel förflutit sedan vaccinationens införande i Finland, härmed ödmjukast få till Finska Läkaresällskapet öfverlemna arbetets första afdelning, innefattande vaccinationens historia till och med år 1809.

Helsingfors den 17 Mars 1902.

J. I. Björkstén.

Ibland de många lysande upptäckter, som det menskliga snillet bragt i dagen, intager ovedersägligt vaccinationen ett hedersrum. Ty den utgör icke allenast en seger och en vinning för vetenskapen, särskildt för den medicinska, utan den har äfven beredt en dyrbar fördel för hela menskligheten, hvilken genom densamma befriades från den förödelse och nöd, som smittkopporna öfverallt skoningslöst framkallat. — Väl hade också pesten under en följd af sekler anstält våldsamma härjningar, som antagas hafva bortryckt ungefär 24 millioner menniskor i Europa, men detta antal är dock ringa i jämförelse med koppornas ödeläggelser, hvilkas offer, enligt gjorda beräkningar, endast i Europa under 18:de århundradet uppskattas till 45 millioner [1]). Kopporna hade dock under flere föregående århundraden i härjande tåg dragit fram öfver vår världsdel, men de ofullständiga uppgifter, som angående dödligheten under dessa tider förefinnas, hafva icke tillåtit att ens närmelsevis beräkna och sammanställa det antal, som dukat under för denna farsot. Ännu mindre möjligt är att uppskatta förödelsen i de öfriga verldsdelarne. Med visshet vet man blott, att hvarhelst kopporna först framträdt, död och förstöring ständigt följt i deras spår och att de icke i sin framfart låtit sig hindras hvarken af olika klimat eller folkraser. Såväl Grönlands innebyggare som Afrikas negrer delade samma öde.

Man är derföre fullt berättigad att ställa denna farsot främst bland alla de sjukdomar, som såväl i fordna som nuvarande tider spridt förödelse och död. Men då dertill lägges

---

[1]) Jul. Petersen. Kopper och Koppeinpodning Kjöbenhavn 1896. Detta arbete har hufvudsakligen blifvit följdt vid här i största korthet affattade inledande historik.

att många af dem, som genomgingo smittkopporna, efteråt framlefde ett eländigt lif, vanstälda, lytta, blinda eller döfva, och att dessa olyckligas antal beräknas ungefär lika högt som de dödas, så häpnar tanken vid denna oerhörda ödeläggelse af menniskolif, menniskokraft och mensklig lycka, som kopporna åstadkommit.

Emot alla dessa sorger och olyckor har vaccinationen ställt ett väldigt bålverk. Kopporna förekomma numera jämförelsevis sällan och då de angripa vaccinerade personer, äro de vanligen mycket lindriga. Vaccinationen har sålunda blifvit en välsignelse för hela menniskoslägtet och dess upptäckare Jenner skall fortlefva i tacksam hågkomst, såsom en af menniskoslägtets största välgörare. Derföre firades också den 14 Maj 1896, hundrade årsdagen af den första kokoppympningen, öfverallt inom de civiliserade ländernas medicinska sällskap såsom en högtidsdag.

Äfven i rent vetenskapligt afseende har vaccinationen varit af stor betydelse, emedan den lämnat bevis för att ett smittämne, som försvagats genom att det öfverförts å lämplig djurorganism, gifver, inympadt på menniskan, en starkare motståndskraft eller till och med en viss grad af immunitet emot en ny infektion af samma sjukdom. Vaccinationen kan sålunda på sätt och vis anses hafva banat vägen för långt senare och mera systematiskt bedrifna immuniserings åtgärder.

När och hvar koppsjukdomen först uppträdt, är icke med full visshet utredt. I Hindostan och Kina synas kopporna hafva varit kända i uråldriga tider och det uppgifves att sjukdomen inkommit till Kina omkr. 1122 f. Chr. I Indien dyrkade man en särskild gudinna, som fått sig förlänad makt öfver kopporna [1]).

När kopporna kommo till Europa är likaledes en outredd och tvist underkastad sak. Af flere författare antages detta hafva inträffat år 569 eller 572 e. Chr. i Italien genom Kejsar Justiniani, från belägringen af Mekka, återvändande trupper [2]). Rosén von Rosenstein uppger ganska bestämdt, »att de år 622

---

[1]) Erich Peiper; Die schutzpockenimpfung. Berlin 1901, P. Kübler, Geschichte der Porken und der Impfung. Berlin 1901.

[2]) Bohn, Handbuch der Vaccination, Leipzig 1875.

eller 640 först kommit från Araberne till Egypten och till Spanien år 714» [1]). De första otvetydiga meddelanden af läkare angående kopporna finnas i Rhazes skrift från 10:de århundradet »de variolis et morbillis» Han beskrifver den såsom en. inom hela det islamitiska området vidt utbredd sjukdom, hvilken knappt en eller två personer undgingo. Han framhåller för öfrigt såsom en afgjord sak, att Galén känt till denna sjukdom samt att den varit väl bekant för den syriska presten och läkaren Ahron. [2]). Andra förmena åter att den af Galén beskrifna s. k. antoninska pesten icke varit någon koppepidemi. — Sedan kopporna en gång inkommit, försvunno de ej mera från Europa, utan spridde sig omkring i allt vidare kretsar.

Vid koppornas första uppträdande och ännu många århundraden derefter uppfattades de af läkarne icke såsom en sjukdom, utan i enlighet med herskande medicinska teorier, såsom en naturens välgörande reningsprocess för aflägsnande af orena och osunda ämnen från blodet. Det fanns således intet skäl att söka motarbeta dem. Tvärtom ansåg man sig böra underlätta naturens bemödande att drifva kopporna ut till huden och använde derföre medel, som ansågos egnade att framkalla sådan verkan. Hit hörde stark värme i sjukrummet med uteslängande af frisk luft samt invärtes hetsande medel, hvaribland det i äldre tider ryktbara Theriak med förkärlek användes [3]). För samma ändamål begagnades af arabiska läkare en ifrån folkmedicinen hemtad och af en fransk lekman, Marcellus empiricus, rekommenderad metod att för blodets afledande från de inre organen till huden inveckla den sjuke i röda tyger, hvilket behandlingssätt på 1300-talet åter upptogs beträffande kopporna af engelska läkaren Gaddesden. I nyaste tider har D:r A. R. Finsen äfven användt

---

[1]) Underrättelser om barns sjukdomar, Stockholm 1771.

[2]) A. Hirsch, Handbuch der historisch geographisken Patholojie, Stuttgart 1881.

[3]) Theriak lärer ursprungligen innehållit 160 särskilda beståndsdelar. Pharm. Bor. Ed. V föreskref endast 12; Opium, löst i Malagavin, Valeriana, Scilla, jernvitriol, m. fl. blandade med honing till en mos. — 1 uns = 30 gr innehöll 1 gram = 0,06 opium. Oesterlen, Handbuch der Heilmittellehre, Tübingen 1853.

röda tyger för att derigenom förmildra kopputslagets vanställande följder [1].

Ännu bör här beröras en egendomlig kurmetod, som användes i folkläkekonsten och afsåg sjukdomens aflägsnande från den angripne genom förmedling af andra lefvande varelser, hvilka skulle draga till sig smittämnet. I detta afseende ansågos paddor, lagda under sjuksängen, hafva en särskild förmåga att insuga sjukdomsgiftet, hvilken egenskap äfven tillskrefs andra djur, isynnerhet får, som placerades i sängen bredvid den sjuke. Men den kraftigaste verkan i detta hänseende antogs dock en ung frisk menniska kunna utöfva och blef en högförnäm person, t. ex. en prins, angripen af kopporna, tvekade man icke att tillgripa och använda detta heroiska medel [2].

Omsider började dock koppornas förödelser väcka tvifvel om deras helsobringande natur. I medlet af 16:de århundradet uppträdde Fernelius [3]) emot det hittills gällande åskådningssättet och framhöll, att en sjukdom, som uppträder epidemiskt på ett så våldsamt sätt som kopporna, måste vara beroende af en luftinfektion, en constitutio epidemica, och ingalunda

---

[1]) Detta behandlingssätt har äfven varit användt här i Finland, enligt hvad Rosén v. Rosenstein meddelar. Han anför neml. i sitt ofvan anförda arbete, sid. 163 följande: »En Fru från Finland kom, för några år sedan till Stockholm, och upptäckte för Hofvet et af henne försökt medel, igenom hvilkets bruk man skulle få föga Koppor. Det blef för mig upptäckt och bestod deruti, att den sjuke skulle hafva pa sig Skarlakan, i stället för Lintyg, och ansigtet täckas med detsamma. Jag berömde hennes välmening, men ansåg medlet för otilräckeligt.»

[2]) J. Petersen, a. a. Denna metod erbjuder ett ganska stort intresse, emedan det åskådningssätt, som låg till grund för densamma, neml. att en sjuk kunde återvinna helsan, om hans sjukdom öfverfördes på en annan person, äfven förefinnes i flere trakter af vårt land, beträffande en annan svår sjukdom, syfilis. Det synes berättigadt att antaga det denna folkföreställning under tidernas lopp småningom arbetat sig fram och trängt ända hit samt bibehållit sig och fortlefvat med samma seghet, som andra gamla traditioner. Och kan till stöd för denna förmodan ytterligare framhållas, att koppor och syfilis i 16 århundradet i sjelfva verket förvexlades med hvarandra och i terminologin betecknades med samma benämning, ehuru senare med tillsatts af något särskiljande ord: Gros Verole (syfilis), »petite verole» (koppor), »the great pocks» och »Small-pocks», »pocker» och »pocken».

[3]) Jean Fernel från Amiens; d. 1558.

kunde utgöra en enkel fysiologisk reningsprocess. Denna åsigt synes dock icke hafva vunnit många anhängare, alldenstund den redan nämnda utdrifvande behandlingen fortfarande bibehölls ända till Sydenhams tid och ännu derefter. Sydenham [1]), som väl äfven i febern såg ett naturens bemödande att utdrifva materia peccans från blodet, antog dock denna vid kopporna hafva en inflammatorisk karakter, hvarföre dess våldsamhet borde hämmas genom en kylande behandling eller medelst åderlåtningar. Det var således ett helt annat behandlingssätt han införde och hans metod kom till ganska vidsträckt utbredning. — Men hvarken den ena eller den andra metoden visade sig verksam vid en svårare epidemi. Läkekonsten vacklade hit och dit, gamla medel pröfvades ånyo, alla med samma resultat. Icke bättre gick det med prophylaktiska försök. Utgående från Arabernes lära att orsaken till kopporna vore att söka i det »orena fosterblodet», tömde man blodet från nafvelsträngen och ingned den med salt. Likväl rasade kopporna med samma våldsamhet och skonade hvarken koja eller slott. Åren 1670—1674 härjade »svarta koppor». I början af 1700-talet hade kopporna innästlat sig i de större städerna och uppblossade med korta mellanskof i nya epidemier. 1719 var för hela Europa ett »koppår» [2]). — Nu vändes blicken mot en egendomlig förebyggande metod, som länge varit känd och begagnad såsom ett folkmedel i åtskilliga trakter, och detta medel var inokulation af koppgift eller såsom den äfven benämnes: variolation.

Ympning med koppmaterie såsom ett skyddsmedel mot smittkoppornas våldsamma förödelser var i sjelfva verket icke något nytt. Denna prophylaktiska åtgärd har gamla anor och var såsom folkmedel känd och utöfvad långt tillbaka i tiden i Ostindien och Kina och hade äfven länge varit bruklig hos Araberne vid Medelhafvets stränder samt i Cirkassien. I Kina, der koppympning sedan år 590 eft. Chr. uppgifves hafva varit utöfvad till skydd mot koppsmittan [3]), användes för smittans öfverförande skjortor, indränkta i koppgift eller kopprufvor

---

[1]) Thomas Sydenham, 1624—1689.
[2]) J. Petersen, a. a.
[3]) Kübler, a. a.

införda i näsborrarne. I Ostindien åter, hvarest inokulationen antages tidigare kommit i bruk, hade ympningen ett slags religiös karakter och förrättades uteslutande af Brahminerne. Dessa gingo under de sista veckorna af den kallare årstiden från hus till hus och verkstälde ympningen, efter det objekten underkastats någon tids fasta. Ympstället var yttre sidan af öfver- eller underarmen. Der anbringades med knif 15 à 16 ytliga snitt, hvilka betäcktes med ett bomullsknippe, dränkt i koppvar och fuktadt med vatten från den heliga Gangesfloden. Härvid är att märka att det använda ympämnet alltid var öfverårigt och framför allt att det var taget från inokulerade, men aldrig från naturliga koppor. Behandlingen bestod derjämte af öfvergiutning med kallt vatten 2 gånger om dagen, hvilket med afbrott af de dagar, då eruptionsfebern pågick, fortsattes ända tills rufvorna affallit. Så snart kopporna blefvo variga öppnades de med en törntagg och innehållet uttömdes, med undvikande af luftinträde, genom ett försigtigt tryck. De ympade måste iakttaga ett enkelt lefnadssätt samt vistas ute i friska luften. Faran af denna med konst framkallade koppsjukdom var genom detta ympningssätt så ringa, att endast undantagsvis någon dog. — I Cirkassien, der inokulationen förnämligast afsåg bevarandet af qvinnornas skönhet, för att man vid deras försäljning till harem skulle erhålla högre pris, utfördes ympningen under första halfva lefnadsåret på ett enkelt sätt, med nål.

Koppympningen hade äfven småningom framträngt till Europa, hvarest man finner den under det 17:de århundradet omtalad såsom känd i England och Skottland, i Westpreussen, Danmark, Sverge (Öster och Wester-Göthland) samt i Grekland, der den isynnerhet användes i Thessalien. Men det var först i början af 18:de seklet, som intresset för variolationen väcktes hos den bildade allmänheten. Förtjensten häraf tillkommer en läkare i Konstantinopel, Timoni, grek till börden, men utbildad vid universiteten i Oxford och Padua. Uppmärksammande den framgång hvarmed en gammal thessalisk qvinna utförde smittkoppympning, intogs han af lifligt intresse för denna sida af folkmedicinen och begynte anställa noggranna observationer öfver detta märkliga öfverförelsefenomen. Angående denna grekiska inokulationsmetod, som huf-

vudsakligen bestod deruti, att ympningen verkställdes under kyligare årstid, att ympämnet togs ifrån lättare fall vid den tidpunkt då kopporna i ansigtet började intorka samt att endast friska personer ympades, gjorde Timoni meddelanden i vetenskapliga tidskrifter samt offentliggjorde ett särskildt arbete om koppympningen. Ungefär samtidigt hade en svensk läkare, Samuel Skragge, [1]) lifmedicus hos Carl XII under hans vistelse i Bender, erhållit af Timoni meddelande om inokulationen. Skragge afsände berättelse härom till Rådet i Stockholm, men intet afseende fästes dervid. De svenska rådsherrarne hade denna gång annat att tänka på, än kurer mot kopporna. — För fullständighetens skull bör väl äfven här nämnas att en inokulation, efter hvad man vet, den första i vestra Europa, år 1719 företogs af en ung tysk läkare, Eller, som studerade i Paris och af en grekisk studiekamrat hade hört koppympningen och dess utförande omtalas. Inokulationen hade lyckats, men vann, det oaktadt, derstädes icke efterföljd. — Variolationens allmännare införande i Europa och dess upptagande af läkare såsom ett skyddsmedel, hvarigenom den erhöll en kulturhistorisk betydelse, härleder sig egentligen från året 1721, då såsom kändt, Lady Mary Wortley Montague, engelska ambassadörens i Konstantinopel gemål, lät utan vidare förberedelser inokulera sin 6-åriga dotter af D:r Maitland i London, der en fruktansvärd koppepidemi vid denna tid rasade. Lady Montague hade redan 4 år tidigare i Konstantinopel låtit ympa sin 6-åriga son af en gammal thessalisk qvinna, hvilken vid denna tid derstädes utöfvade inokulation och, enligt uppgift, med framgång ympat flere tusende personer. Vid detta ympningstillfälle begagnade qvinnan en slö nål och misshandlade derigenom barnet, hvarföre ambassadens läkare, den förenämnde D:r Maitland, sköt henne åt sidan och fullbordade sjelf operationen, som lemnade ett lyckligt resultat. Metoden väckte uppmärksamhet och sedan den ytterligare blifvit pröfvad på 6 lifdömde förbrytare i ett af Londons fängelser samt äfven på några barnhusbarn, hvilka alla lyckligen genomgingo operationen, utfördes den äfven af Maitland på konung Georg I:s barn. — Den nya metoden omfattades härefter med entusiasm

---

[1]) Senare adlad »Skraggenstjerna».

och vann allt flere anhängare samt spridde sig vida omkring i andra länder.

Men det räckte icke länge innan intresset svalnade. Några dödsfall ibland de ympade väckte en obehaglig uppmärksamhet. Man försökte förgäfves lugna allmänheten med att framvisa det endast 2 personer af 100 ympade dött, då deremot de naturliga kopporna bortryckte hvar 7:de à 8:de af de insjuknade. Invändningen att det icke var metodens utan utförandets fel, var ej heller egnad att upphjelpa det sjunkande förtroendet. Variolationens motståndare, som under de år koppympningen omfattades med förtroende, tegat och hållit sig stilla, reste sig nu åter och anförde emot densamma allehanda moraliska och religiösa betänkligheter. Derjämte framhöllo de den våda såväl för den enskilda som för det allmänna operationen i och för sig innebar. Man borde ock beakta att inokulatörernas vårdslöshet eller bristande samvetsgranhet och omdöme beträffande valet af ympämne ytterligare förhöjde faran. — Alltnog: opinionen slog ohjelpligt om och koppympningen förde under närmast följande decennier en tynande tillvaro. Den blef till och med i en del länder förbjuden, i andra åter medgifven under vissa förbehåll. Men nya uppträdande koppepidemier bragte åter sinnena i oro och man hakade sig ånyo med begärlighet fast vid variolationens nödankare, som åter kastades öfver bord, då den värsta faran var öfver [1]).

Variolationen hade emellertid i snart sagdt alla land förvärfvat sig gynnare och ifriga förespråkare med stort anseende, om också icke skarpa motståndare, hvilka på alla möjliga sätt

---

[1]) Svara tätt pa hvarandra följande koppepidemier uppträdde i de flesta europeiska länder under 18 århundradet. Dödligheten i koppor i förhållande till totaldödligheten utgjorde i medeltal t. ex. i England:

under medlet af seklet

1741—1750	7,3 %
1751—1760	10.0 %
1761—1770	10,3 %

men under året 1757 uppgick den till 17,2 %, under 1757 till 15,5 %, och under 1763 till 13,3 %. Å andra orter var en ännu större dödlighet. Koppepidemierna i Berlin under åren 1758—1774 utvisa en dödlighet af 8,2 %. Man antager att i Tyskland $^1/_{14}$ à $^1/_{12}$ af dödsfallen förorsakats af koppor. Kübler, a. a.

sökte nedsätta densamma, saknades. Ur striden bröt sig emellertid den åsigt fram, att inokulationen, rätt ordnad, likväl hade stora förtjenster. Man sökte derföre att, med ledning af samlad erfarenhet, länka den in på riktig bana.

Det var fullkomligt klart att variolationen var vådlig derföre att resultatet, hvad den slutliga utgången beträffar, kunde vara ganska osäkert, samt isynnerhet derföre att densamma underhöll smittkopporna och bidrog till deras utbredning, bland annat äfven derigenom att de ympade fingo röra sig fritt omkring. Å andra sidan åter kunde faran inskränkas genom lämpliga anordningar och genom ett omsorgsfullt val af ympämne. Man inrättade derföre särskilda kopphus, der de ympade kunde isoleras och efter konstens regler lämpligen behandlas. Och till behandlingen hörde nu en vidyftig præparation med purgantia, åderlåtningar och medikamenter, hvilken tog 4 à 5 veckors tid i anspråk. Härtill kom ännu att man icke längre bibehöll den ursprungliga enkla insertionen. Koppmaterien, som införlifvats med kroppen, måste ock beredas ett aflopp derifrån, och af denna orsak gjordes flere långa och djupa insnitt, i hvilka med koppvar dränkta velar inlades. Inokulationen gjordes till en komplicerad metod, hvarvid charlataneriet med särskilda konstgrepp och medel sökte imponera på allmänheten. En läkare inledde den förberedande kuren och en kirurg öfvertog insertionen och sårbehandlingen, hvarefter den ympade åter öfverlemnades åt den första läkaren till vidare inre efterbehandling. Vid valet af ympämne var man ej nogräknad; det togs ofta från suppurerande, öfvermogna koppor. — Tydligt är att koppinokulationen under sådana förhållanden icke kunde tränga till de djupare lagren af folket och sålunda ej heller motsvara förhoppningarna på ett allmänt skyddsmedel.

För öfrigt hade variolationens anseende åter gått nedåt, isynnerhet genom de Haens [1]) betänkligheter emot densamma. Men detta räckte icke länge. Redan 1760 kom koppympningen åter till heder och gick nu en lysande framtid till möte. Det

[1]) De Haen dref en stark agitation emot variolationen i sina skrifter 1757 och anförde ibland andra skäl emot densamma, otillbörligheten att ingripa i Försynens rådslag.

var nemligen vid denna tid en ung italiensk läkare, Angelo Gatti, professor vid universitetet i Pisa, som efter att hafva studerat koppympningen i Orienten och Grekland samt i Konstantinopel utöfvat densamma, slog sig ned i Paris och derstädes började en ympningsverksamhet, som kröntes med ovanlig framgång. Den tilldrog sig en välförtjent uppmärksamhet genom enkelhet i metod och de nya principer, som lågo till grund för densamma, och hvilka han ledt sig till genom noggran observation i förening med ett vetenskapligt åskådningssätt. För öfrigt gick hans sträfvan ut på att förenkla hela inokulationsproceduren och tillika göra den så ofarlig, att den icke behöfde utföras af läkare, utan kunde öfverlemnas åt mödrar och ammor. På sådant sätt skulle ympningen blifva allmänt spridd och komma att utgöra ett skyddsmedel för alla folkklasser. Det var ju ett mål värdt att sträfva för. Men i entusiasmen för sin sak glömde han att iakttaga tillbörlig hofsamhet. Då han fullständigt bröt med hittills rådande opinioner, gjorde han det på ett så aggressivt och hänsynslöst sätt att, om han ock tillvann sig anhängare, växte också antalet af förbittrade och hätska motståndare. Dessa underläto icke att påvisa den verkliga faran af koppornas utbredande genom de af Gatti inokulerade, hvilka fritt rörde sig omkring öfverallt med fullt utslagna koppor. Derjämte påbördades Gattis inokulationer, hvilka hela vintern pågingo, skulden dertill att koppepidemin i Paris 1762 fortfor under en betydligt längre tid, än tillförene varit vanligt. Följden af dessa anklagelser blef också den, att koppympning år 1763 tillsvidare förbjöds i Paris och Versailles, likasom det ock stadgades att en hvar inokulerad person måste hålla sig afskild i 6 veckor efter ympningen. Detta var det första resultatet af Gattis energiske sträfvanden och framkallade protester från flere håll. Voltaire skref ironiskt: vi hoppas att inokulationen belägges med dödsstraff. — Gatti sjelf utgaf ett par skrifter, i hvilka han klart framhöll hvad inokulationen åsyftade och innebar samt stälde empirin i vetenskaplig belysning. Inokulationen, säger han, framkallar en lokal och primär infektion och först senare en derifrån utgående sekundär infektion med universelt exanthem. Med synnerlig hätskhet anfaller han läkarne, hvilka han lägger ympningens förfall till last i följd af egennytta.

Han framhåller vidare att de strider, som förts beträffande koppympningen, endast gält dess nytta eller skada, men att ingen egnat någon tanke åt metodens förfullständigande, oaktadt dess brister för en hvar varit i ögonen fallande. Till inokulationens försvar, anser han sig icke behöfva uppträda, men vill endast på grund af egen erfarenhet framvisa det bästa sättet för dess utförande. Preparationen förkastas såsom onödig och till och med skadlig; likaså de stora ympsnitten. Deremot förordar han det af de grekiska inokulatorerne med lycklig framgång använda ympsättet att med en nål, fuktad med koppmaterie, gör lätta instick snedt under huden, ty koppgiftet är så intensivt, att den minsta del deraf framalstrar koppor; en större mängd gör sjukdomen svårare. Ympmaterien får aldrig tagas från koppor, stadda i full varbildning och ett direkt öfverfördt ympämne är att föredraga framför ett uppbevaradt. Vidare anför han den vigtiga iakttagelsen, att kopplymfan i allmänhet visar godartade egenskaper, om den gått genom en rad af individer och att altså ympämne från inokulerade koppor framkallar en lindrigare sjukdom. Detta var ju i sjelfva verket icke någon ny upptäckt, ty redan Brahminerne kände till förhållandet, men det hade under tidernas lopp hunnit glömmas och var sannolikt på Gattis tid att anse såsom en ny iakttagelse.

Det uppsving inokulationen gjorde vid slutet af 1760-talet antages dock icke vara en följd af Gattis reformatoriska verksamhet. Det tillskrifves nästan helt och hållet en likartad rörelse, som samtidigt uppstod i England, der bröderna Sutton äfven uppträdde med en ny ympmetod, som i praktiskt hänseende hade nära beröringspunkter med Gattis, i det den äfven införde en enklare inokulation med nål och uteslöt all preparation, hvars hämmande inflytelser på inokulationens allmännare utbredning allt klarare framträdde. Denna metod, som emellertid förskaffade dess upphofsmän stort anseende och betydliga inkomster, hölls i början hemlig och meddelades i ett manuskript, innehållande grundsatser och regler, endast åt deras lärlingar och medhjelpare under strängt tysthetslöfte. När hemligheten sedan blef uppdagad, befanns manuskriptet innehålla recepter på afförande piller och syrliga etheriska likörer, men den egentliga metoden stödde sig på samma

grundsatser, som Gatti kämpat för och följt. — Dock var det egentligen först efter det den ansedda läkaren Thomas Dimsdale upptagit Suttons metod och afklädt den det charlataneri, i hvilket den varit höljd, som den uppmärksammades af läkarne. Inom några år hade den Sutton-Dimsdaleska metoden, som den numera kallades, förvärfvat sig en obestridd auktoritet och vunnit insteg i alla land samt bibehöll sitt anseende till dess den aflöstes af vaccinationen.

Variolationen uppnådde dock aldrig det mål hvartill den syftade och hvilket man genom den hoppats ernå, neml. ett hela den stora allmänheten omfattande skyddsmedel emot kopporna, och förverkligade sålunda ej heller sträfvandet till koppornas utrotande genom den. Man kom snart till den erfarenhet att, om också inokulationen medförde ett verkligt skydd åt de ympade, var det dock just genom den, som koppsjukdomen utbreddes och underhölls, i det att de inokulerade förde smittan med sig och utgjorde en ständigt hotande fara för alla dem, som af en eller annan orsak icke ville eller kommo sig till att underkasta sig operationen. De mera besinningsfulle läkarene började också draga sig för att inokulera och sjelfva Dimsdale höjde en varnande röst emot de öfverallt verksamma inokulatörerna, som utan några kauteler företogo inympningar. Och det visade sig också vid anstälda statistiska undersökningar i England, att då under de 30 första åren af 18:de århundradet af 1,000 döde i detta land 75 aflidit i koppor, antalet i slutet af samma sekel uppgick till 95; mängden af vanstälda, blinda och till helsan brutna, som qvarblefvo vid lif efter genomgången koppsjukdom, tilltog i samma förhållande som dödsfallen. Så ogynsam var i sjelfva verket resultatet af koppympningen enligt kompetente personers undersökningar.

Man började derföre nu yrka på vidtagande af åtskilliga försigtighets mått — och ibland dem stäldes främst: inokulation under sträng kontroll, fullständig isolering af de ympade, ytterlig renlighet samt desinfektion eller förstöring af allt, som varit i beröring med de sjuke. Inokulation skulle företagas samtidigt på alla oympade inom ett visst område, isynnerhet på barn och unga. Särskilda strängt isolerade kopphus med alldeles egen vårdpersonal och betjening, som icke fick hafva

någon beröring med andra, skulle öfverallt inrättas, anmälningsskyldighet anbefallas och, om sjuke vårdades i privata hus, skulle en varningssedel anslås på dörren. På detta sätt hoppades man kunna utrota kopporna. Men deremot gjordes genast den invändning, att de föreslagna åtgärderna icke kunde allmänt genomföras och att man således icke komme målet närmare än förut, då det gällde en så allmänt utbredd och smittosam sjukdom. Och detta bekräftades nogsamt sedermera.

Förslag i syfte att nå målet på annat sätt framstäldes äfven. Man tänkte sig möjligheten att genom preparation kunna modifiera kopplymfan så, att den med bibehållen skyddande kraft blefve ofarlig och tillika, såvidt möjligt, ej framalstrade smitta. Försök i detta afseende hade gjorts af en autodidakt, bonden John Williamson på Shetlandsöarne, hvilken på 1770 och 1780-talen, då svåra koppepidemier derstädes anstälde stora härjningar, ympat flere tusende personer med utmärkt framgång och utan minsta fara. Efter att hafva valt lymfa af en i öfrigt frisk individ, torkade han vätskan i torfrök och nedgräfde den torra lymfan, betäckt med kamfer, i jorden. Här fick den ligga länge, stundom 7 à 8 år, innan den användes. Metoden blef känd i England först efter upptäckten af vaccinationen och blef naturligtvis ej vidare föremål för undersökning. Samma var förhållandet med ett annat rön af en ansedd naturvetenskapsman, med. professorn Pfapp i Kiel, hvilken angaf att torkad och i några veckor uppbevarad lymfa verkade lindrigare och långsammare än lymfa i friskt tillstånd, detta i sjelfva verket redan kändt af Brahminerne.

Liksom variolationen ledde sitt ursprung ifrån folkets egna rön, så har äfven vaccinationen sin rot i folkelig erfarenhet och iakttagelse. Kokopporna voro nämligen icke någon sällsynt företeelse och man hade på orter, der de voro gängse, lagt särskildt märke till, att personer som blifvit smittade af kokoppor, icke derefter angrepos af smittkopporna, då denna farsot härjade ibland deras omgifning. — Det anföres

från Sachsen-Meiningen år 1763 att mjölkerskorna satte stort värde på denna kokoppssmitta, och äfven från Göttingen, 1769 att den ansågs såsom ett säkert skydd mot kopporna. Samma åsigt var rotfäst äfven hos landtbefolkningen i Holstein samt i vissa trakter af England och Skottland. — Bohn anser att detta förhållande emellan kokoppor och smittkoppor varit bekant för ladugårdsskötsel idkande folk redan under tidigare århundraden och omnämner, att Alex. v. Humboldt år 1803 hos herdar i Mexicos bergland funnit denna omständighet känd och genom tradition fortplantad och bevarad. [1]). — Redan 1774 omsattes denna öfvertygelse i praktisk handling, i det en förpaktare i Dorsetshire i sydliga England, Benjamin Jesty, hvilken sjelf tidigare tillfälligtvis blifvit smittad af kokoppor och derefter aldrig blifvit angripen af menniskokoppor, vid en koppepidemi på orten, då läkarne började att inokulera efter den vanliga Suttonska methoden, föll på den idén, att genom inympning af kokoppor på sin hustru och sina två söner, hvilka icke förut haft smittkoppor, söka gifva dem nödigt skydd emot den hotande farsoten. Operationen utfördes af honom medelst nålstygn på armarne och med direkte från koppor å jufret af en ko taget ympämne. Ympningen slog mycket väl och starkt an. För sönerna aflopp denne vaccination lyckligt, men å hustruns arm instälde sig en häftig inflammation med så sträng feber, att läkare måste tillkallas, och Jestys dumdristighet, att i den menskliga organismen införa en sådan djursjukdom (bestial disorder), framkallade en storm af förbittring emot honom hos hans grannar. Sjukdomen aflopp dock lyckligt och hon jemte den ena af sönerna visade sig sedan oemottagliga för koppsmitta, men hos den andra

---

[1]) O. Malm angifver urgamla anor för vaccination. Han anför i Tidskrift för den Norske Lægeförening år 1891 följande: I de äldsta indiska skrifter beskrifvas koppor hos kon och menniskan — och det gifves föreskrifter för vaccination från kojufret på menniskan. I en skrift på sanskrit, hvars titel uppgifves vara Sancteja Grauthan af Hauvontori, skall det stå att läsa: tag vätska af en koppa på spenen af en ko eller armen af en menniska på spetsen af en lancet, stick dermed emellan skuldran och armbågen intill dess blod visar sig; när då vätskan blandar sig med blodet, uppkommer feber af småkoppor, som emellertid är godartad och icke behöfver någon behandling.

sonen slog en 15 år senare anstäld variolation väl an. — Ingen följde vidare exemplet och detta med full afsigt utförda experiment blef icke allmännare kändt för än långt senare, då Jenners metod bröt sig fram.[1]) En annan känd vaccinationen utfördes 1791 af en Holsteinsk skollärare, Peter Plett, under liknande förhållanden. Samtidigt med en begynnande koppepidemi iakttog nemligen Plett en koppliknande sjukdom hos korna, och då han väl kände till folkerfarenheten beträffande kokopporna, företog han, i afsigt att skydda sina elever för koppsmitta, en inympning på 3 af dem med kokopplymfa. Detta skedde i hemlighet, mot föräldrarnes vilja, men då saken blef känd och försöket utföll lyckligt, erhöll han tillgift[2]). Då något år senare en elakartad koppfarsot uppträdde, gingo dessa 3 barn fria, under det deras icke ympade syskon blefvo häftigt angripne. Men äfven detta försök tillvann sig icke större uppmärksamhet och blef ej heller i vidare kretsar kändt, förrän Jenners vaccination vann insteg i Holstein, då man der drog sig Pletts försök till minnes.

Äfven i södra Frankrike, isynnerhet i trakten af Montpellier, hade hos kor, en koppliknande sjukdom, hvilkens tillfälliga öfverförelse på menniskor skyddade för verkliga koppor, varit en länge känd sak. Men detta förhållande gaf ej heller här uppslag till vidare efterforskningar eller åtgöranden.

Omsider började dock läkare, förnämligast i England, egna en närmare uppmärksamhet åt denna folkerfarenhet i af-

---

[1]) Medicinische Wandervorträge. Heft. 52. Berlin 1896. Ueber der Vaccination von Prof. R. v. Jaksch. Jaksch anför efter en äldre källa, att år 1771 en fru Sevel i Kronenburg, för att skydda sig mot smittkoppor, försökt att genom beröring med kopputslag å kojufver blifva smittad af kokoppor, men då hon icke lyckats, hade hon, på en mjölkerskas inrådan med knif gjort en hudrispa och deri anbragt lymfa från kokoppor. Ympningen lyckades väl och hade medfört önskad immunitet.

[2]) a. a. 1802. — Jaksch framställer saken något annorlunda. Plett, hade då försöken att förvärfva smitta af kokoppor på vanligt sätt icke lyckats för 3 af hans elever, förpaktaren Martinis barn, föreslagit att inokulera lymfa från kokoppor på dem. Föräldrarne samtyckte härtill och ympningen verkstäldes samt slog an på alla barnen. Plett stod i beråd att fortsätta ympningen på andra, då hos den yngsta af ifrågavarande barn, feber till följe af infektion i såren instälde sig. Plett miste deraf lusten till vidare försök.

seende å kokoppornes skyddande förmåga, då man vid inokulationer fann immunitet hos en mängd personer, hvilka såsom orsak dertill uppgåfvo att de tidigare hade blifvit smittade af kokoppor. — Man reflekterade ej vidare deröfver och sökte ej heller utgrunda orsaken. Man nöjde sig med antagandet att hos vissa individer fanns en medfödd, naturlig immunitet, eller ock att kokopplymfan verkade såsom ett kemiskt motgift mot smittkopporna.

Det var Jenner förbehållet att gifva uppslag till en förklaring af detta förhållande och att draga konseqvenserna deraf. Det är hans oförvanskliga förtjenst att till först hafva uttalat den åsigt, att kokopporna tillhöra samma sjukdomsgrupp som menniskokopporna och att orsaken till den immunitet de förra åstadkommo betingades deraf. Det var väl då till en början endast en djärf hypothes, hvars sanning först långt senare af vetenskapen blef bekräftad, men Jenner var på grund af folkelig och egen erfarenhet så öfvertygad om dess riktighet, att han ej tvekade att med bestämdhet uttala den samt söka införa den i vetenskapen. Ledd af snillets siareförmåga kämpade han med ifver och skarpsinnighet samt med den fasta öfvertygelsens hänförande kraft fortfarande för dess berättigande att gälla såsom sanning.

Edvard Jenner föddes den 17 Maj 1749 i Berkeley i Gloucestershire, der hans fader var prest. Vid 8 års ålder blef han underkastad koppinokulation med dertill hörande preparation. Han genomgick koppsjukdomen utan synnerlig olägenhet, men blef länge derefter klen, hvarföre han fick motvilja mot variolationen. Vid 14 års ålder kom han i lära hos en ansedd kirurg Ludlow, der han dröjde i 6 år. Under denna tid blef hans uppmärksamhet fästad vid kokoppornas skyddsförmåga genom en bondqvinnas utsaga, beträffande en koppliknande sjukdom, för hvilken hon sökte bot, att den icke kunde vara koppor, emedan hon tidigare haft kokoppor. Efter lärotidens slut kom Jenner till London såsom elev och medhjelpare hos den stora kirurgen John Hunter och här kom han i beröring med flere unga vetenskapsmän och fick impulser till vetenskapliga undersökningar.

Återvänd till sin födelsestad slog Jenner sig ned der som praktiserande läkare och vann mycket förtroende. Såsom inokulatör blef han ofta i tillfälle att iakttaga kokoppornas skyddskraft och egnade mycken uppmärksamhet åt detta förhållande, som ständigt sysselsatte hans tankar och till hvilket han gerna återkom vid samtal med sina kolleger. För att utreda saken företog han det senare så verldsberyktade experimentet den 14 Maj 1796, då han ympade en åtta årig gosse, James Phipps, med lymfa tagen ifrån en pustel på handen af en mjölkerska, Sara Nelmes, som ådragit sig smitta från en ko. På gossens öfverarm gjordes 2 lätta hudsnitt och i öfrigt förfors alldeles på samma sätt, som vid den vanliga koppinokulationen. Till Jenners glädje utvecklade sig i hudrisporna pustler, som hade en afgjord likhet med inokulationskopporna, med den skilnad likväl, att en röd ring bildade sig kring koppblemman, hvilken hade en fördjupning i midten och en blåaktig färg. Rodnaden försvann snart och blemmorna torkade in, bildande sår, som öfverdrogos med en skorpa och läktes långsamt. Han fick deraf sin tillit till kokoppornas skyddande förmåga och sitt antagande af en nära slägtskap emellan ko- och menniskokoppor bekräftadt. Processen aflopp utan andra följder än en ringa ömhet i axillen på 7:de dagen och ett litet illamående på den 9:de. För att förvissa sig om vaccinens icke smittande egenskap, lät han gossen ligga i samma säng med barn, som ej förut haft koppor, och dessa smittades ej heller nu af kokopporna. För att vinna säkerhet beträffande gossens oemottaglighet för variolae ympade man honom den 1 påföljande Juli med lymfa från en koppsjuk. Resultatet häraf blef endast en lindrig hudirritation, en sådan som plägade uppstå efter inokulation å dem, som tidigare hade genomgått smittkoppor. Immuniteten var således bevisad.

På grund af detta experiment och de negativa resultaten vid inokulation af koppgift å personer, som varit smittade af kokoppor, insände Jenner 1797 en uppsats till Royal Society, hvari han fastslog kokoppornas säkra skyddsförmåga på grund af deras nära slägtskap med menniskokopporna. Uppsatsen blef emellertid tillbakavisad med ett vänligt råd till Jenner att icke kompromettera sig med dylika lösliga meddelanden. — Och onekligt var ju bevismaterialet klent.

Men Jenner lät härmed icke afspisa sig. Han omarbetade afhandlingen samt tillade några ytterligare experimenter och utgaf i Juni 1798 en särskild broschyre med titeln: »An inquiry into the causes and effects of the variolæ vaccinæ, a disease, discovered in some of the western counties of England, particularly Gloucestershire, and known by the name of the cow pox» [1]. Han framhåller hurusom kokopporna hafva sitt ursprung från ett koppliknande utslag hos hästen, hvilket genom hästskötare öfverföres till kon, och der får en mera koppliknande karakter och en kraftigare smittinverkan. Öfverförda på menniskor verka de för all tid immunitet för koppsmitta. Till stöd för denna slutsats anför han åtskilliga fall, der personer, som tidigare, ja ända till 30 år förut, varit smittade af kokoppor, visat sig oemottagliga för smittkoppor, äfven vid variolationer. Refererande ånyo sitt grundläggande försök till vaccination med humaniserad lymfa den 14 Maj 1796 tillägger han, att Phipps senare flere gånger blifvit inokulerad med smittkoppor utan någon påföljd. Han meddelar här ett försök, hvars resultat varit af utomordentligt stor betydelse, näml. vaccinympningen den 16 Mars 1798 å en femårig gosse, William Summers, med ett instick, som äfven lämnade positivt resultat. Ifrån denna pustel fortplantade Jenner lymfan genom fem generationer och påvisade sålunda den humaniserade lymfans förmåga att oförändrad bibehålla den ursprungliga kokoppans egenskaper. Jenner allena tillkommer äran af denna vigtiga upptäckt Den ger honom också en obestridlig rätt att hedras såsom vaccinationens upphofsman. Ty endast genom densamma uppnåddes det i alla tider förut eftersträfvade målet att erhålla ett ofarligt och för alla lätt tillgängligt skyddsmedel emot smittkoppornas förödelser. I samma skrift återupprepar han sin teori om koppgiftets identitet med kokoppgiftet, såsom ett försvagadt koppgift, hvarföre han också benämner det Variola vaccinæ. Vidare fästes uppmärksamheten derpå att det är af högsta vigt att lymfan är god och ren, ty annars skyddar den icke.

---

[1] Samma arbete utkom oförändradt omtryckt 1896, London Cassell and Company.

Jenners slutsats om kokoppornes ständiga skyddsförmåga hvilade på en alltför osäker experimentell grundval — och sin hufvudteori om alla koppformers pathogenetiska identitet hade han aldrig försökt att grunda på experimenter, ehuruväl det legat nära till hands. Men hvad som brast i soliditet, ersattes genom hans egen fasta öfvertygelse, hvilken uttalades så säkert och bestämdt, att den väckte tillit på många håll. Vetenskapsmännen kunde dock icke häraf blifva öfvertygade och en häftig strid utspann sig, som räckte ett par år. Jenners teori om hästkopporna såsom urkoppor och kopparnes identitet blef genast häftigt angripen. Försök att inokulera lymfa från hästkoppor på barn och äkta kopplymfa på kor hade lämnat negativa resultat. Dessutom framhöllos flere fall der kokoppssmitta icke gifvit skydd mot menniskokoppor. Slutligen anfördes att kokoppympningen kunde framkalla *verkliga* smittkoppor, och att således vaccinationen öfverhufvud icke erbjöd någon väsentlig fördel framför variolationen. Andra motståndare sökte hos allmänheten väcka fruktan och afsky för ympning med obekanta produkter af djursjukdomar och skildrade de förskräckliga följder, som denna »lues bovilla» komme att förorsaka hos barnen. Men jämte dessa skräckbilder framhölls äfven den af en ganska omfattande kasuistik härledda riktiga slutledning, att ympning med kokopplymfa endast verkar skyddande för en viss kortare tid och icke för hela lifvet, hvilket endast variolationen skulle äga förmåga att göra. Tilllika framställdes också samma betänkligheter, som tidigare användts beträffande variolationen, nämligen att det vore otillständigt att gripa in i Försynens visa bestämmelser, i det att den ofantliga barnadödligheten i koppor hindrade öfverbefolkning och hungersnöd.

Jenner, som sedan 1798 bosatt sig i London för att der bättre kunna verka för vaccinationens sak, blef icke svaret skyldig. I ett par särskilda skrifter bemötte han de anförda anmärkningarna och vidhöll sina påståenden med energi och dialektisk fyndighet. De tillfällen då kokopplymfan icke visat sin skyddsegenskap, vore i verkligheten intet motbevis, ty ympningen hade då otvifvelaktigt blifvit företagen med lymfa från oäkta kokoppor. Jämte de äkta kokopporna finnas nämligen å kornas jufver ofta pustler, som väl likna dem, men icke äro

af specifik koppkarakter. Anvisning till dessa bägge kopparters särskiljande från hvarandra gifver han dock icke och man får det intryck af hans framställning, att han rör sig i en circulus vitiosus; de koppor, som skydda, äro äkta, de öfriga oäkta. Men tillika uppvisar han en annan verklig källa till felslagningen, den nämligen att lymfan varit tagen vid en oriktig tidpunkt, vanligen för sent, då innehållet af pustlerna redan begynt dekomponeras. I afseende å teorin om hästkopporna såsom källan till kokopporna medger han möjligheten af ett felslut. För öfrigt framhåller han, att man icke bör fordra mera af smittan med kokoppor, än med de äkta kopporna. Äfven dessa senare meddela icke ett stadigvarande skydd hos alla, ty man har otvifvelaktiga exempel på, att samma person angripits två gånger af koppsjukdom. Beträffande åter den uppgift att efter en vaccination smittkoppor skulle resulterat, påvisar Jenner att verkliga smittkoppor varit dertill medverkande, emedan ifrågavarande ympningar försiggått på ett koppsjukhus, hvarest ständigt koppsmitta finnes tillstädes, och att de ympade tidigare der ådragit sig koppinfektion. Måhända hafva också de kontroll-variolationer, som vanligen företogos några få dagar efter vaccininympningen, kunnat vara orsaken till smittkoppors utbrott. Med detta plausibla argument vederlades anmärkningens befogenhet.

I de skrifter, som Jenner utgaf till försvar för vaccinationen, synes han föga hafva intresserat sig för utredandet af sakens teoretiska och vetenskapliga sida. Hans sträfvanden hade en företrädesvis praktisk riktning och gingo ut på att ådagalägga vaccinationens gagn för menskligheten samt att bana väg för dess erkännande och allmänna användande. Och härvid kom hans agitatoriska och dialektiska förmåga honom till god hjelp. Man blef öfvertygad om att det dock fanns tillräcklig grund att fortsätta med kokoppympningen och 1799 kom, på initiativ och under ledning af Pearson, läkare vid S:t Georges hospital i London, en »Original Vaccine Institution» till stånd, derifrån lymfa skulle utsändas både till England och utlandet. Detta hade dock skett Jenner ovetande och hans sjelfkänsla och äregirighet kränktes djupt deraf. Genom vänners och gynnares bemedling erhöll Jenner sjelfva Konung Georg III:s protektion och fick i uppdrag att utarbeta planen till en ny och

fullständigare vaccinationsanstalt, företrädesvis afsedd för vaccinering af den fattigare befolkningen. — Jenner utförde med lymfa från hans hemort äfven talrika vaccinationer hos godsegare i närheten af London och lyckades väl också i det afseende, att hans vaccin visade sig bättre än Pearsons.

Hade Jenner till en början haft att kämpa emot svårigheter, så blefvo dessa snart skingrade och med år 1800 började för honom en lyckosam och framgångsrik tid. Han kunde nu uppgifva ett antal af vid pass 100,000 vaccinerade inom England och hans vaccination hade vunnit en ofantligt stor tillslutning på Europas fastland. Lärda sällskap framförde till honom sin erkänsla och egnade honom talrika ärebetygelser. — Jenners anseende hade vuxit till den höjd, att han år 1802 ansåg sig kunna hos parlamentet anhålla om en nationalbelöning. I anledning häraf nedsattes en komité, som grundligt antog sig uppdraget och infordrade utlåtande af åtskilliga kända och ansedda läkare. Det öfvervägande flertalet af dessa erkände kokoppornas skyddsförmåga och gåfvo Jenner det amplaste erkännande, men en annan del ansågo att hans verksamhet icke vore förtjänt af belöning och motsatte sig den. Följden häraf blef att den tillernade summan af 20,000 pund nedsattes till hälften, oaktadt det vid debatten framhölls att Jenner genom sina resor och sin långvariga vistelse i London haft omkostnader, som uppgingo till 6,000 pund, hvarigenom belöningen i sjelfva verket komme att utgöra endast 4,000. Beslutet fattades med 59 röster mot 56.

I början af 1803 stiftades »the Royal Jennerian Society for the extermination of te smallpox», till hvilket Jenner redan tidigare utarbetat plan, och ställdes under Jenners ledning. Af detta sällskap inrättades en centralstation, der det hvarje söcknedag vaccinerades kostnadsfritt från kl. 10—3 och derifrån lymfa utsändes; dessutom upprättades i London 13 filialanstalter. Sällskapet lät vidare utarbeta och ibland allmänheten utdela en i tabellform hållen jämförande öfversigt öfver symtomer samt följder, som framträdde vid smittkopporna, variolationen och vaccinationen, hvarigenom den sistnämndas stora fördelar framstodo i full dager. Sällskapets verksamhet var dock långt ifrån tillfredsställande. Jenner visade sig oförmögen att stå i spetsen för institutet. Redan valet af D:r Walker till vaccina-

tionsläkare var högst olyckligt, emedan denne, som ej hade förtroende till vaccinationen, tillät sig att använda med vatten utspädt smittkoppvar i stället för kokopplymfa. Då detta upptäcktes och Jenner fick honom aflägsnad, antogs en annan läkare, som väl icke var bedräglig, men högst likgiltig och vårdslös. Resultatet af ympningarna blef således mycket ogynsamt. En år 1805 i London utbruten häftig koppepidemi, hvilken angrep åtskilliga vaccinerade, uppväckte mycken oro och framkallade misstämning emot vaccinationen. Variolationen vann åter allmänhetens och delvis äfven läkares förtroende. Förgäfves sökte Jenner utverka förbud emot den sig alltmer utbredande koppympningen och likaså förmådde icke heller Jennerska Sällskapet lugna allmänheten genom att förklara institutets felslagna vaccinationer bero på en »herpetisk diathes», ett sjukligt tillstånd i huden, hvilket skulle hindra vaccinämnets tillbörliga resorption. Misstron hos allmänheten fortfor. Och då under dessa omständigheter år 1807 ett förslag af Skattkammarkanslern framstäldes för parlamentet om en ny nationaldotation åt Jenner på ytterligare 10,000 pund, blef förbittringen så häftig, att Jenner fann rådligast, att lämna London.

Förslaget motsades äfven af en del. En ledamot, Mr Morris, var ense med skattkammarkanslern om att belöning borde tilldelas Jenner, men föreslog beloppet till 20,000 pund. Detta förslag vann stor anslutning. Ett annat förslag om en donation af 10,000 samt ett årligt anslag af 1,000 pund under Jenners lifstid, vann icke understöd. Vid omröstning afgåfvos 60 röster för 20,000 och 37 för 10,000 pund, hvarföre 20,000 pund vann 23 rösters majoritet. Förslaget hade varit understäldt de förnämsta auktoriteters pröfning och dessa hade uttalat sig tillstyrkande, under framhållande af vaccinationens stora och betydelsefulla skyddsverkan och Jenners förtjänster om densamma. Man hade äfven uttalat sig om behöfligheten af en ny och bättre organisation af ympningen och redan år 1808 blef det privata Jennerska Sällskapet ersatt af en statsinstitution »the National Vaccine Etablishment». Jenner, som fortfarande var föremål för utmärkelser samt åtnjöt odelad aktning och erkänsla, hade numera dragit sig undan offentligheten och afled i sin födelsestad den 26 Januari 1823.

Jenners upptäckt af kokopparnas skyddande kraft emot smittkopporna hade småningom trängt fram till de nordiska länderna och äfven här vunnit hängifna anhängare, hvilka klart inseende vaccinationens utomordentligt stora företräden framför den hittills i närmare ett halft sekel förut använda variolationen, med öfvertygelsens värme och en aldrig svikande energi kämpade för införandet af kokoppympningen. Variolationen hade äfven i norden spelat en vigtig rol och bör med tacksamhet ihågkommas, ty utom det att den här, likasom öfverallt annorstädes, var den nödvändiga föregångaren för vaccinationen och beredde jordmånen för densamma, så var den på sin tid det bästa och det enda skyddsmedlet emot smittkoppornas härjningar. Man har, skrifver Spöring, »efter en noggran och accurat calculation befunnit att när ibland dem, hvilka naturligen och utan föregången inoculation fådt kopporne ohngefähr hvar sjette dödt; så har deremot af sådane personer som blifvit inoculerade ohngefähr en allenast ibland femtio satt lifvet till». [1])

Bestämda uppgifter om tidpunkten för smittkoppornas första uppträdande i norden finnas icke. Hvad Sverge beträffar antages såsom säkert att denna sjukdom der var inrotad och väl känd i 16:de århundradet, på grund af en beskrifning Benediktus Olai i sin år 1578 utgifna läkarebok lämnar om den s. k. messlingen, hvilken beskrifning tydligen afser smittkopporna. Under de följande seklen, det 17:de och 18:de fortforo smittkopporna att alltjämt sprida död i vida kretsar. [2]) För att anföra några exempel, så dogo i hela Sverges rike under decenniet 1751—1760 sammanlagt 637,322 personer, hvaraf i koppor och messling 85,056 eller hvar 8:de person; under decenniet 1761—1770 uppgick antalet döde till 704,532, hvaraf i nämnde sjukdomar 92,945 eller äfven hvar 8:de. Rosén v. Rosenstein uppgifver att Sverge hvarje år i koppor och messling förlorade vid pass 9,000 personer och angifver dödligheten i »ordinaira» koppor till 1 bland 7. — Men, tillägger han: »som

---

[1]) Spöring, Herm. Diedr. Inoculatio variolarum eller kort beskrifning om sättet att ympa koppor på menniskior. Åbo 1737.

[2]) O. Medin. Smittkopporna och vaccinationen i Sverge. Hygiea, N:o 6, Juni 1896.

mässlingen är långt mindre dödande än kopporna, så lära dessa senare äga största delen uti den angifna summan af döda».

Frågan om koppympningens införande i Sverge synes hafva utgått direkte från regeringen. I ett Kongl. bref af den 24 September 1753 anbefalles collegium medicum att inkomma med underdånigt betänkande om huruledes koppors inokulerande kunde göras allmänt. Collegium föreslog d. 17 Okt. s. å. »att till utrönande, huruvida denna operation passar sig till vårt klimat och att dymedelst gifva det allmänna nödigt förtroende, innan derom kan publiceras, försök borde anställas i barnhuset i Stockholm, innan någon allmän författning derom blefve utfärdad». [1]) Kgl. Maj:stät biföll icke härtill. Någon vidare åtgärd blef ej heller nu företagen. 1754 afsändes D:r David Schultz till England för att studera inokulationen och efter sin återkomst utgaf han 1756 »Berättelse om koppors ympande». Något synnerligt stort intresse synes detta arbete ej väckt.

De första försöken att inokulera smittkoppor kommo till stånd i Februari eller Mars 1756 i Stockholm. [2]) Den 31 Mars s. å. biföll Kgl. M. till Collegii medici framställning att »ingen ympning utan en förfaren doctoris medici direction och öfvervaro må anställas». Collegium medicum utfärdade den 5 Maj samma år en offentlig kungörelse om koppympningens verkställande. En mängd läkare och enskilda personer bemödade sig att befordra smittkoppympningen, till hvilken förtroendet ökats, sedan de yngre medlemmarne af konungahuset den 9 Mars 1769 med lycklig utgång genomgått inokulation. Koppympningen bedrefs också uti en icke obetydlig utsträckning i Sverge genom hela slutet af 18:de århundradet.

När, hvar och på hvilka vägar koppsmittan först infördes i Finland är obekant. År 1749 omnämnes för första gången uttryckligen att kopporna herrskade inom Finland, »såsom det synes, mest öfver hela landet, men i synnerhet i dess nordliga och

[1]) O. E. A. Hjelt. Svenska och Finska Medicinalverkets historia 1663—1812. Helsingfors 1892.

[2]) O. Medin, a. a.

medlersta delar, äfven i Lappmarken» och år 1750 anföres att kopporna åstadkommit de mesta härjningar och »voro gängse isynnerhet i medel- och syd-Finland äfvensom i Lappmarkerne, dit de med starkt dödande häftighet utbredt sig ifrån Finland». År 1716 omtalas kopporna gängse isynnerhet i de nordliga rikena och 1731 messling i Österbotten samt 1742 koppor i flere trakter af svenska riket.[1] Rabbe anser troligt att koppor redan förrän i 18:de seklet besökt Finland och mig synes att han har allt skäl dertill med hänsyn till deras uppträdande i grannländerna. Då kopporna voro gängse i Sverge före 1578 och enligt Richter[2]) funnits i Ryssland före 1630, under hvilket år Sibiriens innevånare hemsöktes af denna sjukdom, som inkommit från närgränsande ryska provinser, så kan man ej gerna tänka sig att en så smittosam sjukdom skulle behöft öfver 100 år för att hinna till Finland. Och att kopporna verkligen funnits i Ryssland på 1600-talet bevisar en af Zar Feodor Alexejevitsch år 1680 utgifven förordning, som ålade hvarje husägare att anmäla, om någon i hans hus angripits af hetsig feber eller af koppor. — Man torde derföre vara fullt berättigad till det antagande att kopporna, långt tidigare än under medlet af 18:de seklet inkommit till Finland. Om man också icke obetingadt kan ansluta sig till Finska Hushållningssällskapets uttalande i en den 1 November 1802 till Kongl. M:t afgifven underdånig framställning beträffande åtgärder emot smittkoppornas härjningar, att »redan i 3:ne sekler eller derutöfver kopporna i vårt fädernesland anställt de grufligaste förödelser», så bevisar det likväl att koppsjukdomen äfven här varit i långliga tider känd och dess ödeläggande framfart genom tradition i minnet bevarad.

Det är ifrån en jämförelsevis senare tid eller från 1774 vi hafva säkra uppgifter angående koppornas härjningar i Finland. Men de uppgifter, som från 1751 äro samlade och tillgängliga, bevisa att koppsjukdomen varit den mest härjande ibland de farsoter, som hemsökt vårt land. Enligt Hjelt hade under åren 1751—1773 *koppor och messling*, hvilka under denna period voro upptagna i tabellverket under en gemensam

---

[1]) I. Ilmoni. Nordens sjukdomshistoria. Helsingfors. 1846 & 1853.
[2]) Richter. Geschichte der Medicin in Russland. Moskau 1813.

rubrik, bortryckt 41,952 personer. Om man med stöd af den erfarenhet, som föreligger, beträffande förhållandet emellan dödligheten i koppor och den i messling efter år 1774, då hvardera dessa sjukdomar särskildes i egna kolumner, antager detta förhållande såsom 10,5:1,5 eller 7:1 och tillämpar det vid beräkningen af den sannolika dödligheten i koppor under förstnämde period 1751—1773, så skulle under denna tid 35,969 personer hafva aflidit i smittkoppor. Från 1774—1800 uppgick antalet dödsfall till 54,436. För halfseklet 1751—1800 kunde sålunda antalet döda beräknas till något öfver 90,000 personer.[1] Då totaldödligheten för samma tid uppgick till 851,294, så utgör dödsfallens i koppor antal 10,16 proc. af hela antalet döde.[2]

Men härvid företer dödligheten i koppor mycket betydande fluktuationer under skilda år. — Såsom upplysande i detta afseende torde nedanstående sammanställning icke sakna intresse:

År.	Folkmängd.	Total dödlighet.	Döde i koppor.	% af samtlige dödsfall.	Dödsfall i koppor pa 100,000 lefvande.
1754	450,141	15,696	3,105 [3]	19,72	689,8
1756	461,253	16,724	3,406	20,37	738,4
1763	507,905	20,913	4,895	23,41	963,7
1770	560,713	16,824	2,937	17,46	523,8
1781	666,507	17,627	2,970	16,86	445,6
1784	677,764	17,110	3,253	19,01	480,0
1789	705,088	26,658	4,238	15,90	601,1
1794	745,971	23,925	4,629	19,35	620,5
1799	822,374	22,561	5,597	24,32	680,5
1752	437,632	11,400	523	4,59	119,5
1766	529,281	15,144	544	3,59	102,8
1773	587,891	12,564	356	2,83	60,5
1790	705,623	26,895	459	1,71	65,0
1791	704,973	28,856	224	0,77	31,1

[1]) 90,405, enl. beräkning efter angifven grund.

[2]) För jemförelse meddelas dödligheten i några andra sjukdomar under åren 1751—1800. »Hetsig feber», 70,233 = 8,25 % — »Röt och fläckfeber», 26,478 = 3,11 % — Rödsot, 35,910 = 4,22 % — Kikhosta, 56,622 = 6,65 % — Messling, 13,675 = 1,61 %.

[3]) Dödligheten i koppor före år 1774 beräknad, enl. nyss antaget förhållande.

Smittkoppympningen bekantgjordes i Finland genom Spörings nyss anförda arbete. Bland ympningsmetoder förordar han den engelska: å den litet upplyftade huden å arm eller lår göres med lancett en öppning till $1/2$ tums längd och i denna lägges med koppvar väl genomdränkt charpie, hvilket bör qvarligga omkring ett dygn. Efter ympningen bör patienten ej genast lägga sig till sängs och »besvära kroppen med mycket kläders påkastande», utan gå uppe i ett lagom varmt rum, men icke i fria luften. Beträffande ympämnet framhåller Spöring, att »koppvaret måste tagas af en som har variolas distinctas och särdeles om det kan fås af små barn». Vidare bör man iakttaga »att varet tages af den, som har då för tiden gängse och grasserande koppor, hafvandes erfarenheten lärt, att sådane äro de bäste att inympa». »Man måste också vara mån om att få var af den, som har lindrigaste ortkoppor, isynnerhet och framför all ting taga dem, som äro alldeles mogna». Endast fullkomligt friska personer få ympas. Under vissa förhållanden är en förberedelse för ympning nödig. Spörings arbete blef dock icke behörigen beaktadt af samtida läkare.

Den första koppympningen i Finland, som tillika var den första i Sverges rike, verkställdes 17 år senare i Åbo den 17 November 1754 af d. v. provincialläkaren derstädes Johan Haartman å medicine professorn Leches dotter Maria Elisabeth med lyckligt resultat.[1] Haartman meddelar härom:

»Kopporna aflupo lindrigt och lätt fast farsoten var temmeligen svår, och dess andra 3 syskon, som troddes hafva haft de rätta kopporne förut, af denna smittade fingo dem så svåra, att en utaf dem dog». »Genom den ympades systers död i kopporna fick afunden tillfälle med synnerlig impression hos de mästa att lägga hinder till vidare ympnings anställande intill året 1757, då Baron och lagmannen Cederström lät om våren anställa den samma på alla fyra sina barn, af hvilka några troddes förut haft de rätta kopporna». — »Samma vår ympades sedan Baron Yxkulls lilla fröken och Hofrättsrådet Cedermarks fröken med friskt var men utan effekt. Dymedelst blef man förvissad att det kopplika utslag de förut haft varit

[1] O. Hjelt, a. a.

verkliga koppor». Exemplen vunno efterföljd på flera håll. Det hade icke lyckats att förmå torpare att låta koppympa sina barn. I anledning häraf yttrar han: »Skulle nådiga öfverheten behaga stadga, att hvar ympad skulle slippa mantalsskrifningen till sitt 20 ålders år, och medici hugnas med viss belöning för hvarje person de ympade, skulle denna högst vigtiga sak vinna märkelig framgång». [1])

Af Haartman ympade hafva 82 blifvit till helsan restituerade. [2])

Det var isynnerhet i Österbotten koppympningen vann en jämförelsevis god framgång. Provincialläkaren Barthold Rudolf Hast inlade häruti en stor förtjenst och arbetade ifrigt och oegennyttigt för dess utbredande. Hans bemödanden kröntes också med en lysande framgång, i det han, enligt uppgift, under åren 1768—1784 verkställt koppympning å 15,848 barn. Hast började sin ympningsverksamhet i Maj månad 1756, då en fattig flicka först ympades, hvarefter Landshöfdingen Piper lät honom ympa 3 sina döttrar; vid samma tillfälle ympade han i Wasa stad 4 andra barn och följande höst 6 barn. År 1760 verkstälde Hast koppympning å 15 barn i staden och 2 på landet under Oktober—December månader. Föräldrarnes böner och smittans våldsamhet nödgade honom att företaga ympningar på 14 barn i Wasa och närgränsande socknar samt 6 i Uleåborgs stad och 1 i Pyhäjoki socken. I April och Maj 1761 ympades i Jakobstad 23 barn samt i Juni 16 barn i Gamla Karleby.

Vid sistnämnde tillfälle infunno sig kyrkoherden derstädes Jacob Chydenius och hans son, d. v. kapellanen i Nedervetil Anders Chydenius, och gjorde sig af Hast underrättade »om icke allmogens barn förmedels tillhjelp af tjärvattnet, på något mindre kostsamt sätt, än med ståndspersoners barn skett, kunde blifva till ympning præparerade — och till hvad pris för hvart barn, i ett för allt, bemälde doktor kunde samma ympning förrätta», på det att de sedan skulle söka förmå sina

[1]) Utdrag af Provincial Medici Doctor Haartmans berättelse ifrån Abo af den 15 April 1761. Provincial Doctorernes till Kgl. Collegium medicum inkomne berättelser rörande deras Ämbets förrättningar, dessa senare åren, isynnerhet sedan sista Riksdag. Stholm 1761.

[2]) Hjelt, a. a.

åhörare att för sina barn antaga densamma. Hast förklarade sig då, utan afseende å egen fördel, villig att påföljande höst verkställa ympning emot en ersättning af 9 daler kopparmynt för hvarje barn i ett för allt, deri inberäknadt resekostnad och medikamenter. — Chydenierne sökte både enskildt och allmänt verka för saken. Kommінister And. Chydenius vandrade från gård till gård för att öfvertyga sina åhörare och isynnerhet mödrarna om koppympningens nytta och föräldrarnes skyldighet att till barnens skydd låta ympa dem, dervid bemödande sig att undanrödja »fördomar och falska begrepp, inplantade af afvoghet och falska ryckten» samt tillika förehållande huru ringa en sådan kostnad vore, mot barnens lif »och att ett enda barns begrafning kostade 5 à 6 gånger så mycket». Detta var dock ingen lätt sak, tvärtom så mycket svårare att öfvervinna, som allmogen i koppympningen såg ett otillbörligt ingrepp i vår Herres styrelse, till följe hvaraf Chydenius, såsom han sjelf säger, »stod i äfventyr att såsom lärare i en liten församling förlora all den kredit mitt embete tillhörde». Ehuruväl icke alla kunde förmås att lämna sina barn till ympning steg dock antalet af dem, som skulle ympas till 23 stycken, ifrån 1 1/2 till 2 års ålder; yngre barn ympade man ogerna. — Preparationen leddes och öfvervakades i barnens hem med nogaste tillsyn af A. Chydenius. Under Augusti begagnades tjärvatten och under September blodrenande medikamenter jämte tjärvatten. Den 1 Oktober skedde ympningen med lyckligt resultat; allt detta utan någon kostnad från statsverkets sida. — Neder-Vetil kapells innevånare tillkommer sålunda äran att hafva varit de första i Finland, som kunnat förmås att på egen bekostnad låta ympa sina barn. — Detta var början till den stora utbredning koppympningen sedan vann i Österbotten. Förtroendet för densamma växte, då man snart fick erfarenhet af, att de ympade gingo fria från koppsmitta och de icke ympade angrepos af denna sjukdom med alla dess svåra följder.

Samma varma intresse för koppympningen bibehöll Chydenius under hela sitt lif och sökte efter bästa förmåga befrämja dess utbredande. Därföre torde man med allt fog kunna antaga, att koppympningens i Österbotten storartade framgång, till stor del härrör af Anders Chydenius' varma och insigtsfulla bemödanden.

Det var sannolikt nyss nämnda ympningar Hast afser, då han i en berättelse till Collegium medicum omnämner, att han med önskad framgång ympat 25 bondbarn, det äldsta 12 år men inget under 1 år. Han begärde af kronan 12 daler k.mynt för hvarje barn af allmogen, som lyckligen genomgått kopporna genom ympning samt framhöll tillika, »att om han derjämte för hvarje hundrade finge någon douceur», så hoppades han att genom presterskapets biträde ympningen skulle af honom sättas i gång öfver hela Österbotten, utan någon särskild betalning af allmogen, hvilket förslag äfven af ständerna med nöje emottogs och bifölls.

Hast sparade icke heller möda för koppympningens befrämjande. I en notis från Uleåborg af den 15 April 1762[1] skrifves det: »Koppympningen har genom D:r Hast gått framåt. - - - Han har ympat både friska och sjukliga barn. - - - Under preparationstiden och derefter har man med barnen iakttagit en förundransvärd grannlagenhet i efterföljd af de föreskrefna reglorna i dieten. - - - Den tvekan allmänheten hyst om denna operation försvinner allt mer och mer och man förmodar att allmogen äfven antager bruket häraf, som vore ett välsignadt medel att konservera menniskoslägtet och förekomma folkbristen i landsorterna».

I sitt vidsträckta provincialläkaredistrikt, som vid denna tid omfattade hela Österbotten, kunde sjelffallet Hast icke ensam hinna verkställa alla ympningar. Han använde dertill fältskärer och prester, dem han meddelat anvisningar. Äfven andra personer började på hans tillstyrkan och enligt hans råd ympa allmogens barn på landet och det ringare borgerskapets och arbetsfolkets barn i städerna. Och allt gick väl. Preparationerna afskaffades, hvarigenom äfven ympningen vann lättare utbredning. Hast sjelf »gjorde vissa turer hos de koppsjuke, att efterse huru de mådde och att med läkemedel afhjelpa några svårare händelser».

Trots alla bemödanden synes emellertid koppympningen i Finland ej hafva gjort synnerligen hastiga framsteg i början. Enligt en uppgift i Inrikes tidningar den 1 Augusti 1767,

[1]) Inrikes tidningar, N:o 43, den 27 Maj 1762.

N:o 60, hade till slutet af år 1766 i Finland ympats 428 personer, af hvilka i Österbotten 403, nemligen:

af Provincial medicus, assessor Hast . .	387
„ Chirurgus Cederstedt, med Hasts råd .	4
„ „ Kanzau	6
„ „ Brackner i Uleåborg	5
„ en bonde i Malax	1
„ Professor Haartman i Åbo	23
„ Chirurgus Brandt i Borgå	2

Men då enligt samma uppgift i hela Sverges rike intill ofvannämnda års slut det sammanlagda antalet ympade utgjorde 1,038 får man väl dock anse resultatet 41,2 % för Finland ganska tillfredsställande.

Embetsberättelser om kopporna och koppympningen till Collegium medicum från Provincial Medici i Björneborg, Tavastehus och Lovisa, intyga att koppympningen icke haft att glädja sig åt framgång inom deras resp. distrikt. [1])

D:r Björnlund framhåller i skrifvelse af den 22 Februari 1765, att fördomar och ringa kunskap om koppympningens nytta och värde, utgöra hinder för dess vidtagande. »Tvistigheter hos en del lärde utomlands om koppympningens fördelar afhålla många ståndspersoner ifrån dess antagande», Härtill kommer illa sinnade menniskors utspridda ryckte, att de ympade skola deraf förkorta sitt lif och ej hinna till så hög ålder, som de hvilka haft naturliga koppor.

Senare skrifver han: »Koppympning hoppas jag framdeles här blir vedertagen och kommer i bruk såväl, som annorstädes, dock ligga folkets fördomar mycket i vägen».

D:r Zandt anmäler att kopporna grasserat öfver hela länet, men mest i Orimattila, der de först infördes. »84 barn voro redan medtagne innan jag af vederbörande fogde fick derom kunskap». Allmogen vill ej emottaga hjelp och råd. »D:r Björnlund i Björneborgs län har varit så lycklig att träffa derstädes en hederlig man, som tillåtit honom att anställa koppympning på 2 dess barn, hvilket ock med önsklig framgång skett». Med hvad verkan får framtiden visa. »Men jag,

---

[1]) Collegii Medici Riksdagsberättelse.

Colliander och Beijersten hafva ej kunnat öfvertala någon dertill».

D:r Colliander anför den 31 Maj 1765: Att koppympningen i länet ej kommit i bruk härrör »dels deraf, att ingen präst eller ståndsperson har dermed velat göra första början på sina barn, dels äfven af ett allmänt ryckte, som skulle de ympade ej lefva öfver 30 à 40 år».

Koppympningen vann dock sedermera i Österbotten en allt större och större spridning. Den redan nämnda summan 15,848, hvilka enligt uppgift under åren 1768—1784 blifvit af B. R. Hast ympade, bär vittne härom. Hast hade för dessa ympningar af kronan uppburit i premier 10,190 riksdaler, hvaraf dock han till sina medhjelpare utbetalt 3 à 4 daler k.mynt för hvarje barn, som bevisligen lyckligen genomgått kopporna förmedelst ympning. [1])

Efter B. R. Hasts, den 8 Oktober 1784 timade död, gjorde den ofta nämnde kyrkoherden Anders Chydenius hos landshöfdingen i Wasa, Baron Bror Cederström, förslag om nedsättning till 12 à 16 skillingar i premium för koppympningen, men vann ej landshöfdingens bifall, hvilken hos Konungen anmälte den blifvande prov.läkaren till lika stort arvode, som hans företrädare, hvilket äfven beviljades.

Emellertid hade efter Hasts död stadskirurgen i Jakobstad Lars Thodén, hvilken i många år varit Hasts medhjelpare och bevisat sig äga full kännedom i koppympningen, hos K. Maj:t anhållit om att få verkställa koppympning i Österbotten emot samma arvode som B. R. Hast åtnjutit, hvartill Kgl. M. äfven biföll. Thodén hade en vidsträckt verksamhet och hade under 1782 och följande år ympat koppor i Torneå stad samt samma år i Turtola socken å 59 barn, i Neder Kalix socken å 570 och i Öfver Kalix 347 barn, å hvilka orter kopporna rasat sedan 1770 och skördat många offer. [2]) För verkstäld koppympning hade Thodén under åren 1787—1789 uppburit 1,534 Riksdaler. [3]) — Prov.läkaren i Wasa Herman Rudolf Hast,

---

[1]) Rabbe. Finska Läkaresällskapets Handlingar, Bd 4.

[2]) A. Hülphers. Beskrifning öfver Norrland, Saml. V. Dagligt Alleh. för 1782. Vänligen meddeladt af D:r G. A. Nordman.

[3]) Hjelt, a. a.

hvilken, enl. Chydenii uppgift, ej åtnjöt arvode för andra, än dem han sjelf ympade, uppbar emellan åren 1788—1789 endast 190 riksd. 32 sk. — Efter Thodéns död d. 23 Febr. 1790 lät hans enka genom sin broder, »prestmannen Z. Gallenius fortsätta koppympningen i Österbotten och uppbar fortfarande 32 sk. för hvarje genom hennes försorg ympadt allmogebarn». Detta fortfor till 1793, då genom K. brefvet d. 26 Maj hennes befattning med koppympningen upphörde och hon i stället erhöll en årlig pension af 150 riksdaler. Koppympningen ställdes härefter under Collegii Medici inseende att utföras af provincialläkarene. För dess bedrifvande i Österbotten anslogs särskildt 222 riksdaler 16 sk., hvilken summa efter förut beräknadt arvode räckte till endast för 333 barn. — I anledning häraf hade koppympningen nästan upphört, utom hvad, enligt Chydenii anförande, en eller annan socken eller by för särskildt, ehuru ganska ringa, arvode, betingat med någon af de förra ymparena. [1])

Koppympningen i Österbotten hade i allmänhet utfallit lyckligt, hvarföre Chydenius ansett sig berättigad att uttala: »Ingenstädes i hela Europa hafva på så liten folkmängd, som finnes i Österbotten, så många barn blifvit lyckligen ympade som här, hvarest af 100 barn man näppeligen kunde räkna 2 eller 3 som blifvit döda uti ympade koppor». [2])

Nedanstående utdrag ur provincialläkarenes embetsberättelser [3]) lämna några upplysningar om kopporna och koppympningen i landet under de sista decennierna af 18:de århundradet.

R. H. Hasts meddelanden gifva vid handen att år 1784 i Augusti koppor inkommit till Wasa stad och i början voro lindrigare, men vid årets slut »såg man ej annat än Variolæ confluentes varicosæ, som voro förbundna med svarta fläckfebers fläckar och en faselig stark salivation. Koppympning antogs här i staden af så få, att farsoten ej derigenom kunde hämmas. Åren 1784 och 1785 voro, i anseende till flere farsoters grasserande, för detta län folködande». År 1788 verk-

[1]) Tankar om koppympningen. Finska Hushållningssällskapets Handlingar. Åbo.

[2]) Chydenius, ib.

[3]) Läkaren och Naturforskaren.

ställdes ympning på 180 bondbarn i April och i November på 12 ståndspersoners och borgares barn.

Chr. Herm. Carger i Uleåborg hade 1784 ympat 249 barn. Han anför: »Ehuru smittan var allmän, anstäldes likväl på trägen anhållan af vederbörande föräldrar, koppympning». - - - »Sedan mitt inträde såsom ordinarie läkare, har jag haft all möda ospard att befordra koppympningen».

Björnlund i Björneborg hade 1788 blifvit i tillfälle att ympa koppor å 5 herrskaps barn ifrån 8 år till ungefär 4 månader. Ympningen skedde medelst spansk fluga och trådar under blåsan. »Kopporna voro något talrika. Det ena barnet hade 360 koppor, det andra 220, det 3:dje 182, det 4:de 100 och det minsta 60». Allt gick mycket väl.

D:r Ståhl i Kuopio omnämner att 1794 elakartade koppor voro gängse i staden och dödade många barn. »Isynnerhet blef maligniteten fördubblad genom gemena folkets heta regime, små kojor och instängd luft». Emedan kopporna dagligen tilltogo beslöt Ståhl att, oaktadt sjelfva smittkoppornas elaka art, likväl ympa dem på barn, som af föräldrarne anförtroddes åt honom. Skulle han »varit noggran i valet af subjekter, hade ingen blifvit ympad». 1795 verkställdes ympning på 4 barn.

D:r Åkerberg i Lovisa hade 1795 ympat kapten Gripenbergs barn.

Bland för koppympningen verksamma personer böra, utom de redan nämnda, för Österbotten ihågkommas: Kapellanen Mikael Forslin i Evijärvi, som i Thodéns namn ympat 203 barn och af denne erhållit 5 dal. k:mt för hvarje, Studenten Gustaf Adrian Rislacki, som i Gamlakarleby och dess omnejd ympat 936 personer, Kapellanen Carl Fredrik Stenbäck i Alahärmä som ympat omkring 1,500 barn, Kyrkoherden Jakob Simelius, Pastorsadjunkten Simon Björklöf i Kalajoki, Kapellanen Fredr. Stenhagen i Gamlakarleby hvilken under en tid af 27 år ympat kopporna å 11,074 äldre och yngre personer, samt klockaren Johan Aspegren i Muhos, bonden Simon Andersson Försti från Kortesjärvi, som ympat 194 barn och nämndemanshustrun Greta Henriksdotter Norrback, som ympat omkr. 200 barn. För andra delar af landet: pastorsadjunkten Abraham Matenius i Kyrkslätt, som ympat 71 allmogebarn, kapellanen C. H. Lemberg i Korpo, som ympat 66 personer, äldre och yngre, prostinnan A. B. Weman i

Kimito hvilken under olika tider ympat 38 personer samt fältskären i Ekenäs G u s t a f L j u n g d a h l, som ympat 40 barn.

Bland personer, som varmt intresserade sig för och understödde koppympningen, bör här äfven framhållas: Ryttmästaren H i s i n g e r i Ingå, hvilken icke skydde egna kostnader för dess befrämjande.

Äfven flere bland landets läkare sysselsatte sig med koppympning, så vidt deras tid det medgaf.

Koppympningen hade, såsom redan blifvit nämndt, af brist på uppmuntran och nödigt penningeunderstöd betydligt aftagit och nästan upphört i Österbotten, hvarest den redan vunnit en allmännare utbredning. I öfriga delar af landet hade den icke fått något mera betydande insteg. Det egentliga folket förhöll sig merändels likgiltigt eller till och med motsträfvigt emot densamma. Kopporna härjade fortfarande våldsamt och den mera bildade allmänheten såg med oro deras förödelser och kände ett lifligt behof att hämma dem. I Åbo tidningar för den 17 Augusti 1795 skrifves:

»De ibland barn vanligtvis härjande farsoter, neml. koppor, mässling och kikhosta, men isynnerhet kopporna hafva äfven under de tvänne sistledne åren bortryckt flere tusende barn af olika åldrar; hvarföre högeligen vore att önska det koppympningen hos allmogen i vårt land blefve genom höga vederbörandes kraftigaste åtgärd och understöd allmännare införd till statens och mensklighetens allmänna båtnad, hvartill väl redan på flere ställen är någon början gjord, förnämligast i Österbotten, der t. ex. år 1793 endast i Gamlakarleby stads- och landsförsamlingar, med bästa framgång dels af läkare, dels prester, fruntimmer och äfven allmogen sjelf ympades öfver 600 barn, utan att något enda af dessa afled eller fick något lyte; men i det hela går dock härmed än af många orsaker vida trögare, än hvar upplyst menniskovän skulle önska, ja på de flesta ställen är detta välsignade medel att rädda menniskolif bland menigheten nästan alldeles okändt, åtminstone icke ibland dem infördt och vedertaget».

Koppympningens nytta och fördelar voro således här alldeles icke satta i fråga. Men det fanns ingen, som kunde ställa sig i spetsen för dess bedrifvande. Det var derföre en för saken lycklig omständighet, när Finska Hushållnings-

sällskapet omsider antog sig denna angelägenhet och beslöt att egna sina omsorger åt densamma.

Finska Hushållningssällskapet stiftades den 1 November 1797 och dess syftemål var Finlands ekonomiska utveckling och förkofran. Det inneslöt inom sin krets ett stort antal af landets mest intelligenta och framstående män, hvilka eldade af fosterlandskärlek, med hängifvenhet hvar i sin stad sökte förverkliga sällskapets program. Det gälde främst att undanrödja en mängd missförhållanden, att aflägsna hinder, som voro i vägen samt att genom upplysning skapa nya utvägar till ett bättre tillstånd.

Sällskapets uppmärksamhet riktades genast på de hinder för ett allmännare välstånd och ökad kultur, som låg uti landets ringa folkmängd och befolkningens gleshet.[1]) Missväxt, åtföljd af hungersnöd och umbäranden af många slag, krig samt härjande farsoter beröfvade landet en mängd »arbetande armar» och »närande medlemmar». Dödligheten bland barnen, landets blifvande kraft, var äfven stor.[2]) Ibland farsoterna voro smittkopporna de mest förödande och för deras härjningar föllo de flesta offren. Det påyrkades derföre från flere håll att Hushållningssällskapet skulle upptaga kampen mot dem och söka att i vida kretsar allmängöra det skyddsmedel emot deras våldsamma anfall, som fanns att tillgå uti variolationen, ett visserligen icke ofarligt medel, men dock af jämförelsevis ringare våda och dessutom af allmänheten erkändt såsom nyttigt och godt.

Det första yrkande i detta afseende uttalades i ett anonymt memorial, undertecknadt »Menniskjovän», hvilket i början af 1799 inlemnades till Sällskapet och hade med några uteslutningar följande lydelse:[3])

[1]) Finlands folkmängd under åren 1797—1800 uppgick till resp. 795,099 — 810,918 — 822,374 och 834,829 personer, och folktätheten till 2,4 per qvadratkilometer. Den verkliga folktillväxten för tiden 1750—1800 utgjorde 1,38 proc. — Boxström: Jemförande Befolknings-statistik. Helsingfors 1891.

[2]) I medlet af 18:de århundradet »utgjordes i Finland mera än hälften af alla döde af barn under 10 års alder». — Åren 1893—1894 dogo hälften af de nyfödde i södra Österbotten. — Mortalitetsprocenten för barn under 1 års ålder uppgick åren 1776—1795 till 18,20 proc. — Ibid. —

[3]) Åbo Tidningar, d. 22 Juli 1799, N:o 29.

»Att vårda och spara medborgares lif är af alla hushållsanstalter den, som i så mångahanda afseenden förtjenar den största och ömmaste uppmärksamhet Icke blott religionen och mänskligheten, utan äfven statskonsten ålägga oss att, så vidt på oss beror söka rädda medmenniskor att blifva dödens rof genom smittosamma sjukdomar. - - - Af dessa äro smittkopporne de rysligaste och mest folködande. På deras fullkomliga utrotande kan man ej tänka, men att få en allmän koppympning i gång, att minska fördomarne emot den, att öppna ställen såväl i städer som på landsbygden, der allmogen kostnadsfritt kunde få sina barn ympade och att tillika på det kraftigaste uppmuntra dem till vidtagande af detta bepröfvade räddningsmedel, vore en omsorg, värdig Finska Hushållningssällskapet. - - - Österbottens exempel visar att allmogen kan förmås dertill. - - - Kopporna nalkas nu Åbo och skola snart sprida sig till de fattigare af stadens innevånare, som än med ihärdighet torde hänga vid sina gamla orimliga meningar om ett oundvikligt öde och otillbörligheten af all koppympning såsom ingrepp emot Guds försyn. Månne ej någon utväg skall gifvas att genom religionens och upplysningens förenade makt skingra dessa villor och att genom mänsklighetens dermed förenade röst kalla fars- och modershjertat till ömhet och medlidande för dessa späda uslingar, som under de smärtsammaste och gräsligaste plågor ändteligen skola blifva dödens och grafvens rof?

Stadens flera skickliga och patriotiska läkare skola ej vägra sitt biträde. De hafva gjort det förut. De hade då erbjudit sig genom offentliga kungörelser att kostnadsfritt ympa koppor på de fattigares barn». —

I anledning af detta memorial, som upplästes vid Sällskapets sammanträde den 1 Mars 1799, ansåg Sällskapet nödigt, att uppmana dess beredningsutskott att i samråd med stadens praktiserande läkare och församlingarnas presterskap öfverlägga om de åtgärder som till ändamålets befrämjande kunde finnas tjenligast samt angående hvad som kunde vara att tillgöra i afseende å koppympningens allmänna antagande i landet, och med utlåtande till sällskapet inkomma». [1])

Vid sammanträdet den 1 April 1799 anmälde Beredningsutskottets ordförande Professor Porthan, att utskottet »funnit 3:ne hinder ligga denna nyttiga anstalt i vägen, förutan hvilkas

[1]) Finska Hushållningssällskapets protokoll jemte dess dagbok, handlingar och öfriga publikationer hafva legat till grund för framställningen om sällskapets verksamhet för koppympningen och vaccinationen.

undanrödjande föga hopp vore, att den till allmänt antagande skall kunna befordras, nemligen

1:o der rådande fördomen om vådligheten och otillbörligheten af koppornas sjelfvilliga fortplantande på barnen,

2:o den kostnad och olägenhet, större eller mindre, som folket föreställer sig vara dermed förenad,

3:o brist på kunnigt folk uppå åtskilliga orter å landsbygden, der provincialläkarenes biträde ej utom sällan kan påräknas, åt hvilka denna förrättning med tillit kunde anförtros.

Hvad första punkten beträffar ansåg utskottet, att skäl och föreställningar af ansedda och väl trodda personer, samt anförande af ståndspersoners och österbottniska allmogens exempel äfvensom framhållandet af många tusende barns räddning från död och lyten, vore egnade att minska motsträfvigheten. Erinran om den ofantliga barnadödligheten i Borgå stift år 1739, då 3,000 barn omkommo i kopporna, samt inskärpandet af föräldrarnes samvetspligt att icke försumma det medel Försynen genom koppympningen erbjuder dem till sina barns räddning, skulle småningom besegra fördomarne. — I sådant afseende borde en härpå syftande afhandling och uppmuntran å sällskapets vägnar införas i Åbo Tidning samt bref afgå till landshöfdingarne, biskoparne och domkapitlen, till de förre om allmänna kungörelsers utfärdande med uppmuntran till allmogen om koppympnings vidtagande samt till de senare med anmodan att söka förmå presterskapet att vid sådana kungörelsers uppläsande och vid andra tjenliga tillfällen dermed förena sina uppmuntringar och undervisningar. — Och i anseende till 2 och 3 punkten föreslog utskottet att »sällskapet ville utfästa ett præmium af 10 rdlr till hvar och en, som kan vederbörligen bestyrka att han af någon läkare lärt att ympa kopporna och sedan i orter, der koppympning ännu ej blifvit vidtagen, lyckligen ympat och vårdat minst 25 barn».

Sällskapet antog i alla delar detta förslag, ty om igenom denna utväg menniskolif kunde räddas vore kostnaden ganska väl använd och ländande hushållningen i vårt land till stor båtnad.

Skrifvelser i ofvan nämndt syfte afgingo till resp. myndigheter, hvarjemte en offentlig kungörelse om belöning för utförd koppympning utfärdades den 29 Juli 1799.

I anledning häraf utsändes af Domkapitlen i Åbo 23/XI och Borgå 16/X 1799 till presterskapet i stiften cirkulär med anmaning att befrämja koppympningen, hvarjemte »underrättelse för allmogen om koppors ympande», enligt Domkapit-

lets i Åbo anhållan, författad af professor Gabr. Er. Haartman, utdelades i tryck till församlingarne i Åbo stift.[1])

Samma år ingick äfven från And. Chydenius en uppmaning till sällskapet att egna omsorger åt koppympningens befordrande. I sin till sällskapet insända uppsats: »Tankar om koppympningen», yttrar han:

»Koppsmittan härjar grufveligen och koppympningsanstalten synes vara på vägen att alldeles dö ut, om ej Finska Hushållningssällskapet tager denna förlorade sak under armarne. Man synes nöjd dermed att ståndspersoners barn blifva räddade och låter hundradetals barn af allmogen dö i koppor, medan återstoden af dem till större delen blifva vanskapade, lytta och blinda; hvilket allt denna tiden mycket oroat mig, som var ibland de aldra första, som kunde förmå allmogen att antaga ett så välsignadt räddningsmedel för sina barns helsa och lif, då jag ser detsamma likasom arbeta i själtåget och kanske alldeles gå ut».

Hushållningssällskapets uppmaning till koppympningens befrämjande hade af landshöfdingen i Kuopio län A. J. Ramsaij omfattats med synnerligt intresse. I en »*allmän kungörelse*», utfärdad den 31 Oktober 1799, som i länets kyrkor från predikstolen skulle uppläsas, anmanades länets innevånare att låta deras barn undergå koppympning till skydd emot de härjande smittkopporna, hvarjemte utvägar för åstadkommande af en allmännare ympning anvisas. — Denna kungörelse var af följande lydelse:[2])

»Den ömmaste, dyraste och största skyldighet, som både Gudaläran, menskliqhet och statskonst ålägga hvarje medborgare i samhället är den, att vårda och bespara menniskors lif, samt att, så vidt möjligt är, afvärja smittosamma sjukdomars härjande till menniskoslägtets förödelse. Att af alla hittills kända farsoter kopporna bortrycka de flesta menniskolif och döda tusendetals, derom bära rikets tabellvärk det bedröfligaste och mest smärtande vitsord, då till exempel inom detta Borgå stift kopporna på ett år dödat 3,000 barn, att förtiga alla dem, som i denna landsplåga blifvit halta, blinda, lama o. s. v. och kunna i detta deras olyckliga tillstånd ej annorlunda anses än döde för staten. Då nu en mild och nådig försyn, genom

[1]) Enligt Haartmans egen uppgift i memorial till F. H. S. d. 20 Februari 1800.

[2]) Svenska Riksarkivet.

koppympning visat och gifvit oss medel att förekomma och alldeles afvärja detta grufveliga onda, huru oförsvarligen göra vi icke, att ej med tacksägande vördnad betjena oss af detta medel till menniskoslägtets i allmänhet och deras räddning isynnerhet, som oss kärast äro. Den tanken att om Gud i sin allvishet beslutit att en koppsjuk skall dö, i någon mensklig magt då ej står den sjuke derifrån frälsa, är en försmädelse emot Guds Majestät och står för ingen del att förenas med en rättskaffens christendom, hvarföre och då Evangelii ljus för oss upgått och dagligen ibland oss predikas, jag icke tror att någon af länets innevånare är så fåkunnig och en vidskeplig fördom tillgifven, att han skulle tro ett blindt öde eller som är detsamma, att döden skall oundvikligen följa, om det till döden lagt är. Att visa motsatsen tjenar Österbotten till ett lofvärdt exempel; där ympar nästan hvarje moder eller fader kopporna på sina barn och utgången bevisar, att ingen dör i sådana ympkoppor, så framt icke någon annan sjukdom under ympningen tillstöter, hvilket dock ganska sällan inträffar. Att få denna så gagnande och nyttiga kunskap ibland oss känd och utspridd, har Kongl. Finska Hushålls sällskapet all möda ospard, för hvilket ändamål Högbemälte Sällskap äfven utfäst en belöning af tio Riksdaler för den, som lärt sättet att ympa koppor och i en ort, där koppympning ännu icke blifvit vidtagen, lyckeligen ympat 25 barn, men en slik Sällskapets upmärksamhet på detta fäderneslandet gagnande föremål värkar långsammare, än den vigtiga omständigheten att bespara menniskolif kan medgifva. Jag tycker mig höra fäderneslandet och sjelfva menskligheten vid åsynen af ett genom kopporne lytt barn, ropa hämd öfver de föräldrar, som ej frälsat sitt barn ifrån detta onda, då utväg dertill gifvits och månne den tillfredsställelse föräldrar smaka vid åsyn af friska och sunda barn ej vida öfverväger den lilla utgift, som till koppympningens hastiga och allmänna värkställande i hvarje socken af länet till äfventyrs kan uppgå. En enda kappe spannemål gifven ifrån hvarje rök i socknen — skall helt säkert förmå en skickelig läkare, att antingen sjelf ympa koppor på alla i socken befindteliga barn eller ock lära koppympningssättet åt flere personer i socknen, som sedermera kunna årligen koppympning förrätta, och då en moder sett ett af sina barn ympas samt väl fattat undervisningen om dess skötsel, är denna konst icke svårare än at hon, allt framgent utan någon läkares biträde skall kunna ympa både sine egne och grannens barn.

Att vidare i denna sak samråda och öfverenskomma öfverlemnar jag till det vördiga Prästerskapet vid utsättande sockne-stämmor, i den glada och säkra öfvertygelse, att länets innevånare isynnerhet allmogen, lära inse och finna nyttan och nödvändigheten af koppympningens allmänna antagande, samt

således vidtaga sådana utvägar, som äro möjlige till befordrande af denna för menniskoslägtet lika så hedrande som gagnande inrättning; med all den magt mitt embete mig tillägger skall jag bjuda till att medvärka till denna inrättnings förmån — och då tusende oskyldigas lif kunna blifva frälsade, kan något tvifvelsmål om saknad endrägt och rådighet ibland länets innevånare för denna goda sak, ej et ögnablick hos mig äga rum».

Samma dag afläts äfven från landskansliet bref till »samteliga kyrkoherdar i länet», i hvilka landshöfdingen, med hänvisning till nyss anförda kungörelses innehåll och syfte, anmodar vederbörande:

»att på det tjenligaste och lämpligaste sätt, hvartill anledning af Sön- och helgedagarnes texter aldrig saknas, söka inplanta och öfvertyga hvarje medborgare i staten, isynnerhet föräldrar och förmyndare, om den skyldighet emot staten och sig sjelfva att vårda sina barn såsom en skatt, den Gud och fäderneslandet dem i förvar anförtrott och äga rättighet att dem åter utkräfva med sträng räkenskap om de af uraktlåtenhet af de förvaringsmedel en mild Försyn lemnat, under tiden förfarits eller omkommit. Säker förhoppning uttalas om framgång genom qvinnornas tillhjelp och genom moderskärlekens inverkan på husfädren till förmån för koppympningen, besynnerligen om den föreställning bibringas, att en näfva mindre spanmål om dagen vid hästarnes och boskapens utfordring snart skall bespara den ena kappe spanmål, som erfordras till läkarens arvode för koppympning, antingen han då sjelf vill förrätta den, eller ock lära några visse i socknen sättet att ympa och sköta de koppsjuke». Vidare framhålles att det vore fördelaktigast, om socknarne förenade sig om en ständig läkares aflönande med skyldighet för denne att hvarje höst och vår göra resor i sitt distrikt, »efterse och anordna tjenlig föda och läkemedel för de sjuka, utan vidare arvode än den ena kappen spanmål och hvad läkemedlet efter taxan kostade». Men skulle detta förslag icke vinna bifall, så måste man inskränka sig endast till koppympningens befordrande sålunda, att några tjenliga personer i hvarje socken af härvarande herrar medici undervisas om koppornas ympning och de koppsjukas skötsel». »Skulle detta icke heller antagas, blifver då ingen annan utväg öfrig än förse socknarne med sådan kyrkobetjening, som äger fullkomlig kännedom i sättet att ympa och sköta koppor», hvilket icke synes vara obilligt, då dessa slags betjente eller klockare i större församlingar hafva minst 2 gånger större lön än en provincialläkare samt således med skäl böra kunna åläggas lära sig annat än bära bref och lysningar». — Landshöfdingen meddelar äfven

att han är betänkt att hos Kgl. M:t i underdånighet föreslå att ingen till klockare må antagas, åtminstone i de större församlingarne i länet, »som ej känner koppympningen och de första principer i läkarevetenskapen samt handalaget att förbinda ett benbrott med mera dylikt, som nästan hvart annat qvinfolk på andra orter känner och vet».[1] Sakens bedrifvande öfverlämnas åt kyrkoherdarnes omsorg och utber sig landshöfdingen att sedan blifva underrättad om allmogens beslut, »hvarefter vi skola närmare öfverlägga om bästa och fördelaktigaste sättet, hvaruppå denna inrättning må grundas och med samlade krafter arbeta derhän att föremålet, som är fäderneslandets nytta, på det för allmogen minst betungande sätt må kunna vinnas. Den tillfredsställande tanken att genom ett nitiskt bemödande hafva räddat menniskolif och så till sägande skänkt föräldrar och fäderneslandet barn och medborgare, som annars torde blifvit dödens rof, är och skall blifva en rättfärdig mans belöning».

Med anledning af Hushållningssällskapets ofvan nämnda uppmaning vände sig landshöfding Ramsaij direkte till Kongl. M:t med ett underdånigt memorial af den 11 November 1799, deri han, bifogande afskrifter af kungörelsen samt brefvet till kyrkoherdarne i länet, upprepar de anvisningar om utvägar

---

[1]) En dylik tanke, som framsprungit ur ett lifligt kändt och oafvisligt behof af en något så när erfaren och användbar hjelp vid olycksfall och sjukdom på landsbygden, var icke ny. Lagman O. Wibelius hade neml. redan tidigare i ett memorial den 6 April 1799 till hushållningssällskapets bepröfvande insändt ett i detta afseende mera vidtgående förslag, som äfven sedermera delvis kom till heders, under en enklare men vådligare form. Detta förslag afsåg egentligen befrämjandet af en verksam handledning för allmogen uti nödiga förbättringar af dess hushållning, för hvilket ändamål kunnige personer, som till viss del komme att ställas under sällskapets inseende, skulle under namn af Ekonomie kommissarier eller ombudsmän i landsorterne tillsättas och lön för dem beredas igenom efter hand skeende indragningar af klockare, skallfogde och spögubbssysslorne. — Denna tjensteman borde kunna väl läsa finska och svenska, sjunga, skrifva och räkna, samt *låta åder, ympa koppor, anlägga ett förband, igenkänna och bota rötfeber och rödsot,* samt allmänna boskapssjukdomar, med hvad till dessa sjukdomars hämmande och förekommande tillhörer; äga botanisk kännedom af de allmännaste växter i landet, och erforderlig insigt i hushållskunskapens allmännaste stycken, samt veta urskilja och pröfva malm-arter samt kalk- och skifferberg. — Denne kunde vara prest eller lekman och avancera till andra presterliga och civila sysslor, hvartill han vore kompetent. — Finska Hushållningssällskapets Dagbok.

till koppympningens befordrande han i nyss berörde skrifvelser afgifvit, nemligen: »*En ständig socken läkares antagande* eller några *visse personers utväljande i hvarje socken, som kunde undervisas i sättet att ympa och sköta koppor*, eller ock att *församlingarne skulle förenas och öfverenskomma, att hädanefter icke välja eller antaga någon kyrkobetjening, isynnerhet klockare, som ej vore så mycket inkommen i läkare vetenskapen att han kunde öppna åder, ympa koppor, läka ett huggsår, med mera dylikt, som allmännast å landsbygden förfalla*, framhållande dervid särskildt vigten af sistnämnde omständighet eller nödvändigheten för en klockare »att känna hälst de första grunderna i läkarevetenskapen», emedan socknarne i Kuopio län äro vidsträckta och »några på trettio mils afstånd från provincial-läkarens vistelse, samt således omöjligen kunna hafva något det ringaste biträde af honom vid förefallande tillfällen», hvarföre det vore nödigt att i socknen funnes någon, som kunde med råd och hjelp tillhandagå. — På grund häraf och med hänsyn dertill att klockare antagas »efter herrar pastorers välbehag» hemställer landshöfdingen till nådig ompröfning: »om icke allmänneligen förordnas kunde, att *någon till klockare hädanefter ej antagas finge, som utom de erforderlige kunskaper i den vanliga theologien och sångkonsten, ej kunde uppte medicinska fakultetens vid något af rikets läroverk eller lasaretts- samt provincial medici bevis om erforderlig och pålitlig kunskap i sättet att ympa koppor, och sköta de koppsjuke, åtskilja messling ifrån andra utslags febrar, känna de tillförlitligaste läkemedel däremot, samt kunna åderlåta, veta i hvilka fall sådant nyttjas må, läka huggsår, inrätta benbrott och ledvridningar* med mera dylikt, som vanligast å landsbygden ibland allmogen och deras barn förefalla». — Framhållande det gagn klockarene sålunda komme att medföra för kommunerne samt angifvande att deras inkomster i de större församlingarne, utgörande »ifrån några och fyratio ända till sjuttio tunnor spanmål» utom mindre sportlar, icke kunde sätta hinder i någon för inhemtande af ökadt kunskapsförråd, inlemnar landshöfding Ramsaij detta förslag, så mycket hellre som han »förutser, att socknarne snarare åstunda sig klockare, som äro små läkare, än de ingå i det projekt att underhålla särskilde sockenläkare, såsom blifvande dem för mycket betungande».

I anledning af detta memorial ville Kongl. M:t den 4 December 1799 i nåder hafva inhemtat Borgå-Consistorie underdåniga utlåtande, hvilket äfven afgafs den 18 derpå följande samt, enligt anteckning på akten, inkommit till Kgl. M:t den 23 Februari 1800.

I utlåtandet anföres att Domkapitlet redan tidigare, i anledning af Finska hushållningssällskapets skrifvelse, genom utfärdadt cirkulär anmodat stiftets presterskap »att medelst bevekande föreställningar och uppmuntringar söka förmå sina åhörare till ett mera allmänt nyttjande af koppympning. — Men då landshöfding Ramsaij fordrar att klockare borde vara ganska mycket inkomna i läkarekonsten, hafva åtskilliga betänkligheter hos Consistorium uppkommit.

De föreslagna kirurgiska operationerna fordra en icke ringa kännedom i anatomien med andra dertill hörande vetenskaper. Det är derför vådligt att öfverlemna sådant i klockares händer, som vanligen äro af den ringare folkklassen och hafva ingen eller ganska ringa underbyggnad. De blifva derföre farliga och skadliga läkare och skulle bidraga till att öka fördomen mot koppympningen, hvilken fördom icke så mycket kan härledas från deras inbillning om ett blindt öde och tillgifvenhet för s. k. häxerier, som fast mera från den tanke de fattat om otillbörligheten och vådligheten af koppornas sjelfvilliga fortplantande på barnen.

Klockare skulle ej under sådant förhållande hinna meddela barnaundervisning, hvartill de enligt kyrkolagen äro skyldiga och hvarigenom de ostridigt åstadkomma mera gagn, än genom oskickligt idkande af läkarekonsten. Allra svårast tyckes det vara att ålägga nu varande klockare nya göromål, dem de ej känna, emedan de icke blifvit efter pastorernes välbehag antagna, utan i enlighet med lagens föreskrifter. Klockares inkomster äro ringa och de af landshöfdingen uppräknade lönevilkor torde vara nog högt upptagna.

Consistorium håller före att så länge fördomen mot ympning är mycket rådande och icke kan, utan småningom och med lämpa häfvas, allmogen icke torde böra tvingas att vidtaga detta eljest ganska nyttiga förvaringsmedel emot koppsmittans härjande, hvilken, ehuru icke alla år, ej heller sedan 1794, dödat här i stiftet öfver 2,000 barn om året: såsom ock Consistorium tror sig uti allmogens förvända sätt att behandla de koppsjuke, igenfinna egentliga orsaken, som gör att så många barn dö, och att det således till en början vore angelägnast att undervisa de enfaldigare, huru de böra sköta sina med koppor behäftade barn, hvilket tjenligast kunde ske därigenom att vederbörande provincial medici skulle för sådant ändamål besöka hvarje församling samt tillika lära sättet att ympa koppor och jemväl sjelfva förrätta sagde operation på deras barn, som det åstunda».

Consistorium hemställer slutligen att Kgl. M:t ville låta denna sak blifva hvilande intill dess Finska Hushållningssällskapet hinner i denna del uttänka mogna förslag.

Genom nådig resolution af den 13 Augusti 1801 blef Hushållningssällskapet anbefaldt att afgifva utlåtande i denna sak, hvilken befallning Sällskapet dock, till följe af mellankommande omständigheter, för hvilka i korthet närmare skall redogöras, icke tidigare än den 1 Februari 1802 blef i tillfälle att fullgöra.

Till Finska Hushållningssällskapet inkommo emellertid nya förslag beträffande koppympningens befrämjande. Professor G. E. Haartman[1] hade i ett memorial af den 20 Februari 1800 framstält några anmärkningar från medicinsk synpunkt i anledning af A. Chydenii redan tidigare nämnda uppsats: »Tankar om koppympningen», och i samma skrifvelse äfven tagit en annan sida af saken i betraktande. Den motsträfvighet eller likgiltighet för ympning som ganska allmänt förefanns kunde, anser han, hänföras till följande orsaker: 1:o den allmänt omfattade åsigten att ympningen vore ett intrång i Guds hushållning, som derigenom skulle störas i sin gång, 2:o allmogens missnöje med en talrik afkomma, såsom medförande kostnad för föda och kläder samt utgörande hinder för arbetaren sjelf, 3:o fruktan för kostnader. Dessa hinder skulle, enligt hans förmenande, bäst undanrödjas genom spridande af ökad upplysning, isynnerhet genom presterskapet, åberopande härvid Chydenii exempel, samt genom åtgärder, som hade till syfte att, då en stor del af allmogen är ytterst medellös och »med sitt eget bestånd svårligen förmår underhålla sina barn, med barnens conservation förknippa ett sådant intresse, som skulle beveka allmogen att sorgfälligare sträfva derefter». Härtill erbjöd sig antingen utfästande af en viss belöning i penningar eller ännu hellre någon afpassad afskrifning af kronoutskylderna för hvarje genom ympning räddadt barn af hvad ålder det vara må, tillhörande den medellösa delen af befolkningen, såsom inhysingar, torpare och landbönder. Haartman uppvisar tillika att det allmänna genom ett dylikt förskott ej skulle lida någon förlust. Om, kalkylerar han, med ledning af Hasts ersättning för vaccinatio-

---

[1]) Född 1757, stadsläkare i Åbo 1782, professor i anatomi, kirurgi och barnförlossningskonst 1784, prof. i praktisk medicin 1789, adlad von Haartman 1811. Ledamot i regeringskonseljen 1811. Död 1815.

nerna i Österbotten under åren 1770—1786, för en kostnad af 10,090 Rdlr ympats à 32 sk. 15,135 personer och utan denna ympning hvar 4:de dött i smittkoppor, så återstår 3,784 genom koppympningen frälsta till statens förmån. Om nu kronans vinst för hvarje person uppskattas till 28 sk. i bevillning, tull och andra afgifter, hvilket är lågt då det gäller oprivilegierade, så utgör den årliga återbetalningen 2,207 $^{1}/_{3}$ Rdlr, hvaraf följer att hela kostnaden inom 5 år blifvit fullt ersatt, den stora vinsten af ett folkrikare land oberäknad. — Beträffande ympningens utförande vill han ej förtiga, att sedan ympningen blifvit allmännare känd, »gifvas inga ympare, till hvilka menige man skulle hafva mera förtroende än till de kloka gummor, hvilka af dem vanligen med så mycken förtröstan anlitas, hälst då fråga är om utvärtes åkommor» och håller före att, om Hushållningssällskapet kunde genom tjenliga belöningar förmå dessa så mycket rådfrågade läkarinnor att företaga sig ympningen, skulle den utan tvifvel hafva större framgång, än genom hvad annan åtgärd som hälst.

I ett annat (anonymt) memorial hade äfven föreslagits att Sällskapet skulle hos Kgl. M:t söka utvärka någon uppmuntran och belöning för dem af allmogen, som låta anställa koppympning på sina barn. Beredningsutskottet, till hvars behandling frågan hänskjutits, hade äfven, vid sammanträde den 23 Maj 1800, anslutit sig härtill och framstälde derjämte det förslag, att för afhjelpande af bristande upplysning hos allmogen folklärare borde anställas och kunde detta uppdragas åt församlingarnes klockare. Vid sammanträdet den 12 Juni föreslog Professor Pipping[1]) till ändamålets vinnande »den ytterligare anstalt» att en eller flere unga läkare, på regeringens eller sällskapets bekostnad, måtte sändas ut i socknarne att der förrätta ympningar och såväl i handalaget härvid, som i skötseln derefter meddela allmänheten undervisning och föresyn, samt dymedelst bereda tillgång på skickliga ympare i hvar församling. I anledning häraf beslöt beredningsutskottet att hos Hushållningssällskapet hemställa, det sällskapet skulle

---

[1]) Josef Pipping, född 1760, stadsläkare i Åbo 1785, fältläkare 1788—1780, prof. i kirurgi och barnförlossningskonst 1812, adlad Pippingsköld 1812. Död 1815.

hos Konungen göra ansökan icke allenast om ersättning ur medicinalfonden eller ur andra medel för läkares resor, utan ock om belöning för dem af allmogen, som efter inhemtade kunskaper, väl och lyckligt förrätta operationen ibland sina medbröder.

Vid sammanträdet den 1 Aug. 1800 hade sällskapet beslutit att, med antagande af utskottets hemställan, äfven hos Kgl. M:t göra underdånig anhållan om klockares förpliktande att inhämta undervisning i koppympning och skötseln därefter, på lika sätt som dem förut blifvit ålagdt att bevisa sin skicklighet i åderlåtning, men expeditionen därom hade sedermera blifvit uppskjuten på den grund, att sällskapet i anledning af andra inkomna memorialer velat i ett sammanhang hos Kgl. M:t anmäla ett eller flere af de öfriga förslag, som med detta hade gemenskap.

Professor Tengström hade neml. i Februari 1801 till befordrande af koppympningen föreslagit, såsom det heter i protokollet, »flere utvägar» [1]) och ibland dem någon särskild lindring på lifstid i de personella utskylderna för de föräldrar af allmogen, som låta ympa kopporna på sina barn. En anonym insändare förordade äfven en likadan åtgärd. Professor Pipping hade påyrkat att klockare borde hafva inhemtat vissa kirurgiska kunskaper, hvarjemte Kammarrådet Winter uttalat sig för önskvärdheten af en lämplig afhandling i almanackan eller en journal att gratis utdelas, för att befordra allmogens upplysning. I ett, äfven anonymt, memorial anföras betänkligheter, att af prester, klockare och af andra med lika otillräcklig kunskap försedda personer tillskapa läkare i socknarne och i deras händer betro verksamma läkemedel, för att sålunda minska mortaliteten. I dess ställe vill författaren endast utsprida »sundt förnuft i medicinska ämnen eller öfvertygelse om orimligheten af öfvernaturliga verkningar vid sjukdomars alstrande eller häfvande, allmänna begrepp om medlen att bevara helsan och om dieten för sjuka, samt en allmän kännedom af de utvägar, som vid vådliga händelser äro att vidtaga», och för öfrigt bringa koppympningen i gång i hela landet, i hvilket afseende

---

[1]) Tengströms och öfriga här nämnde memorial har det ej lyckats mig att anträffa; de omnämnas endast i största korthet i H. S:s protokoller.

han yrkar på klockares kunskap i ympning samt ansluter sig till professor Haartmans förslag om någon belöning för dem som låta ympa sina barn. Derjämte uppmanar han Hushållningssällskapet att hos Konungen i underdånighet söka utverka befrielse från någon del af kronoutskylder för de torpare, inhysingar och andra fattigare gerningsmän, som låta anställa ympning på sina barn. Ett tidigare beredningsutskott hade förordat de båda sistnämnda förslagen samt dertill anhållit att Sällskapet måtte föreslå och begära ett understöd af staten à 16 skillingar »till Provincial Medici eller annan läkare för hvarje af dem ympadt barn ur den arbetande klassen», och att de läkare, som åtnjuta detta arvode, skulle skyldigkännas att lemna undervisning om »ympningshandlaget» och koppornas skötsel åt dertill lämpliga personer, att understödet ej skulle indragas förr än ympningen kommit i full gång, samt att det må åläggas alla blifvande klockare att lära sig ympa och sköta koppor. Samma utskott hade äfven handlagt ett förslag att ålägga presterna utöfningen af koppympningen och däremot förbehålla dem några företrädesrättigheter vid befordringar, men ansett detta af flere än ett skäl betänkligt. N. v. beredningsutskott ansåg det mindre välbetänkt att på en gång föreslå så många eftergifter på statens inkomster, hvarföre det förra utskottets förslag om lindring på lifstid i de personella utskylderna ej borde förordas. — Så olika voro åsigterna hos beredningsutskotten, hvilka tillsattes för ett halft år i sender. Hvad det ena utskottet tillstyrkt, hade ett annat förkastat eller modifierat. Bland sällskapets medlemmar gjorde sig också olika meningar gällande, hvarföre något definitivt beslut ej ännu hunnit fattas, då Kongl. M:ts resolution af den 13 Augusti 1801, som affordrade sällskapet utlåtande med anledning af landshöfding Ramsays underdåniga memorial af den 11 Nov. 1799 jemte domkapitlets i Borgå afgifna underdåniga yttrande, till sällskapet ingick.

I följd häraf hade vid sammanträdet den 2 Januari 1802 ett förslag till underdånig expedition blifvit uppläst. hvilket innehöll följande grunder för utlåtandet:[1]) Det

[1]) Projekt till underd. expedition i Klockare saken. — Svenska Riksarkivet.

vore önskvärdt att i hvarje socken någon funnes, som vid sjukdom kunde gifva råd. Härpå syftar äfven Kgl. Br. af den 21 Aug. 1786, som ålägger Biskopar och Consistorier att uppmana studerande att vinnlägga sig om kunskap i medicinens grunder samt bjuder att vid de gymnasier, der en lektor är medicus, vid prestexamen anställa förhör, på det presterskapet må vid påkommande sjukdomar kunna bispringa sina åhörare. Men verkan häraf hade ej motsvarat afsigten. Förvärfvande af medicinska insigter är omöjlig för klockare i anseende till deras ringa förkunskaper. De af landshöfdingen i Kuopio fordrade kunskaper kunna ej vara till stort gagn, man komme därigenom blott att uppfostra qvacksalfvare. Endast skyldighet för klockare att lära sig koppympning skulle tillstyrkas, men det öfriga afstyrkas.[1])

Vid samma tillfälle föredrogs äfven ett memorial af Pipping, hvari han anför vidare skäl till bestyrkande af sina tidigare[2]) uttalade åsigter.

Något afgörande beslut kom icke till stånd, utan blef frågan hvilande till nästa sammanträde.

Den 15 Januari, då förslaget till expedition skulle uppläsas, inlemnades åter tvänne nya memorialer. Det ena af Baron H. Flemming, hvari han tillstyrker bifall till Pippings förslag och det andra af icke namngifven person, deri påyrkas att, utom koppympning och åderlåtning, äfven konsten att stilla blödningar, förbinda benbrott, m. m. borde fordras af hvarje klockare, såsom ett vilkor för deras befordran, hvarförutan de endast *interimsvis* skulle antagas.

En mycket liflig diskussion uppstod. Efter omröstning blef sällskapets beslut: att klockare måtte åläggas att, utom åderlåtning och koppympning, förvärfva sig insigter i klistirs sättande, benbrottsförbindning, färska sårs skötsel, förblödningars stillande och ormbetts botande. Och anmodades Prof. Tengström att uppsätta nytt förslag till expedition till den 1 nästkommande Februari.

Enligt sitt åtagande hade Prof. Tengström uppsatt nytt förslag till expedition i fråga om klockares förpliktande till

---

[1]) Svenska Riksarkivet: »Finska Hushållningssällskapet.

[2]) I memorialet af den 1 April 1801.

kirurgiska kunskapers och färdigheters inhemtande, hvilket upplästes och diskuterades den 1 Februari 1802.

Förslaget framhåller hurusom i vårt land, der med undantag blott af hufvudstaden och några få andra betydligare orter, läkares antal i allmänhet är ringa, och der provincial medici äro både glest kringspridde och af sina svaga lönevilkor så hufvudsakligen hindrade att svara emot sin bestämmelse, allmogen oftast och på de flesta ställen nödgas sakna det biträde af kunnige och erfarne läkare, hvartill likväl hvarje äfven den ringaste medlem i staten synes vara berättigad, men har Sällskapet, i likhet med Domkapitlet i Borgå, funnit flerehanda betänkligheter dervid, att af församlingarnas, till helt andra göromål i lag och författningar bestämda, klockare fordra en slik läkarebefattning.»

»Kyrkolagens 24 kap. §§ 31 o. 32 samt prästaprivilegiernas 7 § ålägga en klockare att vara boklärd, kunna sjunga och skrifva, så att han deri kan undervisa församlingens ungdom, samt att med all flit och trohet drifva barnaläran. Uppfyller han rätt dessa plikter emot den församling honom derföre egentligen lönar, så blir ej mycken tid för honom öfrig för egenteliga läkaregöromål, om de ock kunde honom ombetros. Dessutom äro de öfriga hans embete, enl. nyssnämnda lagrum, åtföljande skyldigheter af en så servil art och hans tjenst, hvarifrån han ej heller till några andra förnämligare embeten i staten äger någon befordringstur, af så ringa anseende, att en ungdom af liberal uppfostran och med kunskaper af något mer värde och omfång svårligen lärer kunna förmås att fästa sig vid sysslor af sådan beskaffenhet, helst då dertill kommer att klockare gemenligen, äro illa lönte. Tjenster af sådan art, sökas ingalunda af värkliga och skickliga läkare. Att åter förtro menniskors helsa och lif i halflärda qvacksalfvares händer, som ju okunnigare, desto dristigare gå att föreskrifva kurer och botemedel för hvilken sjukdom som helst, och slutligen ej skola känna några gränser för sin så högst vådliga verksamhet, vore enl. S:s öfvertygelse så oklokt och kärlekslöst, som uttryckeligen stridande emot 1688 års Medicinal ordningar, Kgl. brefvet af d. 3 Aug. 1756 med flere i detta ämne utgifna Kongl. författningar. På goda skäl tror således sällskapet att hvarken närvarande eller tillkommande klockare någonsin böra tillåtas, än mindre uppmuntras och anbefallas att befatta sig med den egentligen så kallade medicinen, som förnämligast har att göra med invärtes sjukdomars botande.»

»Helt annan sak är det deremot med vissa allmännare och lätt lärda kirurgiska handgrepp, dem äfven ostuderade personer och följaktligen äfven klockare, på kort tid och utan egentelig underbyggnad i vetenskaperna, under en skicklig fältskärs handledning synas både kunna och böra inhämta.

för att vid förefallande händelser dermed vara sina sockneboar till tjenst. Af sådan anledning är det, såsom redan i Kungabrefvet af den 1 Juli 1755, stadgadt, att de böra kunna låta åder; och sällskapet instämmer gerna i den önskan, att blifvande klockare måtte åläggas att lära sig ympa koppor, såsom det säkraste och förmonligaste af alla hittills kända medel att förekomma den våda och dödlighet, som sistnämnde sjukdom i sitt ursprungliga skick nödvändigt och allestädes medför. Konsten är i sig sjelf så enkel och utgången deraf så litet äfventyrlig, att koppympning äfven af ringare och olärdt folk lätteligen kan inhämtas och lyckligt utöfvas, hvilket Österbottens exempel nogsamt bevisar, där ej blott läkare utan ock flere andra slags personer, präster, klockare, män och qvinnor bland sjelfva allmogen, alla lika lyckligen genom koppympning räddat många tusende barn de sista 30 åren ifrån lyten och en pinsam död.

Då prov. medici och landets få öfriga läkare med bästa vilja och nit omöjligen kunna medhinna att med koppympning betjena en talrik och vida kringspridd menighet, hvars barn således hädanefter som hittills skola, till statens kännbara skada, af kopporna hjelplösa bortryckas, om icke en eller flera ympare i hvarje socken beständigt sysselsättas att möta denna sjukdoms förödelser, så synes det vara ganska lämpligt att fordra af hvarje blifvande klockare handlag och färdighet i denna så nyttiga som snart lärda konst. Ju lättare de, såsom i det närmaste allmogens gelikar, kunna i den dagliga sammanlefnaden tillvinna sig deras förtroende och nedlåta sig till deras sätt att fatta och behandla en sjuk, ju säkrare och lyckligare skola de äfven kunna besegra alla de hinder, som okunnigheten, fördomen och fruktan för en dervid oundviklig kostnad, lägga för detta gagneliga företag. Någon måste finnas som gör början och öfvervinner de första svårigheterna och när detta en gång skett, sprider sig konstens utöfning småningom till flere, så att saken sluteligen skall gå såsom af sig sjelf.

Om K. M:t derföre skulle finna för godt stadga, det bör hvar och en, som vill erhålla rättighet till ett klockareförslag, dessförinnan antingen å lasarettet eller hos provincial medicus i länet inhemta ej blott kunskap i åderlåtnings konsten, med underrättelse, när och vid hvilka tillfällen isynnerhet detta hjelpmedel bör nyttjas utan ock i handlaget att ympa och sköta koppor, äfvensom i sättet, huru de någon gång dervid inträffande svårare tillfälligheter böra behandlas och afhjelpas; samt tillika i nåder anbefalla att all denna undervisning bör af vederbörande läkare alla sig dertill anmälande klockare kandidater gratis tilldelas, vågar sällskapet deraf hoppas det

bästa hjelpmedel för koppympningens snara och allmännare utbredande i vårt vidsträckta Finland.

Och som sådana klockareämnen under det de flere veckor eller månader skola vistas antingen vid läne lasaretterne eller hos prov. medici till nästberörde kunskapers inhemtande, tillika lätteligen synas kunna inhemta några de nödigaste insikter och handalag vid flere andra lika litet svåra och grannlaga kirurgiska förrättningar, såsom att läka färska sår, förbinda de allmännaste benbrott, stilla förblödningar, bota ormbett och applicera lavementer, så hemställer sällskapet allerunderdånigst, om ej af dem som sig till klockare beställningar i Finland framdeles anmäla, äfven dylika insigter må ovilkorligen fordras och att de som enligt förutnämnde läkarebevis någon särdeles kunskap och färdighet ådagalaggt, må, då de föröfrigt innehafva alla till klockaretjensten nödiga egenskaper, anses framför andra mindre kompetitorer, till klockare förslag berättigade.

Skulle K. M:t derjemte täckas, i enlighet med Kongl. Resolutionen på presterskapets besvär af d. 13 Aug. 1762 förnya nådiga befallningen om boställens anordnande åt klockare i Finland, der utvägar dertill finnes, hvilka boställen dem ålåge att bebygga, odla och sköta enligt de anvisningar sällskapet dem i sådant afseende ville föreskrifva; så skulle denna förbättring i deras utkomst sätta dem i tillfälle, att ej allenast med ökad håg och omtanke fullgöra de ökade plikter deras embeten åtfölja, utan ock att gifva socknarnes allmoge både undervisning, råd och efterdömen i en förständigare landthushållning.»

Detta förslag gillades af sällskapets flertal. Men kanslirådet Porthan inlade emot detsamma reservation, hvaruti åtskilliga medlemmar förenade sig. Pipping anhöll äfven att hans memorialer skulle bifogas, hvilket äfven bifölls med vilkor, att han borde sammansmälta dem till ett och gifva dem formen af ett ordentligt votum.

Porthans reservation.

»För min del instämmer jag gerna med den af hela sällskapet enhälligt godkända tanke, att alla blifvande klockare böra förpliktas att lära sig ympa koppor, såsom en lätt förvärfvad skicklighet och ett förvaringsmedel emot denna folködande sjukdom, hvilket i vårt land visat en ostridig nytta, och åtminstone intill dess erfarenheten hunnit fulleligen bestämma värdet af den så kallade vaccinationen, bör anses för det yppersta som man härtills till koppornas mildrande pa-

funnit. Behofvet af klockarenas biträde i denna del måste för öfrigt blifva endast temporärt som inträffar blott vissa tider, och minskas allt efter som konsten hinner inom socknarne blifva mera allmän samt hos allmogen gängse.

Men hvad de öfriga delar af förslaget angår, så är jag af annan öfvertygelse än pluraliteten af de sällskapets Herrar ledamöter, som voro tillstädes då detta mål genom ballotering afgjordes. Mina skäl äro följande:

1:o Klockarena hafva vissa af kyrkolagen dem ålagde göromål att förrätta och plikter att fullgöra, hvilka om de rätt skola värkställas, icke lemna dem öfverflödig ledighet. Dertill hörer isynnerhet den så angelägna barnaundervisningen, till hvars befrämjande hos vår allmoge, så ganska få offenteliga anstalter för öfrigt finnas vidtagne. - - - Blir det en klockares embetsskyldighet att öfva kirurgi, och vinner han i denna väg folkets förtroende, så blifver för honom i vidsträckta och folkrika församlingar ingalunda mycken tid öfrig att sysselsätta sig med den besvärliga barnaundervisningen, och han blir för denna hufvudsakliga del af sin syssla nödvändigt förlorad, hälst han svårligen lärer kunna förmås, sedan han en gång blifvit bragt på denna väg, och börjat tillitas, att inskränka sin praktik inom den trängre krets man vill honom föreskrifva.

2:o Likasom jag anser all anstalt att uppmuntra eller föranleda menniskor utan vederbörlig underbyggnad, till befattning med läkarekonsten för farlig, emedan derigenom djerfva qvacksalfvare, till de lättrognas olycka tillskapas, så håller jag ock den nytta som klockarena kunde göra med de af dem nu fordrade kirurgiska färdigheter, för nog tvetydig, så länge de ej tillika äro skickliga att pröfva, i hvilka fall det ena eller andra medlet hälst bör nyttjas. Detta upplyses nogsamt af det allmänt kända missbruk som de härtills föröfvat af den dem, i samma afsigt som nu prisas, i sednare tider ålagde konsten att åderlåta. Jag kan för öfrigt icke inse, hvad närmare sammanhang klockaresysslan har med kirurgien, än att samma skyldighet till dess inhämtande kunde med lika goda skäl åtskilliga andra små tjenstemän i socknarne, åläggas.

3:o - - - Om till de förmånligare klockarelägenheter sådana ämnen sig anmäla, som jämte annan till syslans förvaltning hörande skicklighet, jämväl inhämtat någon på nödiga grunder byggd kirurgisk färdighet så må han, så vida som det utan kränkande af församlingarnas i lag grundade valrätt ske kan, framför sina medsökande njuta företrädesrättighet, med vilkor att han likväl ej får försumma någon af de hans syssla egenteligen åtföljande plikter, dem han dels sjelf dels med biträde af andra, äger att fullgöra.

När en sådan sakens sanna beskaffenhet blifver hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmäld, och icke blott den ena sidan deraf framstäld, så är jag så mycket fullkomligare försäkrad, att han, efter sin vishet och ömhet såväl om det allmänna bästa, som hvarje undersåtares, jämväl den ringastes rätt, vidtager en författning som tillika närmast instämmer med den upplysta allmänhetens öfvertygelse och önskan.»

Pippings memorial:

»Fåfängt lärer man söka något civiliseradt land, där bristen på läkare är så stor som i Finland, hvars på 2,640 qvadratmil kringspridde 900,000 invånares sjukvård är öfverlämnad endast till 10 dertill antagne läkare, hvilkas åtgärd i anseende till landets vidd och den mängd menniskor de böra biträda, är till sjukdomars förkommande och botande högst otillräcklig. Också torde Finland, i förhållande till dess folkmängd, kunna framvisa det största antal krymplingar och lytta personer, hvilka endast i detta höfdingsdömet utgöra ett antal af 30,000, förlorade för sitt fädernesland och besvärliga för sig sjelfva.

Som sekler torde framlöpa innan ett tillräckligt antal läkare för Finlands inbyggare kan anskaffas och af statsmedlen aflönas, hafva upplyste och patriotiske män uppgifvit åtskilliga förslag på utvägar att hjelpa, isynnerhet landtmannen, utur den bekymmersamma förlägenhet, hvaruti han vid inträffande sjukdomar nog ofta måste befinna sig. Ibland desse förslag har äfven det varit ett, att klockare böra ega insikt i läkarevetenskapen. Men i afseende dertill att klockaresysslor blifvit besatta med okunniga personer, hafva desse. af hela denna vetenskap, ej kunnat lära sig annat, än att öppna åder. Härigenom är så mycket vunnet, att man på landsbygden har ett tillräckligt antal åderlåtare, men beklagligen sådane, som ej veta när en åderlåtning gagnar eller skadar. Användandet af ett af de förnämsta räddningsmedel läkarekonsten äger, är derigenom lämnadt till högst okunniga menniskors fria behag.

Till verklig olycka för menskligheten är denna operation så lätt lärd, att klockare deruti kunna vinna färdighet och så hastigt verkstäld, att deras maklighet deraf ej störes. Också utgjutes af dem menniskoblod på det mest vårdslösa sätt. Icke nog dermed att åderlåtningen anställes utan urskiljning på sjuka. Friska personer af allmogen anse den för ett ypperligt förvaringsmedel mot alla sjukdomar och klockarena äro så villiga som skyldige, att häruti fullgöra hvars och ens ön-

skan. Hos oss der skjörbjuggen är landets inföding, folkets arbete tungt och strängt, födan svag och dålig, har man att förmoda mera brist än öfverflöd på blod. Sjelfvilliga och otidiga aftappningar af denna vätska, som för menniskans lif, helsa och styrka, är af så mycken vigt, kunna ej annat vara än högst förderfliga. Småningom hafva äfven följderna deraf utvecklat sig. De många kachektiska sjukdomar, hvaraf allmogen besväras, leda till stor del derifrån sitt ursprung. Antalet af svårmodiga och sinnessvaga personer har till landets plåga deraf vunnit ansenlig tillökning. Oredor uti den flöd, hvaraf kvinnokönets helsa egentligen beror, äro blifne af samma orsak nog allmänna; utom en hop lokala af oförsiktighet anstälda åderlåtningar härrörande åkommor, som styfhet i armar och ben, pulsåderbråck på åtskilliga ställen af kroppen med flera dylika, för hvilka bot oftast förgäfves sökes. Härigenom beröfvas samhället lönnligen tusentals nyttiga medlemmar, hvilka dels blifva ett rof för en tidig död, dels försättas i nödvändighet, att som lytte och bräcklige gripa till tiggarestafven.

Skall detta onda med dess olyckliga påföljder i en framtid förekommas, måste det enda kraftiga medel, man häremot eger, tillgripas och det består deruti, att klockaresysslor besättas med mera kunnige och med mera urskiljning begåfvade personer än hittills skett.

I en tid då föräldrar af alla folkklasser mera än förr, dels i enskilda, dels i allmänna skolor, låta undervisa sina söner, finner jag ej orsaken hvarföre okunniga bonddrängar till klockare skola antagas. Mig tyckes att sedige och välfräjdade ynglingar, som besökt skolor och gymnasier, men som ej hafva tillfälle att fortsätta studierne, utgöra de sannskyldige klockare ämnen, hvilka, såsom egande en mera utvecklad tankekraft, kunna bibringas de för klockare nödiga kunskaper, och hvarigenom de, därtill befordrade, säkert blifva samhället gagneliga. Jag håller före, att den som vill blifva klockare bör:

1:o kunna väl läsa och skrifva finska och svenska språken;

2:o kunna sjunga psalmerna efter noter;

3:o kunna räkna de s. k. quattuor species;

4:o känna de i Finland allmänt växande örter, som tjena dels till utvärtes läkemedel, dels till nödbröd;

5:o göra tjänst ett halft år på länelasaretten och under denna tid förskaffa sig färdighet i de mindre göromål, som vanligen tillhöra badare och barberare; såsom att bereda linneskaf, tillklippa bandager, sätta klistir, spruta gurgelvatten, sätta och läka spanska flugor, pålägga iglar, införa hankar, fördela kontusioner, skära fontaneller, stilla förblödningar, läka färska sår, återställa förränkta leder, förbinda benbrott, sköta rötsår,

bota ondskorf, taga ut tänder, sköta ormstungne, öppna åder och känna följderna af otidiga återlåtningar, ympa koppor och lära sig urskilja rätta kännetecknen af en lyckad koppympning samt förstå att häfva ovanligare vid koppor tillstötande tillfälligheter.

Om klockare vore med dessa kunskaper underbygde, skulle de, vid de allmännast förefallande utvärtes åkommor, onekligen vara allmogen till stor nytta.

Men ehuru jag föresatt nödvändigheten af en skälig underbyggnad i studier och behörig undervisning i de för klockare nödige stycken, torde man dock befara, *att så beskaffade klockare, sedan de erhållit tillstånd att med råd biträda sjuklingar, genom förmodad öfverdrifven beställsamhet och tilltagsenhet, blifva för samhället skadlige.*

Men våra nu varande okunniga klockare äro lika mycket berättigade, att med sina råd biträda de uslingar, som till dem taga sin tillflykt. Hvilken dödlig kan hindra dem, att så vidt de förmå och förstå sträcka en hjälpsam hand till dem, som äro i nöden stadde, och hvilka alltid hällre tillgripa någon hjälp än ingen?

Vår finska allmoge är vid hastigt påkommande sjukdomar onekligen lämnad åt sitt öde. Den enda hjälp, som kan påräknas är att tillkalla klockaren, hvilken för sin färdighet i åderlåtning allmänt hälsas för socknens doktor. Han blifver därföre, när all annan läkare undersökning saknas, alltid tillitad. De råd han då gifver äro i jämt förhållande med dess kunskaper. Erfarenheten upplyser fullkomligen huru det tillgår med de nästan dagligen på landsbygden förefallande sjukdoms händelser; t. ex. när någon af våda så svårt sårat sig, att däraf uppkomna blodflöden utan klok behandling ej kunna stillas. Den sårade tager sin tillflykt till klockaren, som då han är okunnig och vidskeplig, antingen läser Herrens bön bakfram tre gånger, eller införer arsenik i såret, eller ingjuter deruti skedvatten, eller ock omknyter så strängt den sårade delen med ett snöre, att allt omlopp af vätskor nedan om det tillknutna stället upphörer. Att följderna häraf blifva högst obehagliga är ganska naturligt.

Men kan väl klockaren ställas till ansvar för denna sin djärfva tilltagsenhet?

Har han icke så mycket han förmått bjudit till att rädda en menniskas lif?

Förtjenar han icke tack och beröm för visad ömhet och tjenstfärdighet?

Han har åtminstone bevist sig hafva vilja att hjälpa den i faran stadde, men att han af bristande kunskaper saknar förmågan, är ej hans fel.

Emellertid förlorar samhället årligen genom denna ofta obetydliga tillfällighets okloka skötsel, många raska arbetskarlar, hvilka onekligen kunnat räddas, om klockare kände den ganska lätt lärda, men högst vigtiga konsten, att tillknyta en öppnad pulsåder.

Så förhåller det sig äfven med många andra mindre betydande tillfällen. Genom vanskötsel blifva de, om ej alltid dödande, dock ofta en orsak till svåra och obotliga kroppslyten.

Det lärer således med skäl ej kunna nekas, att kunniga och väl undervista klockare vid utvärtes åkommors skötande blifva allmogen gagnelige. Men man torde tro sig ännu hafva skäl att frukta, *att dessa vid inträffande invärtes sjukdomar, genom otjenliga medels tillstyrkande, skulle kunna förstöra naturens egen värksamma åtgärd till det ondas häfvande och derigenom åstadkomma mera skada än nytta.* — Till all lycka, äro invärtes sjukdomar, när man undantager gångbara farsoter och chroniska bräckligheter, hos våra landtmän mera sällsynta. Men om också dessa kunnige klockare vid sådane tillfällen skulle rådfrågas, torde de näppeligen förmå uttänka fördärfligare och naturens värksamhet mera förstörande medel, än dem våra nu varande klockare uti alla invärtes sjukdomar utan undantag tillstyrka att nyttja, jag menar: åderlåtning, badstuga och brännvin.

Om den befarade händelsen någon gång skulle inträffa, att de kunnige klockare, af ömhet för lidande medmenniskor, skulle ledas att med sitt biträde gå längre än de borde, är det derföre billigt, att förkasta en god och nyttig sak, för möjligheten att kunna dermed förorsaka ondt?

Som till invärtes sjukdomars igenkännande fordras flere kunskaper och större urskiljning, än man af klockare kan begära, böra de visserligen med dessas skötsel sig ej befatta. Men de kunna dock vid ett och annat sådant tillfälle äfven vara nyttige, utan att man deraf bör frukta något ondt. Vår allmoge plågas nog allmänt af obstruktion, som hänleder sig från dess hårdsmälta, torra och salta föda samt af strängt arbete härrörande ymniga utdunstning. Härvid inställer sig ofta kolik, hvilken klockare vanliga bjuda till att häfva med peppar och brännvin, eller i brist deraf med rank-skaf, terpentin eller ryssolja o. m. d. Om klockaren deremot förstode att applicera lavement, huru lätt och hastigt vore icke kuren gjord.

Då altså vår allmoge är försatt i den olyckliga nödvändighet, att vid tillstötande sjukdomar tillita klockare om råd och hjelp, fordrar en försiktig omtanke, att socknarne förses med kloka och kunniga klockare, som i nödens stund på ett förnuftigt sätt bispringa landtmannen. De dertill erforderliga

kunskaper, har jag trott kunna läras på 6 månader. Men någon torde finnas, som skulle anse *denna tid vara otillräcklig för att inhämta alla de af mig uppräknade särskilda förrättningar.*

Det är sant, att läran om benbrott och förränkta leder är så vidsträkt, att endast hon upptager hela denna tid: men min mening är ej, att klockare skola förstå att sköta alla möjliga benbrott och ledförränkningar. Det gör tillfyllest, om de känna de allmännaste, som äro brott uti armar, lår och ben. Af 100 benbrott, som hända på landsbygden, höra 99 till dessa delar. Af ledvridningar är den, som sker i axelleden, mest förefallande; det är nog, om klockare förstå att bringa i ordning denna åkomma.

Klockare kunna alltså, när sådana ämnen dertill tagas, som jag föreslagit, på halft år läras allt hvad jag ansett vara för dem nödigt att känna.

Slutligen torde man emot allt detta invända, *att då klockare hittils ej kunnat förmås att uppfylla första föremålet med klockare sysslornas inrättning, som är barns undervisning i Kristendomen, hvad skäl har man då att vänta, att de skola verkställa andra göromål, som dem framdeles skulle åläggas?*

De egenskaper, som böra finnas hos barnalärare, sakna våra nu varande klockare och deruti ligger förnämsta orsaken till försummelsen i deras första skyldighet.

Huru kan man begära att de, som sjelfva ej njutit någon undervisning, skola undervisa andra?

Om någon hjälp i den vägen för socknarnes barn framdeles skall vinnas, böra klockaresysslor besättas med sådana personer, som jag haft äran föreslå. Desse, hoppas jag, skola, utan att försumma andra plikter, med lätthet och nöje uppfylla detta deras första och vigtigaste göromål.

Fullkomligen alltså öfvertygad derom, att klockaresysslors med kunnige och uti utvärtes sjukdomars skötande underviste personer, är den enda verksamma utväg, som för det närvarande gifves att afhjälpa landtmannen från den svåra och vådliga belägenhet, hvaruti han som sjuk nödvändigt försättes, kan jag för min del ej annat än tillstyrka Kongl. Hushållnings Sällskapet, att underställa denna angelägenhet Hans Kgl. M:ts Konungens högst upplysta granskning, hvarjemte jag tillika önskar, att Kongl. Sällskapet till verkställighetens säkrare vinnande, i underdånighet skulle föreslå följande:

att de framdeles blifvande klockare, utom god kunskap i läsa och sjunga, böra kunna skrifva och räkna.

att de derjämte böra äga ett öfvadt handalag i de små kirurgiska göromål, som jag haft äran föreslå.

att undervisning i dessa delar på läne lasaretten bör gifvas dem utan betalning.

att ingen bör få en klockaresyssla, som icke har insigt i dessa stycken och vittnesbörd deröfver.

att då brist är på så beskaffade skicklige sökande till fullt antal, den, som bevist sig äga de ofvannämnde kunskaper och sig till klockaresysslor anmäler, blifver sjelfskrifven klockare.

att i saknad af kompetente sökande, tjensten icke får annorlunda än ad interim återbesättas, tills någon skicklig sökande sig anmäler; och

att till klockarenes bättre utkomst Kongl. M:t skulle täckas, i enlighet med Kongl. Resolutionen på prästerskapets besvär af den 13 Aug. 1762, förnya nådiga befallningen om klockare boställens anordnande åt klockarena i Finland, der utrymme af öfverlopps jord finnes.

Jag vågar hoppas att genom Kongl. Sällskapets nitiska och verksamma bemödande, vår store och om sina undersåtares sällhet sorgfällige Konung, i nådigt öfvervägande upptager denna angelägenhet och i Sin vishet påfinner än flere medel, att kraftigt medvärka till befrämjande af detta högst nyttiga föremål.»

Det är svårt att fatta hvarföre Hushållningssällskapet i dess den 2 februari afgifna underdåniga utlåtande endast förordat koppympningen och icke med ett enda ord berört vaccinationen. Under den långvariga diskussion, som föregick betänkandets affattande, hade ej heller, så vidt protokollen derom upplysa, vaccinationen tagits i betraktande. Den borde dock ej hafva varit obekant för de flesta af sällskapets medlemmar, ty den var vid nämnde tid väl känd och använd i flere länder, i Österrike, Preussen och Nordamerikas förenta stater sedan 1799, på Balkanhalfön 1800 och samma år likaledes i Persien, Indien [1]) och på Ceylon, i Frankrike, Holland och Belgien, Italien och Ryssland år 1801. Försök hade tidigare gjorts med vaccinympning i Danmark och Sverge, men krönts med framgång först 1801. — Måhända låg en viss tvekan

[1]) Det har uppgifvits att kokoppympningen i längesedan framfarna tider varit bekant i Indien och omtalad i sanskritskrifter. Denna uppgift anses bero därpå, att några engelska läkare i Indien, för att beveka innevånarne till ett lättare antagande af vaccinationen, förfalskat dessa uppgifna sanskritskrifter. — I början af 19:de århundradet var i alla fall vaccinationen för Indiens befolkning, så vidt man känner, någonting alldeles nytt. — Kübler, a. a.

beträffande dess företräde framför variolationen till grund härför, eller var man icke säker på att den skulle lyckas. Under sådana förhållanden bjöd en vanlig försigtighet att ej förorda ett medel, om hvars tillförlitlighet man icke varit i tillfälle att sjelf öfvertyga sig.

Emellertid var tiden inne för vaccinationens antagande i Finland och några veckor efter ofvan nämnda dag gjorde den verkligen sitt intåg i landets d. v. hufvudstad, Åbo, hälsad af de gladaste förhoppningar.

Vaccinationens väg till Finland gick öfver Sverge, hvarest den första med framgång krönta kokoppympning utfördes i Malmö den 23 oktober 1801 af medicine adjunkten vid universitet i Lund, Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld, med samma dag från Köpenhamn hemförd frisk lymfa. Dess ursprungskälla uppgifves hafva varit vaccin, sänd till Köpenhamn af Jenner sjelf, och den första lyckade ympningen hade därstädes utförts med nämnda lymfa, sommaren 1801 [1]). Medin framhåller huru Munck af Rosenschölds stora intresse för saken, hans energi, oegennytta och ständiga tillmötesgående gjorde att spridningen af vaccinationen i Sverge fick en nästan »explosiv karaktär» under slutet af året 1801 och året 1802. Denne hade till den 10 december 1802 »ympat med kokoppor öfver två tusen barn och äldre personer» samt »skickat ympmateria till öfver 80 läkare i Sverge, hvilken 19 gånger bland 20 slagit an» [2]).

Med lymfa, som erhållits af Munck af Rosenschöld, verkställde assessor Henrik Gahn den 17 december samma år i Stockholm den första vaccinationen med lycklig påföljd [3]).

I *Finland* utfördes den första med full säkerhet kända lyckade *vaccination den 17 mars 1802* i Åbo af med. licent. Anders Boxström å professor Frans Michael Franzéns

---

[1]) Petersen, a. a. I december 1800 och om våren 1801 hade försök med vaccin gjorts i Danmark, men utan framgång.

[2]) a. a.

[3]) Redan tidigare hade försök med vaccination gjorts såväl af Gahn i Stockholm med lymfa sänd från London af doktor Schulzen, sannolikt i början af år 1800, som ock af Munck af Rosenschöld i maj 1801 i Lund med lymfa från Köpenhamn, men hvardera försöken hade blifvit utan resultat. Medin, a. a.

äldsta dotter Maria Helena Rosina[1]). Vaccin hade från Stocholm blifvit just för detta ändamål af d:r Carl Birger Rutström[2]) sänd till hans vän Franzén[3]) och ympning hade också med den blifvit företagen, men såsom det synes, först utan påföljd. Franzén skrifver neml. till Rutström den 17 mars 1802: »I dag är min flicka för andra gången ympad, jag hoppas med bättre framgång än sist. Lyckas det med henne skall jag låta ympa ock den andra, ty jag har nu två flickor.» I ett senare bref till densamme, dateradt den 3 juni 1802, skrifver åter Franzén: »nu äro mina flickor vaccinerade»[4]).

Vaccinationen var således nu införd i Finland och vann här varma anhängare. Såsom dess främsta och förnämsta målsmän framträdde till en början professor Joseph Gustafsson Pipping[5]) och Hushållningssällskapets sekreterare assessorn, doktor Johan Fredrik Wallenius[6]), hvilka med synnerligt intresse omfattade densamma och med framgång utöfvade den samt oegennyttigt arbetade för dess spridning i allt vidare kretsar.

Pipping upptog och underhöll vaccinationen i Åbo, hvarest han intill början af juli månad med fullständig framgång ympat 30 barn, däribland 2 af hans egna, med »de så kallade skyddskoppor.» I en uppsats i Åbo Tidning för den 7 juli 1802

---

[1]) Hjelt, a. a.

[2]) Botanices demonstrator vid universitet i Åbo 1794—1798, då han återflyttade till Sverge. Hjelt, a. a.

[3]) J. N. Cumenius' dissertation: »De præcipuis variolarum tutoriarum in Finlandia fatis.» Præs. J. A. Törngren. Ventilerad den 22 oktober 1817.

[4]) M. H. R. född 1800, gift med generaldirektören för medicinalvärket i Finland Carl Daniel v. Haartman. — Franziska Wilhelmina, född 1802. — Brefven förvaras af Fru justitierådinnan Hernmarck, född Kempe, hvilken godhetsfullt tillåtit mig att taga del af dem.

[5]) Född 1760, med. doktor 1785, e. o. medic. professor 1789, professor i kirurgi och barnförlossningskonst. Adlad 1812 antog han namnet Pippingsköld. Död 1815. Hjelt.

[6]) Född 1765, prov. läkare i Tavastehus län 1787, transporterad till enahanda befattning i Helsingfors 1794. Promoverad med. d:r 1790, sekreterare i F. H. S. 1799, förordnad den 1 mars 1800 att tillika vara med. adjunkt och botanices demonstrator vid universitetet. 1805 eloquentiæ & poëseos professor efter Porthan. Död 1836. L. W. Fagerlund och R. Tigerstedt, Medicinens studium vid Åbo universitet: skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland.

framhåller Pipping sin egen gynsamma erfarenhet om dessa koppors i alla afseenden gynsamma förlopp samt erbjuder sig att på de barn, som hos honom till ympning anmälas, utan betalning förrätta densamma. Tillika gifver han tillkänna, att han utan någon vedergällning är villig att underrätta hvar och en, som vill lära sig själfva ympningssättet och »de tecken hvarigenom äkta skyddskoppor igenkännas från oäkta.» Denna uppmaning hade rönt en liflig uppmärksamhet och förskaffat Pipping en »vidlöftig men tillika angenäm och tillfredsställande brefväxling.» Icke allenast åtskilliga läkare i landsorten, utan ock flere af presterskapet, militäre och civile ämbetsmän hade beslutit sig för att genom ympning utbreda dessa goda koppor» och i sådant afseende hos Pipping anhållit om ympämne jämte anvisningar och råd. Då Pippings tid icke tillät honom att särskildt besvara hvarje bref med förfrågningar, lät han i Åbo tidning för den 8 september 1802, N:o 70 under rubriken »*Strödda underrättelser rörande skyddskopporna*», införa nedanstående upplysningar och föreskrifter beträffande vaccinympningen, af hvilka »såväl de, hvilka anlitat honom därom, som ock andra torde kunna sig begagna.» Dessa underrättelser, som i väsentlig grad bidragit till vaccinationens spridning, i det desamma utgjorde den källa, från hvilken folkvaccinatörerne hade tillfälle att förskaffa sig de nödvändigaste insigter uti ifrågavarande ympning, voro affattade i IX hufvudpunkter, hvilka här nedan återgifvas:

I. *Skyddskoppor kunna ympas på personer af alla åldrar.* På barn af några dagars, veckors eller månaders ålder anställes den beqvämligast: de förstå ej att frukta för ympningen, och tillåta därföre, utan gråt och klagan, den samma på sig förrätta. Fullvuxne personer och gammalt folk, som ej äro förvissade därom, att de haft koppor, men icke vågat låta ympa dem på sig, äga ett ypperligt tillfälle, att härigenom försäkra sig för de smittande kopporna, och tillika befria sig från en oro, som inom dem nödvändigt blifvit förnyad hvar gång de hört talas om koppfarsoters förödande verkan.

II. *Sjuke böra ej ympas.* Dock kunna härifrån de barn undantagas, som äro besvärade med körtelsvullnader, sår i hufvudet, skabb och reformar, emedan de gemenligen lyckligt genomgå dessa koppor, och hafva stundom därigenom blifvit från nämnde krämpor befriade. Utan farhåga kunna äfven de barn ympas, på hvilka tänderna frambryta; jag har sett dem,

som med lätthet fått tänder under själfva koppfebern. Hjärtsprång, som så allmänt inställer sig med febern vid smittande koppors ympning, har ej infunnit sig hos något af de 75 barn, på hvilka skyddskopporna af mig blifvit ympade.

III. *Beredning för ympningen och ändring i det förut förda lefnadssättet äro icke nödige.* Om häftig koppfeber skulle tillstöta, som ganska sällan händer, häfves han lätteligen genom tunna grynsoppors drickning.

IV. *På tvänne sätt kan ympningen beqvämligen förrättas:* genom incisioner och genom punkturer. Det förstnämde sättet värkställes sålunda: med vänstra handen fattar ymparen uti bakre och öfre delen af den armen, hvarpå ympningen skall anställas; härigenom blifver huden på främre sidan af samma arm spänd. På detta stället göras med lancett nära till hvarandra 10 till 12 små och fina inskärningar, som ej få så djupt ingå i huden att de blöda. Uti dessa fina inskärningar, som öppnas därigenom att huden spännes, införes med flata sidan af lancetten flytande och nyligen tagit koppämne. Men när ett sådant ämne ej kan erhållas, utan det är torkadt och upptagit på glasskifva eller bomullsgarn, måste det först uti en eller två droppar varmt vatten upplösas, väl omröras, och sedan i de små såren intryckas eller ingnidas.

Att genom punkturer införa koppgifter i kroppen misslyckas sällan, och är äfven lättare att verkställa. Dessa punkturer göras på det redan nämnde stället af armarne med vanlig lancett, eller som bättre är med därtill inrättade ympningsnålar, som äro litet kupige på ena sidan och utgröpte på den andra. När tillgång gifves på färskt koppämne, upptages det med udden af en sådan nål, och införes med små sting ej djupare gjorde än att endast yttre huden, som härunder bör hållas spänd, blifver genomträngd. När udden af nålen är så djupt införd, att huden därmed kan något litet upplyftas, vrides nålen att dess utgröpta sida kommer att vetta åt såret, hvarefter en lindrig tryckning göres med nålsudden mot såret, i afsigt att bättre inbringa koppgiftet. När nålen skall införas i huden, bör hon ej hafva en för tvär, utan en mycket sned ställning. Om det ej iakttages blöda såren. Det samma händer äfven, om nålen får intränga för djupt i huden; följden af blödningen är misslyckad ympning. Att ympningen må lyckas, göras fem till sex sådana sting på hvardera armen. Dessa ställas antingen i kors eller i tvänne rader, för att dels kunna åtskilja dem från annat tillfälligt utslag, dels ock att finna spåren efter de sting, som gått förlorade. Detta händer icke sällan, att endast ett eller två sting på hvardera armen varit smittande, och att således de öfrige fruktlöst blifvit gjorde. Det bör dock ej gifva anledning att tvifla om ympningens säkerhet: om allenast koppgiftet genom ett sting blifvit i kroppen infördt, och där-

efter endast en äkta koppblåsa uppkommit, har en sådan ympning lika fördelaktiga egenskaper, som om det skett genom tjugu, och därefter lika många så beskaffade blåsor uppstått.

Yppas ej tillfälle att genast förrätta ympningen, när koppämnet blifvit på nålen upptaget, låter man det därpå torka. Det bibehåller flere dagar sin smittande kraft, och kan skickas till mindre aflägsnare orter. När ympningen med en sådan nål skall anställas, doppas udden i varmt vatten vid hvarje sting som göres.

V. *Om efter ympningen äkta koppor inställa sig, är förhållandet följande:* På första och andra dygnet märkes ej annat än små röda punkter eller strimmor, i fall ympningen skett genom inskärningar. På tredje eller fjärde dygnet synas små hvita blåsor, hvar och en försedd med röd ring. På femte eller sjette dygnet äro blåsorna så stora, som klufna hampfrön, men platta med nedtryckt medelpunkt. Nu kännas körtlarna under armarna svullna, och ett svårt kliande i ympsåren besvära den ympade. På sjunde eller åttonde dygnet äro blåsorna dubbelt större, pärlfärgade, äfven nu platta och midtpå nedtryckta samt med breda röda ringar omgifne. På denna tid infinna sig rysningar, törst och andra vanliga tecken till feber. Armkörtlarne äro mycket svullna och hos somliga ömmande. Mot slutet af åttonde eller vid nionde dygnets början, ganska sällan på tionde, inställer sig en rosaktig svullnad af en riksdalers vidd, stundom något mindre, oftast större, hvilken omfattar alla på armen gjorda ympsår. På de tre efterföljande dygnen försvinner småningom den röda svullnaden, då äfven febern aftager. Härefter börja koppblåsorna att antingen lindrigt bulna, eller utan märklig bulnad att torka. De blifva slutligen svarta, och affalla vanligen vid tredje veckans utgång, ibland äfven ej förr än på fjerde veckan efter ympningen.

Äkta skyddskoppor igenkännas således: af deras nu beskrifna långsamma gång; af armkörtlarnas svullnad; af koppblåsornas intryckning vid medelpunkten; af febern, som inställer sig på sjunde eller åttonde dygnet efter ympningen; och af den på åttonde eller nionde dygnet tillstötande rosaktiga svullnaden, hvilken är det lättast igenkända, mest synbara och tillika säkraste tecken till äkta koppors närvaro, ty febern, som beledsagar dessa koppor, är ofta så lindrig, att han, i synnerhet hos små barn, knapt märkes, och att döma om armkörtlarnes tillstånd, fordras både vana att undersöka dem, och urskiljning att af deras beskaffenhet hämta nödig upplysning.

VI. *När efter ympningen oäkta koppor fås, förhålla de sig sålunda:* Redan på första eller andra dygnet finnes en spridd rodnad, med omärklig svullnad, öfver den delen af

armen där ympningen blifvit verkställd. Ympsåren klia, äro röda och upphöjde med gul spets. På tredje dygnet är den spridda rodnaden mest försvunnen, men ympsåren äro öfvergångne till nog stora upphöjda blemmor, som hysa uti sig en gul vätska. På fjerde och femte dygnet, öfvergå de till gula rufvor, hvilka på sjette och sjunde torka och på det åttonde eller nionde affalla. Således är de oäkta koppornas gång mycket kort, och här saknas alla tecken, som utmärka de äkta.

VII. *Orsakerna till de oäkta kunna vara flere; de allmännaste äro:*

1:o *Slöa ympnings värktyg.* Man bör därföre vara försedd med flere lancetter och ympningsnålar, hvilka bevaras från rost och bibehållas skarpa i bettet.

2:o *Overksamt koppämne.* Ifrån koppblåsorna bör ämnet hämtas emellan det sjunde och tionde dygnet efter ympningen. Ju närmare det sjunde koppämnet tages, desto verksammare är det. Ju tunnare och klarare det är, desto lättare införes det i kroppen. Gult och tjockt var förorsakar oftast oäkta koppor.

3:o *Oförsigtig ympning.* Om huden för litet öppnas, uppsupes ej koppämnet; Om den för mycket såras, bortsköljes det af den framflytande bloden.

4:o *En obenägenhet i kroppen att emottaga koppgiftet.* Händelser af oäkta koppor hafva några gånger inträffat, hvartill jag ej kunnat uppfinna annan orsak än den sist anförda. Med all försigtighet har ympningen på en del af dem genast blifvit förnyad, men äfven den har fruktlöst varit anställd. Att desse barn förut ej haft smittande koppor, har deras späda ålder öfvertygat mig. Vid dylika tilfällen gör man bäst, att ej förnya ympningen, förrän armarna blifvit läkta, och alla rufvor affallit.

VIII. *När man vill samla ett verksamt koppgift,* genomstickas varsamt med lancett eller ympningsnålen koppblåsorna. I små, klara och vattenaktiga droppar framflyter genast ämnet, som kan upptagas och förvaras på åtskilligt sätt. Om man låter det torka på ympningsnålarne, bibehålles det kraftigt sex till åtta dygn. Äfven kan koppgiftet upptagas emellan tvenne små och lika stora glasskifvor, hvilka läggas öfver de öppnade koppblåsorna. Sedan tillräckligt ämne vid dem är häftadt, förenas de, och öfverdragas med ett stycke våt oxblåsa, som väl tillbindes. På detta sätt kan koppgiftet förvaras verksamt flere veckor. Om man ej har glasskifvor, kan ämnet äfven bevaras på bomullsgarn. Man låter tums långa trådar af sådant garn med koppgift väl genomblötas; sedan torkas de genast vid eld. När de blifvit torra, fuktas de ånyo i koppämnet och

åter torkas. Detta verkställes så många gånger, tills trådarna blifvit styfva. När ämnet så upptages, kan det flere månader förvaras uti täppta glasflaskor, eller om det skall till andra orter afsändas, uti gåspennor, som med vax på ändarne förses. Den som vill hafva ständig tillgång till färskt och flytande koppämne, bör på orten där han vistas, endast ympa två till tre personer hvar vecka. Denna sparsamma ympning borde vidtagas i hvar stad, på det kringliggande landsorter med färskt koppämne kunde förses, så ofta ympare på landsbygden sådant skulle äska.

IX. *Att förekomma irring, misstag och ogrundade ryktens utspridning, måste jag här erinra, att dessa koppor skydda och bevara endast för de allmänt kända smittande och mycket dödande varkopporna.* Vattenkoppor, svinkoppor, mässling och skarlakansfeber, hvilka finnarne äfven gifva namn af koppor (Rupuli) kunna ej afvärjas genom skyddskopporna. Om således rykten skulle uppkomma, att någon af dem, som undergått skyddskoppors ympning, insjuknat i koppor, hoppas jag att den upplyste och välsinnade medborgaren noga undersöker den föregifne koppsjukdomens beskaffenhet, och efter befunnen irring, upplyser den okunnige om sitt misstag. Finlands lärda och upplysta prästerskap, som för sin rena samfundsanda är så fördelaktigt kändt, lärer icke underlåta, att genom sitt mäktiga inflytande, icke allenast förskaffa och bibehålla förtroendet för skyddskopporna, utan ock att afböja och skingra allt hvad som kunde hindra dessas lyckliga framgång.

Intresset för vaccinationen hade äfven, såsom nyss antyddes vaknat hos medborgare i andra delar af landet. I detta afseende förtjänar Uleåborg att främst nämnås, hvarest skyddskoppympning anställdes ungefär samtidigt med Pippings vaccinationer i Åbo. Enligt personliga meddelanden till F. H. S.[1] i bref af den 28 mars och 3 april 1806, hade under vårvintern 1802 apotekaren Joh. Julin, öfversten baron J. Silfverhjelm och provincialläkaren Chr. H. Carger utfört kokoppympningar i Uleåborg. Carger angifver att han 1802 i mars vaccinerade för första gången »och fingo då 8 barn äkta vaccin», hvarefter vaccinationen fortsattes af d:r Holmudd och öfverste Silfverhjelm. Hvaritrån Carger erhållit vaccin, har han underlåtit att omnämna. Densamme uppger vidare, att han i juni 1803 vaccinerat »4 barn, som fingo äkta vacciner.» Med

[1]) Finska Hushållningssällskapet.

lymfa ifrån någon af dem vaccinerade han i Ijo 20 barn med gynsam påföljd. — Julin meddelar, att han ej kan uppgifva antalet af sina vaccinationer, emedan han icke har sin journal i behåll, men att detta icke varit betydligt. Hans afsigt hade aldrig varit »att härigenom göra sig berättigad att söka någon belöning eller att lysa, utan lydde han endast den allmänna rösten och egen öfvertygelse om detta medels välsignade verkan till frälsning af människolif.» Han framhåller dock, att han väl var den första som införde och utöfvade vaccination i norra Österbotten, »åtminstone här i länet». Julin hade förskrifvit vaccinämne ifrån professor Almroth, »som embetsvägen igenom colleg. med. per post skickade 2:ne lancetter och 2:ne nålar indoppade uti vaccin.» Med den ena af lancetterna gjorde Julin den första ympningen den 17 april 1802 å sitt yngsta barn, en flicka af ett års ålder, och allt aflopp lyckligt och väl [1]). Ifrån pustlerna å detta barn togs sedermera materie till de vaccinationer han anställde äfvensom till dem, hvilka prov. läkaren utförde och, skrifver Julin, »om jag rätt minnes, så var det med vaccin härifrån, som komminister Toppelius började utöfva vaccination» [2]). — Silfverhjelm åter hade 1802 om vintern varit i tillfälle att på frimurarebarnhuset i Stockholm bivista anstälda försök med vaccin. Han medtog materie till Uleåborg, men den ville ej slå an. Härtill anmärker han, att apotekaren Julin lyckats bättre med den vaccin han erhållit. Silfverhjelm ympade sjelf sina två yngsta barn med framgång. Detta gaf honom anledning att »proponera flere af sina bekanta att nyttja detta tillfälle», och vaccineringen blef sålunda snart allmänt bekant. »Folk strömmade till mig med sina barn», skrifver Silfverhjelm, »ja äfven bönder 4 à 5 mil från staden.» Huru många vaccinationer han den första tiden anställde omnämnes icke, men intill tiden för hans berättelse, april 1806, uppskattar han antalet till 320. Ympnålar, hvilka han sjelf konstruerat, utdelade han till pre-

---

[1]) K. J. Hougberg. Finlands apotekare. Helsingfors 1895.

[2]) Toppelius anger sjelf en annan källa, men möjligt är, att de af honom med lymfa från Uleåborg anstälda ympningarna icke lyckades, hvarföre han sökt och erhållit annat ympämne.

ster, och klockare, som voro hos honom och blefvo underviste [1]).

Assessor J. F. Wallenius utförde under sommaren 1802 med fullkomlig framgång vaccination i St. Mariæ socken på 30 äldre och yngre personer af allmogen, »sannolikt de första ibland Finlands menighet.» Den första ympningen verkståldes den 14 juli å 8 barn, framförde af 5 mödrar, alla från Saramäki by af berörde socken [2]). De öfriga 22 vaccinerades under tiden från den 22 juli till och med den 8 september. I sitt memorial till Hushållningssällskapet af den 29 sept. s. å. redogör Wallenius närmare för dessa ympningar och framhåller, att kopporna icke kunna utrotas förrän koppympning och framför allt vaccination »blir allmänt antagen hos sjelfva den arbetande och närande hopen», och att den sanning är ofelbar, att »den produktive medborgarens lif äger för staten det redbaraste värde.» Wallenius, tillfredsstäld att genom sin åtgärd hafva räddadt några arbetande händer åt staten, söker icke tillegna sig förtjensten af sakens första lyckliga början eller fortgång, han erkänner tvärtom att han utan kapten Brummers benägna biträde kanske aldrig vunnit sitt ändamål. »Med nit och styrka talade han (Brummer) hos allmogen för

---

[1]) Med anledning af hvad ofvan blifvit anfördt, kunde möjligen sättas i fråga, om den första skyddsympningen i Finland värkställts i Åbo eller Uleåborg. Men då Julin meddelar att hans vaccinympning den 17 april var den första i länet samt att provincialläkaren af honom erhållit vaccin till sina ympningar, kan man ej gärna antaga att dessa uppgifter hafva varit grundlösa och emot bättre vetande afgifna. Julins utsago stödes dessutom af ett vittnesbörd i F. H. S. arkiv, där å en förteckning öfver vaccinationer, anträffas en anmärkning af följande innehall: »1802 Apothek. Johan Julin (obest. obetydligt antal) i Uleåborg (den förste derstädes).» Om härtill lägges, att vid doktorspromotionen i Åbo den 14 juni 1802, den af Boxström utförda vaccinationen framhålles såsom den första i landet, så torde ej någon tvekan i detta afseende böra förekomma. Cargers uppgift å tiden för hans ympningar är ej så noggrant bestämd, att man ej därvid kunde antaga dem bero på ett minnesfel.

[2]) Dessa mödrars namn finnas angifna i S:s protokoll och i dess dagbok och böra äfven här upptagas. De voro: skattebonden Joh. Lillmoisios hustru Brita Jöransdotter, landbonden Eric Tasalas hustru Cajsa Johansdotter, skattebondeenkan Lena Stormoisio, landbonden Henric Kassilas hustru Eva Stina Dahlström och rusthållaren Matts Putkilas hustru Lisa Mattsdotter.

den nya ympningsmetoden, upplyste de okunniga, öfvertygade de tviflande och uppmuntrade de klenmodiga». Wallenius afsade sig sjelf den af sällskapet ¹/IV 1799 utfästa belöningen, men anhåller att densamma måtte användas till uppköp af två silfverhalskedar med vidhängande medaljonger, som genom lottning skulle tilldelas två af ofvannämde fem mödrar. S. beslöt att en hvar af dessa skulle undfå ifrågavarande hederstecken, hvilka S:s ordförande professor Tengström skulle tilldela dem i allmän socknestämma. Detta skedde äfven den 12 december 1802, hvarvid äfven den talrikt församlade menigheten uppmanades att genom vaccination rädda sina barn från död och lyten.

Likaledes verkade äfven nitiskt församlingens pastor, professor J. Tengström och sockneadjunkten Mathias Mendelin, hvilken sistnämnde sedermera fortsatte vaccinationen därstädes och inom 2 månader lyckligen utförde densamma »på mera än 20 af församlingens barn». Han fullföljde den vidare och hade intill den 15 augusti 1803 vaccinerat 95 barn, nemligen i St. Mariæ 87, i St. Carins 6 och i Lundo 2. På assessor Wallenii framställning beslöt S. den 1 november 1802 tilldela adjunkten Mathias Mendelin ett exemplar af belöningsmedaljen i silfver.

Ehuru vaccinationen vunnit intresserade och hängifna anhängare, hvilka med öfvertygelsens värme kämpade för dess allmänna införande, såsom en af de största och för hela menskligheten mest välsignelsebringande upptäckter, emottogs den dock icke allmänt af ett obetingadt erkännande, utan möttes på en del håll af mycken betänksamhet och tvekan. Det anfördes hurusom den hittills använda koppympningen hade aflupit jemförelsevis lyckligt i de allra flesta fall och att man hade en bestämd erfarenhet af dess skyddande verkan äfven för framtiden. En dylik visshet hade vaccinationen ännu icke hunnit lemna, ehuruväl anledning fanns till detta antagande. Den fara beträffande koppornas utbredning och spridning, som alltid förefinnes vid koppympning genom bildandet af med konst frambragta lokala smitthärdar, från hvilka koppsmitta i vidare kretsar ånyo kringspreds, förnekades väl icke, men sådant hade högst sällan inträffat och ansågs derföre af ringa betydelse. Vaccinympning hade icke alltid lyckats, emedan

vaccinen var ett ömtåligt ämne, som snart förlorade sin kraft, och hvars anskaffande var förenadt med svårigheter, hvilket deremot icke var fallet med koppmaterie, som var lätt att anskaffa och ej heller svår att förvara. Det ansågs derföre såsom en bjudande pligt att icke förkasta ett gammalt bepröfvadt skyddsmedel, innan man hunnit vinna erfarenhet om det nya medlets skyddskraft, dess verksamhet och dess företräden.

Den olika ståndpunkt, som vetenskapsmännen i vårt land intogo beträffande vaccinationen och koppympningen framträdde tydligt och klart i och med framförandet och besvarandet af doktorsfrågan vid medicinedoktorspromotionen i Åbo den 14 Juni 1802, vid hvilken högtidlighet äfven konung Gustaf IV Adolph och hans gemål voro närvarande. Den efter tidsförhållandena väl afpassade frågan: *Äger vaccinationen rätt att alldeles utesluta den förut vanliga koppympningen? Eller böra de begge samfällt bibehållas?* framställdes af Assessoren, medicine adjunkten och botanices demonstratorn, doktor Joh. Fredrik Wallenius och besvarades af Regementsfältskären, Jacob Edgren[1], primus vid berörde promotion.

I den exposé hvarmed Wallenius inledde och utvecklade denna fråga[2] anför han:

»Jenners upptäckt har med många andra nyttiga förslag delat det öde, att i början mötas af motsägelser, mindre af det nyttiga tviflet, som ej bifaller, innan det pröfvat, än af fördomarna, afunden och egennyttan, som med sofismens vapen eller åtlöjets strida för det gamla, efter det är gammalt, eller enligt med deras fördel. Men sanningen har utkräft sin rätt och segrat: de första betänkligheterna hafva måst vika för öfvertygelsen; Europas Regenter och ibland dem främst Sveriges vise Monark, hafva insett uppfinningens värde och befordrat dess framgång. - - - Hvarje dag har varit utmärkt af vaccinationens triumfer; och snart skall icke mera någon finnas, som vågar bestrida Jenners ära eller nyttan af hans företag. - - - Det kan ej nekas

[1]) Född 1764 i Gamlakarleby, fältläkare vid lasarettet i Lovisa 1788, regementsläkare vid Stackelbergska regementet 1789, andra fältläkare vid finska armén under kriget 1808—1809, regementsläkare vid Svea lifgarde 1811 och vid Jönköpings regemente 1812, bevistade kriget i Tyskland och Norge 1813—1814. Död 1825.

[2]) Doktorsfrågan fullständigt anförd i Åbo Tidningar N:is 61 & 62, 1802, anföres här i utdrag.

att koppympningen på sin tid varit ganska nyttig. Men koppympningen har i sin natur många olägenheter, som betydligen förminska dess värde. En för späd ålder, tandplågor, nervernas allt för stora retlighet eller andra sjukdomar och krämpor förbjuda dess användande — och emellertid kunna naturliga koppor inställa sig, ofta af den mest farliga och dödande art. Äfven hos friska människor kan koppympningens utgång icke förutsägas. Med all möjlig försigtighet står det icke att förekomma, att ju åtminstone hvar fjerde hundrade blir ett rof för döden. - - - Och det ändamål, man åsyftar med koppympningen, har ju icke varit blott att försäkra de ympades lif, utan ock att bibehålla deras yttre behag. Låt vara, att man i de flesta fall vinner begge ändamålen, men de vinnas icke alltid. Om lifvet räddas, men ansigtet visar outplånliga och förskräckande spår af förödelsen; om ögat blifvit stängdt för dagen, om örat för umgängets förtroliga språk, om lemmarne styfna eller orörliga vägra sin tjenst, om utseendet äfven för närmaste anförvandter blir oigenkänneligt, om han eller hon under en bitter känsla af sitt olyckliga öde, nödgas uppgifva alla anspråk på lifvets sällhet eller nöjen: hvad hafven I då vunnit? Koppympningen har mera än en gång gått miste om sitt ändamål och utan tvifvel emot sin vilja, men genom en oundviklig följd af sakens natur, å ömse sidor af sin väg utsatt frön till naturlig koppsmitta, som i all sin ursprungliga vildhet, utan hinder af något konstens biträde, undanryckt bedröfvade föräldrar deras ålders hopp och stöd och staten en del af dess förnämsta styrka: dess arbetande händer. — Icke så vaccinationen, som med skäl kan sägas förena alla koppympningens förmåner, utan att hafva någon af dess olägenheter. - - - Ibland mer än 150,000 vaccinerade gifves icke en enda som tillsatt lifvet genom följderna af denna operation. - - - Den medför ingen fara för lifvet, förvärrar ingen annan sjukdom, hindras ej af dess närvaro, angriper ej ansigtet, skämmer ej utseendet, gör ej lemmarne obrukbara och utsprider ej smittan till någon oskyldig. Dess skyddskraft är bevisad genom koppympningsförsök. Det har blifvit sagdt att vaccinationen skulle skydda endast 6 år! Huru vet man det? då den varit använd endast i 4 år. I Gloucestershire hafva naturliga kokoppor skyddat i 30 år, såsom försök med variola bevisat.

Det får då antagas, som afgjordt, att vaccinationen, icke för en längre eller kortare tid, utan för hela lifstiden, utestänger möjligheten af naturlig koppsmitta; och på sådan grund erbjuder den äfven den lättaste, säkraste och fullkomligaste utvägen att alldeles utrota kopporna från jorden, och därigenom befria vårt slägte från ett dess grymmaste plågoris. Det är ur denna synpunkt vaccinationen visar sig från sin skönaste sida. Om alla vaccineras, har koppsmittan ej jordmån att fro-

das i. — Och i fall en dag alla nationer förena sig att införa vaccinationen, skall den sjelf, sedan kopporna öfverallt upphört, blifva fullkomligen umbärlig, och af en tacksam efterverld helsas såsom en den mest välgörande uppfinning, som ej blef onyttig, förr än den intill gränsen af målet uppfyllt sin bestämmelse.

Denna sista fördel, jag menar koppornas utrotande, lärer, åtminstone efter min öfvertygelse, alldrig kunna vinnas, om koppympningen får lof, att i bredd med vaccinationen fortfara. Den förra skall då, jag medger det, frälsa många menniskolif, fast icke så många, som den sednare kunnat rädda, men den skall tillika utbreda sin farliga smitta åt alla håll; den skall bibehålla ett anhang, som den villigt borde afstå åt sin yngre och nyttigare syster; och den skall derigenom oupphörligen motväga denna sednares bemödanden, att upphinna det stora mål, der vårt slägte icke mera skall behöfva frukta för koppornas förödande härjningar».

I sitt svar på den anförda frågan medgifver Edgren att vaccinationen synes hafva framtiden för sig, men i anseende till vissa olägenheter och ännu ej utsedda omständigheter, som vidlåda vaccinationen, anser han det vara nödigt, att tills vidare, »icke lita på detta bevaringsmedel ensamt». Då Edgrens uttalande icke förut finnes tryckt, anföres detsamma här i sin helhet [1].

»Svar på Doctors Frågan vid den i Deras Majestäters Konungens och Drottningen höga öfvervaro vid Kongl. Academien i Åbo den 14 Juni 1802 anställda Medicinæ Doctors Promotion; gifvet af Jacob Edgren».

»Länge hafva dödande koppfarsoter tygellöst härjat Europas stater och på alla de orter, både innom och utom denna vår verldsdel, dit smittan först framträngt, gjort rysliga förödelser, tills ändteligen koppympningen blef införd och såsom ett bevaringsmedel allmänt erkänd. Ehuru genom denna välgörande upptäckt, på alla de orter där fördomar ej hindrat dess framgång, många tusende menniskolif blifvit räddade, många till sina lemmar bevarade och från lyten befriade, har likväl det naturliga koppgiftets kraft icke kunnat så fullkomligen dämpas och mildras, att ju ej, äfven efter smitta, som

---

[1]) Enligt ett manuskript, som förvaras af lasarettsläkaren i Jyväskylä D:r Klas Edgren och hvilket med största vänlighet ställts till mitt förfogande.

genom ympning blifvit bibragt, man alltid har att befara en sjukdom, som endast till sin natur mildare, likväl någon gång kan medföra obehagliga följder. Det återstod således ännu att uppfinna en utväg, att icke allenast i hvad ålder och på hvad tid som hälst, fullkomligen och för alltid qväfva den hvarje menniskokropp medfödda benägenhet till denna smittas emottagande, utan ock, att undgå alla de möjliga olägenheter som vid det redan upptäckte bevaringsmedlet, ympningen, möjligen kunna inträffa. — En sådan för hela menskligheten välgörande uppfinning, hvarmed vårt nyligen begynta århundrade blifvit utmärkt, synes sannolikt bestå i skyddskoppympningen eller den så kallade vaccinationen. Till följe, såväl af det förtroende hon redan i sin början hunnit tillvinna sig både hos läkare och andra, som af de fördelar Herr Assessoren härjämte tillägger vaccinationen, synes hon vid första påseendet äga ett ovedersägeligt företräde för den vanliga ympningen, och nästan med uteslutande af densamma, ensam böra användas; men vid öfvervägande af de ofullkomligheter, hvilka ännu, såsom i allmänhet vid alla nya och tillfälliga uptäckter, äfven åtfölja vaccinationen, skall man nödgas medgifva, att denna menniskoslägtet så skyddande uppfinning, ännu behöfver biträde af den vanliga ympningen.

Ehuru jag villigt medgifver, att de till vaccinations förringande gjorde inkast, tagne dels af den osäkerhet, att äfven efter flere års förlopp och för alltid vara bevarad för en ny benägenhet till koppsmittans emottagande, dels af den förmodan, att ett så ringa utslag och en så obetydlig feber ej vore tillräckelige att åstadkomma en så fullkomlig och allmän kroppens förändring, dels af den förebråelsen att hafva ökt antalet af menniskoslägtets plågor ännu med en ny sjukdom. Ehuru jag medger att alla dessa och dylika inkast genom en Jenners, Pearsons, Woodvilles, Carros och Stromeyers med fleres erfarenhet och anförda bevis, blifvit grundeligen vederlagde, finnas ännu vid vaccinationen många outredda omständigheter, som hindra dess allmänna antagande. Af dem kan isynnerhet nämnas svårigheten att bibringa kroppen denna smitta. De redan nämnde och för sin förfarenhet i vaccinationen så väl kände författare, nödgas sjelfva medgifva, att ofta händt, det de tid efter annan måst anställa 3 till 4:ra särskilda ympningar för att få smittan att angripa. Herrar Woodville och Aubert, som från England kallades till Frankrike för at under National Institutets inseende där införa skyddskoppympningen, kunde, oaktadt allt sitt bemödande, på lång tid icke vinna sin afsigt med smittans väckande; och nyligen hafve vi hört att vid den i Wien, under en Direktion af kunnige män, bland dem Hofrådet Frank, med friskt och flytande ämne anställda ympning på 26 barn, endast 16 blifvit angrepne och de öfriga

ånyo ympade 2 à 3 gånger. Allt sådant bevisar det smittans emottagande beror af en tillfällighet, hvars förekommande och undanrödjande, ännu fordrar en längre tids erfarenhet, och gör, att under en dödande farsot, den vanliga ympningen blir den pålitligaste utväg till räddning. — En annan olägenhet, som åtföljer vaccinationen, är svårigheten att skilja det verkeliga utslaget från det falska. Att efter vaccinering ofta tillstöter ett utslag, som genom sitt förledande utseende lätt förvillar mindre förfarne ympare, hafva äfven uppräknade författare icke kunnat bestrida; och huru lätt skall det icke kunna hända, då de tillfälligheter och kännetecken, som böra utmärka sjelfva den verkeliga sjukdomen, ofta äro så lindriga, så obetydliga att de föga kunna märkas, oaktadt ympningen riktigt smittat; och häremot åter det ympade stället ofta röjer tecken, som likna dem vid ett verkeligt utslag utan att likväl smittan angripit? Häraf måste nödvändigt uppkomma en osäkerhet, som endast genom flere förnyade ympningar och sluteligen genom försök med vanlig ympning kan öfvervinnas, eller i annat fall åstadkomma oförmodade olyckor af smittkoppor. — Ännu en svårighet vid vaccinationens allmänna antagande är, att man ej härintill hunnit förskaffa sig kännedom om ämnets hämtning och igenkännande i sin ursprungeliga beskaffenhet. Likasom vid vanlig ympning, där koppgiftet, hemtadt från flere efter hvarandra ympade, ofta blifver uppblandadt med hvarjehanda oarter af utslag, och härutom småningom så förlorar sin smittande kraft, att sluteligen det icke mera angriper eller åtminstone ej mer förmår åstadkomma ett värkeligt kopputslag, så kan vaccinationsämnet, som till sin natur svagare, då det från flere efter hvarandra skall hämtas och ofta en längre tid bevaras, förlora all sin smittande kraft, om man ej från första källan får ämnet förnyadt.

Vid öfvervägande af alla dessa vaccinationen åtföljande olägenheter och ännu ej fullkomligen utredda omständigheter, vid betraktande af de hinder dem fördomar och grundlösa föresattser kunna lägga emot dess antagande och allmänna införande, synes det blifva nödigt att, tills tiden bättre hunnit uppdaga dess företräde och värkeliga nytta, icke lita på detta bevaringsmedel ensamt.

Den förmån T. tillägger skyddskoppympningen framför all annan ympning, som skulle man genom densammas allmänna införande och användande på alla nyfödda, sluteligen komma så vida, att intet föremål mera funnes för den från främmande orter sig insmygande koppsmitta, och att således denna sluteligen skulle alldeles uphöra, är en fördel som på lika sätt kan tilläggas den vanliga ympningen, ty om på en ort där koppfarsoten nyss upphört, alla tillkomne barn en kort tid efter deras födelse ympades med vanliga koppor,

hvem skulle då den från främmande länder sig insmygande koppsmittan angripa? Låt denna sed blifva allmän och koppsmittan skall för all tid blifva utrotad från jorden. — Det af professor Juncker till Freds Congressen i Rastatt ingifna allmänt bekanta förslag om denna farsots utrotande grundar sig helt och hållet på den vanliga ympningen; men ehuru berömvärda alla bemödanden på denna vägen kunna vara, har man dock anledning befara, att hvarken genom vaccination eller vanlig ympning detta stora ändamål tör kunna vinnas.

Sedan T. velat påstå det genom vaccinations särskilda egenskaper framför vanlig ympning, all koppsmitta kunde utrotas, har T. i anledning häraf, framlagt et nytt skäl till uteslutande af all annan ympning, från den grund, som skulle genom vaccinations och koppympningens gemensamma användande, den plåga man sökt undanrödja, alltid underhållas. Häremot får jag invända, att då detta skäl grundar sig på den, till äfventyrs i tankan upgjorda möjlighet att undanrödja all koppsmitta, skulle ändamålet ändock vinnas, och genom en allmän ympning på den orten där icke tillgång vore på skyddskoppämne, samt genom en allmän vaccinering på en annan, båda dessa trakter skyddas från all fara för den omkring dem härjande farsot. — Men om jag ock skulle nödgas medgifva, att smittan någon gång genom ympning utbredt sig på en ort, och att således ej ympning borde anställas då farsot icke är i gång, blir likväl under en redan inkommen och härjande koppsmitta, för hvilken man ännu i många tider skall nödgas frukta, ympningen ett icke mindre säkert bevaringsmedel än vaccinationen, som så svårligen bibringas kroppen och som på den tiden ej vore at tillgå. Månne under dessa omständigheter ej en läkares skyldighet blifver att eftergifva för de föräldrars begäran, som af ömhet för sina barns räddning, önskade genom vanlig ympning vinna all möjlig säkerhet?

Redan har förfarenheten lärt oss att på det fördelaktigaste och lättaste sätt genom vanlig ympning bibringa kroppen smittan af koppor, leda den häraf upkommande sjukdom så förmånligt, att af flere hundrade, ja ända till tusende ympade, knapt någon enda förloras eller till sina lemmar fördärfvas. Redan har den vanliga ympningens välgörande kraft, på de flesta orter hunnit förskingra alla de fördomar som en tid hindrat dess framgång. Redan har den i Österbotten allmänt antagna ympningen medfört den utmärkta förmån, att icke allenast hafva räddat flere tusende menniskolif, utan ock, genom den ökade folkmängd, ökat statens inkomster och därigenom lämnat en i dubbelt afseende tillfredsställande vedergällning för den visa och välgörande omsorg, hvarmed Regeringen skyddat koppympningen därstädes, och för den kostnad som till uppmuntringar och arvoden blifvit använd. Med alla dessa

förmåner är således den vanliga ympningen äfven ett påliteligt bevaringsmedel, hvilket så mycket mindre bör kunna anses onyttigt och öfverflödigt, som ofta ännu kan hända, att under dödande koppfarsoter, ämne till vaccinations verkställande icke alltid kan vara att tillgå eller finnas i tillräckelig myckenhet eller vara af tillförlitelig kraft, då häremot det vanliga koppämnet under sjelfva farsoten kan hämtas och så lätt bevaras. Utom allt detta bjuder försigtighetens allmänna regel, att då faror hota, icke försumma någon utväg till räddning, och då flere medel gifvas, hvarigenom olyckor kunna förekommas, plågor lindras, menniskolif räddas, blir det hvarje läkares ovilkorliga plikt att icke försumma något enda, att alltid först använda det bästa och då härtill icke gifves något tillfälle, äfven ett annat, samt således *ehuru vaccinations nytta och pålitelighet synes vara bevist, icke anse den vanliga koppympningen såsom onyttig och öfverflödig*».

Finska Hushållningssällskapet anslöt sig äfven till den af Edgren framhållna åsigten att begge slagen af ympning tillsvidare borde bibehållas. — Då vaccinationens nytta och pålitlighet genom de senare årens erfarenhet blifvit bekräftad, och dess många vigtiga företräden framför den vanliga koppympningen ej kunde förnekas, ansåg sällskapet att hvardera ympningssättet ägde lika billiga anspråk på uppmuntran och understöd, hvarföre enahanda åtgärder för deras befordran borde vidtagas. Vid sammanträdet den 2 Augusti 1802 beslöt äfven sällskapet, att hos Kgl. Majestät i underdånighet göra framställning om det tillägg till dess tidigare hemställan beträffande klockares skyldighet att förskaffa sig insigter i koppympning, att dessa jemväl skulle förpliktas att inhämta kunskap och färdighet i sättet att anställa vaccination.

Men redan länge hade det stått klart för Hushållningssällskapet att, för vinnande af ifrågavarande mål, det icke var nog att tillfälle till ympning med lätthet erbjöds, utan att dertill ännu fordrades andra medel, framför allt sådana, som vore egnade att väcka och sporra såväl det allmänna som det enskilda intresset. Flere förslag hade i detta afseende blifvit, såsom redan tidigare anförts, framstälda och dryftade. Efter många och långa öfverläggningar förenade sig sällskapet vid nyss berörda sammanträde, den 2 Augusti, äfven i det beslut, att »ifrån Regeringens sida begära ett penningeunderstöd af ungefär lika egenskap, som Österbotten i flere tider njutit».

Men derförinnan önskade sällskapet att en motiverad framställning i detta afseende borde öfverlemnas till dess pröfning. Det tillkännagafs äfven att Professor Haartman vore med ett sådant arbete sysselsatt. Haartman aflemnade också redan den 12 i samma månad till Sällskapet ett memorial, som delvis ordagrant här anföres:

»Då det är en allmänt erkänd sanning, att ett rikes styrka mindre beror på dess gränsors vidd, än af dess närande undersåtares talrikhet, hvilken således utgjort de statskunniges önskan och ändamålet för deras verksamhet, är det lika otvifvelaktigt, att alla de medel, hvilka bidraga att minska dödligheten hälst ibland menige man, äfven skola i betydlig mon befrämja detta stora ändamål. Erfarenheten intygar, att bland alla orsaker, hvilka vålla folkförminskningen i ett land, äro smittkoppor en ibland de svåraste, både i anseende till giftets flygtiga och angripande lynne, hvarigenom det ofta så oförtänkt utsprides med ett förödande raseri, och i anseende till läkarekonstens oförmögenhet att öfvervinna dess ödeläggande verksamhet. Af Tabell-verket finner man t. ex. att år 1790, då kopporna härjade i Borgå stift, hvarest hela *antalet af födde* det året utgjorde *9762 barn*, hade öfver *4000 barn* och ungdom blifvit af denna farsot bortryckte, oräknade dem, som på hvarjehanda sätt lytte och till arbete oförmögne derigenom blifvit för staten förlorade. Denna beräkning bevisar att i den mon, denna ödeläggande sjukdom kan hämmas, i samma mon måste folkökningen tilltaga. Öfvertygade härom hafva äfven Sveriges sist framfarne konungar beviljat understöd af statsmedlen till befrämjande af den för sådant ändamål under sist förflutna århundrade så högt beprisade koppympningen. Nitiska medborgares, isynnerhet af Prästeståndet, bemödande befordrade äfven denna anstalt i Österbotten med den framgång, att de härtill anslagna medel icke kunde förslå för andra landsorter, hvarest koppympningen dessutom bemöttes med mera misstroende och motvilja.

Emellertid var statens vinst af dess i Österbotten till koppympningens befordrande använde betydliga kostnad ej ringa. Ifrån och med 1770 till och med 1786 utbetaltes för *15,135 ympade* personer, à 32 skill. för hvarje, en summa stor *10,090* rdl.; skulle af detta antal efter vanlig beräkning *hvar fjerde* dött af smittkoppor, bör man med skäl anse denna fjerde del *utgörande 3,784 personer* såsom genom koppympningen räddade. Då nu dessas utskylder till Kongl. Majestät och Kronan, då derunder begripes mantalspenningar, bevillningar, tull och accisafgifter m. m., bör för nämnde tid minst räknas till *32 skill. personen,* som för nämnde antal utgör en summa af

2,522 rdl. *16 skill.*, är det klart, att förenämnde kostnad af statsmedlen blifvit på 4 års tid återbetald och att de följande årens utskylder af dessa 3784 personer varit en verklig vinst för staten. Sedermera då belöningen för ymparena minskades till hälften eller 16 skill. för hvarje ympad och utskylderna ökades, blef statens behållna vinst genom ympningen vida större, så att för de *8084 ympade* personer, för hvilka ifrån 1786 till och med 1799 utbetaltes *2694 rdl. 32 skill.* kan återbetalningen anses vara gjord med halftannat års krono utskylder, oberäknad i bägge fallen den vida större vinsten af *talrikare uppodlare, flere arbetande och flere nya familjer.* Genom de för statens behof senast än ytterligare tillökte utlagor, kan man årligen med skäl påräkna för statsverket åtminstone *1 1/3 rdl. vinst* per medium för hvarje ibland den arbetande klassen bibehållen medborgare, så snart han hunnit öfver 15 år; således kan det antal, som ovilkorligen skulle bortryckas af smittkoppor, då de på ett eller annat sätt blifva för denna farsot befriade, anses för en vinst både för — samhället och statsverket, om denna farsot kan förekommas.

Denna korta öfversigt bestyrker hvad Kongl. Finska Hushållnings Sällskapet i anledning af flere dess medlemmars och äfven mitt åtskilliga resor gjorde yttrande billigat, att publika understöd till koppsmittans afvärjande och hämmande äro både nyttiga för statsverket och jemväl oundgänglige till ändamålets vinnande. Härigenom har äfven sällskapet blifvit föranledt att, såvidt varit möjligt, genom uppmuntringar af egna medel befordra koppympningen på de orter af Finland, hvarest den tillförene ibland allmogen icke varit öflig, hvilken dess berömvärda omsorg äfven blifvit belönad med den framgång att 280 personer derigenom blifvit lyckeligen ympade; större nytta har man ej kunnat påräkna i betraktande af de svårigheter hvilka dervid mött, dels i anseende till allmogens fördom emot ympningens tillständighet såsom vållande en sjelfgjord sjukdom, dels i anseende till mångas oförmögenhet att försörja en talrik familj, den kanske många önska genom Försynens skickelse blifva minskad. Otillräckligheten af sällskapets tillgångar, isynnerhet att kunna möta äfven detta sistnämnda hinder, har till en stor del inskränkt framgången af denna för samhället så nyttiga anstalt, så att man i tvänne år icke hört af någon sålunda befordrad koppympning».

Härefter öfvergår Haartman till den nya metoden att genom vaccination utesluta koppsmittan och antager att allmogen skall hysa för den en mindre motvilja. Han anser sig ej för sällskapet behöfva framställa dess stora förtjenster och det erkännande den öfverallt vunnit, men han vill dock framhålla de svårigheter, som synes ligga i vägen för dess allmännare utbredande, neml. skyddskoppsgiftets stora flygtighet, som gör

att det ej kan bevaras mycket öfver 8 dagar, och sålunda vållar hinder för allmän vaccination på en gång å en ort, der kopporna hota, samt en viss osäkerhet beträffande skyddskoppympningens resultat, i det ej sällan så kallade oäkta vaccinkoppor uppkomma, hvilka icke uppfylla ändamålet och hvilkas likhet med de äkta är så stor, att åtskiljandet från dem fordrar en större urskiljning och erfarenhet, än att denna ympning kunde öfverlemnas i alltför okunniga händer. Provincialläkarene hafva ej tid och tillfälle att öfvertaga vaccinationen i anseende till deras mångahanda embetsgöromål i sina vidsträckta distrikter. Dessutom fordras för vaccinationens allmännare utbredande biträde af dem som åtnjuta allmogens förtroende och äro i tillfälle att öfvertyga dem om nyttan deraf — och detta är det presterskapet bättre än någon annan kan utföra. Det yngre presterskapet borde åtaga sig denna förrättning och af publika medel erhålla ett visst arvode för hvarje vaccinerad person. Det kunde utan svårighet härtill inöfvas, om unga läkare skulle sändas kring landet för att emot särskildt arvode i hvarje socken deri öfva en eller flere af presterskapet dertill tjenliga ämnen; då dessa sålunda inöfvade ympare kunde fortsätta ympningen utan uppehåll, så att all möjlighet för verklig koppsmitta derigenom utestängdes. — Slutligen uttalar han den åsigt »att om inhysingar och torpare skulle af publicum undfå någon obetydlig belöning eller ock erhålla någon liten eftergift på deras kronoutskylder för hvarje barn, de skulle tillåta undergå vaccination, sådant i betydlig mon skulle påskynda denna inrättnings allmänna utspridande».

I anledning af detta memorial beslöt sällskapet att projekt till den tillernade expeditionen skulle uppsättas, »dock med någon förändring i kalkylen öfver statens vinst af de medborgare, hvilkas lif genom ympningen blifvit bevarade».

Förslaget uppsatt af Assessor Wallenius, upplästes vid sammanträdet den 1 Oktober och godkändes med några af prof. Tengström gjorda ändringar. Brefvet till Kongl. M:stät var dateradt den 1 November 1802 och hade följande lydelse:

»Redan i 3:ne sekler, eller derutöfver, hafva kopporna i vårt fädernesland anställt de grufligaste förödelser och förspillt många tusende menniskolif, vanställt och förderfvat de öfverblifnas anletsdrag, eller gjort menniskor genom lyten och krämpor, i sjelfva ungdomens och styrkans ålder, för sig och staten onyttiga.

Att bestämma antalet af dessa sednare, är för bristande upplysningar icke möjligt. Men sedan år 1749 utvisar Tabell-

verket, att Finland genom kopporna, i döda gjort en betydande årlig förlust, af per medium 2033 personer, hvaraf omkring 1084 tillhört Åbo och 949 Borgå stift.

Vissa år har likväl denna förlust varit ännu större. Åbo stift ensamt förlorade i denna härjande farsot år 1794, 2380 eller inemot hvar 8:de, och Borgå stift år 1789, 3267 eller mera än hvar 3:dje af de föddas antal. Att i hela Finland, öfver hufvud räknadt, hvar 5:te eller 6:te, efter beräkningen af de föddas summa, blifvit ett offer för kopporna, är icke ovanligt; men den rysvärdaste förödelse visar sig 1798, i den under Kemi prosteri lydande Kemi Lappmark hvarest 55 barn blefvo födde, och 53 samma år utaf kopporna bortrycktes.

Hela generationer hafva härigenom försvunnit och skadan är i sina följder oberäknelig.

Här och der har väl koppympningen något förminskat dödligheten. I det hela har den likväl vunnit förtroende endast hos ståndspersoner och om Österbottens allmoge häruti gjort ett undantag, så hafva deremot i de öfriga trakterne af Finland för menigheten inga förvaringsmedel varit att tillgå emot landets mest folködande farsot.

Utan tvifvel borde det tillhöra dess egen omtanke att äfven i denna del vara angelägen om sitt och sin afkommas bästa. Men med en otillräcklig eller illa riktad upplysning, med ett falskt begrepp om ödets ovilkorlighet och om onyttan eller otillåtligheten af menskliga försigtighetsmått, med en inrotad vedervilja emot nyheter, och en mindre väl uträknad fruktan för kostnad, som eljest i många fall långt sämre användes har allmogen af sig sjelf icke kunnat vara böjd för koppympningens antagande, i synnerhet då den stundom hos de ympade sett en häftig utslagsfeber, hjertsprång, yrsel och flere, åtminstone vid första påseendet, betänkliga och förfärande tillfälligheter.

En annan slags ympning, eller vaccinationen, lofvar deremot att, lika säker för ändamålet, genom mer lindrighet i de symptomer den förorsakar, vinna lättare och hastigare framgång. Man har anmärkt, att den inom 5 års tid gjort större framsteg, än koppympningen inom 80, och den lyckliga erfarenheten af dess förmåner har äfven i S:t Marie socken invid Åbo medfört den verkan, att inom 2 $^1/_2$ månad öfver 40 af allmogens barn, förmodligen de första i Finland, utan särdeles motstånd kunnat vaccineras. Framtiden skall tvifvelsutan befästa och utvidga dess förtroende, till dess den allmänt antagen, hinner alldeles förvisa koppsmittan från våra nejder.

Enligt sakens natur och upplysningens långsamma gång, måste det likväl hända, att denna nyttiga uppfinning, sig sjelf lemnad, icke nog hastigt kan upphinna detta mål. Ryktet om dess välgörande egenskaper skall väl icke finna omöjligt att

framtränga till en aflägsen landsort, men om saken blir utan utöfning, om inga exempel tala till dess beröm, skall förslaget antingen misstros eller glömmas, och i bägge fallen blifva utan nytta.

Till koppympningsfond äro igenom Kongl. Brefvet af d. 21 Juli 1773, för hela Finland 133 rdl 16 sk. eller per medium för hvarje län 22 rdl 10 sk. anslagne, och om än denna summa vore tillräckligare, skulle likväl provincialläkarenas snäfva löner, mängden af deras göromål, och vidden af deras distrikter icke hafva lämnat dem tid eller utvägar till anställande af så vidsträckta ympningar, som landets behof oundgängeligen fordrar. Med vaccinationen skall af samma orsaker ett lika förhållande inträffa, och medan en liten del medborgare möjligen kunna blifva delaktige af dess förmåner, skall den öfriga vida större delen, hädanefter som hittills, vara blottställd för koppornas hela och ohämmade våldsamhet.

Dessa för den goda sakens framgång menliga, och i dess närvarande skick oöfvervinnerliga hinder, har Eder K. M:ts Finska Hushållningssällskap ansett sin plikt fordra att hos E. K. M. i djupaste underdånighet anmäla, men det tror sig endast till hälften hafva uppfyllt sin skyldighet och ganska ofullkomligen svarat emot E. K. M:ts så ofta yttrade Nådiga förtroende, om det icke tlllika sökt utfinna och föreslå medel till deras afhjelpande.

Under det en allmännare koppympning först kom i fråga, behagade på Riksens ständers underdåniga tillstyrkan, Kongl. Majt. egenteligen i afseende på den större dödligheten bland barnen i Österbotten framför andra landsorter, den 25 Maj 1762 i Nåder bevilja denna provins ett särskildt understöd till koppympningens befordran: i följe hvaraf först provincial medicus, och sedermera äfven en stadsfältskär i Jakobstad, erhöllo hvardera af statsmedlen en belöning af 32 skillingar för hvarje af dem ympadt barn bland allmogen, som väl och lyckligen genomgått kopporna. Också utbetalte kronan inom 17 år, eller ifrån och med 1770 till och med 1786, af sådan anledning inalles 10,090 rdl och de 3 följande åren, 1724 rdl 32 sk. hvarefter understödet till större delen blifvit indraget, enligt E. K. M. Nådiga bref till Dess Collegium Medicum af d. 26 Maj s. å., så att sedan år 1793, utom en årlig pension till stadsfältskären Thodens enka af 150 rdl, hela understödet för koppympningen i Österbotten är inskränkt till 222 rdl 16 sk., hvaraf prov. medici i Wasa och Uleåborgs läner hvardera njuta hälften, emot den förbindelse att dermed bestrida ympningen på så många af allmogens barn, som efter 32 skill. stycket, på sistnämnde summa belöpa sig, det vill säga ungefär 330, i stället för 886 à 890 som utgjort årliga medeltalet af de första 20 årens ympningar. Men denna indragning har haft

den beklagliga följd att koppympningen åter på de flesta ställen råkat i förfall, och att i brist af tillfälle att få densamma på sig anställd, ganska många af ortens ungdom sedermera blifvit ett offer för härjande koppfarsoter.

I sällskapets underdåniga tanke bevisar detta ögonskenligen att vår allmoge i det hela betraktad ännu saknar både kunskap, drift och tilltagsenhet att, så träget och allmänt som vederborde, vidtaga koppympningen, och ympning följaktligen af hvad slag som hälst icke för det närvarande kan komma rätt i gång utan understöd af staten, en utväg den sällskapet också nu, med djupaste undersåtlig tillförsigt till E. K. M:ts faderliga hjärtelag för sitt trogna folk, i underdånighet vågar föreslå.

Det är icke utan, att ett sådant understöd, kan blifva för de allmänna fonderne i början något kännbart; men om sällskapet skulle lyckas ådagalägga, att denna utgift inom icke många år med ökad vinst för statsvärket till kronan återkommer, så blefve vid sådan beskaffenhet fråga icke om en ny uppoffring af statens tillgångar, utan blott om ett förskott till en vida mer båtande och säker fördel i framtiden.

Emot den kostnad af 11,814 rdl 32 sk. kronan inom 20 år uti Österbotten användt till koppympningens befordran, svarar, efter ofvan anförde grunder, ett antal af 17,722 ympade, som utan skada för lifvet eller helsan lyckligt genomgått sjukdomen. Skulle af detta antal, efter vanlig beräkning, hvar fjärde dött i smittkoppor, så har denna fjärdedel, 4430 personer, genom koppympningen blifvit räddad och åt staten behållen. Om ock härifrån måste afräknas till och med en fjärdedel, som innan den hinner till mognare år, af andra sjukdomar eller olyckshändelser kan bortryckas, så blir behållningen ändock 3322 personer. Då nu dessas mantalspenningar, bevillningar, tull och accis afgifter samt öfriga utskylder till Kongl. Majt. och kronan beräknas endast till 32 skill. personen, som utgör en summa af 2214 rdl 32 sk. så är klart att statens utgift inom 5 1/3 år blifvit ersatt och att alla de följande årens utskylder af dessa 3322 personer redan varit och än i en framtid skola blifva, för statsvärket en ny och verklig vinst.

Men för att icke synas öfverdrifva statens i denna väg påräknade vinning, vill sällskapet ej antaga de räddades antal högre än till 1/7 af alla ympade, eller 2532 personer. Om härifrån, lika som i förra händelsen, afdrages 1/4 för dem som efteråt af annan orsak i förtid kunnat aflida, så återstår likväl en säker behållning af åtminstone 1899 personer, som efter 32 skill. å personen, årligen skatta till kronan 1266 rdl och följaktligen sist inom 9 1/3 år återbetala dess till koppympningens befordran gjorda förskott: oberäknad i bägge fallen den

vida större vinsten af flera arbetande händer, och flera för fosterjordens både odling och försvar tillkomna nya familjer. Genom de för Rikets behof sedan år 1800 än vidare tillökte utlagor, kan man årligen med skäl påräkna för statsvärket en ytterligare vinst af åtminstone 1 1/3 rdl per medium af hvarje räddad medborgare ur den arbetande klassen, så snart han hunnit öfver 15 år, och denna tillökning utgör således för nästnämnde genom ympningen räddade 1899 personer icke mindre än 2532 Riksdaler årligen.

Men då äfven vid den lyckligaste koppympning, särdeles om den, som sig bör, i stort anställes, det icke kan undvikas att ju någon af de ympade blir en martyr för försöket, och igenom sin död eller ådragna lyte gör någon ehuru obetydlig minskning i den vinst det allmänna eljest skulle skördat af sin anstalt, så blir deremot vaccinationen, enligt all den erfarenhet man hittills hunnit samla, i denna del fri för all både olägenhet och förebråelse, och lofvar i följe deraf åt staten en både säkrare och fullkomligare vinning, så mycket mer som den, utan behof af läkemedel och trägnare tillsyn, kan åtnöjas med ett vida mindre understöd än koppympningen njutit. 12 skillingar för personen blifva sålunda, efter Sällskapets underdåniga öfvertygelse, fullkomligen tillräckliga icke blott att hålla ymparen skadeslös, utan och att genom en skälig fördel egga hans håg till en nitisk medverkan för vaccinationens framgång. På ett antal af vaccinerade, så stort som deras, hvilka i Österbotten på kronans bekostnad undergått koppympning, eller 17,722, skulle detta understöd belöpa sig till 4430 rdl 24 sk. hvilket kapital likväl enligt ofvanföre intagna kalkyler, inom 2 högst 4 år, efter det de vaccinerade upphunnit 15 års ålder, fulleligen till staten ersatt och återfallit.

För Sällskapet skulle det vara ett ljuft och tillfredsställande medborgerligt nöje att af egna medel kunna besörja en utgift, som gåfve dess fosterbygd en årlig säker vinst af hoptals räddade och för det allmänna nyttiga landsmän. Men olyckligtvis saknar sällskapet dertill tillräkliga tillgångar; och 3:ne års erfarenhet, under hvilka sällskapet genom sine utlofvade och gifna uppmuntringar, icke hunnit göra flere än 280 af finska allmogens barn delaktige i koppympningens förmåner, bevisar att hvarken den eller vaccinationen, utan tillräckligt och kraftigt understöd, kunna nog allmänt utspridas eller medföra fullkomlig nytta. För att blifva fullt gagneliga tarfva de, åtminstone i början, att med drygare kostnad bringas i gång: och i afseende på det större förtroende en del föräldrar ännu hysa för koppympningen än för vaccinationen, på sparsammare tillgång af vaccinations ämne, på svårigheten att för längre tid bibehålla dess kraft, och på möjligheten af naturlig koppsmittas gångbarhet, som bjuder att vidtaga det räddningsmedel man

har närmast och snarast till hands, torde ännu tillsvidare vara nödigt, att bibehålla begge slagen af ympning och utan åtskillnad uppmuntra dem begge genom belöningar.

Efter sällskapets underdåniga tanke, är likväl antalet af läkare i Finland alltför ringa, för att kunna medhinna en allmän och till hela Finland utspridd ympning eller vaccination. Sällskapet har derföre förut under den 1 sistl. Februari hos E. K. M. i underdånighet anhållit om en författning som skulle ålägga alla klockare att lära sig ympa koppor. Det är nödigt att de äfven förpliktas att inhämta kunskap och färdighet i sättet att anställa vaccinationen, och att medborgare af alla stånd, så snart de bevisat sig äga insigt och skicklighet i utöfningen af någondera, anses lika berättigade som sjelfva läkaren till belönings eller arvodes erhållande.

Utan tvifvel skulle i fråga varande nyttiga ändamål alldra bäst och snarast vinnas, i fall statsverkets tillgånger medgåfve, att utan gräns af ett visst och för året till detta behof bestämt kapital, belöna så många lyckade ympningar, som af det medborgerliga nitets eller egna båtnadens flit möjligen kunna medhinnas, utan att sällskapet ändock, äfven i sådan händelse vågar göra sig räkning på en alltför hastig och lysande framgång af detta företag. Men i fall E. K. M. icke skulle finna skäl eller utväg till beviljande af en så oinskränkt belöningsfond, vågar sällskapet likväl i djupaste underd. hemställa, om ej till en början åtminstone en viss årlig och för behofvet afpassad summa kunde dertill af statsmedlen anslås».

Vaccinationen hade emellertid tillvunnit sig anseende och förtroende inom den bildade klassen och omfattades på många håll såsom en vigtig nationalangelägenhet, hvilken följdes med uppmärksamhet och intresse. Ibland de personer, som, utom de redan nämnde, tidigt ifrade för skyddskoppympningens allmänna användande och spridning, förtjena att här särskildt omnämnas: Kapellanen i Ilmola Joh. Gabr. Toppelius, Öfverstelöjtnanten O. F. Wetterhoff, Kyrkoherden i Tenala, Kgl. Hofpredikanten Fredr. Ehrenmalm, Prosten G. Ring i Karis, Bataljonspredikanten C. J. Grevillius och Auditören A. J. Geitel.

I ett memorial till Hushållningssällskapet, dateradt Tavastehus & Salo den 13 November 1802, omförmäler Wetterhoff hurusom på hans tillstyrkan Geitel i afsigt att befrämja vaccinationen i »Tavastlands öfre orter» företagit en resa samt der under prof. Pippings handledning vunnit önskad färdighet

och kännedom af kokoppympningen, men vid utöfningen deraf mött mycken ovilja hos allmogen[1]). I Sysmä socken hade Geitel dock den 28 September fått vaccinera ett två års gammalt torparebarn, i anledning hvaraf Wetterhoff anhåller att något hederstecken måtte å sällskapets vägnar tilldelas barnets moder[2]), »för det hon varit den första i församlingen, som i trots af fördomar antagit detta räddningsmedel för sitt barn», hvartill sällskapet äfven biföll samt tilldelade henne den 2 Maj 1803 en halsked af silfver jemte vidhängande medaljong, med tillkännagifvande att denna belöning »icke må för någon annan ort i Finland få dragas till prejudikat». Wetterhoff uttalar tillika den förhoppning, att Hushållningssällskapet icke ogillar hans afsigt att framdeles föreslå en i hvar församling till erhållande af denna uppmuntran. — I en senare skrifvelse af den 16 April 1803 meddelar Wetterhoff att på ett hemman i Asikkala socken tre bröder den 22 Januari 1803 låtit vaccinera 9 af sina barn, i en ålder från 17—1 ½ år och att ett par af dessa haft 6 koppor på den ena och 5 på den andra armen. Två veckor tidigare den 6 Januari, hade Geitel med lika framgång vaccinerat ett 11 månader gammalt barn. — Mödrarne till de vaccinerade barnen anmäler Wetterhoff åter till någon hedersbelöning, »såsom de första icke allenast i församlingen, utan äfven i länet, hvilka i trots af fördomar varit beredvilliga att genom vaccination skydda sina barn från kopp-

[1]) Geitel hade redan tidigare i Åbo Tidning för den 9 September 1802 låtit införa en annons, tillkännagifvande att han, af nit att efter sin förmåga gagna det allmänna, erbjuder sig att utan afseende på personen ympa skyddskoppor på hvar och en, som honom derom anlitar. På det han måtte vinna allmogens förtroende, anhåller han, »att det vördiga presterskapet och herrskaperna i de orter, der han komme att vistas, måge hedra honom med deras ynnest och dels tillstädja ympning på deras barn, dels ock tillstyrka den okunniga menigheten, att emottaga detta af försynen utsedda medel till millioner menniskors räddning, dels ifrån en tidig död, dels ock från obotliga och ofta förskräckande lyten». I samma tidning för den 2 April 1803 tillkännager Geitel att han i Laukkas, Jämsä, Sysmä, Asikkala, Orimattila och Hollola med lyckligaste framgång vaccinerat 60 personer, samt erbjuder hos allmänheten sin tjenst dervid emot utsatt pris af 2 rdl personen. De mindre förmögne betjenas för billigare och de fattige för intet.

[2] Brita Henriksdotter.

smittan»[1]. — Wetterhoff nitälskade, såsom häraf synes, varmt för vaccinationens framgång. Den sällsporda ifver hvarmed han antog sig denna sak och sökte befrämja dess spridning, framgår ytterligare af nedanstående bref, dagtecknadt Salo den 16 April 1803 och antagligen adresseradt till lagman Wibelius.

»Högädle Herr Lagman och Riddare af Kongl. Nordstjerne orden!

Allt sedan Oktober månad har jag åflats med att få vaccination i gång på denna orten; Auditör Geitel har härvid ådagalagt mycken flit och vigilence, men här felar ett ympämne, som kallas sundt förnuft, hvarmed prästerskapet borde vaccineras med trepan. — Hvad tycker Herr Lagman! Uti sju socknar der Geitel ympat på en del ståndspersoner och äfven några bondbarn, har ingen präst låtit ympa sina barn, ännu mindre på något sätt lagt sig ut för den goda saken, tvärtom hafva åtskilliga med en ganska dundrande stämma predikat att man lägger sjukdom på barn och fuskar i vår Herres ämbete. Jag försäkrar Herr Lagman, att man med dessa herrars benägna åtgärd hade kunnat uträtta mycket. Ståndspersonerne äro skäligen villige och en stor del bönder tyckas vänta på en anmaning från dem, som i deras tanke äga den mästa upplysningen, men denna anmaning lär ännu låta vänta på sig ett seculum».

Ehrenmalm anför i ett memorial af den 3 Januari 1803: »Då Finska hushållningssällskapet sträckt dess vårdande upplysning för Finlands inbyggares väl, icke allenast till jordbrukets förbättring utan ännu till det som dyrbarast är — helsan, medelst undervisningar och anmaningar att genom ympning af skyddskoppor undvika faran af smittkoppor», så har han ansett sin medborgerliga pligt fordra, att så mycket på honom ankommit, bidraga till befrämjandet af sällskapets välgörande afsigt. På denna grund har han, behörigen undervist af Medicine Professorn Joseph Pipping, ympat skyddskoppor i Wehmo, Lokalaks och Töfsala församlingar på 30 barn, såväl ståndspersoners som allmoges, och ibland andra äfven på en 22 årig bondpiga. Han tillägger: »fördom och okunnighet hos allmogen och oväntade svårigheter af vederbörande hafva lik-

[1]) Sällskapet biföll den 15 Oktober 1803, att Maria Martensdotter, som tidigare än någon af de andra tillåtit vaccination, skulle belönas med en halsked af silfver, såsom ett vedermäle af S:s välbehag.

väl verkat betydeliga hinder för min välmening och betagit mig tillfälle att med denna koppympning fortfara». Han undanber sig hvarje belöning, men föreslår en hedersgåfva af en halsked åt den moder [1]), hvilken var den första å orten, som icke allenast tillät, utan äfven begärde koppympning å sina barn, och utan hvars exempel säkerligen ingen annan skulle öfvergifvit sina fördomar.

Ring omnämner i en skrifvelse af den 26 Jan. 1803 att han, som med uppmärksamhet följt vaccinationens framsteg och alvarligt bemödat sig att få den allmänt känd och antagen inom sin verkningskrets, nu lyckats få sin önskan uppfyld och hastar att, såsom en medlem och korresponderande ledamot, meddela denna glädjande underrättelse, »under den säkra tillförsigt, att de uppmuntringar och belöningar hvarmed sällskapet så verksamt befordrat den välgörande vaccination i andra orter torde äfven gunstigt utsträckas till dem härstädes, som häraf framför andra gjort sig mest förtjente». Främst nämner han härvid e. o. Bataljonspredikanten Magister C. J. Grevillius på Svartå, hvilken efter erhållen undervisning om ympningssättet af D:r Rosenström i Helsingfors samt ytterligare vägledning af Prof. Pippings beskrifning i Åbo Tidning, lyckligen derstädes ympat omkr. 50 barn [2]). På Rings begäran hade han äfven inlärt socknens båda klockare, Björkman och Wikström, hvilka med lika framgång fortsatte verket, »så att, slutar Ring, snart nog alla i denna socken befinteliga barn och personer, som icke förr haft koppor, skola genom detta välsignade medel blifva derföre präserverade, om annars dess kraft och verkan blifver sådan, som redan nästan hela verlden erkänner och tror». — I en senare skrifvelse af den 22 Mars 1803 meddelar Ring, att de vaccinerades antal förökat sig till 200 personer, äldre och yngre, af hvilka Grevillius vaccinerat 100, Björkman 60 och Wikström i Snappertuna 40.

Toppelius, hvilken erfarit de lyckliga resultat hvarmed vaccinationen i södra Finland bedrifvits, beslöt att »ehuru förut alldeles ovan vid koppympning» äfven inom Ilmola församling till sina »åhörares gagn och samhällets bästa» försöka utöfva

---

[1]) Trosskusken Palmgrens hustru Sara Johansdotter.

[2]) Rosenström hade äfven lemnat ympnålar och vaccin.

skyddskoppympning samt följde dervid den praktiska anvisning, som Prof. Pipping i Åbo tidning meddelat. Genom D:r Törngrens försorg försedd med ympämne, taget den 30 Sept. 1802, utförde han den första ympningen, »på ett fattigt barn den 26 November, hvilken lyckades så vida att en enda koppblemma, fullkomligen inträffande med beskrifningen i ofvan anförda Åbo tidning, däraf uppkom», hvarifrån sedan med önskad framgång några andra barn ympades. Detta var veterligen den första vaccination i Wasa län. Genom kungörelse från prediksstolen underrättades församlingen »om dessa nya koppors skyddande art» och om Toppelii afsigt att utbreda denr, hvarjemte föräldrarne uppmanades att sjelfva inhemta deras beskaffenhet på de ställen der ympning redan skett. Allmoge, äfven från de aflägsnaste byalag inställde sig »hoptals» på anvista ställen med sina barn till ympning och ympningen tillvann sig alltmer förtroende, så att intill den 14 Mars 1803 ett antal af 400 barn blifvit vaccinerade, af hvilka endast 2 fått »falska koppor» samt 30 måste ånyo vaccineras »i anseende till uteblifven smitta». — Af samlad och inom glasskifvor förvarad ympningsmaterie hade T. lemnat D:r Hast i Vasa och jemväl afsändt deraf till Åbo, sedan han blifvit underrättad om, »att vaccinen derstädes utdött».

Uppmanad af Hushållningssällskapet att undervisa »hugade och skicklige ämnen» meddelar T. i memorial af den 31 Aug. 1803 att han redan gifvit nödig handledning åt bönderna Johan Peura i Jurva kapell af Laihela socken samt Isaac Kivistö i Jalasjärvi, hvilka enligt af dem gifna underrättelser redan inom Juni månad hvardera vaccinerat med framgång omkr. 60 barn.

Bland de under år 1802 vaccinerande personer bör sockneadjunkten i Malaks Zach. Gallenius äfven här framhållas. Han hade »för flere tider tillbaka med Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd koppympat 6,000 barn samt äfven vunnit Kongl. F. H. Sällskapets bifall för år 1779 ympade 449 allmogebarn i Nerpes». År 1802 om hösten hade Professor Pipping till honom sändt vaccinämne samt genom bref underrättat honom om »det väsendtligaste till saken hörande». Med samma ämne vaccinerade Gallenius då 59 barn.

Utom tidigare nämnde belöningar tilldelades vid sammanträdet den 1 Nov. 1802 ett exempl. af F. H. S:ts belöningsmedalj i silfver åt pastorsadjunkten i Kyrkslätt Abraham Matenius, såsom ett vedermäle af dess erkänsla för nitisk koppympning.

Vaccinationen hade under dess första år i Finland icke vunnit stor utbredning, hvarken i afseende å de vaccinerades antal, ej heller beträffande ympningsområden. För 1802 angifvas endast 166 vaccinerade[1]. I Åbo tidningar, 1803, N:o 54, uppgifvas antalet vaccinerade intill den 13 Mars 1803 till »veterligen åtminstone 580 personer», men torde denna uppskattning vara alltför låg, enligt hvad andra uppgifter gifva vid handen. Antalet var ju i sjelfva verket icke stort, men i alla fall tillräckligt att ingifva berättigade förhoppningar om vidare framgång, ty saken var för de flesta orter i landet ny och ympning såsom skyddsmedel mot kopporna var hufvudsakligen känd och använd i Österbotten. — Då erfarenheten redan tidigare lärt, att framgången af ett nytt företag till väsendtlig del berodde på det intresse de bildade klasserna visade för detsamma och de uppoffringar de ville ikläda sig för detta ändamål, så kan man lätt förstå att Hushållningssällskapet, som hade sig väl bekant den hängifvenhet för vaccinationen som på många håll förefans, i redogörelsen för sin verksamhet år 1802 kunde förhoppningsfullt uttala:

»Men emot koppornas förödelser äger vårt slägte numera vaccinationen: och de fördelar den framför koppympningen äger, synes lofva densamma ett både snarare, villigare och fullkomligare förtroende. Inom 5 års tid har den gjort större framsteg än koppympningen inom 80, och sedan dess nytta äfven i Finland genom talrika försök hunnit besannas, tillvunnit sig en allmän och förtjent uppmärksamhet. Sällskapet har af sådan grund trott sig böra förklara att vaccinationen numera äger lika billiga anspråk, som koppympningen, att af sällskapet uppmuntras och understödjas»[2].

Hushållningssällskapets skrifvelser hade hänskjutits till Collegii medic. utlåtande, hvilket äfven afgafs den 17 Januari 1803 och innehöll, att Colleg. ännu icke beträffande kokopp-

[1]) Redogörelse för Kongl. F. H. S:ts göromål fr. 1 Nov. 1804 till samma tid 1805.

[2]) D:o D:o fr. 1 Nov. 1801 till samma tid 1802.

ympningen hunnit komma till säker erfarenhet genom egna rön och försök, men att på grund af meddelanden från åtskilliga läkare anledning fanns till den förhoppning, att vaccinationen, »rätteligen utförd», komme att utgöra ett säkert och kraftigt skyddsmedel emot kopporna. Colleg. hemställer derföre att »Kgl. M:t täcktes med sin höga protektion gynna vaccinationens användande hos alla dem, som dertill finnes beredvilliga». Men, tillägger Coll. ifall en allmännare vaccination blefve nödig och den ej skulle medhinnas af Finlands läkare, »hvaraf en temligen god tillgång der nu för tiden finnes», borde klockare och andra personer, som ville utöfva den, vara skyldiga att rådföra sig med ortens läkare, »på det vaccinationen ej måtte vårdslöst anställas eller ofullkomligen tillämpas och förtroendet till dess välgörande kraft derigenom förstöras».

Efter denna förberedande åtgärd föredrogos ofvan anförda underdåniga framställningar inför Kongl. M:t och tillvunno sig nådigt bifall. I enlighet härmed utfärdades till Finska Hushållningssällskapet Kgl. brefvet af den 10 Mars 1802, så lydande:

»Gustaf Adolph etc. — — — — Hos oss har vår befallningshafvande i Kuopio län i underdånighet anmält, att sedan I till honom uppgifvit, hvad betydlig förlust för statens folkmängd koppornas obehindrade framfart förorsakar, hvilket onda icke, annorlunda än genom koppympningens verksamma användande vore att afböja, har han, dels medelst utfärdad kungörelse, dels genom cirkulär till presterskapet i länet, sökt väcka vederbörandes omtanke, att vid anställande sockne-stämmor öfverenskomma på hvad sätt koppympningens allmänna antagande må lämpligast befrämjas, samt i sådan afsigt bland annat föreslagit, det församlingarna ville sig förena att icke välja eller antaga någon kyrkobetjening, isynnerhet klockare, som icke vore så mycket inkommen i läkarevetenskapen, att han kunde öppna åder, ympa koppor, läka ett huggsår, med mera dylikt, som allmännast å landsbygden förefaller, men som slike föreningar merendels öfverträdas, och dessutom, vid klockares tillsättande, föga urval af skicklige ämnen skall iakttagas, har bemälte Wår befallningshafvande i underdånighet hemställt, om icke allmänneligen kunde förordnas, att någon till klockare hädanefter ej finge antagas, som icke, utom de erforderlige kunskaper i theologien och sångkonsten, kunde tillika uppte medicinska facultetens vid något af rikets läroverk, eller lasaretts- samt provincial-medici bevis om nödig och pålitlig kunskap i sättet att ympa koppor och

sköta de koppsjuka, åtskilja mässling ifrån andre utslagsfebrar, känna de tillförliteligaste läkemedel deremot, samt kunna åderlåta, veta i hvilka fall sådant må nyttjas, läka huggsår, inrätta benbrott och ledvridningar, med mera dylikt, som vanligast å landsbygden ibland allmogen och deras barn inträffar. Sedan Consistorium i Borgå häröfver, på Wår nådiga befallning, dess underdåniga utlåtande afgifvit, hafven I, efter af dessa handlingar undfången nådig del, till Oss, under den 1 Februari sistlidet år, i detta ämne inkommit med underdånigt yttrande, hvarutinnan I väl medgifven, det allmogen oftast, och på de flesta ställen, saknar biträde af kunnige och erfarne läkare, men ansen likväl derjemte, lika med Consistorium, betänkligt, att af församlingarnes i lag och författningar till helt andra göromål bestämde klockare fordra en läkarebefattning så utsträckt, som vår befallningshafvande i förenämnda måtto föreslagit, hvarföre I ock, på andragne skäl, i underdånighet hållen före, det hvarken närvarande eller tillkommande klockare böra någonsin tillåtas, än mindre uppmuntras och anbefallas, att med den egenteligen så kallade medicinen, eller invärtes sjukdomars botande sig befatta. Deremot, och då ett helt annat förhållande sig visar med vissa allmännare och lätt lärde kirurgiska handgrepp, dem äfven ostuderade personer och följakteligen jämväl klockare, skulle på kort tid, och utan egentelig underbyggnad i vetenskaperne, kunna under en skicklig fältskärs handledning, inhemta, tron I Eder böra med Wår befallningshafvande instämma i den önskan, det blifvande klockare måtte åläggas att lära sig ympa koppor, såsom en i sig sjelf enkel konst, hvars utöfning icke är åtföljd af något särdeles äfventyr. Och som provincialmedici och landets få öfrige läkare omöjligen kunna medhinna att med koppympning betjena en talrik och vida kringspridd menighet, hemställen I i underdånighet, om icke oss i Nåder skulle täckas stadga, det bör hvar och en, som vill erhålla rättighet till ett klockareförslag, dessförinnan antingen å lasarett eller hos provincialmedicus i länet förskaffa sig kunskap och färdighet icke blott i åderlåtningskonsten, med underrättelse, när, och vid hvilka tillfällen i synnerhet, detta hjelpmedel bör nyttjas, utan ock i handlaget att ympa och sköta koppor, äfvensom i sättet, huru de någon gång dervid inträffande svårare tillfälligheter böra behandlas och afhjälpas, hvilken undervisning alla sig dertill anmälande klockarekandidater borde äga att af vederbörande läkare gratis undfå. Härjämte, och då sådana klockareämnen, under det de flere veckor eller månader skola vistas, antingen vid länelasaretterne eller hos provincialmedici till nyssberörde kunskaps erhållande, synas lätteligen kunna tillika inhämta några de nödigaste insigter och handlag vid flere

andra lika litet svåra och granlaga kirurgiska förrättningar, såsom att läka färska sår, förbinda de allmännaste benbrott, stilla förblödningar, bota ormbett och applicera lavemanger; tron I Eder jämväl böra i underdånighet hemställa, om icke af dem, som sig till klockarebeställningar i Finland framdeles anmäla, äfven någon kännedom i dessa sistnämnde yrken må ovilkorligen äskas, och att de, som derutinnan, enligt företeende läkarebevis, någon särdeles färdighet och kunskap ådagalagt, måga, då de för öfrigt innehafva alla till klockaretjensten nödiga egenskaper, anses framför andra mindre skicklige kompetitorer, till klockareförslag berättigade: hållande I tillika i underdånighet före, att derest Oss i Nåder täckes, i enlighet med Kongl. resolution på presterskapets underdåniga besvär af den 17 Augusti 1762, förnya den deruti gifna nådiga befallning om boställens anordnande åt klockare i Finland, der utrymme dertill finnes, hvilka boställen dem borde åligga att bebygga, odla och sköta efter de af Eder i sådant afseende dem föreskrifvande anvisningar, skulle denna nödiga förbättring i deras utkomst sätta dem i tillfälle, att med ökad hog och omtanke ej allenast fullgöra de ökade plikter deras ämbeten åtfölja, utan och gifva socknarnes allmoge undervisning, råd och efterdömen i en förståndigare landthushållning. Vid detta Edert underdåniga betänkande, har likväl en af Edre ledamöter, Canslirådet och Riddaren af Wår Nordstjerne-Orden Porthan, uti aflemnadt särskildt yttrande, förklarat sig så vida vara af skiljaktig tanke, att då han väl fulleligen instämmer i Edert tillstyrkande, det alla blifvande klockare böra förpliktas att lära sig ympa koppor, såsom en lätt förvärfvad skicklighet, tilltror han sig likväl icke för dess del gifva anledning, att derutöfver sträcka klockares skyldighet äfven till inhämtande af de öfrige i Edert tillstyrkande innefattade kirurgiska förrättningar, helst sådant skulle dels betaga desse betjente både rådrum och böjelse att vederbörligen fullgöra den, enligt kyrkolagen, dem, ibland annat, ålagda angelägne skyldighet, att besörja barnaundervisningen, och dels möjligen leda till mer skada än gagn, då de utan ordentlig underbyggnad, icke äro skicklige att pröfva, i hvilka fall den ena eller andra af slika handläggningar rätteligen bör nyttjas, isynnerhet som de flesta klockarelägenheters svaga löningsvilkor icke gifva hopp, att ämnen af bättre uppfostran och odladt förstånd vilja sätta sig vid en befattning, der de hvarken till utkomst eller sysslans art, kunna vinna särdeles tillfredsställelse. Vidare hafven I, uti en sednare underdånig skrifvelse af den 1 nästvikne November, ytterligare uppgifvit och föreställt den förödelse bland finska allmogens barn, som kopporna under de förflutna åren åstadkommit. I anmärken dervid, att ehuru koppympningen väl

på de orter, der den blifvit använd, förminskat dödligheten, har denna lyckliga verkan likväl ännu icke kunnat hos allmogen väcka en sjelfkrafd böjelse, att af berörde förvaringsmedel sig betjena, i synnerhet som den härutinnan fattade fördom hämtat vidare styrka af de understundom hos de ympade inträffande utslagsfebrar, hjertsprång, yrsel och flere, åtminstone vid första påseendet, betänkliga och förfärande tillfälligheter, häremot förmenen I, att den slags ympning, som numera blifvit känd under namn af vaccination, bör genom dess lindrighet i symptomerne, vinna lättare och hastigare framgång, så framt någon verksam anstalt till dess befrämjande kan blifva att vidtaga. I alla fall ansen I ympning af koppor, af hvad slag som helst, icke kunna vinna någon allmän och tillbörligen gagnande framgång, derest icke något särskildt understöd dertill af statsmedlen bestås. I hemställen derföre i underdånighet, om icke i likhet med hvad för detta varit vidtaget till koppympningens befordran i Österbotten, Oss i Nåder skulle täckas bevilja och anslå någon för hvarje lyckligen verkställd ympning bestämd penningebelöning, den I förmenen kunna utsättas till tolf skillingar, utan åtskillnad om ympningen skett genom vaccination eller på det förra brukliga sätt, hvilka bägge slag af ympning I hållen före ännu böra tills vidare bibehållas. Men som läkarnes antal i Finland är alltför ringa för att hinna besörja en allmän och till hela Finland utspridd ympning eller vaccination, och I af sådan orsak, redan i ofvanförmälte måtto föreslagit, det alla klockare borde åläggas att lära sig ympa koppor, tron I den tilläggning deruti blifva nödig, det böra klockarne jemväl förpliktas, att inhämta kunskap och färdighet uti sättet att anställa vaccinationen, samt att medborgare af alla stånd, så snart de bevist sig äga insigt och skicklighet i utöfningen af någotdera, måga anses lika berättigade, som sjelfva läkaren, till belöningens eller arfvodets erhållande, och förmenen I i fråga varande nyttiga ändamål väl kunna allra bäst och snarast vinnas, därest statsverkets tillgångar medgåfvo, att, utan gräns af ett visst och för året till detta behof bestämdt kapital, belöna så många lyckade ympningar, som af det medborgerliga nitets eller egna båtnadens flit möjligen kunna medhinnas, men därest Wi icke skulle finna skäl, att en så oinskränkt belöningsfond bevilja, hemställen I likväl i underdånighet om icke, till en början, åtminstone en viss årlig och för behofvet afpassad summa kunde dertill af statsmedlen anslås.

Hvad nu således blifvit i förenämnde ämne så i det ena som andra, i underdånighet andragit och hemställt, hafva Wi låtit hos Oss komma i Nådigt öfverägande: och som folkmängdens tillökning är af hufvudsakligaste vigt för landets

uppodling, styrka och välmåga, men den vådliga koppfarsotens förödande framfart derutinnan verkar ett beklagansvärdt hinder, anse Wi Eder omtanke till denna landsplågas hämmande och afböjande vara för riket lika nyttig som den för menskligheten är välgörande. Till befrämjande af detta ändamål finna Wi, lika med Eder, något säkrare medel icke gifvas, än ympning såväl med vanliga menniskokoppor, som med de såkallade skyddskoppor, hvaraf nyttan numera blifvit af erfarenheten satt utom all fråga, och vele Wi derföre i Nåder hafva gillat Edert i förenämnde måtto gifne förslag, det böra alla hädanefter sig anmälande sökande till klockarelägenheter i Finland vara förbundne, att uti begge desse ympningssätts verkställande och vederbörliga skötsel förskaffa sig erforderlig och af promoverad läkare behörigen erkänd kunskap och färdighet, innan de till klockaresysslor få antagas; äfvensom Wi tillika anse nödigt, det klockare, så vidt ske kan, söka förvärfva sig skicklighet i de allmännaste delar af fältskärskonsten, och bör, på en sådan bepröfvad och af någon kirurgiemagister godkänd skicklighet i kirurgin, ett synnerligt afseende vid klockare ledigheters tillsättande lemnas, enär personen tillika finnes äga de öfrige af klockare, enligt kyrkolagen, erforderlige egenskaper, och hvilkas användande till de klockaresysslan egenteligen åtföljande plikter honom icke må tillåtas, att vid sysslans utöfvande sig undandraga eller försumma. Och på det vid dessa skyldigheters fullgörande, bristande utkomst icke måtte vid de svagare klockarelägenheter i vägen ligga, vele Wi i Nåder vara betänkte att erinra Wåre befallningshafvande i Finland, att till verkställighet befordra hvad den af Eder åberopade 1762 års Resolution påbjuder, rörande klockares förseende med boställen, enär utrymme på kronans utmark dertill gifves, dock med det vilkor för klockarne, att vid sådane boställens bebyggande och skötsel ställa sig till efterrättelse de anvisningar, I i sådant afseende ägen att dem föreskrifva. Genom förenämnde såmedelst vidtagande utväg blifver väl tillfället för finska allmogen lättadt, att för deras barn afvända vådan af koppfarsotens härjande förödelse: men Wi hafve dock, lika med Eder, insett, att denna anstalt, lemnad endast till dess egen verksamhet, skulle föga uppfylla det afsedda ändamålet, därest icke därjämte, medelst utfäste belöningar, omtanken hos vederbörande uppmanades, att med det allmännas nytta äfven förena enskild förmån. Alltid sorgfällige att omfatta alla tillfällen till befrämjande af Wårt rikes välgång och Wåre trogne undersåtares bästa, hafve Wi härvid mindre fästat Oss vid statsverkets för dess mångfaldiga behof knappa tillgångar, än vid angelägenheten, att i möjligaste måtto påskynda de lyckliga följder, som af ifrågavarande anstalt böra

blifva att påräkna, isynnerhet som den kostnad dervid kan komma att användas, är egenteligen att anse såsom ett förskott, hvars mångdubbla ersättande, genom flere räddade lif och arbetande händer, Wi förmode icke länge böra uteblifva. Wi hafve fördenskull funnit i Nåder godt, att till sådane belöningar för lyckligen förrättad koppympning och vaccination, som I i ofvanförmälte måtto föreslagit, anordna tillsvidare en summa af två tusende riksdaler årligen, jämte det Wi tillika vele hafva Eder i Nåder anbefallt, att, till verkställighet och utförande af Edert härutinnan uppgifne förslag, inkomma med en utarbetad fullständig plan, hvilken tillika innefattar den kontroll och de säkerhetsmått, som kunna vidtagas till vinnande deraf, att medlen blifva för deras rätta ändamål använde. Hvilket allt Wi Eder härmed till svar och efterrättelse vele i Nåder hafva tillkännagifvit».

Detta nådiga bref, som med godkännande af Hushållningssällskapets förslag fastställde grunderna för vaccinationens anordnande och gaf medel till densammas verksamma bedrifvande, upplästes vid sällskapets sammanträde den 2 Maj och emottogs med djupaste tacksamhet såsom ett dyrbart vedermäle af Kongl. M:ts förtroende. Genom klockares förpligtande att lära sig vaccination och att utöfva densamma, skulle med tiden en talrik korps af kunnige ympare, spridd kring hela landet, utbildas och genom det tilldelade årliga anslaget kunde enhvar i ympning förfaren person erhålla en tillfredsställande godtgörelse för sitt besvär och sina omsorger. Hushållningssällskapet kunde sålunda nu hoppas att få den del af dess program förverkligadt, som åsyftade, att genom minskad dödlighet öka landets folkmängd och derigenom höja det allmänna välståndet och landets kultur. — I sällskapets djupa undersåtliga erkänsla emot dess höge beskyddare »ville sällskapet ju förr dess heldre låta äfven sine landsmän deltaga, och beslöt derföre, att samma Nådiga bref skulle, efter vanligheten tryckas ej mindre i Åbo Tidning än i sällskapets Dagbok». Men emedan dessutom sällskapet blifvit i Nåder anbefallt, att till verkställighet och utförande af dess förut uppgifna förslag, inkomma med en utarbetad fullständig plan, hvilken tillika innefattade »den kontroll och de säkerhetsmått, som kunna vidtagas till vinnande deraf, att koppympnings- och vaccinationsmedlen blifva för deras rätta ändamål använde», så anmodades bered-

ningsutskottet att om en sådan plan öfverlägga, och den samma till sällskapets vidare pröfning anmäla.

Beredningsutskottet hade ännu icke hunnit slutbehandla ifrågavarande ärende och följaktligen ej heller kunnat fullgöra sällskapets uppdrag att inkomma med fullständigt förslag i ämnet, då emellertid omständigheternas makt tvang sällskapet att omedelbart, utan att hvarken invänta utskottets yttrande eller afvakta Kgl. M:ts nådiga godkännande af sällskapets åtgärder, inskrida till koppornas bekämpande.

Vid sammanträdet den 15 Juni 1803, upplystes, såsom det anföres i protokollet, att »till sällskapets kunskap kommit att i Österbotten och kanske i flere trakter af Finland kopporna inkommit och efter vanligheten, särdeles bland allmogen, åstadkommo mycken förödelse, till hvars motande med de anstalter, hvartill hittills varit utväg, föga kunnat eller lärer kunna uträttas». Sällskapet ansåg sig derföre bäst handla i enlighet med Kongl. M:ts landsfaderliga afsigt, om detsamma oförtöfvadt vidtoge åtgärder, hvarigenom farsotens härjningar kunde i någon mån minskas och förekommas. Sådant förmenade sällskapet bäst kunna ske, »om på bekostnad af den i nåder utlofvade vaccinations- och koppympningsfonden, sällskapets enskilda kassa förskottsvis ginge i utläggning för utsändande af en eller flere skickliga vaccinatörer, som genast hade att förfoga sig till de orter der smittan som bäst är gångbar och der icke allenast vaccinera eller med koppor ympa så många som möjligen medhinnas kunna, utan ock i begge ympningssättens användande tillära och undervisa så många tjenliga ämnen, som kunna vara hugade att ympningarne sedan fortsätta». Beredningsutskottet erhöll också ytterligare i uppdrag att föreslå lämpliga personer att såsom vaccinatörer utsändas samt deras arvode.

Beredningsutskottet, som under två sammanträden den 28 Juni och 27 Juli egnat mycken omsorg åt fullgörandet af sitt uppdrag, öfverlemnade enligt hvad dess protokoll utvisar till sällskapets pröfning i hufvudsak följande förslag:

att, emedan kunskap om vaccinationen ännu icke hunnit spridas till många och allraminst till aflägsnare orter i Finland samt då jemväl koppympningen var på många orter okänd, en anvisning såväl om koppympningens som om vaccinationens behöriga förrättande borde af hushållningssällskapet uppsättas och meddelas Kongl. Wetenskaps Academien till införande både i svenska och finska almanackorna för år 1805;

att i början hugade och skickliga koppympare och vaccinatörer, vare sig provincial medici, med. doktorer, licentiater, kandidater eller studiosi, borde på den nya koppympnings- och vaccinationsfondens bekostnad utsändas icke blott för att ympa koppor eller vaccinera, utan äfven för att tillära skickliga ämnen att fortsätta anstalten och dem med endera ympmaterien och tjenliga instrumenter förse;

att sällskapet borde utlofva vederbörande ympare, som nitiskt verkat och gjort sig synnerligen förtjente om någondera ympningen, men helst vaccinationen, en särskild belöning, utom det stipulerade arvodet af 12 skillingar för hvarje lyckligen ympad person af allmogen;

att till förekommande af oäkta eller annars misslyckade ympningar nu i förstone inga andra än provincial medici, graduerade läkare eller licentiater och de personer, hvilkas skicklighet sällskapet redan före detta erkänt eller dem sällskapet under en lika öfvertygelse hädanefter kan vilja i detta ärende utsända, må äga rättighet att på det af kronan bestådda arvodet göra anspråk, men att sedermera alla andra, som uppvisa behöriga intyg om förvärfvad kunskap och färdighet i detta yrke, skola derigenom berättigas till erhållande af enahanda förmåner; samt

att, i enlighet med af Professor Pipping framställdt yrkande, för vården och bibehållandet af nytt smittämnes generation för vaccinen, sällskapet af koppympnings- och vaccinationsfonden måtte tillägga ett årligt arvode af 50 riksdaler åt en af Åbo stads läkare, hvars skyldighet det blefve att beständigt hålla fullgodt och smittande vaccinämne tillhanda åt alla hugade reqvirenter ifrån hvilken ort som helst i Finland. För detta ändamål bör denne hvarje vecka vaccinera ett eller flere subjekter och helst ett mindre antal i sender, samt föra en ordentlig journal såväl öfver verkstälda vaccinationer som ock öfver reqvisitioner och försändningar af vaccin. För hvarje barn, som tillhör stadens eller närmaste landsbygds fattigare invånare och allmoge skulle han dessutom erhålla 12 skillingar. Reqvirenterna åter vore skyldiga att, enligt faststäld taxa, förskottsvis godtgöra kostnaden för nålar, glasskifvor, porto, m. m.

Beträffande kontrollen och de säkerhetsmått, som borde vidtagas till vinnande deraf, att de af K. M. donerade medlen blifva för deras rätta ändamål använda, ansåg utskottet nödigt att hvarje koppympare eller vaccinatör borde hålla en ordentlig journal och deri för hvarje dag anteckna hvilka af honom blifvit ympade eller vaccinerade, hvilken journal sedermera skulle för församlingen ifrån predikstolen uppläsas och 8 dagar derefter i sockenstämma ånyo granskas och godkännas. Men till förekommande af vårdslösa eller hellre skadliga ympningar med ofullkomliga koppor eller oäkta vaccin, vore den varnagel nödvändig, att en koppympare eller vaccinatör, hvars patienter, inom kortare eller längre tid efter det de under hans vård undergått koppympning eller vaccination, bevisligen smittas af naturliga koppor, vare sig med eller utan dödlig påföljd eller annan svår olägenhet, utan skonsmål förklaras ovärdig af allt vidare anspråk på förtroende eller belöning, samt dessutom för sitt oredliga och samvetslösa förhållande till vederbörlig näpst anmälas.

Utskottet ansåg sig äfven böra föreslå att, sällskapet skulle tillsätta ett särskildt utskott eller en vaccinations- och koppympningskomitte, bestående af 4 ledamöter, deribland alltid en eller två läkare, hvilken komitté skulle äga, att med lika myndighet som utskottets för potatismedlens förvaltning icke allenast vårda och disponera den till koppymning och vaccination anslagna fonden, utan ock besörja alla öfriga ärenden, utan någon egentlig åtgärd af sällskapets plenum. Inför denna komitté aflägger den i Åbo anställande vaccinerande läkaren räkenskap och redogörelse.

Hvad slutligen sällskapets uppdrag att föreslå lämpliga personer att såsom vaccinatörer utsändas angår, så tillstyrkte utskottet att Cand. Carl Gabriel Diederichs, Magistern Jacob Wegelius och medicine studiosus Zacharias Topelius, som alla äro Österbottningar och således hemma i det land de skole besöka, måtte i detta ärende af sällskapet nyttjas, samt att instruktion för dessa skulle utfärdas, hvilken utom hvad till det egentliga ärendet hörer, äfven skulle ålägga de resande, att så vidt möjligt är och tiden medgifver, insamla underrättelser icke allenast om potatisplanteringens belägenhet och senaste framsteg i hvarje ort, utan ock om öfriga märkvärdigheter rörande hushållningens tillstånd, hinder och brister samt årsväxtens beskaffenhet, m. m., som i hvarje socken kunna i ekonomiskt eller fysiskt afseende förtjena uppmärksamhet, och dessa underrättelser sedermera till sällskapet inlemna. — Beträffande arvodet, utsatte utskottet detsamma, såsom ernadt att utgå af en publik fond, i likhet med hvad 15 § af 1774 års instruktion för pro-

vincial medici stadgar, förslagsvis till 16 skillingar om dagen jemte skjuts för 2 hästar, hvarutom de för hvarje vaccinerad af allmogen, som operationen och sjukdomen vederbörligen genomgått, skulle hafva att åtnjuta de i Kongl. brefvet af den 10 Mars 1803 utlofvade 12 skillingar, dock med förbehåll att de bestyrka och legitimera sina ersättningsreqvisitioner.

I anseende till sakens brådskande beskaffenhet upptog sällskapet vid sammanträde den 1 Aug. 1803 Beredningsutskottets förslag beträffande de personer som borde anlitas samt ersättningsvilkoren för dem, och beslöt, med godkännande af förslaget, att såsom vaccinatörer utsända Diederichs, Wegelius och Topelius till skilda delar af Österbotten. De resande skulle förses med instruktion jemte öppna rekommendationsbref samt med alla för ändamålet »erforderliga nödvändigheter». I ersättning för resor skulle de undfå skjuts för 2 hästar samt 16 skillingar i dagtraktamente; dessutom tillförsäkrades dem 12 skillingar för hvarje yngre eller äldre person af allmogen, som genom deras hand lyckligen genomgått vaccination eller koppympning. För bestridande af resekostnaderna skulle de af sällskapets medel erhålla penningeförskotter.

Instruktionen, uppsatt af sällskapets sekreterare, assessor d:r J. F. Wallenius, upplästes och godkändes af sällskapet samt utfärdades ofvannämnde dag. Då den eger sitt intresse såsom ett vittnesbörd om sällskapets bemödanden, omsorg och uppfattning beträffande vaccinationens utbredande, införes den här i sin helhet.

Instruktion.

»Emedan Kongl. Finska Hushållningssällskapet till motande af de förödelser, som en i flere trakter af Österbotten inkommen och hastigt fortplantad svår koppsmitta förorsakar, ej afsett någon bättre och säkrare utväg än en allmän vaccination och koppympning, eller endera, helst den förra, ensam: så har sällskapet i sådant ändamål till nämnde landsort velat affärda Herr Kandidaten Carl Gabriel Diederichs, Herr Magister Jacob Wegelius och Herr Studiosus Zacharias Topelius, samt till ett rättesnöre för deras åtgärd och bemödande härigenom velat föreskrifva följande instruktion:

1:o Kandidaten Diederichs, som nu vistas här i Åbo, afreser härifrån, så fort han hunnit blifva försedd med alla för ändamålet erforderliga nödvändigheter, först till Ilmola, att der i lika ärende för sällskapets räkning engagera Chirurgiæ Studeranden Topelius, samt vidare till Wörå, hvarest Magister Wegelius likaledes å sällskapets vägnar anmodas om dess biträde i enahanda afsigt. Och som desse sistnämnde sannolikt icke lära vägra, att till sin fosterbygds hjelp och räddning låta sig i denna vigtiga och angelägna kommission nyttjas, så aflemnar kandidaten till dem hvardera ett exemplar ej mindre af denna instruktion, än af det dermed följande öppna rekommendationsbref, samt efter de närmare underrättelser som i orten kunna vara att tillgå, öfverenskommer med dem om göromålens tjenliga fördelning, i så måtto, att på hvarderas andel ett närmast lika antal af socknar, hvilket antal likväl efter församlingarnes aflägsenhet, vidsträckthet och folkmängd något annorlunda kan proportioneras, sig belöper.

2:o Till vaccinationens så mycket hastigare och allmännare utspridande, har sällskapet velat förse de resande med tillräckligt antal vaccinationsnålar, hvilka, ej mindre än sjelfva vaccinationsämnet, sedan de resande sig emellan öfverenskommit om och reparterat de trakter som af dem hvardera komma att besökas, i enahanda proportion dem emellan fördelas.

3:o Efter föregången preliminär reglering af de i 1 och 2 momentet uppräknade omständigheter, begifva sig genast den eller de, på hvars lott Wasa län fallit, till Wasa, och den eller de som i Uleåborgs län komma att sysselsättas, till Uleåborg, samt anmäla sig på hvardera stället hos Konungens befallningshafvande med sällskapets till samma befallningshafvande aflåtna skrifvelse, i anledning hvaraf de icke allenast lära förses med landshöfdingens öppna ordres till kronobetjente om meddelande af all nödig handräckning och biträde till utförande af det värf resan åsyftar, utan ock munteligen undfå del af alla de upplysningar, som om tillståndet i orterne och den ena eller andra socknens mera eller mindre trängande behof af snar och verksam undsättning, kunna på stället vara tillgängelige.

4:o På sådant sätt till sina göromål förberedde, begynna de utskickade sin egenteliga resetur, samt vid ankomsten till hvarje socken eller församling, hvarest deras åtgärd pröfvas nödig, adressera sig till vederbörande presterskap och kronobetjente, hvilka sednare undfå del af Konungens befallningshafvandes utfärdade »öppna ordres», medan sällskapets öppna rekommendationsbref uppvises för de förre. Genom presterskapets försorg fogas äfven anstalt derom, att påföljande söndag om de resandes ankomst och ändamålet deraf från pre-

diksstolarne i alla pastoratets kyrkor tjenligen kungöres, med bifogad uppmuntran till allmogen att af de resandes biträde till sin och sina barns räddning sig villigt och utan misstroende begagna. Men till tidens vinnande, göres dock genast, och utan att förut afbida verkan af en slik kungörelse, början med vaccinationens anställande: hvarvid iakttages, att ehuru för smittämnets bibehållande den omtanka eljest är nödig, att icke på en gång utan småningom och efterhand vaccinera ett större antal, får dock nu, då tiden skyndar och den allmänna faran är trängande, den vanliga regeln icke följas, utan böra hela byalag i sender, eller så många som kunna medhinnas, genast och ofördröjligen vaccineras.

5:o Som ändamålet med denna resa icke endast är att för det närvarande afböja vådan af koppfarsotens förödelser, utan ock att för framtiden bringa vaccinationen, antingen ensam, eller i bredd med koppympningen, uti jemn och allmän gång, samt Kongl. Majt. genom Nådig skrifvelse till sällskapet af den 10 sidstl. Mars, hvaraf ett exemplar för hvarje resande äfven medföljer, i Nåder täckts befalla, att i synnerhet alla blifvande klockare skola ovägerligen vara förbundne, att i begge dessa ympningssätts verkställande och vederbörliga skötsel förskaffa sig erforderlig kunskap och färdighet, så blifver det för de resande en vigtig plikt, att i hvarje församling inöfva och undervisa, utom klockaren, som i fall han för ålderdom eller annan orsak icke finnes dertill alldeles oskicklig, blir för församlingens framtida behof dertill främst och närmast förpliktad, ännu så många andra tjenliga ämnen, som för ympningarnas fortsättande nödigt pröfvas, eller annars kunna vara hågade att sig med dessa yrken till egen och andras förmån befatta. Till den ändan böra lärlingarne icke allenast ifrån början till slut hvarje dag uppmärksamt åtfölja vaccinationerne samt utslagets första utveckling, framsteg och slut, för att derigenom om vaccinens utseende, förhållande, perioder och öfriga lopp samt dess skillnad från oäkta vaccin, få ett tydligt och säkert begrepp, i hvilket ändamål tabellerne till Kongl. Maj:ts förste lifmedici Doktor Hedins afhandling, under titel: *Kopporna kunna utrotas, eller vaccinationen till sina lyckligaste följder*, hvaraf hvarje resande undfår ett exemplar, äfven böra för dem uppvisas, utan ock sedermera, under de resandes ögon, sjelfve lägga hand vid vaccinationens anställande och skötsel, samt sluteligen på föreställda till ämnet hörande hufvudsakliga frågor lemna nöjaktigt och fullt besked, hvarefter de undfå en eller flere vaccinationsnålar, antingen gratis eller, om de äro af någon mera förmögenhet, emot betalning, samt förses med certifikat om sin förvärfvade kunskap och färdighet, att

vid förefallande ansökningar om belöning för förrättade vaccinationer åberopa.

6:o Ehuru vaccinationens fördelar vida öfverväga koppympningens, och den förra, genom en större lindrighet i symptomerne, framför den sednare är skicklig att besegra alla betänkligheter och fördomar samt snarare tillvinna sig allmänhetens förtroende, kunna likväl, för sparsammare tillgång på vaccinationsämne och faran af dröjsmål med användandet af tillgängeliga räddningsmedel mot en svår och dödande smitta, omständigheterne fordra, att på dem, som ej genast kunna vaccineras, anställa koppympning. Och emedan uti det ofvanåberopade Kongl. brefvet af den 10 Mars nästledne, klockare äfven blifvit anbefallte att i denna sednare operation och ympade koppors skötsel förskaffa sig tillförlitlig insigt, så böra jemväl vid skeende koppympningar ej mindre desse än andre hugade och tjenlige lärlingar tillkallas, samt på sätt i föregående moment föreskrifves, sin deruti vunna skicklighet genom egen handläggning legitimera, och derefter af sine læromästare med ordentligt certifikat förses.

7:o I afsigt att så mycket säkrare förekomma tillkomsten af falsk eller oäkta vaccin, böra de resande icke allenast sjelfve vara angelägne, utan ock flitigt påminna sine elever, att ympningsnålarne alltid böra hållas väl hvassa, och smittämnet alldrig tagas sednare än 8:de sist 9:de dygnet efter vaccinationen, samt så ofta tillfället medgifver förnyas, och emellertid från luftens åtkomst, på ympningsnålarne, eller emellan tvänne glasskifvor med ombunden blåsa, sorgfälligt förvaras.

8:o I en ort der koppfarsoten är inkommen och i full gång, skall utan tvifvel den händelse en eller annan gång inträffa, att naturliga koppor, hvaraf smittan så lätt kan vara i kroppen förut upptagen och fördold, hastigare utbryta än vaccinationen hunnit åstadkomma önskad verkan, och att utgången följaktligen kan blifva antingen dödande eller annars obehaglig. Det är icke heller utan, att hos den mindre tänkande en skadlig fördom emot vaccinen deraf kan väckas. I en sådan händelse blir derföre nödigt, att sorgfälligt och redan i förväg upplysa allmogen om dess rätta orsak och beskaffenhet, samt genom förhållandet hos de öfriga vaccinerade, som så tydligen utmärker vaccinens lindrighet och fördelar, och hvaruppå den tviflande eller villrådige noga bör göras uppmärksam, rädda vaccinens anseende och förtroende. Och böra för öfrigt de resande, under samtal med allmogen nyttja alla möjliga tillfällen att utrota alla de fördomar, som af fruktan för operationens farlighet eller följder, eller af förvändt begrepp om ödet, eller af oriktig religionsöfvertygelse och ett tvekande samvete, hafva sitt ursprung, samt uppehålla eller alldeles

hindra operationens antagande och framgång, hvarjemte allmogen äfven bör underrättas, att Kongl. Maj:t som sjelf låtit vaccinationen å tvänne sine yngre barn verkställa, till skyddande af sine finske undersåtares lif och helsa mot koppornas förödelser, af landsfaderlig ömhet anslagit tillsvidare en årlig fond af 2,000 riksdaler, hvaraf jemväl de bland finska menigheten, som efter inhämtad tillräckelig undervisning vilja utöfva antingen vaccination eller koppympning ibland sine medbröder, komma att åtnjuta den ingalunda obetydliga belöningen af 12 skillingar för hvarje lyckligen ympad eller vaccinerad äldre eller yngre person.

9:o På det allmogen så mycket snarare och allmännare måtte blifva i desto flera orter emot koppsmittans härjande undsatt, böra de resande ingenstädes längre sig uppehålla, än som nödvändigt behöfves för att emellertid hinna instruera och tillära hugade ympare af församlingarnes egna medel, åt hvilka de sedermera kunna öfverlemna ympningarnas vidare fortsättning, emot försäkran om erhållande belöning. Och åligger det de resande, att utan betalning meddela sine elever certifikat om deras vunna skicklighet, såsom det icke heller skall vara de resande tillåtit, att af allmogens barns föräldrar eller anhörige någon annan belöning än herberge och spisning, der de frivilligt och utan anspråk på ersättning erbjudas, emottaga.

10:o Öfver alla sina förrättningar hålla de resande en ordentlig journal, och anteckna deruti för hvarje dag, hvilka som af dem blifvit ympade eller vaccinerade, tillika med de hufvudsakligaste förändringar, som under sjukdomens lopp sig tilldraga. I denna journal böra äfven de ympades föräldrar eller anhörige eller andre trovärdige män med sin underskrift eller bomärke intyda och erkänna, att den ympade förut icke haft koppor, och att vaccinationen eller koppympningen icke blott utan skada, utan ock med full framgång är öfverstånden och fullbordad; såsom deruti jemväl bör införas, hvilka lärlingar som af de utskickade undervisning och certifikat erhållit. Sedermera bör denna journal en söndag för församlingen ifrån predikstolen uppläsas, och åtta dagar derefter i socknestämma å nyo föredragas församlingen, samt af henne granskas och verificeras, och till sällskapet antingen genast och direkte, eller genom de resande sjelfve, insändas eller aflemnas. Och emedan för kontrollen sällskapet funnit nödvändigt, att äfven de framdeles tillkommande ympare och vaccinatörer, som på belöning göra anspråk, böra på lika sätt bestyrka sin förtjenst, innan sällskapet derå kan göra afseende, så skola de resande dem härom fullständigt underrätta, med erinran att, de af dem som själfve hvarken kunna skrifva eller äro svenska språket mägtige, äga att till journalens förande skaffa sig biträde af

någon skrifkunnig man. Men till förekommande af vårdslösa ock onyttiga eller heldre skadliga ympningar med ofullkomliga koppor eller oäkta vaccin, skola alle tillärde och antagne ympare och vaccinatörer jemväl förständigas, att om flere af deras patienter inom kortare eller längre tid efter det de under desse operatörers hand undergått koppympning eller vaccination, bevisligen smittas af naturliga koppor, vare sig med eller utan dödlig påföljd eller annan svår olägenhet, skola operatörerne utan skonsmål förklaras förlustige af all vidare rätt till förtroende eller belöning, och dessutom för sitt oredliga och samvetslösa förhållande, till vederbörlig näpst anmälas.

11:o De som kunna vara hugade att lära sig koppympning eller vaccination, för att dermed framdeles betjena menigheten i sina församlingar, men så sent anmäla sig till undervisnings erhållande, att de utskickade antingen dessförinnan fulländat, eller äro nära att fullända, sina göromål på stället, böra anvisas att antingen åtfölja de resande till nästa förrättningsställe, eller ock hos närmaste läkare eller någon annan vetterligen fullt sakkunnig man, inhämta de erforderliga kunskaperne, samt bevis deröfver af honom sig förskaffa.

12:o Till potatesplanteringens utvidgande, hvilken Kongl. Maj:t med en årlig utgift af statens medel så landsfaderligen täckts befordra, böra de resande, vid tjenliga tillfällen, allmogen eftertryckeligen uppmuntra, föreställa nyttan och nödvändigheten af denna plantering, såsom ett rikt räddningsmedel i svåra år, undervisa om sättet huru denna rotfrukt öfver vintern kan förvaras m. m. och efterfråga huru långt med planteringen på hvarje ställe redan är kommit, hvad framsteg den de sednaste åren gjort, samt hvad tillgång till utsäde inom församlingen eller i dess granskap må finnas, och öfver alla dessa uppgifter föra en särskild journal, ur hvilken, vid återkomsten nödige utdrag till sällskapet böra inlämnas.

13:o Likaledes skall det åligga de resande, att så vidt möjligt är och tiden tillåter, insamla underrättelser om hvarje orts naturs förmåner, dess hushållningstillstånd, hinder och brister, årsväxtens beskaffenhet och mer eller mindre förmånliga liknelse, tillgången på ren- och islandsmossa, samt öfriga omständigheter, som i ekonomiskt eller fysiskt afseende kunna i hvarje socken förtjena uppmärksamhet, och dessa, äfvensom de i föregående moment äskade underrättelser till sällskapet framdeles ingifva.

14:o I likhet med hvad 15 § i 1774 års Instruktion för Provincial Medici utsätter, undfå de resande hvardera skjuts på tvänne hästar, samt sexton skillingar i dagtraktamente, hvarutom de, enligt sine på föreskrifvit sätt verificerade ympnings- och vaccinationslängder, komma att, till följe af Kongl. brefvet

under den 10 Mars innevarande år, erhålla ett arvode af 12 skillingar för hvarje yngre eller äldre person af allmogen, som koppympning eller vaccination under deras hand lyckligen genomgått. Och förses emellertid till nödiga resekostnaders bestridande med ett penningeförskott, hvarföre vid resans slut redovises. Förmodande sällskapet i öfrigt, att de, utom den tillfredsställelse en god medborgare alltid njuter då han sättes i tillfälle att gagna sitt fädernesland, skola i en framtid draga till sin befordran fördel af en förtjenst, den sällskapet gifvit dem utväg att tidigare än vanligt förvärfva».

Det var också hög tid för F. H. S. att söka inskrida emot koppornas förödelser med alla de medel, som stodo det till buds. Redan år 1802 visade sig smittkoppor i Brahestads prosteri, men deras spridning hade icke gått synnerligen snabbt och dödligheten i denna sjukdom hade varit jemförelsevis ringa; för hela Finland 1,146 personer eller 6 % af totaldödligheten. I några trakter af landet skördade kopporna deremot talrika offer. Sådant inträffade isynnerhet i Södra Savolaks prosteri, der af 1,255 dödsfall 332 eller 26,4 % förorsakades af kopporna och likaså i Karelens nedre prosteri, hvarest af 1,037 döde 299 eller 28,8 % afledo i koppor. I Norra Savolaks öfre prosteri utgjorde dödligheten i koppor endast 12,3 % af totaldödligheten. Men under år 1803 utvecklade sig en koppepidemi, som rasade öfver större delen af landet med en fruktansvärd våldsamhet. Dödligheten i denna var oerhörd; på flere orter uppgick dödsfallens antal till 50 %. och derutöfver af samtliga dödsfall. Kopporna bortryckte 7,146 personer eller 25 % af hela antalet döda, som nämnde år uppgick till 28,630 personer, under det Finlands folkmängd utgjorde 868,308. Af 100,000 lefvande dogo 822 i koppor. Denna höga dödlighet i nämnda sjukdom är, sedan tabellverkets införande, ensamstående i Finland, ty år 1763 uppgick antalet döde i koppor och méssling tillsamman till 27,31 % af samtliga dödsfall[1]). Enligt mortalitetstabellerna fördelar sig dödsfallen i koppor år 1803 på följande sätt:

[1]) För jämförelse förtjenar anföras att i Sverge uppnådde dödligheten i koppor sitt maximum år 1779, då densamma uppgick till 25,4 % af samtliga döda och utgjorde 719,6 pc. å 100,000 innevånare.

i biskopsstiften:

		Födde	Döde	Döde i koppor	I % af totaldödligheten
Åbo	stift	18,641	15,943	3,570	22,4
Borgå	»	12,127	12,649	3,576 [1])	28,2

Fördelning efter län:

		Födde	Döde	Döde i koppor	Döde i koppor i % af totaldödligheten
Uleåborgs	län	3,263	3,817	1,545	40,4
Wasa	»	6,047	6,539	2,274	34.8
Åbo	»	6,380	4,225	116	2,7
Tavastehus	»	5,980	4,620	424	9.1
Kymmenegårds	»	4,069	3,835	691	18,0
Kuopio	»	5,029	5,556	2,096	37,7

Vi finna här att antalet döde öfverstiger antalet födde i Uleåborgs, Wasa och Kuopio län.

Beträffande förhållandet i stiftens prosterier så upptagas i omstående förteckning endast de, hvarest dödligheten i koppor uppgått till 10 % af totaldödligheten.

De städer, der samma förhållande egt rum äro icke få. — Man hade dock kunnat vänta ett större intresse för skyddskoppympningen på orter, der såväl högre bildning som större ekonomiska ressurser funnos än å landsbygden.

[1]) Det bör här observeras att antalet döde i Borgå stift med 522 personer öfversteg de föddas antal.

1803.

Prosteri	Födde	Döde	Döde i koppor	%	Stift
Uleåborgs	802	1,026	458	40,7	Åbo
Kajana	554	819	439	53,6	»
Brahestads	1,398	1,447	533	38,2	»
Gamlakarleby	996	1,260	622	49,4	»
Jakobstads	1,787	2,121	751	35,4	»
Wasa	2,040	1,588	209	13,1	»
D:o läns	633	927	500	53,9	Borgå
Tammerfors' (Wasa län)	246	243	64	26,3	Åbo
D:o (Tavastehus län) . . .	633	492	91	18,5	»
Vestra Tavastländska	847	916	223	24,3	Borgå
Östra D:o (Tavastehus län)	40	55	17	30,0	»
D:o D:o (Kymmenegårds län)	1,388	1,286	232	18,3	»
Domprosteriet	974	813	151	18,5	»
Södra Savolaks	1,515	1,430	246	17,0	»
Norra D:o, öfre	1,493	1,536	529	34,4	»
D:o D:o, nedre	1,385	928	95	10,2	»
Karelens öfre	1,073	1,468	774	52,7	»
D:o nedre	1,047	1,583	682	43,0	»
Städer:					
Uleåborg	120	156	40	25,6	
Kajana	18	29	19	65,5	
Brahestad	46	61	20	32,7	
Gamlakarleby	62	81	39	48,1	
Jakobstad	58	82	46	56,1	
Nykarleby	47	50	18	36,0	
Kristinestad	36	30	8	26,6	
Tavastehus	61	42	6	14,3	
Lovisa stadsförsamling	79	148	41	27,0	
Kuopio	31	41	16	39,0	

Vid Hushållningssällskapets närmast följande sammanträde den 15 Augusti ingick åter en anmälan om koppornas uppträdande i en annan del af landet, nemligen i trakten af Borgå, jämte anhållan om ditsändande af en kunnig vaccinatör. Kanslirådet Porthan anmälde vid nyssnämnda tillfälle, att han af Domprosten Alopæus i Borgå genom bref erhållit underrättelse att kopporna härjade i dessa trakter och åstadkommo mycken förödelse, hvarföre det vore af nöden att nå-

gon skicklig vaccinatör och koppympare med det första skulle ditsändas. Vaccination hade väl tidigare derstädes med god påföljd blifvit anställd, men afstannat, hvarföre »de flesta saknat tillfälle att af detta förvaringsmedel sig begagna». Sällskapet beslöt derföre att Med. kandid. Sven Niclas Sellman, som sig dertill villig förklarat, skulle ditsändas på samma vilkor och med enahanda instruktion, som de nyss förut till Österbotten afsände vaccinatörerna.

Men det var icke nog härmed. Genom ett memorial af den 31 Aug., hvilket föredrogs den 1 Oktober, erfor sällskapet att kopporna redan under sommaren 1803 uppträdt i Savolaks och Karelen, hvarest de, såsom Konungens befallningshafvande i Kuopio meddelar, »gjort mycken förödelse, och endast i Pielisjärvi bortryckt 1,000 barn». Landshöfdingen anhåller derföre, att någon koppympare eller vaccinatör måtte af F. H. S. ditsändas. Sällskapet kunde emellertid icke genast afhjelpa Kuopio läns förlägenhet i afseende å koppsmittans motande, emedan någon med. studerande, som vore för en dylik resa hugad icke fanns att tillgå. Sjukdomens utbrott hade ända hittills varit för sällskapet fullkomligt obekant. Men samtidigt med underrättelsen derom blef äfven kändt, att Assessorn och Regementsfältskären D:r Laurell[1]), flerstädes i höfdingedömet vaccinerat, äfvensom Theol. Licentiaten Lagus, under sitt vistande i Idensalmi, och kort derefter pastorsadjunkten i samma socken Rósberg, med god framgång börjat vaccinera. Detta kunde dock icke anses tillräckligt, hvarföre sällskapet anmodade dess ledamöter, som voro läkare, att undervisa »andra skickliga ämnen» i vaccination, hvarefter det ville engagera dem, en eller flere, att till Kuopio län afresa och der med utöfning af vaccination, »eller om så nådigt pröfvades, och de derom kunna förvärfva sig tillförlitlig kunskap, jämväl med koppympning samt elevers tillärande sig sysselsätta». Först den 15 Nov. kunde Pipping föreslå studerandene Rånghjelm[2]) och Bergström, hvilka äfven erhöllo förordnande den 1 Dec.

---

[1]) Axel Fredrik Laurell, född 1766, regimentsläkare vid Savolaks infanteriregemente 1793, med. d:r 1802, provinc.-, stads- och lasarettsläkare i Kuopio 1810—1819, död 1823.

[2]) Denne hade af sin fader, apotekaren Rånghjelm i Tammerfors, i anledning af koppornas uppträdande, blifvit skickad till Åbo för att af Pipping erhålla undervisning i vaccination.

I anledning af nådiga brefvet af den 13 Mars 1803 ansåg Hushållningssällskapet sig böra hos vederbörande myndigheter anhålla om medverkan till spridande af kännedom om brefvets innehåll samt till dess åtlydande och aflät den 1 September samma år till Collegium medicum en skrifvelse med begäran att Collegium genom cirkulär till provincialmedici i Finland »ville anbefalla dem ej mindre att till vaccinationens och koppympningens allmänna införande hos allmogen genom egen åtgärd nitfullt medverka, än ock att när någon klockarekandidat sig hos dem till undervisnings erhållande anmäler, lemna honom tillfälle till inhemtande af de kunskaper samma Kgl. bref föreskrifver, om hvilken senare skyldighet jemväl de i Finland vistande Chirurgiæ Magistrar lära behöfva särskildt underrättas och erinras. - - - Kommande för öfrigt alla de examinerade praktici, som på finska menighetens barn anställa ordentliga och väl lyckade koppympningar eller vaccinationer, att igenom sällskapet utfå det af Kongl. M:t i nåder utlofvade præmium, 12 sk. för personen». Sällskapet vände sig likaledes till domkapitlen och landshöfdingarne med anhållan att de genom cirkulärer och bref ville uppmana vederbörande underlydande att hos allmänheten verka för berörda skyddsmedels antagande och flitiga begagnande.

Hushållningssällskapets anhållan uppmärksammades också af de resp. myndigheterna. Enligt Coll. med. protokoll för den 6 Okt. 1803 beslöts att »anmoda och befalla Med. Doktorer och Magistri Chirurgiæ i Finland att med nit befordra ympnings införande samt noggrant fullgöra de åligganden nämnde nådiga bref närmare föreskrifver».

Hushållningssällskapet, hvars omsorger helt och hållet tagits i anspråk för åtgärder till hämmande af den i landet härjande koppfarsoten, hade i följd deraf icke tidigare varit i tillfälle att dryfta det förslag till utlåtande, hvilket detsamma den 2 Maj blifvit ålagdt att afgifva. Berörde utlåtande hade väl den 1 Aug. aflemnats, men upptogs först den 1 September till nogare pröfning. Sällskapet godkände härvid de synpunkter som utskottet framhållit och förenade sig om antagandet af dess förslag. I enlighet härmed affattades den underdåniga framställning, hvilken sällskapet aflät den 1 Oktober 1803, fullgörande dermed Kongl. M:ts nådiga föreskrift.

Berörda skrifvelse, börjar med följande för tiden karakteristiska inledning:

»Om en regent för sina omsorger och mödor njuter i ett lyckligt och tacksamt folks tillgifvenhet och välsignelser sin både ärofullaste och mest smickrande belöning, så värdes också E. K. M. med Nådigt välbehag anse, att Dess Finska Hushållnings Sällskap härigenom i underdånighet förklarar E. K. M. sin egen och sine landsmäns odödeliga och vördnadsfulla erkänsla emot det nya vedermäle af E. K. M. nådiga vård om deras uppväxande ungdoms helsa och lif, som E. K. M. genom nådig skrifvelse af den 10 sistl. Mars, och det deri utlofvade årliga understödet till vaccinationens och koppympningens införande och utspridande i Finland, låtit detta land i nåder vederfaras. Öfvertygadt om de lyckliga följder denna anstalt efter hand skall medföra och seende i hoppets glada föreställning ett mål satt för koppornas förödelser, en årlig besparing vunnen af flere tusende lif, en talrikare arbetsstyrka behållen åt näringarne, och deras antal minskadt, som genom tidiga och obotliga lyten blifva i all sin lifstid en börda för sig sjelfve, för anhörige och för staten, skulle sällskapet genast hafva hastat att emot denna E. K. M. nya och dyrbara välgerning frambära till E. K. M. sin underdåniga tacksägelse, om icke dess lydnad för E. K. M. bud, som anbefallt sällskapet att till utförande och verkställighet af förslaget om en allmännare vaccination och koppympning inkomma med en utarbetad fullständig plan, hvilken tillika borde innefatta den kontroll och de säkerhetsmått, som kunna vidtagas till vinnande deraf att medlen blifva för deras rätta ändamål använde, fordrat att i denna sednare del tillika meddela underdånigt utlåtande, hvilket åter icke utan föregången noga och sorgfällig öfverläggning varit möjligt.

I den ordning E. K. M. i Nåder täckts föreskrifva, har sällskapet härvid fästat sin uppmärksamhet i synnerhet på tvänne omständigheter, nemligen 1:o på utvägarne att undanrödja de hinder, som ännu motverka vaccinationens och koppympningens framgång, och 2:o på kontrollen till säkerhet för fondens behöriga användande.

Vår menighet äger ej ännu allmänt den upplysning, som skulle fordras för att utan tvekan vidtaga det ena eller andra ympningssättet. Hon har af koppornas förstörande framfart sett både många och ohyggliga bevis, men hon känner icke lika så väl ympningarnes fördelar, eller metoderne att dem anställa, eller sättet att förse sig med ympämne, eller utvägarne att det förvara, eller den ympade smittans förhållande och lopp; hon fruktar att genom någondera förvaringsmedlets antagande blifva inledd i kostnader; och hvad som än värre

är, hyser hon i sin enfaldighet det förvända begrepp, att menniskan icke utan ett brottsligt ingrepp i Försynens vårdande styrelse, kan frivilligt fortplanta en sjukdom på sig sjelf eller andra.

Att denna okunnighet och dessa fördomar nu mera icke öfver allt äro rådande, derom vittnar den framgång koppympningen redan längre tid haft i Österbotten, och den villighet hvarmed vaccinationen de två sednaste åren blifvit flerestädes i orterne jemväl af allmogen antagen, men på andra och de flesta ställen hafva af brist på förnuftig upplysning begge slagen af ympning än för närvarande erfarit de svåraste och skadligaste hinder. - - - För att än kraftigare kunna verka på allmogens både öfvertygelse och lydnad, vågar sällskapet än vidare i underdånighet anhålla att K. M. genom nådig kungörelse till Finlands menighet, sådan som den, hvilken i afseende på potatesplanteringens utvidgande under den 22 December 1801 i nåder utfärdades, täcktes ej mindre underrätta sine trogne finske undersåtare om den nya välgerning E. K. M. dem allernådigst ämnat och förunnat, än uppmuntra och beveka dem, att utan misstroende eller dröjsmål betjena sig af ett räddningsmedel emot koppsmittans olyckliga följder, hvilket E. K. M. sjelf, till försäkrande af Finlands storfurstes och dess högborna systers dagar, låtit med den hugneligaste framgång använda, och såmedelst lemnat Sitt folk, jämte en rik anledning till glädje, ett värdigt och stort efterdöme att följa. Finska menigheten kan icke misskänna sin öfverhets upplysta landsfaderliga välmening; och den felaktiga öfvertygelsen, som försmår rättelsen af en mindre ansedd like, och motviljan som ej brytes utan tvånget af en befallning, skola, den förre öfvergifva sina betänkligheter och den senare villigt underkasta sig en styrandes bättre insigter och vilja».

Härefter lemnas en redogörelse för de åtgärder som sällskapet redan vidtagit eller stod i beråd att vidtaga till undanrödjande af hindren för ympningens framskridande. I sammanhang härmed framställes behofvet af en egen vaccinatör i Åbo jämte förslag till dennes skyldigheter och aflöning. Slutligen anföres att sällskapet, för att bättre kunna anordna och följa med ympningarne i landet, har för afsigt att bilda ett särskildt utskott för denna angelägenhet [1]).

---

[1]) Kgl. brefvet af den 3 April 1804, som senare aftryckes i sin helhet, lemnar fullständig upplysning om sällskapets framställningar och förslag.

De, enligt sällskapets beslut af den 1 Aug., utsända vaccinatörerna vidtogo, så snart ske kunde, sin verksamhet.

Diederichs[1]) hade afrest från Åbo den 6 Augusti. I Ilmola sammanträffade han med Topelius och i Wörå med Wegelius. Hvardera förklarade sig äfven villiga att fullgöra Hushållningssällskapets uppdrag. Enligt öfverenskommelse fördelade de sig emellan Österbotten sålunda, att Topelius skulle ombesörja vaccination i norra delen eller »ifrån och med Salo socken», Wegelius uti södra delen »från och med Pedersöre och så vidare söderåt» samt Diederichs i mellersta delen »ifrån och med Pyhäjoki till och med Kronoby socken». Sedan Diederichs lemnat åt Topelius och Wegelius ett penningeförskott, den för dem utfärdade instruktionen och rekommendationsbref samt utensilier, hvilka i instruktionens 5:o mom. närmare angifvas, åtskildes de för att enhvar på öfverenskommen ort fullgöra sitt uppdrag.

Efter dessa preliminärer reste Diederichs till Wasa för att af landshöfdingen erhålla öppna ordres till kronobetjeningen i länet, hvilka ock genast erhölls. Men nu fattades honom »endast vaccinämne». Af prostinnan Estlander i Lappfjärd, »som derstädes vaccinerat många barn», hade han väl erhållit vaccin, men denna kunde ej användas, den var tjock och liknande var. Sedan han förgäfves försökt få »materie i Ilmola, Storkyro och Wörå socknar» [2]) erhölls den slutligen i Wasa af assessor Hast efter nära 7 dygns väntan [3]). — Den 18 Augusti afreste Diederichs från Wasa och anlände den 22 till Pyhäjoki, hvarest han ernat börja sin verksamhet. Men i denna socken hade kopporna »redan bortsopat 97 barn», hvarföre han af kyrkoherden Westzynthius afråddes att försöka få vaccinationen derstädes i gång, emedan antalet barn på hvilka den kunde anställas sannolikt vore alltför ringa. Han begaf sig derföre till Merijärvi. Allmogen var i början motsträfvig, men blef medgörligare genom predikanten M. Törnudds föreställningar. Törnudd lärde sig vaccinera och skulle fortsätta dermed. Vidare

---

[1]) Carl Gabriel Diederichs, född 1777, med. kand., musices direktor vid Borgå gymnasium 1803, död i Åbo 1804.

[2]) Vaccinen var utgången derstädes.

[3]) 2 barn hade blifvit vaccinerade den 11 Aug. och från dem skulle tagas vaccin.

besökte han Kalajoki, Rautio, Sievi, Lochteå, Kannus, Toholampi, Kelviå, Gamlakarleby och Kronoby, som var slutmålet för hans färd. Derifrån afreste han den 19 Oktober. — Flera af dessa orter besöktes särskilda gånger, såväl för vaccinämnets förökande och underhållande, som för ordnande och öfvervakande af vaccinationen. Han hade inöfvat 4 vaccinatörer [1]) åt hvilka han öfverlemnade certifikat öfver deras insigt och färdighet.

Ett par af dessa utsändes att på egen hand utföra vaccination i Oulais och Ullava. Diederichs hade äfven lyckats intressera flere andra personer, ibland dem några yngre prestmän, för skyddskoppympningen, åt hvilka utöfvandet och öfvervakandet af densamma sedan anförtroddes. Han omnämner särskildt predikanten Mag. Törnudd i Merijärvi, hvilken derstädes vaccinerat 30 barn samt Adjunkterne Elias Fonselius i Pyhäjoki, P. A. Holmström i Lochteå, bröderne Jacob och Henrik Aulin i Kronoby samt Simon Björklöf i Kalajoki, hvilken sistnämnda tidigare nitiskt bedrifvit ympning med koppgift och under våren och sommaren koppympat öfver 300 personer, men numera sökte inhämta kännedom om vaccinationen, för att framdeles utöfva densamma. Äfven kyrkoherdskan Simelius, länge allmänt känd för sina förtjenster om koppympningen, gaf sitt löfte om benäget biträde till vaccinationens befrämjande. Till närmare upplysnings vinnande om denna ympning, emottog nämnde fru ett exemplar af Åbo Tidning N:o 70 för 1802 och till vaccinationens fortplantande en vaccinationsnål. Äfven landtmätaren Lars Uhlbrand, som hade vidsträckta förrättningar i dessa socknar, förklarade sig särdeles hugad att lära sig vaccinera i afsigt att bidraga till vaccinationens snara utbredande. Han erhöll äfven undervisning och upplysningar, samt fick lägga hand vid ympning i Diederichs närvaro. Uhlbrand erhöll äfven en vaccinationsnål. Under dessa resor, som räckte ungefär 2 månader, hade Diederichs icke varit i tillfälle att vaccinera flere än 201 barn, hvaribland 7 tillhört ståndspersoner och alla de öfriga allmogen, då deribland räknas klockare, sockneskräddare och skomakare;

[1]) Klockaresönerne Thomas Cannelin från Pyhäjoki, Jacob Mikander från Ylikannus och Eric Svedjelin från Kelviå samt kapellanssonen Joh. Gabr. Borg från Ylikannus.

af sistnämnde barn hade 175 »fått äkta vacciner». I en del socknar vaccinerades endast 5 à 6 barn, i andra 20—40. Endast i Toholampi var tillströmningen till vaccinationsstället jämförelsevis stor; inom ett par timmar vaccinerades der 80 barn. — Orsaken till den ringa framgången låg i bristen på vaccinationsobjekt. Under våren och sommaren hade nemligen koppympningar utförts utom af den redan nämnde Simon Björklöf i Kalajoki äfven af studeranden Rislachi från Nedervetil, som i Gamlakarleby och dess kapeller med god framgång koppympat 400—500 samt i Terijärvi omkring 200 barn [1]. Under samma tid och inpå hösten hade åter smittkopporna anställt fruktansvärda härjningar, hvarföre ett jemförelsevis ringa antal återstod för vaccination. Diederichs uppger i sin reseberättelse att från April till September i Kelviå socken 139

[1]) Med anledning af Rislachis ympningar hade fran föräldrar i Nedervetil och Kaustby till F. H. S. den 8 Mars 1804 blifvit afsänd en skrifvelse, hvilken torde förtjena att här anföras:

»Ingen af de menniskor, som nu lefva, kan paminna sig smittkoppor, som kunna förliknas med dem, hvilka i sistledne sommar (år 1803) härjade i Wasa läns norra del. I flere socknar dogo i manga hus efter de olidligaste plågor, eller snarare sagdt lefvande ruttnade, alla barn. De fa som lemnades vid lifvet, blefvo till en del till helsa och lemmar skadade. De som tillförene blifvit skonade blefvo nu ett bedröfligt offer. En förskräckelse och jemmerskri förspordes allestädes. — I denna bedröfliga ställning vagade sig en ädelsinnad yngling om 17 års ålder, studeranden Gustaf Adrian Rislachi, sätta gränser för förödelsen i denna bygd. Han begynte i medlet af April att ympa koppor i sin födelsebygd, Neder Vetil, samt fortfor i närgränsande kapeller. - - - Den Högste välsignade och krönte med framgång hans företagande, sa att han eftersöktes och hans hjelp anlitades. Men sa var Herr Rislachi också outtröttelig. — — — —

Ehuru denna dygdiga yngling, som i åtskilliga andra mal visat sig verksam, är faren ifrån oss till Upsala Academi, utan nagon annan ersättning för sin möda och betydliga uppoffringar, än den ljufva tillfredsställelse, hans ädla hjerta känner - - - och våra välsignelser, som städse skola atfölja honom; sa kunna vi likväl ej underlåta att hos Kgl. H. S., som sa ädelt nitälskar för Finlands välfärd och med gifmilda händer betalar en hedrande skatt åt dygden och välgörenheten, i djupaste ödmjukhet anmäla denna ovanliga gerning med bönfallan, det värdes Kgl. H. S. med sitt högt gällande förord hos landets dyre fader, var vise och milde Konung, i underdanighet anmäla denna yngling till vinnande af något vedermäle af Dess dyrbara nad och ynnest, till välförtjent belöning at honom sjelf och till uppmuntran för andra att följa så vackra efterdömen».

barn bortryckts af kopporna, i Kronoby 145 och i Lochteå 125, samt att i Juni och Juli månader, då förödelsen var störst, 15 till 25 barn och ännu derutöfver hvarje söndag begrofvos under flere veckors tid.

Koppsmittan hade först blifvit införd till Lochteå tidigt på våren af »ett tiggare- eller tattarefölje» från östra delen af Finland eller från Ryssland. Några barn i den gård, der de tagit in, hade blifvit smittade och dogo — och inom kort var smittan allmänt spridd. Diederichs skrifver:

»Dessa smittkoppor voro till sin art högst maligne och i högsta grad confluente, bildande en svartbrun crusta eller skorpa, som på det fullkomligaste öfverhöljde hela kroppen, så att knappt den minsta fläck derpå kunde finnas, som icke deraf var betäckt. Härtill kom en ovanligt hög grad af röta, som förorsakade en olidelig stank i rummet där sådane uslingar lågo och som förpestade luften. En rödbrun tunn, ganska skarp och vedervärdigt stinkande ichor utsipprade beständigt under den becklika skorpan, hvarigenom stora och ohyggeliga exulcerationer förorsakades, särdeles vid hand- och fotlederna. Den upplösta och missfärgade bloden flöt strömvis genom näsan och stolgången. De sjuke plågades af en brännande hetta och törst och af ett outsägeligt qval, tills ändteligen kallbrand i magen ofta redan på sjunde och åttonde dygnet gjorde slut på deras elände».

»Månge af dem som ändteligen gingo igenom kopporna och fingo behålla lifvet, nödgades för all sin tid bära rysliga och olyckliga spår efter den sjukdom som de nu med yttersta lifsfara uthärdat. Ett af djupa och vidsträckta ärr vanställdt ansikte var likväl det minsta och obetydligaste. Men ögonens fullkomliga utbålnande på en del och en obotelig blindhet på större delen samt ej sällan fel på förståndet gjorde dessa uslingars öde i alla afseenden rysvärdt. Huru lyckligt om äfven desse sluppit i jordens sköte suckade de sörjande föräldrarne; och huru vida lyckligare, hette det till mig, om igenom eder tidigare ankomst allt detta elände blifvit förekommet. — Och nästan dageligen skallade denna smärtande förebråelse i mina öron».

Diederichs hade endast utfört vaccination och således ej varit i tillfälle att bibringa sina elever tillräckliga insigter i koppympning och skötsel af ympade koppor, såsom instruktionens 6 moment föreskref. Men denna afvikelse var en nödvändighet, ty, såsom han sjelf angifver, hade han i anseende

till de gängse koppornas stora malignitet, ej haft lyckan att finna ett enda barn med så beskaffade koppor, att han deraf vågat taga något ympnings-ämne». Diederichs hade under sin resa vaccinerat 175 personer. Enligt utanordnad räkning utgjorde hans arvode:

för skjutslega	72	Riksd.	11	sk.
» dagtraktamente	28	»	16	»
» vaccination	43	»	36	»
eller sammanlagdt	144	»	15	»

Diederichs reseberättelse är daterad: Åbo den 14 November 1803.

Wegelius[1]) började sin verksamhet såsom vaccinatör egentligen den 15 Augusti och fortfor dermed till den 1 November.

Han hade under denna tid besökt utom Wörå, der han och hans bröder några veckor förut vaccinerat, Nykarleby, Kauhava, Lappo, Nurmo, Östermyra jernbruk, Kuortane, Alajärvi, Nerpes, Lappfjerd, Pörtom, Öfvermark, Östermark, Stora och Sideby församlingar samt vaccinerat sammanlagdt endast 234 barn, hvaraf 113 i Lappo, 42 i Lappfjerd, 32 i Sideby och 23 i Kauhava; å öfriga orter endast ett obetydligt antal. Wegelius hade synbarligen äfven kommit alltför sent — och dessutom förlorades tid genom täta resor för anskaffande och underhållande af vaccinämne i tillräcklig mängd för talrikare vaccinationer. — Smittkopporna hade nemligen å en del orter såsom i Nykarleby och Pedersöre, härjat så att få barn funnos qvar[2]); de som lyckligen undgått kopporna hade blifvit vaccinerade af Fältskär Ebeling och Doktor Lundmark[3]).

---

[1]) Jacob Wegelius, född 1779, filos. mag. 1802, prestvigd 1805, medic. licent. 1807, sjukhusläkare under kriget 1808, kapellan i Oravais 1809, kyrkoherde i Malaks 1832, död 1861.

[2]) Topelius omnämner i sin reseberättelse, att kyrkoherden Mathesius i Nykarleby, som han pa genomresa till Uleåborg besökte, uppgifvit att smittkopporna under året endast i denna socken dödat öfver 150 barn, samt att smittan blifvit utspridd genom en i otid påbörjad koppympning, hvartill giftet blifvit hemtadt ända ifran Lochtea socken.

[3]) Afses sannolikt Anders Magnus Lundmark, stadskirurg i Jakobstad, biträdande sjukhusläkare under kriget 1808—1809.

Tidigare under sommaren hade Kapellanen i Härmä, Carl Fredrik Stenbäck vaccinerat vid pass 500 barn samt Adjunkten i Lappo, Jacob Stenman omkring 60 och Adjunkten i Kuortane, Carl Fredrik Lilius, Kapellanen i Ilmola, Mag. Toppelius, sockneadjunkten Spoof i Storkyro samt sockneadjunkten Gallenius i Malax utöfvat vaccination å sina resp. orter, hvarjemte Assessor D:r Hast och lasarettskirurgen Ebeling vaccinerat i Mustasaari, Laihela och Lillkyro socknar, expeditionsbefallningsman Bergström, hvilken blifvit undervisad af assessor Hast, i Ätseri, samt barnmorskan Sundberg från Wasa jemväl i Alavo och Täysä. Magister Gallenius hade såväl vaccinerat, som äfven ympat koppor i Pörtom. Koppympning hade äfven företagits af några andra personer, men med ogynsamt resultat, i det att koppsmittan derigenom spriddes till trakter, der den förut ej visat sig, och väckte derföre hos allmogen icke blott misstro utan äfven motvilja mot all ympning och följaktligen äfven mot vaccinationen, som identifierades med koppympning.

Efter erhållen underrättelse, att koppsmittan kringspridt sig i Nerpes och Lappfjerds socknar, anstälde Wegelius den 30 Oktober en resa till dessa trakter. Under färden till Nerpes, stadnade han i Yttermark by, »för att utforska, om någon der ville begagna sig af vaccination». »Några veckor förut skulle jag, skrifver Wegelius, här med glädje blifvit emottagen. Nämndeman Norrbacks hustru från Lappfjerd hade varit här och ympat koppor, men allmogen var dermed missnöjd, ty flere barn hade efter de ympade kopporna fått körtelbulnader, som hon ej förstått att sköta, och hvaraf barnen mycket lidit. Genom hennes beställsamhet hade koppsmittan mycket utbredt sig. Dock hafva kopporna ej varit af så elak art, som i de nordligare trakterna af Österbotten. Samma klagan öfver hustru Norrback hördes också längre fram i Närpes moderkyrko län». Studeranden Carl Christian Böcker hade emellertid från slutet af September till medlet af December 1803 vaccinerat 154 barn i nämnde socken, der en häftig koppsmitta, ditbragt af en gumma från Lappfjerd genom en olycklig eller oskicklig koppympning, härjade. En stor del af de ympade afledo och åtskilliga blefvo blinda och lytta. — I nämnde Yttermark by fick Wegelius dock tillstånd att vaccinera några barn, sedan han

heligt försäkrat, att han vid ympningen ej nyttjade sådant koppgift, som Norrbacks hustru. — Den 15 Oktober reste han till Sideby kapell och uppehöll sig under resan i ett par byar i afsigt att vaccinera, men var ej i stånd att öfvertala någon dertill. Äfven andra personer synas hafva sysselsatt sig med vaccination. Wegelius yttrar med anledning deraf:

»Jag har skäl att frukta, att koppsmittan på flere ställen angriper de så kallade vaccinerade, ty jag har funnit flere operatörer, som ej förstått att skilja den oäkta vaccin från den äkta; i synnerhet håller jag före att det inträffar i Kuortane, hvarest en del af allmogen sjelf, med sko-nålar och andra hvassa instrumenter, vaccinerat sina barn».

Han framhåller ytterligare: »att koppympningen är skadlig af följande skäl:

1:o kringsprides smittan derigenom fortare, hvaraf förödelsen blifver desto större;

2:o inställer sig vid dessa koppors ympning nog ofta svåra symptomer, hvaraf föräldrarne förskräckas, och ångra sin beredvillighet till ympningens anställande; hvaraf följer:

3:o mindre benägenhet för vaccinations antagande, ty allmogen förstår sig ej på skilnaden emellan ympning med vaccin och med smittkoppor. — På många ställen är ordet ympning högst förhatligt».

Han påyrkar derföre att vaccinationen skall öfverlemnas åt kunniga och redliga personer, hvilka egna densamma den största omsorg och uppmärksamhet, ty sker detta icke, blir följden den, att vid yppande koppfarsot, bortryckas lika många barn som förut. »Att förekomma denna olycka finner jag ingen annan utväg, skrifver Wegelius, än att hvar vaccinatör ålägges besöka de vaccinerade på 6:te, 7:de eller 8:de dygnet efter operation, för att kunna öfvertyga sig sjelf och andra, att vaccin är äkta». Om ej denna försigtighet iakttages, förespår Wegelius »att visst hälften af de vaccinerade skall blifva ett rof för första koppepidemi som inträffar». — Wegelius hade vaccinerat inalles 455 personer samt inöfvat och försett med certifikat 8 vaccinatörer[1]. Reseberättelsen är daterad Åbo, den

[1]) Klockaren Gustaf Lillström i Kauhava, sergeanten And. Isak Wargelin, Lappo, skräddaren Olof Lescel, Alajärvi, stud. Josef Nordman, Pör-

1 December 1803. Enligt utanordnad räkning utgjorde hans arvode:

för skjutslega	78	Riksd.	18	sk.
» dagtraktamente	27	»	32	»
» vaccination	113	»	36	»
eller sammanlagdt	219	Riksd.	38	sk. RGl.

Topelius[2]), hvilken enligt öfverenskommelse tagit vaccinationen i Uleåborgs län, med undantag af Kalajoki och Pyhäjoki socknar, på sin lott, afreste den 28 Augusti från Ilmola och ankom den 7 September till Uleåborg. Der erfor han att koppsmitta nyligen yppat sig i Haukipudas kapell, hvarföre han omedelbart begaf sig dit samt vaccinerade 25 barn. Uti Ijo församling hade häradsskrifvaren Ottelin med fru tidigare vaccinerat. Topelius fortsatte derstädes ympning med det resultat att i denna socken vaccinerades 267 barn. Kapellanen C. J. Frosterus åtog sig de ympades vård och efterseende. Enligt af landshöfdingen Edelsvärd i Uleåborgs län meddelad anvisning borde Topelius besöka Siikajoki, Salo och Limingo socknar, i hvilka kopporna med ovanlig grymhet fortforo. Han reste derföre den 25 September till Frantsila kapell af Siikajoki socken. Här hade 26 barn dött i koppor. Vaccinationen mötte stora svårigheter, i det att ett rykte hade förmält, att nu gängse koppor ledde sitt ursprung från kokopporna (lehmäin rupulit) eller boskapskoppor (eläinden rupulit) och af denna orsak voro så dödande. T. skrifver: »Det hade varit ett fåfängt försök att under sitt rätta namn anmäla den nya ympningen. Jag kallade den stundom: ett nytt sätt att bibringa koppor (uusi istuttamisen muoto), stundom ett lindrigare slag af koppor (huokiampi rupulin laatu), till hvilkas införande jag på hög befallning var utskickad». Med möda öfvertalades några föräldrar att våga ett försök. — Då äfven endast ett fåtal barn hemtades till de utlysta samlingsställena,

---

tom, stud. Wilh. Forsman, Östermark, klockaresonen And. Forssten, Sideby, stud. Herman Wadén, och klockaren Hans Hellman, Lappfjerd.

[2]) Zacharias Topelius, född 1781, kirurg. mag. 1808, med. d:r i Upsala 1813, stadsläkare i Nykarleby 1811 och tillika prov. läk. i samma distrikt 1812, död 1831.

vidtog han den utvägen att fara in i gårdarne för att muntligen öfvertyga allmogen om förmånerna af de nya kopporna, hvilket också vanligen lyckades.

Under sin vistelse i Frantsila utförde Topelius vaccination på en qviga, den 3 Oktober. Afsigten dermed var påtagligen den att förskaffa sig rikligare tillgång till godt vaccinämne, hvilket Topelius synbarligen var i saknad af, alldenstund några af hans föregående ympningar icke hade krönts med beräknad framgång, i det att, för att framhålla ett exempel, af 11 nyss vaccinerade barn, »smittan tagit fäste endast på trenne». Då denna operation torde vara den första i vårt land, bör den här närmare omordas. Topelius skrifver härom:

»Utom några barn vaccinerades en två års gammal qviga, ifrån fyra smittade nålar, hvilka på vanligt sätt infördes i huden af spenarne och jufret, dock djupare än på menniskor. På 4:de dygnet kändes hårda upphöjningar der punkturerna skett. På det 6:te syntes små platta, midtpå nedtryckta hvita blemmor. På 7:de voro dessa af en klufven hvitärts storlek med någon rodnad i omkretsen, och då redan kunde materie erhållas. På det 9:de gåfvo de ymnigt var, men hade först det 11:te eller 12:te dygnet nått sin fulla storlek. Deras gång kunde jag såsom frånvarande ej vidare fullfölja. Ehuru tvenne barn härutaf vaccinerades, hann jag icke sjelf observera förhållandet af detta sålunda upplifvade vaccingift på menniskor. Kapellanen Wettberg ifrån Uleå Salön, hvilken på en resa till Frantsila af mig bekom något deraf emellan glasskifvor, och hemkommen ympat dermed, hade funnit blemmorna större, rodnaden och bulningen starkare än hos andra vaccinerade. Han omtalte att detta gift varit verksamt på tvenne barn, hvilka tre gånger tilförene utan verkan blifvit ympade. — Vaccinerna i andra produktionen blefvo vackrare och talrikare än i den första. Deras likhet med naturliga koppor, de den åtföljande lindriga symptomer, sjelfva ympningssättet, allt bidrog att tillvinna den förtroende».

Från Frantsila begaf sig Topelius den 9 Oktober »med ett smittadt barn» till Pulkkila, der 35 barn vaccinerades. Vaccinationens öfvervakande och fortsättande öfverlemnades åt studeranden Fr. Elfgren. Den 12 Oktober reste T. till Temmes, åtföljd af en moder med ett spädt barn, »som hade vacciner på 8:de dygnet». 12 barn vaccinerades. Kyrkoherden, kongl. hofpredikanten Hilden, lofvade fortsätta vacci-

nationen, »i händelse flere,som han hoppades, läto beqväma sig dertill». Ett besök gjordes i Brahestad, der sockneadjunkten och pedagogen E. I. Frosterus vaccinerat »de flesta, som undgått de naturliga kopporna». I Salo socken, som varit en af de första orter, der kopporna i Österbotten uppträdde och der väl äfven försök med vaccination gjorts, men icke blifvit med någon särdeles drift fortsatta, fortforo dessa ännu. Här vaccinerades dock endast 15 barn. T. lofvade fortsätta vaccinationen samt tillära skickliga och hugade ämnen deri. — I Siikajoki hade kapellanen Israel Frosterus, »som det sades, lyckligen vaccinerat ett betydligt antal, och hade äfven skickat ämne till kapellanen Jacob Gummerus i Piippola, hvilken jemte sin fru derstädes befrämjat den goda saken». Paavola kapell besöktes icke, emedan smittan varit så allmän der, att någon utsigt till arbete icke fanns, och dessutom afskräcktes Topelius »af den omständigbeten, att samma församlings prest beifrat koppympningen och vaccinationen, dessa mennisko påfund, såsom af en sann kristendom fördömliga». — Kapellanen i Kembele kapell af Limingo socken, Joh. Wichman hade hela sommaren med framgång och förtroende ympat skyddskopporna. Hans broder Jac. Wikman fortfor dermed i moderkyrkoförsamlingen och Lumijoki kapell. — Ifrån Salo begaf sig T. till Uleåborg och qvardröjde der, i anseende till inträffadt menföre samt på flere föräldrars böner, under hela November månad. Kopporna grasserade derstädes ännu, och ingen hade sysselsatt sig med vaccinationen. Såsom vi redan sett hade den tidigare i Uleåborg blifvit omfattad med stort intresse[1]).

Det hade händt, att vaccinerade barn, »hvilka måhända bekommit falska eller inga vacciner», blifvit ett rof för smittan, hvaraf ryktet tog sig anledning att vidt och bredt förkunna, att alla ympade utan undantag tillsatt lifvet. Häraf följde misstroende till vaccinationen isynnerhet bland det obildade folket i staden, och »jag var, berättar Topelius, mer än en gång för vaccinens bibehållande, tvungen att våga några barns ympning utan föräldrarnes vetskap». Topelius var under hela sin vistelse i

[1]) Topelius omnämner särskildt att apotekaren Julin och prov. medicus Carger äga förtjensten af skyddskoppornas införande i Uleåborgs län.

Uleåborg likväl icke i tillfälle att vaccinera flere än 37 barn, 25 af de förmögnare innevånarnes och 12 af de fattiges. — För öfrigt sysselsatte han sig med korrespondens med presterskapet i de församlingar han redan besökt och i dem han ernade besöka samt undervisade sin broder Gustav i vaccinationskonsten.

Ifrån Uleåborg skref Topelius till assessor Wallenius den 13 Dec. 1803:

»På några orter har allmogen med nöje mottagit mitt tillbud och hela byalag hafva med sina barn församlats på utsatta ställen. På andra har jag deremot varit tvungen att vandra gårdarne emellan och, ehuru biträdd af presten eller kronobetjening, haft möda att öfvertyga bönderna om de nya koppornas företräden. Men äfven på dessa ställen, der man i början varit så ogen, vaccineras nu med framgång. — De inkast, som förnämligast mött vaccinationen, hafva grundat sig dels på den inrotade fördomen om ett oundvikligt öde, dels på utspridda rykten att kostnaden vid den nu för intet skeende ympningen skulle med utlagorna betalas. Och ännu ett inkast som skulle låta föga troligt, om ej bevisliga exempel funnes deruppå: några mödrar hafva ej tillåtit ympningen, emedan den tilläfventyrs kunde frälsa barnen ifrån smittkopporna och döden för deras salighets skull, vore önskvärd».

»Antalet af mig vaccinerade öfverstiger 400».

Kallad till Utajärvi kapell i anledning af koppsmittans utbrott, afreste han dit och vaccinerade 16 barn. Endast få föräldrar infunno sig sjelfmant. Föreställningar och böner voro merändels förgäfves. Endast hotelser, hvilka T:s följeslagare stundom tilläto sig att hviska åt vederbörande, och fruktan att sätta sig emot öfverhetens välgörande inrättningar, visade någon verkan. De flesta ansågo ympningen vara ett ingrepp i försynens rättigheter. — I Muhos hade farsoten varit allmän och dödande, hvarföre klockaren derstädes varit föranledd att ympa koppor på omkr. 100 barn, af hvilka blott ett aflidit.

Till Pudasjärvi begaf sig Topelius den 16 December. Allmogen visade sig ganska benägen för ympningen, hvarföre inom 4 veckor 202 barn der vaccinerades. Kyrkoherden Frosterus hyste stort intresse för vaccinationen. Han var sjelf flere gånger närvarande vid dessa förrättningar och föreställde

allmogen den ovärderliga nytta vaccinationen medför och orimligheten af de fördomar, som ligga ett så välgörande medel i vägen». Då det ej varit möjligt för T. att utan stor tidsförlust öfvervaka resultatet af vaccinationen å alla ympade, träffades den öfverenskommelse, att presterskapet vid de snart stundande läsmötena noga skulle utforska »förhållandet med vaccinerna» å de barn, som icke hunnit besiktigas, samt att klockaren borde förnya operationen på dem, hvilka den första tilläfventyrs aflupit utan verkan.

T. hade äfven haft för afsigt att besöka »Kajana län», men då han erhållit enstämmiga underrättelser derom, att smittkopporna »på det allra grymmaste sätt rasat derstädes, isynnerhet i Paldamo socken och i Kajana stad, på hvilket sistnämnda ställe af 25 insjuknade barn 23 med döden afgått, afstod han ifrån denna sin föresats och beslöt att besöka den nordligaste delen af länet, »dit kopporna nu syntes vilja taga sin tillflykt».

Efter reglering af några till vaccinationen hörande angelägenheter, bland hvilka var vaccins afsändande till åtskilliga ställen der den utgått, anträdde T. den 24 Januari 1804 sin resa till Rovaniemi, och anlände dit den 3 Februari. Vid resan genom Ijo erfor han att vaccinationen en tid fortsatts af häradsskrifvaren Ottelin med fru samt att den nu ånyo påbörjats af brukspatronen Fahlanders fru å Nyby glasbruk. Topelius framhåller härvid hurusom »förmedelst dessa, ehuru icke med allvar tillställda ympningar var så mycket uträttadt, att koppsmittan behöft hela fem månader för att ifrån Ijo moderkyrka framleta sig till Simo kapell af Kemi socken — ett afstånd af vid pass fem mil».

Vid resan genom Kemi sammanträffade T. med enkefru A. M. Sterner som vaccinerade derstädes. Med henne och kontraktsprosten Castren öfverlades om kraftigare mått till en allmän ympning å orten.

Under de 4 första dagarne vaccinerades i Rovaniemi 20 barn, af hvilka dock endast 8 blefvo »smittade och frambragte, ehuru sednare än vanligt, (en del först på nionde dygnet), godt ympningsämne» — Här vaccinerades äfven på olika tider 3 qvigor, af hvilka 2 bekommo äkta vaccin. T. utbeder sig att framdeles härom i en särskild skrift, innehållande anmärknin-

ningar öfver vaccinationen, få aflemna berättelse, men denna har det icke lyckats mig att påträffa, lika litet som de specialförteckningar öfver vaccinerade, hvilka i berättelsen omnämnas.

Täta bud ifrån Kemiträsk socken anlände till Topelius med anhållan att han »måtte resa dit och ej lemna dem, lika berättigade till Kongl. H. S:s omvårdnad, utan delaktighet af en så välgörande beskickning, nu så mycket mer af nöden, som smittkopporna ifrån Kuusamo lappmarks gräns voro derstädes att befara». Sedan T. erfarit att fru Sterner utsträckt sin vaccination till Tervola och han således ej behöfdes der, beslöt han att åtlyda kallelsen, ehuru han i följd af ett fall ur en renpulka, hvilket gjerde honom overksam för en tid, icke hann till Kemiträsk förr än den 1 Mars, då han genast påbörjade vaccinationen. På denna aflägsna trakt hade ännu aldrig förr någon ympning varit verkställd. För en stor del af allmogen var derföre ympningen en okänd sak, eller hade de om densamma förvända begrepp, men tillät dock ympning anställas af fruktan för de naturliga koppornas återkomst, hvilka vid pass 4 år tidigare »på ett ganska omildt sätt» hemsökt socknen. Löjtnant Clementioff, som åtföljt T. ifrån Rovaniemi, gaf sina soldater (hörande till Kajana bataljon, af hvilka en del var här förlagd) befallning att skicka sina barn till de samlingsställen der vaccinationen öfvades, och begagnade sig för öfrigt till vaccinationens fördel af det förtroende han ägde hos bönderna. Sedan 75 barn derstädes blifvit vaccinerade afreste T. derifrån och anlände den 27 Mars till Uleåborg. Härmed var denna långa färd afslutad. Topelius hade varit i verksamhet öfver 7 månader och under denna tid, enligt utfärdad godkänd räkning, vaccinerat 863 barn. Antalet var dock säkerligen något högre, då han äfven ympade flere barn, hvilkas föräldrar tillhörde »ståndspersonsklassen» och således icke bort inberäknas ibland dem, som åtnjöto vaccination på allmän bekostnad.

Det synes varit svårt att anträffa lämpliga personer, som varit hugade att utöfva vaccination. Utom de redan nämnde, studerandene Elfgren och G. Topelius samt enkefru Sterner

inlärde Topelius 5 klockare[1]), och utfärdade åt dem certifikat. Men vaccinationen hade äfven i dessa aflägsna trakter lyckats vinna många nitiska och hängifna anhängare ibland de bildade klasserna, hvilka, om de också icke alla sjelfva utöfvade ympning, likväl med varmt intresse verkade för dess framgång och utbredande. Några af dem hafva redan tidigare blifvit anförda. Ytterligare böra ihågkommas: studeranden Hildén i Pudasjärvi, kapellanen Anders Kranck i Simo, fänrikarne Wasilius och Wolmar Clementioff i Rovaniemi samt löjtnant J. W. Stjerncreutz i Kuusamo, hvilken af Topelius erhöll vaccinämne och ympnål för att derstädes utöfva vaccination. Af Topelii redovisning för emottagna vaccinationsnålar framgår, att han öfverlemnat eller försålt dylika nålar åt följande här icke tidigare omnämnde personer, neml. komminister B. F. Grön i Siikajoki, kyrkoherden E. Castrén i Kuusamo, klockaren Lefrén ifrån Uleå Salö, samt sockneskolmästaren Lindblad från Pielis, hvilka alla torde kunna antagas äfven hafva utöfvat vaccination.

Enligt utanordnad räkning utgjorde Topelii arvode:

för skjutslega	155	Riksd.	17	sk.	10	rst.
» dagtraktamente	72	»	32	»		
» vaccination	215	»	36	»		
eller sammanlagdt	443	Riksd.	37	sk.	10	runst. RGS.

Topelii reseberättelse är daterad Åbo, den 15 Juni 1804.

Sellman[2]) afreste den 21 Aug. ifrån Åbo och anlände till Borgå den 23 på aftonen, då han genast anmälde sig hos domprosten Alopæus. Här erfor han att en svår messlingsepidemi under våren och sommaren varit gängse, hvarföre vaccinationen icke kunnat hållas i gång. För tillfället funnos icke, enligt uppgift, smittkoppor i nejden. Ett rykte omtalade väl att koppor voro gängse i Mörskom, men man satte ingen tilltro till detsamma, emedan, såsom det sades, allmogen an-

[1]) Elias Häli i Pudasjärvi, E. Jurvelius i Utajärvi, Isac. Stenius i Pudasjärvi, Per Gullsten i Rovaniemi och Per Välikangas eller Häckman i Kemiträsk, samt sockenskomakaren Per Ockenström i Frantsila.

[2]) Sven Niklas Sellman, född 1777 i Sverge, med. kand. och licent. i Åbo 1806, prestvigd 1808, död i Sverge 1829.

vände benämningen koppor äfven för andra utslagssjukdomar. Och dervid fick det förblifva. Under sådana omständigheter ansågs det bäst att påbörja vaccination i Borgå stad. Men nu visade det sig att det ifrån Åbo medförda vaccinämnet hade förlorat sin kraft. Sellman synes icke varit oberedd på en dylik möjlighet, ty under resan till Borgå hade han i Helsingfors af d:r Rosenström [1]) sökt erhålla färsk vaccin, hvilket dock ej lyckades. I bref af den 26 Aug. anmälde han härom hos assessor Wallenius samt beklagar på samma gång att dagtraktamentet var otillräckligt. För att icke förlora tid företog Sellman en resa till Lovisa, »dels för att möjligtvis kunna få färsk vaccin, dels för att på återresan till Borgå efterforska om kopporna någonstädes voro gängse. Vaccin erhölls ej heller i Lovisa. Återfärden företogs genom Liljendal till Mörskom, der han erhöll underrättelse att smittkoppor verkligen uppträdt på ett och annat ställe i kyrkobyn. Han begaf sig genast till de uppgifna ställena, men fann der endast två barn, stadde i tillfrisknande efter genomgången koppsjukdom. Sedan han öfvertygat sig om att ingen annan än nämnda barn f. n. voro angripna af smittkoppor, återvände han till Borgå. — Ny ifrån Åbo genom prof. Pipping honom tillsänd vaccin befanns äfven overksam. Sellman beslöt derföre att sjelf begifva sig till Åbo för att anskaffa dylik och lyckades i Vachto kapell erhålla färsk och duglig lymfa, med hvilken han vid sin återkomst genast utförde vaccination med lyckligt resultat. Till läkarene i Lovisa och Helsingfors m. fl. afsände han på begäran vaccinämne.

Vaccinationen i Borgå var nu i full gång, men Sellman vågade ännu icke utsträcka sin verksamhet till landsbygden, innan han gjort sig förvissad om att kunna disponera öfver färsk och pålitlig vaccinlymfa i nödig mängd. Erfarenheten hade lärt honom att i detta afseende vara försigtig, ty en ympning utan lycklig påföljd rubbade helt och hållet förtroendet för vaccinationens skyddande förmåga. Det hade nämligen

---

[1]) Olof Berndt Rosenström, f. 1763, sjukhusläkare i Helsingfors under kriget 1790, stadsfysikus derstädes 1791, med. d:r 1802, regementsläkare 1804, blef vid Sveaborgs öfvergång rysk krigsfånge, erhöll 1812 afsked från svensk tjenst, prov. läk. i Helsingfors 1813, död 1819.

händt att i trakten af Lovisa några barn, som blifvit vaccinerade, kort derefter insjuknat i smittkoppor och dött, och ryktet härom spriddes hastigt vida omkring, såsom vanligt vanställande rätta förhållandet[1]. I ett bref till Wallenius af den 14 Oktober framhåller derföre Sellman det vederbörande ville stadga att ingen borde befatta sig med vaccination, som ej tillika vill ansvara för hvarje af honom vaccinerad medelst hållen förteckning. Derigenom, förmenar han, skulle man kunna förvänta en större granlagenhet hos våra vaccinatörer. Han föreslår att dessa förteckningar på ympade skulle öfversändas till vederbörande pastorer, som egde att i kyrkoböckerna teckna ett v. för hvarje vaccinerad person.

För att under alla omständigheter hafva tillgång till verksam lymfa, anställde Sellman vaccination å en ung qviga, »som domprostinnan var gratieuse att fördomsfritt öfverantvarda». Vaccinympningen lyckades väl och vaccinkopporna voro, enligt Sellmans utsago, större än hos menniskor. På 8:de dygnet togs

---

[1]) Det var sannolikt i följd deraf Collegium medicum i Stockholm föranleddes att af regementsfältskären Jacob Edgren i Lovisa affordra berättelse om det rykte, som i Finland skulle gått, att en som genomgått vaccinationen skulle fatt smittkoppor». Edgren aflemnade i bref af den 19 Dec. 1803, hvilket delgafs Colleg. den 12 Jan. 1804, äskad upplysning och anförde att uti ett köpmans hus hade fem gossebarn, af hvilka den äldsta var pa 7:de aret ej ännu haft koppor. Efter mycken öfverläggning beslöts ändteligen att barnen skulle vaccineras. - - - De äldre motsatte sig, endast de tva yngsta blefvo vaccinerade. Den yngre fick vacciner med hvarjehanda ledsamheter. Den äldre fick endast ett sår pa ena armen, som räckte ett par veckor utan mellankommen rodnad, körtelsvullnad eller feber». Edgren önskade för säkerhets skull ympa ånyo, men detta uppsköts. — Ett ar derefter insjuknade de oympade barnen i koppor, samt den äldre af de båda vaccinerade. »Denne fick lindriga koppor och är slät i ansigtet, da alla de öfriga äro fulla af koppärr och en af dem sa styf till armar och ben och så medtagen, att han antingen dör eller blir ofärdig». (Colleg. med. protok. i Medicinalstyrelsens i Stockholm arkiv).

Med anledning häraf emottog Edgren en skrifvelse, daterad Stockholm den 31 Jan. 1804 och undertecknad: J. Lindblad, innehållande att Coll. med. funnit nöjaktig upplysning af berättelsen angående sammanhanget med det af koppor smittade vaccinerade barnet. Brefskrifvaren tillägger vidare: »Kgl. Collegium har ingen gång satt i fråga eller misskänt herr doctorns skicklighet och nit för vaccinationen, men är ledsen öfver att så manga olegitimerade eller oerfarne personer dermed sysselsätta sig och derigenom lätt kunna bringa den goda saken i misskredit».

deraf materie och sedan dess hade han, såsom orden falla, »den mest äkta och genuina vaccin i gång öfver allt».

I anledning häraf och för i domprosten Alopæi hus åtnjuten »förbindande höflighet», uttalar han önskan att kunna visa sin tacksamhet medelst någon lämplig gratifikation af H. S. Sellman hade nemligen genast vid sin ankomst blifvit inbjuden att derstädes intaga middags- och aftonmåltiderna, utan hvilken vänlighet han haft svårt att reda sig, ty såsom han sjelf uppgifver, kostade hans logis 12 skillingar i dygnet — och dagtraktamentet utgjorde 16 skillingar. Inkomsten för ympning kunde ej heller räcka till, då han ifrån den 24 Augusti till den 29 Oktober vaccinerat endast 38 personer. Han var derföre också nödsakad att flere gånger anhålla om förskott.

Vaccinationen möttes äfven här i början på flere ställen med misstroende eller likgiltighet, men småningom vann den allt mer och mer förtroende, så att, såsom Sellman i ett bref af den 2 December uppgifver, vid nämnda tid något öfver 200 personer, yngre och äldre, i Borgå stads- och landsförsamlingar blifvit vaccinerade. Till denna framgång bidrog otvifvelaktigt smittkoppors uppträdande i medlet af November i Borgå stad. Dessa hade inkommit med resande från ryska sidan. Inom en vecka hade två barn dött i kopporna. Vaccinationen ringaktades ej längre, utan emottogs med beredvillighet. »Sämre hopen liksom väcktes nu från sin envisa fördomsdvala».

För att skydda omgifningen från smittkopporna påbörjades med all ifver vaccinationen i Borgå landsförsamling, hvilken Sellman sjelf förrättade i alla större byalag af Borgå socken. Men i flere af dessa kunde allmogen ej förmås att hemta barnen till de utlysta samlingsställena, utan måste han söka upp de ovaccinerade i de skilda gårdarne. Och dock synes man ej här varit likgiltig för vaccinationen, att döma af de anmärkningar som anfördes vid socknestämma deröfver att en del barn icke fått verkliga vaccinkoppor, emedan endast några få dylika uppstått, då »i de enfaldiges tanke en eller ett par koppblemmor - - - omöjligen kunna verka något till ändamålet». Sellman brukade derföre »till allmogens tillfredsställelse» sätta 7 à 8 punkturer å hvardera armen på större

barn. Att få vaccinkoppor utslogo »härrörde af vårdslöshet att ej låta vaccinämnet väl intorka efter ympningen».

Sellman gjorde täta resor och besökte samma ställen flere gånger för att öfvertyga sig om att de utförda ympningarna verkligen lyckats. Han ville icke äfventyra vaccinationens anseende såsom skyddsmedel mot kopporna eller förringa förtroendet för densamma genom misslyckade ympningar, och föredrog derföre att vaccinera med omsorg på färre orter, än vårdslöst och med osäker utgång på flere. Då sådant lät sig göra, medförde han alltid ett nyss vaccineradt barn, för att hafva flytande och färsk lymfa till hands vid behof. Han lyckades också i sitt förehafvande. »Det var märkvärdigt att förspörja huru smittkopporna uppsökte de ställen och subjekter der vaccination dels förkastades dels kom att uraktlåtas» skrifver S. i sin reseberättelse och tillägger: »Ingen enda af dem jag vaccinerat har bevisligen under denna epidemi blifvit smittad af naturliga koppor efteråt».

Efter slutförd vaccination i Borgå socken företog Sellman vaccinationsresor till dess kapeller Askola, Borgnäs och Pukkila samt till Pernå socken med Liljendals kapell och till Mörskom, Tusby, Nurmijärvi och Sibbo socknar. Vaccinationen öfverlemnades nu åt tillärde vaccinatörer, hvilka af Sellman blifvit undervisade och inöfvade. För att ytterligare befordra vaccinationens spridning i landet hade han undervisat åtskilliga gymnasister vid Borgå gymnasium, hvilka lofvat att på sina resp. hemorter utöfva densamma och för detta ändamål meddelat dem certifikat öfver deras insigt och färdighet i vaccinationskonsten samt försett dem med ympnålar och instruktioner, m. m. [1])

---

[1]) De inlärda vaccinatörerna, 18 till antalet utgjordes af följande personer: gymnasisterne Carl Gustaf Winter från Jockas, Nils Adolf Winter och Carl Gustaf Melartin fr. Puumala, Carl Johan Ponthan fr. Rantasalmi, Carl Gustaf Nycopp fr. Sulkava, Georg Henrik Tammelander fr. Urdiala, Carl Siljander fr. Kuopio, skolaren Ephraim Emanuel Järnström fr. Christina, klockaren i Borgå landsförsamling C. H. Sjöström, styckjunkaren Petrus Wennerberg, sergeanten N. J. Aspegren och v. korporal E. Ek fr. Borgå socken, Samuel Mathias Ruuth, vaccinatör för Borgå sockens kapeller, klockaren C. H. Saxbäck i Pernå, fru pastorskan Wallgren i Sibbo, v. klockaren Helsingius i Thusby, klockaren Österberg i Nurmijärvi och v. pastor Ingman, i Liljendals kapell af Pernå socken.

Sellman som återvände till Åbo den 22 Februari 1804 hade under sin resa vaccinerat 454 personer. — Enligt utanordnad räkning utgjorde hans arvode:

för skjutslega	105	Riksd.	16	skillingar
» dagtraktamente	60	»	—	»
» vaccination	113	»	24	»
eller sammanlagt	278	Riksd.	40	skillingar.

Först den 15 November kunde prof. Pipping till blifvande vaccinatörer i Savolaks föreslå studerandene Långhjelm och Bergström, med försäkran om deras skicklighet och pålitlighet samt benägenhet att i detta afseende vara sällskapet till tjenst, Långhjelm dock med det förbehåll, att han finge dröja ett par veckor i Tammerfors för att derstädes lemna handledning i vaccination åt någon person, hvilken sedermera såsom vaccinatör kunde vara allmänheten till gagn i staden och dess omnejd, der kopporna, sedan sommaren fortfarande härjade [1]. — Sällskapet godkände Pippings förslag och antog anbuden samt beslöt att vederbörligt förordnande för Bergström och Långhjelm skulle utfärdas, hvarjemte de skulle förses med instruktioner och rekommendationsbref samt nödiga tillbehör för uppdragets fullgörande. De anmodades att vid framkomsten anmäla sig hos landshöfdingen, för att af honom få närmare upplysning om hvart de borde begifva sig. Förordnandet utfärdades den 1 December 1803.

Den 10 December afreste Långhjelm från Åbo och anlände följande dag till Tammerfors. Messuby socken, der en vidt utbredd, men lindrig koppfarsot var gängse, besöktes i sällskap med farmaciestudiosus Wirzenius, hvilken redan förut handledd af apotekaren Långhjelm i vaccination, för-

---

[1] Apotekaren J. H. Långhjelm i Tammerfors, hvilken äfven sjelf synes hafva sysselsatt sig med vaccination och var deraf varmt intresserad, hade i slutet af Oktober sändt sin son till Åbo i ändamål att lära sig vaccination samt för att derjemte af F. H. S. »varda auktoriserad och använd till vaccination» i socknarne kring Tammerfors.

klarat sig benägen att åtaga sig densamma. Någon vaccination kom dock ej der till stånd, emedan allmogen motsatte sig densamma. Vidare besöktes Birkkala och Lempälä socknar, i hvilka Wirzenius kort förut på egen hand vaccinerat. Då det befanns att detta skett med framgång i nyssnämnda och andra närgränsande socknar samt i Tammerfors, erhöll Wirzenius certifikat öfver insigt och färdighet i skyddskoppympning.

Efter att sålunda hafva fullgjort uppdraget beträffande vaccinationen i trakterna kring Tammerfors, begaf sig Rånghjelm till Kuopio, der han inträffade »dagen före jul» och ännu samma dag jemte Bergström uppvaktade landshöfding Wibelius, för att emottaga dennes föreskrifter. Landshöfdingen ansåg bäst att icke företaga någon vaccination under sjelfva julhelgen, emedan det kunde befaras, att en dylik förrättning vid denna tid kunde väcka förargelse. Efter helgen påbörjades derföre vaccinympningen i Kuopio stad, der dock endast 12 barn vaccinerades, hvaraf 4 genast erhöllo äkta vaccin, men de öfriga först efter förnyad ympning.

Enligt uppmaning af Wibelius, begaf sig Rånghjelm den 8 Januari 1804, försedd med ordres till kronobetjeningen om handräckning samt med rekommendationsbref till ståndspersoner, på sin långa vaccinationsresa och besökte först Leppävirta socken. Här hade kopporna förut härjat och borttagit en mängd barn samt »illa tilltygat dem som blifvit vid lif». Detta oaktadt visade allmogen mycken motvillighet för allt hvad mensklig åtgärd ville uträtta emot kopporna. Rånghjelm qvardröjde 6 veckor i denna socken och fick ej vaccinera flere än 58 af allmogens och 7 af ståndspersoners barn. Klockaren C. F. Roosberg inlärdes att vaccinera och erhöll certifikat. Den 19 Februari begaf sig Rånghjelm till Jorois. Allmogen var likaledes här illa stämd emot vaccinationen, derföre att den befarade att kronan framdeles skulle fordra ersättning medelst påbjudande af årlig vaccinationsskatt. Han lyckades likväl i nämnda socken få vaccinera 78 af allmogens barn, sedan han lyckligen ympat 16 barn hörande till ståndspersonsklassen. Vaccinationens fortsättande öfverlemnades åt adjunkten G. A. Hoffren och sockneskolmästaren Paqvalin, som undervisades däri och hvardera erhöllo certifikat. Den 12 Mars reste

Långhjelm till Rantasalmi, der vaccinationen var satt i gång genom doktor Orrström,[1]) hvilken äfven lemnat undervisning i dess utförande åt adjunkten Claës Collan och klockaren Seskander samt åt kapellanskan Lohman, som ympat sitt barn. Långhjelm reste nu flere gånger emellan Rantasalmi och Kerimäki. I förstnämnda socken omfattades vaccinationen med ganska stort förtroende af allmogen, som talrikt infann sig till de, af den för skyddskoppympningens spridning nitiskt arbetande prosten Cygnæus, i särskilda trakter af socknen utlysta samlingsställena. Resultatet blef ock jemförelsevis godt, i det att sammanlagdt 238 barn, af hvilka endast 4 tillhörde ståndspersoner, derstädes blefvo vaccinerade. Åt Collan och Seskander lemnades certifikater och skulle de fortfara att utföra vaccination. — I Kerimäki voro kopporna gängse. Långhjelm uppgifver att han der vaccinerade 32 barn, men att han ej blef i tillfälle att ordentligt inöfva någon, åt hvilken vaccinationens fortsättande med säkerhet kunde anförtros. Församlingens klockare var mycket ålderstigen och »vistades på ryska delen af socknen, hvarifrån han icke efter behag kunde slippa till svenska sidan».

Väl anmälde sig länsman Claudelin och brofogden Olsonius till erhållande af undervisning i vaccination, men då de icke alltid hade tillfälle att närvara vid vaccinationer, kunde de ej erhålla certifikat. De fingo likväl hvar sin ympnål jemte nödtorftiga underrättelser och hade sedermera tillbörligen förrättat skyddskoppympning. »På ryska sidan af denna församling, skrifver L., utöfva prov. medici vaccination. Dessa medici äro af guvernementsregeringen i Wiborg ålagde att i sin provins förrätta densamma, men derföre går det äfven lamt med förrättningen deraf».

Den 6 April reste Långhjelm till Kesälaks, men äfven der hade koppfarsoten härjat så, att endast 32 barn återstodo att vaccinera. Här inöfvades predikanten Isak Blom och sergeanten Lindh, hvilka sedan hvardera erhöllo certifikater. — »Under väntan på vaccinens tillväxt» beslöt Långhjelm att

---

[1]) Orrström, Anders Johan, f. 1774, med. d:r 1802, läkare vid Haapaniemi krigsskola 1803—1808, prov. läkare i Helsingfors 1812—1828, t. f. läkare vid länekurhuset 1819—1839, död 1847.

resa till »den nära belägna ryska församlingen Uguniemi». Der erfor han af kyrkoherden Schröder att anstalt fogats om vaccinens utbredande och att Coll. assessor Wendt i sådant afseende från Wiborg bekommit vaccinämne, »hvilket dock varit gammalt eller af annan orsak odugligt». Han ombads derföre att ifrån svenska sidan förse dem med ympningsmaterie, hvilket han ock efterkom. Till följe af menföre och ishinder kunde Långhjelm först den 15 Maj fortsätta sin resa till Kides. Här var allmogen ytterst gensträfvig emot vaccinationen; »och hade icke v. pastor Rosenbom användt allt sitt inflytande hos dem af allmogen, som för honom hade förtroende och genom spanmåls utdelande till sina torpare lockat dem att härtill aflemna sina barn, skulle jag, skrifver L., alldeles med oförrättadt ärende nödgats lemna Kides». Han inöfvade i sistnämnda sacken klockaren Mansnerus och gaf honom certifikat. Den 30 Juni anlände Långhjelm till Tohmajärvi, samt dröjde der till den 13 Augusti. Allmogen i denna socken var mera benägen för vaccination, men kunde likväl icke utan svårighet förmås att hemta sina barn till något utsatt samlingsställe. Helt visst bidrog till allmogens gynsammare stämning för vaccinationen, att en af dess medbröder, bonden Henrik Linduin, som uppfattat vaccinationens nytta, reste omkring i socknen och använde sitt inflytande att väcka förtroende för skyddskoppympningen. 51 barn blefvo här vaccinerade. Klockaren Michael Relander erhöll undervisning och certifikat.

Härmed var den af landshöfding Wibelius föreskrifna reseturen afslutad. Långhjelm afseste nu till Ilomants, der Bergström ännu höll på med vaccination och qvardröjde på denna ort för att sammanträffa med landshöfding Wibelius. De erhöllo här ordres att resa till Kuopio, dit de äfven anlände den 20 September, för att både i staden och socknen fortfara arbetet. Men i staden funnos ej subjekter för vaccination och på landet lemnade föräldrarne icke de få barn, som blifvit skonade af kopporna, till ympning. Då adjunkten Wenell åtog sig att uti Kuopio socken utbreda vaccinationen, lemnade Långhjelm med landshöfdingens tillstånd länet och begaf sig till sin hemort. — Idensalmi, Pieksämäki och Rautalampi socknar voro ännu obesökta. Men den förstnämnde socknen behöfde ej vidare åtgärd beträffande vaccination, emedan densamma

derstädes blifvit införd af theol. licentiaten Lagus och vidare fullföljd af adjunkten Roosberg m. fl. De båda andra socknarne besökas ofta af läkare från Kuopio.

Långhjelm hade dröjt länge, närmare 11 månader, på sin resa, och derunder vaccinerat, såsom han sjelf uppgifver, 504 af allmogens, 60 af ståndspersoners och borgares barn, samt inöfvat i vaccination och försett med certifikat 11 personer.

Enligt hvad räkenskaperna utvisa hade Långhjelm uppburit:

för skjutslega	Riksd.	R. G.	222: 33
i dagtraktamente . . .	»	»	104: 16
i arvode för 469 personer	»	»	117: 12
eller sammanlagt . . .	»	»	444: 13

Hvad Bergström beträffar, så synes han icke, enligt hvad H. S:s protokoll gifva vid handen, kunnat förmås att aflemna någon reseberättelse.

Det sammanlagda antalet vaccinerade under år 1803 beräknas hafva uppgått till 3,602, enligt uppgift till Kgl. M:t i årsberättelsen från F. H. S. för år 1804.

Utan tvifvel var utsändandet af bildade personer, i egenskap af vaccinatörer och läromästare, till de af koppor hemsökta trakterna den ändamålsenligaste åtgärd, som för tillfället kunde vidtagas, men beklagligtvis kom den alltför sent. Någon förebråelse för försumlighet i detta afseende bör likväl ej riktas emot F. H. S., ty koppornas våldsamma utbredning kom alldeles oväntadt. Sedan 1799, då dödsfallen i koppor utgjorde 24,3 % af totaldödligheten samt 681 på 100,000 personer, hade farsoten under de närmast följande åren aftagit i intensitet och dödligheten varit jämförelsevis ringa. År 1800 uppgingo neml. dödsfallen till resp. 6,73 % och 169 personer, år 1801 till resp. 2,19 % och 48 samt år 1802 till resp. 6 % och 132 personer. För F. H. S. blef sjukdomens epidemiska utbredning ej tidi-

gare känd än i medlet af Juli månad. De ressurser öfver hvilka sällskapet förfogade voro i sjelfva verket knappa och hade ännu icke blifvit fullt säkerstälda. Men viljan var god och man skred med förtröstan till ympningsarbetet, väl vetande att en mängd upplyste medborgare och medborgarinnor stodo färdiga att i humanitärt syfte och af ren fosterlandskärlek taga del uti och understödja sällskapets sträfvanden. Dessa kröntes också med en framgång, hvilken i betraktande af de många svårigheter, som stälde sig i vägen kunde anses såsom tillfredsställande.

Det är icke möjligt att här uppräkna alla som medverkat till den gynsamma utgången och torde ej heller vara för ändamålet nödigt. Dock förtjena några att särskildt ihågkommas såsom exempel på hvad intresse och god vilja förmå.

Kyrkoherden i Salo och Brahestad Er. Joh. Frosterus hade på inrådan af J. H. Carger i Uleåborg och efter af honom erhållen undervisning beslutit att börja vaccinera. Kallad till Brahestad i slutet af Juli 1803 för vaccinering af några handlandes barn, hade Carger tillika erbjudit sig att för ett arvode af 16 à 24 skill. för stycket vaccinera allmogens och stadens mindre förmögna innevånares barn samt de fattigas gratis. Endast få hade dock infunnit sig, dels för det äskade arvodets skull, dels ock af misstroende till vaccinens skyddande kraft. — Frosterus åter verkstälde sina vaccinympningar utan ersättning. Då man fann att de vaccinerade under då pågående koppepidemi gingo fria från sjukdomen, under det att af de ovaccinerade många dels dogo dels blefvo blinda och lytta, steg förtroendet. Under åren 1803—1804 vaccinerades af Frosterus 143 barn.

Af samma anledning började äfven detta år kapellanen Gabriel Borg i Wihanti kapell af Salo socken att, efter det två af hans barn blifvit af Frosterus vaccinerade, i sitt kapell utan arvode vaccinera allmogens barn och hade han förrättat ympning på minst ett lika stort antal, som vaccinerats i moderkyrkoförsamlingen.

Af tidigare nämnde ympande, hade adjunkten Mendelin på egen begäran erhållit öppen rekommendation att förrätta vaccination i socknarne kring Åbo, samt apotekaren Ljungdahl

emot arvode år 1803 i Ekenäs och omgifvande orter vaccinerat 112.

Den 2 Maj 1803 tilldelade sällskapet belöningsmedalj för nit beträffande vaccinations utförande ytterligare åt: Komministern i Ilmola Joh. Gabr. Topelius, och e. o. bataljonspredikanten Carl Johan Grevillius i Karis samt en halsked af silfver med vidhängande medaljong åt torparehustrun Maria Mårtensdotter från Asikkala kapell, hvilken varit den första å orten, som tillåtit vaccinympning å sitt barn. Derjemte tilldelades en förgyld halsked af silfver jemte vidhängande förgyld medaljong åt nämndemannen Henrik Norrbacks hustru, Greta Henriksdotter i Lappfjerd, »som efter vederb. läkares intyg förvärfvat sig tillräcklig och nöjaktig insigt såväl i koppympnings förrättande, som de ympades skötsel, inom en tid af 20 år samma operation på omkr. 200 af allmogens barn lyckligen och utan ett enda lifs förlust anställt».

I den instruktion, som F. H. S. hade fastställt för dess till landsorterna afsända vaccinatörer, ingick föreskrift om deras skyldighet att jemte vaccinationen inlära och inöfva klockare och andra, som befinnas villiga och lämpliga dertill, att inoculera koppvirus. Men de gängse koppornas elakartade beskaffenhet tillät icke att använda dem såsom inoculationsmedel, hvarföre det var omöjligt att fullgöra denna föreskrift. De hade derföre nödgats inskränka sin undervisning endast till vaccination. Detta kunde icke vidare hjelpas, men H. S. höll annars strängt på insigt i båda ympningssätten, hufvudsakligen derföre att detsamma i sina underdåniga skrifvelser af den 1 Nov. 1802 och 1 Okt. 1803 »på goda skäl framhållit nödvändigheten af att åtminstone t. v. bibehålla hvardera». Det var också derföre sällskapet icke kunde ingå på prosten Häggs i Närpes hemställan »om icke koppympning, utom i högsta nödfall, borde upphöra sedan vaccinationen blifvit uppfunnen och antagen, hvarom en befallning från öfverheten kunde utverkas». Närmaste anledningen till denna hemställan var den, att jämte vaccinationen i Närpes i Sept. 1803, dervid 200 barn blifvit densamma underkastade, koppsmittan, »som blifvit satt i rörelse genom en bondgummas beställsamhet att tillika ympa med vanliga koppor, bortryckt i församlingen

under samma tid 26 barn». Wegelius nämner äfven om saken i sin reseberättelse och gör samma förslag utan påföljd. Men hans yrkande att hvarje vaccinatör måtte åläggas att besöka de vaccinerade på 6:te, 7:de eller 8:de dygnet efter operationen, antogs deremot den 1 Juni 1804 och faststäldes, att hvarje vaccinatör borde härefter, då han söker arvode, icke allenast vara försedd med socknestämmointyg att han den och den dagen vaccinerat, utan skulle det i samma betyg äfven vara verificeradt att han på någondera af nämnde dagar besökt de vaccinerade, och således kunde vara förvissad om vaccinens godhet. Prof. Pipping hade äfven i sin, den 15 Mars 1804 till H. S. inlemnade afhandling för införande i 1805 års finska almanack, utlofvade anvisning om sättet att anställa vaccination och koppympning, bortlemnat koppympningen såsom numera olämplig. Han anför dertill följande skäl:

»1:o att förekomma motvilja för vaccinering, ty allmogen har en oöfvervinnerlig afsky för den ympning, som sker med koppmaterie;

2:o att koppympning af allmogen aldrig allmänt emottages, hvaraf händer, att en sådan här och der anstäld ympning mera åstadkommer skada än nytta;

3:o att koppympningen redan är i de flesta länder i Europa instäld och på flere ställen förbuden att förrättas;

4:o att koppympningen är ofta beledsagad med många äfventyrliga följder, som, när de tillstöta, fordra en kunnig läkares vård; och

5:o att den, som kan ympa med vaccin, äger tillräcklig kunskap och skicklighet att göra det med koppgift, ifall omständigheterna fordra att detta senare måste nyttjas».

Pipping förklarar vidare att han ej kunde anse koppympningen värdig att jemföras med den mycket nyttigare och lindrigare vaccinationen.

Vid öfversättning till finskan föreslår han att kokopplymfan benämnes vaccina eller vaccini, emedan finska allmogen genast fattar vedervilja för vaccinen om den benämnes rupuli. Den bör beskrifvas såsom ett nytt förvaringsmedel emot kopporna. H. S. ansåg sig emellertid icke hafva rättighet att i denna afhandling förbigå koppympning, alldenstund Kgl. M:t i nådiga brefvet af den 10 Mars 1803 täckts befalla att alla blifvande klockare skola förvärfva sig insigt

och färdighet i båda ympningsmetoderna samt att vaccinationen och koppympningen utan åtskilnad skola med belöningar uppmuntras. Sällskapet hade också uti underd. skrifvelse af den 1 Oktober samma år lofvat att till införande i almanackan för år 1805 meddela Kgl. Wetenskaps Academien en »anvisning om vaccinens och ympkoppornas förhållande och lopp samt sättet att dem bibringa och fortplanta». I följd häraf skulle afhandlingen återlemnas till författaren med begäran att han ville tillöka densamma med underrättelse om koppympningen, »hvilket så vida tiden för trycket af meranämnde almanack skyndade, borde ske ofördröjligen, och afhandlingen sedermera genast öfverlemnas åt herr magistern Georg Laurell att på finska, emot derföre erhållande arvode öfversättas». Beträffande den finska benämningen af vaccin, förmodade sällskapet att namnet *Varjelus rupuli* eller skyddskoppor ej skulle afskräcka någon uppmärksam och fördomsfri läsare.

Pipping underlät ej heller att fullgöra sällskapets önskan och föreskrift. Uppsatsen, hvars fullständiga titel lyder: »*Neuvo Warjellus rupulin istutuxeen jonga kautta Rohkotauti eli rupuli tulee estetyxi ja ulosjuuritetuxi*», framhåller vaccinationens förmåga att skydda emot smittkoppor, samt angifver sättet för vaccinympningens utförande, genom 5 à 6 snitt eller stick å armen, anbragta antingen i kors eller i två rader. Vidare redogöres för vaccinkoppornas utveckling och förhållande, hvarvid tillika uppmärksamheten fästes vid ympämnets utseende och beskaffenhet, äfvensom tiden då detta bör tagas, m. m. Såsom ett tillägg till det föregående meddelas, att utom vaccinen, ympning med koppgift äfven verksamt förhindrar smittkoppornas förödelser. Om vaccin ej kan fås och koppor äro gängse, bör användandet af koppympning icke uppskjutas. Ympningen sker alldeles på samma sätt som vaccinationen. Af med koppgift ympade dör vanligen 1 af 200 barn. - - - Uppsatsen slutar med en maning till menige man, att visa sin tacksamhet för Kgl. M:ts gifna prof på kärlek och omsorg för Finlands folk, genom att flitigt begagna sig af det räddningsmedel vaccinationen erbjuder, och hvartill Kgl. M:t sjelf visat exempel.

Koppympningens tid var också i sjelfva verket redan förbi, ty ifrån 1804 har, såvidt af tillgängliga handlingar kan

slutas, icke någon inokulation ägt rum, ehuru nog arvode för koppympning utbetalades under året, men detta gälde för ympningar under 1803.

Vaccinatörernas inlemnade reseräkningar gaf anledning till öfverläggningar inom sällskapet angående debitering af arvodet. Ekonomieutskottet, till hvars granskning nämnde räkningar blifvit öfverlemnade, hade varit tveksamt beträffande begreppet allmoge och af denna anledning ansett sig böra underställa Wegelii räkning sällskapets närmare pröfning. Detsamma hade nemligen, då det utlofvat *för hvarje lyckligen vaccineradt barn af allmogen* ett premium af 12 sk., underlåtit att närmare bestämma begreppet af nämnde ord; »och utskottet kunde icke veta huruvida det vore S:s mening att derunder inbegripa andra än verkliga jordbrukare utaf bondeståndet med torpare, inhysesmän och soldater». I Wegelii förteckningar hade upptagits murmästare, skräddare och klockare, såsom hörande till nämnda kategori — och ifall dessa sistnämnda icke ansågos höra dit, måste det för dem uppdebiterade arvodesbeloppet afdragas ifrån räkningens totalsumma. Hushållningssällskapet gaf härå, den 2 Januari 1804, det besked beträffande rätta förståndet af *allmogens barn*, för hvilka endast ympningspremium till följe af Kgl. Brefv. d. 10 Mars 1803 finge begäras, att »ehuru sällskapet, lika med utskottet fann, att klockare och andra kyrkobetjente, såväl som socknehandtverkare och gerningsmän samt bruksarbetare egentligen icke kunde begripas under namn af allmoge, likväl, och som desse icke allenast merändels äro af sämre vilkor än hemmansinnehafvare, utan ock i upplysning och fördomsfri läraktighet stå med honom lika långt tillbaka, i följe hvaraf de äfven äro i behof af samma omsorg och samma väckelse, så var sällskapet af den tanka, att de jemväl för framtiden böra, i frågan om fri vaccination och koppympning, betraktas under samma predikament med allmogen, på hvilka grunder sällskapet ock utan afdrag, gillade och godkände mag. Wegelii räkning».

Men frågan var härmed dock ännu icke slutligen afgjord.

Den 1 September 1804 kom saken åter före beträffande skilnaden emellan personer af allmogen samt de som ej borde räknas till den, och beslöt sällskapet att vaccinatörerne skulle tillgodonjuta arvode »för alla dem och deras barn, som ej

voro i åtnjutande af publika löner, eller som sjelfva vaccinerade eller efter författningarne voro pliktiga att sjelfva vaccinera». Men vid protokollets justering gjordes åtskilliga anmärkningar, rättelser och tillägg, hvarföre sällskapet, för att undvika ofullständighet, beslöt att »ordentligt uppgifva hvilka som med ordet »*allmoge*» borde förstås; och skulle således komma att dit räknas: *skattebönder*, *kronobönder*, *landbönder*, *torpare*, *backstuguhjon*, *soldater*, *reserver*, *tjenstefolk*, *socknehandtvärkare*, *gerningsmän*, *kyrkväktare*, *bruksfolk* och städernas *fattiga invånare*, och kommer således bestämningsgrunden af dem, som ej äro innehafvare af publika löner, att försvinna».

Snart kom åter tillkännagifvande om koppornas uppträdande å nya orter. I memorial af den 28 April 1804 anmälde kyrkoherden Mollin i Karkku, att smittkoppor yppat sig der och redan bortryckt några barn samt anhöll om medikamenter. I anseende till den hotande faran för smittkoppornas utbredande, fann sällskapet att dröjsmål vore vådligt och företog derföre saken genast vid sammanträdet den 1 Maj till öfverläggning. Man anmärkte väl att den laglikmätigaste vägen vore att vända sig till provincialläkaren, hvilken borde infinna sig och söka förekomma det onda, samt att läkemedel på medicinalfondens bekostnad kunde erhållas, »men i anseende till faran af tidsutdrägt, till prov. medici många andra göromål, dess ålderdom och flere omständigheter, som kunde medföra många menniskors död i brist på snar eller tillräcklig hjelp samt äfven i anseende till medicinalfondens litenhet», stannade H. S. vid det beslut att en vaccinatör, så fort som möjligt skulle sändas till orten — och anmodades sekreteraren assessor d:r Wallenius att derom med hrr läkare härstädes så föranstalta, att en skicklig vaccinatör måtte kunna skyndsamt erhållas.

Sekreteraren underrättade den 15 Maj att studeranden Gust. Ad. Leinberg[1]) hade, försedd med certifikat, instruktion och vaccinationsnålar, afrest till Karkku. Derifrån hade Leinberg meddelat att en pedagog från Raumo, Z. Calander, som vistades i Karkku och af Leinberg blifvit undervisad samt erhållit certifikat, ville fortsätta vaccinationen. Till följe deraf

---

[1]) Född 1778, prestvigd 1805, sockneadjunkt i Willnäs 1808, död 1811.

anhöll Leinberg för sin del om utvidgad instruktion att äfven vaccinera i Mouhijärvi, Kyrö och Birkkala. Härtill bifölls hvad den förstnämnde socken beträffar. Men i Kyrö hade sockneadjunkten Weckman nyss vaccinerat samt inlärt socknens klockare och Birkkala låg så nära Tammerfors att vaccinatör derifrån lätt kunde fås, hvarföre sällskapet icke i detta afseende kunde bifalla till Leinbergs framställning. Denne borde likväl underrätta sällskapet om koppornas förhållande å orten, för att nödiga åtgärder måtte kunna vidtagas.

Vid samma tillfälle anmäldes af prof. Pipping att kand. Sellman komme att resa till Björneborg samt förklarat sig villig att der och i omnejden vaccinera allmogens barn, ifall sällskapet ville förse honom med rekommendation, hvartill sällskapet gerna lemnade sitt bifall.

Den 1 Juni meddelades att talrika ansökningar om ersättning för verkstälda vaccinationer å allmogens barn hade börjat inkomma och förökades dageligen, hvarföre sällskapet, hvars kassa »i anseende till de åt de utsända vaccinatörerna derur anticiperade summa, var mycket graverad, befann sig i en viss förlägenhet». Sällskapet fann det derföre »nödvändigt att göra ett försök att, om möjligt vore kunna af statsmedlen utfå de af Konungen nådigst beviljade medel till befordrande af koppympning och vaccination i Finland». Ett bref borde derföre afgå till statssekreteraren, hvari skulle skildras nödvändigheten af snar hjelp.

En dylik skrifvelse blef dock icke afsänd. Kongl. M:ts nådiga bref af den 3 April 1804, som utgör ett svar på sällskapets underdåniga skrifvelse af den 1 Okt. 1803, hade ankommit och delgafs sällskapet vid dess sammanträde den 15 Juni 1804. Detta Kongl. bref, som för långa tider reglerade vaccinationen i Finland hade följande lydelse:

Gustaf Adolph etc.

»I anledning af hvad hos Oss blifvit af eder i underdånighet förestält, hafve Wi, enligt Wårt under d. 10 Martii sistledit år till eder aflåtne nådiga bref, nogsamt insett, att till hämmande och afböjande af de allmänna eller smittkoppors förödande framfart, icke gifves något säkrare medel, än ympning, så väl med vanliga menniskokoppor, som med de så kallade skyddskoppor. Wi hafve jemväl till befrämjande af detta för

mänskligheten välgörande medels allmännare användande i Finland, i nåder gillat edert underdåniga förslag, det alla, som till klockare lägenheter derstädes sig anmäla, böra uti nyssnämnde begge ympningssätts verkställande och vederbörliga skötsel förskaffa sig erforderlig och af promoverad läkare behörigen erkänd kunskap och färdighet, innan de till klockare sysslor få antagas, äfvensom de tillika, så vidt ske kan, borde förvärfva sig skicklighet i de allmännaste delar af fältskärskonsten, i hvilket ändamål ett synnerligt afseende skulle vid klockare ledigheters tillsättande göras å en sådan bepröfvad och af någon chirurgiæ magister godkänd skicklighet i chirurgien, enär personen derjemte finnes äga de öfrige af klockare, enligt kyrkolagen, erforderlige egenskaper och hvilkas användande till de klockare sysslan egentligen åtföljande plikter honom icke finge tillåtas, att vid sysslans utöfvande sig undandraga eller försumma, hvaremot, och på det, vid dessa skyldigheters fullgörande, bristande utkomst icke måtte vid de svagare klockare lägenheterna i vägen ligga, Wi i nåder förklarat oss vilja vara betänkte, att till vederbörlig verkställighet anbefalla hvad kongl. resolution den 17 Augusti 1762 påbjuder, rörande klockares förseende med boställen, enär utrymme på kronans utmark dertill gifves, dock med det vilkor för klockarne, att, vid sådane boställens bebyggande och skötsel, ställa sig till efterrättelse de anvisningar, I skulle i sådant afseende äga att dem föreskrifva. Öfvertygade likväl, att dessa anstalter, lemnade endast till deras egen verksamhet, skulle föga uppfylla det afsedda ändamålet, derest icke jemväl, medelst utfäste belöningar, omtankan hos vederbörande uppmanades att med det allmännas nytta äfven förena enskild förmån, hafve Wi derjemte, uppå eder underdåniga föreställning, till sådane belöningar för lyckligen förrättad koppympning och vaccination, i nåder anslagit tills vidare en summa af 2,000 rdr årligen. Men som Wi tillika eder i nåder anbefallt, att, till verkställighet och utförande af hvad I i dessa delar föreslagit, inkomma med en utarbetad fullständig plan, hvilken äfven innefattade den controll och de säkerhetsmått, som kunna vidtagas till vinnande deraf, att medlen blifvit i deras rätta ändamål använde; hafven I, uti skrifvelse af den 1 sistlede October, edert underdåniga utlåtande i detta ämne till Oss afgifvit, hvarutinnan I förmälen eder hafva i synnerhet fästat uppmärksamhet på tvänne omständigheter, nemligen 1:o utvägarne att undanrödja de hinder, som ännu motverka vaccinationens och koppympningens framgång, och 2:o controllen, till säkerhet för fondens behöriga användande. I det förra berätten I eder redan hafva för egen del ingått i anstalt, dels att anmoda domkapitlen i Finland, icke allenast att underrätta presterskapet i stiften om Wår nådiga vilja, att alla dädanefter sig anmälande sökande

till klockare lägenheter böra bestyrka deras ägande insigt och färdighet i förrättande af koppympning och vaccination, utan ock att genom läroembetets åtgärd vid alla tillfällen, med tjenliga och väl afpassade föreställningar motarbeta och rätta hvarje skadlig fördom emot ympningarne, dels att hos Wårt collegium medicum föreställa angelägenheten af ett circulär till provincialmedici i Finland, med antydan såväl att sjelfve nitfullt medverka till vaccinationens och koppympningens allmänna införande hos menigheten i hvarderas distrikter, som ock att lemna alla klockarekandidater, hvilka sig hos dem till undervisnings erhållande anmäla, tillfälle till inhämtande af de kunskaper, Wi i ofvanberörde måtto föreskrifvit, om hvilken sednare skyldighet I äfven begärt, att jemväl de i Finland vistande chirurgiæ magistrar måga särskildt erinras och förständigas. I förmälen eder dessutom för egen del vara i begrepp, att, till införande i finska och svenska almanachan för nästa år 1805, meddela vår vetenskapsacademie en anvisning om vaccinens och ympkoppornas förhållande och lopp, samt sättet att dem bibringa och fortplanta, åtföljd af en uppmuntran och anmaning till villigt antagande af ympningarnes säkra och välgörande fördelar. Men för att än kraftigare kunna verka på allmogens både öfvertygelse och lydnad, hemställen I i underdånighet om icke Wi, genom nådig kungörelse, täcktes ej mindre underrätta Wåre finske undersåtare, om den nya välgärning Wi dem ämnat och förunnat, än uppmuntra och beveka dem, att, utan misstroende eller dröjsmål, sig af det emot koppsmittans olyckliga följder uppgifne räddningsmedel betjena. Vidare, och då, efter eder underdåniga tanka, den tjenligaste och mest verkande upplysning om koppympningens och i synnerhet vaccinationens både lindrighet och säkra förmåga att afvärja naturlig koppsmitta, åstadkommes genom efterdömen under den allmoges egna ögon, som framdeles skall dessa ympningar allmänt antaga, öfverlemnen I till Wårt nådiga godtfinnande, om icke nu i början hugade och skicklige koppympare och vaccinatörer, vare sig provincialmedici, medicinæ doctorer, licentiater, kandidater eller studiosi, eller chirurgiæ magistrar, eller andra med pålitlig kunskap i denna del försedde medborgare kunde på den nya koppympnings och vaccinations fondens bekostnad utsändas, icke blott att ympa eller vaccinera, utan ock att i hvarje ort, som af dem besökes, tillära skickelige ämnen att anstalten fortsätta, och dem med endera ympmaterien samt tjenliga instrumenter, de sednare, då fråga är om medellösa elever, utan betalning förse. Anmälande I, att, under afvaktan af Wårt härutinnan meddelade nådiga beslut, I trott eder icke kunnat utan egen förebråelse undgå, att med en dylik åtgärd göra på eget bevåg början till motande af de svåra och dödande koppor, som i Österbotten

och till en del äfven i Nyland inkommit och sig utbredt, i hvilken afsigt I affärdat till Österbotten trenne och till Nyland en ympare, försedde på fondens bekostnad med inalles åtta dussin vaccinations nålar, jemte smittämne till ympning. För dessa fyra personer, som I ålagt, att utan betalning lemna undervisning åt alla dem, som funnos hugade att med endera ympningen sig sysselsätta, samt att sedermera, genom ordentliga certificater, dessas förvärfvade kunskap och handling bestyrka, hafven i bestämt arvodet, i likhet med 15 § af 1774 års instruktion för provincialmedici, till 16 sk. om dagen, hvarutom de skulle åtnjuta skjuts för tvänne hästar, samt, till följe af ofvannämnde Wårt nådiga bref af den 10 Mars nästledit år, undfå 12 sk. för hvarje yngre eller äldre person af allmogen, som koppympning eller vaccination under deras hand lyckligen undergått. Och förmoden I, att när desse resande från deras förrättnings orter återkomma, ändamålet af deras resor skall vara uppfylldt på ett sätt, som kan fullkomligen godtgöra den deruppå använde tid och utgift, samt öfvertyga om nyttan af dylika expeditioner äfven till andre ännu obesökte orter. Utom förenämnde utgifter ansen I äfven någon kostnad blifva oundviklig för att i Finland, hvar communication med Sverige vintertiden, då vaccinations materiens verksamhet af kölden lätt förstöres, är trög och osäker, kunna jemt vårda och bibehålla nytt smittämnes generation, I föreslån derföre, att i Åbo må, bland stadens läkare, antagas en beständig Vaccinatör, som emot ett årligt arvode af 50 rdr bör alltid hålla fullgodt och smittande vaccinämne tillhanda åt hugade reqvirenter från hvad ort som helst i Finland, samt till den ändan sjelf hvarje vecka vaccinera ett eller flere subjekter, för hvilka, då de tillhöra stadens fattigare innevånare eller kringliggande landsbygds allmoge, han af koppympnings- och vaccinations fonden komme att dessutom åtnjuta det vanliga premium af 12 sk. personen. Och ehuruväl, i anseende till Finlands vidlyftiga omfång och trögheten i postgången till vissa aflägsnare socknar, det kunde synas nödigt, att äfven i någon annan del af landet en dylik vaccinatör tillsattes, tron I dock för denna gången göra tillfyllest, att till en början berörde anstalt vidtages endast i Åbo, såsom en folkrikare stad och närmast under eder tillsyn. Men då jemväl andre personer kunna, dels genom smittämnes conservation och utspridande, dels på annat sätt göra sig, serdeles om vaccinationen, synnerligen förtjente, ansen I blifva nyttigt, att kunna i förväg försäkra dem, utom det utsatte arvodet af 12 sk. för hvarje lyckligen ympad eller vaccinerad person af allmogen, äfven om någon särskild belöning eller uppmuntran, den I önsken få i hvarje särskildt fall efter omständigheterne bestämma, under försäkran, att dervid iakttaga all nödig sparsamhet och

hushållning. I anmälen för öfrigt, att, till vårdande af alla de ärender, som med koppympningens och vaccinationens, isynnerhet den senares, allmänna befordran och utspridande äga gemenskap och hvilka, för att i ett sammanhang kunna öfverses, kräfva en egen, jemn och odelad uppmärksamhet, ärnen I tillsätta en särskild vaccinations- och koppympningskommitté eller utskott, bestående af 4 ledamöter, och deribland alltid en eller tvänne läkare, att, utan tidspillande omgång genom edert plenum, disponera den anslagne fonden, till vidtagande af alla nödiga anstalter i likhet med hvad derom blifver af Oss i nåder förordnadt, och inför hvilken kommitté äfven den i Åbo till antagande föreslagne vaccinatör skulle för sine skyldigheters uppfyllande redovisa, kommande i denna kommitté, som för dess förvaltning och om händer hafvande medel blefve eder samfält redo skyldig, tvänne ledamöter årligen att ombytas. — Beträffande den andra hufvudfrågan, eller kontrollen mot dem, som göra anspråk på belöning för förrättad koppympning eller vaccination, möta dervid, efter eder underdåniga tanka, egentligen de största svårigheterna, och I frukten, att äfven med den försigtigaste omtanka och noggrannaste pröfning, någon alldeles fullkomlig visshet icke kan alltid blifva möjlig att vinna: I hållen dock före, att dervid bör hufvudsakligen iakttagas tvänne omständigheter, den ena att vara förvissad om ymparens skicklighet och den andra, att hans uppgifter äro pålitlige. Till vinnande af säkerhet i det förra och till förekommande af oäkta eller annars misslyckade ympningar, föreslån I, det nu i förstone inga andra än provincial medici, graduerade läkare, medicinæ licentiater eller chirurgiæ magistrar, och de personer, hvilkas skicklighet I redan för detta erkänt, eller dem I under en lika öfvertygelse kunnen hädanefter vilja i detta ärende utsända, eller de, som kunna uppte vederbörligt bevis det de med kunskap och framgång vaccination eller koppympning utöfvat, måga äga rättighet, att på det af Oss för dessa ympningar utlofvade arvode göra anspråk, men att sedermera alla andra, som af de förste utskickade, eller af ordentlige läkare, eller af andre tillförlitlige koppympare eller vaccinatörer njutit handledning och kunna uppvisa deras betyg om insigt och färdighet i detta yrke, berättigas till erhållande af enahanda förmåner, och ansen I den koppympare eller vaccinatör, hvars patienter inom kortare eller längre tid efter det de under hans vård undergått koppympning eller vaccination, bevisligen smittas af naturliga koppor, vare sig med eller utan dödlig påföljd eller annan svår olägenhet, böra utan skonsmål förklaras ovärdig af all vidare rätt till belöning eller förtroende, och dessutom för sitt oredliga och samvetslösa förhållande till vederbörlig näpst anmälas. Hvad åter angår uppgifternes tillförlitlighet, tron I i den delen

böra förordnas, att hvarje koppympare eller vaccinatör, som åstundar blifva delaktig af det bestämde præmium, bör hålla en ordentlig journal, och deruti för hvar dag anteckna hvilka af honom blifvit ympade eller vaccinerade, tillika med sjukdomens hufvudsakligaste förändringar; att de som hvarken kunna skrifva eller äro svenska språket mägtige, förse sig härtill med biträde af någon skrifkunnig person; att berörde journal för den församling, der ympningen skett, ifrån predikstolen uppläses, och 8 dagar derefter i socknestämma ånyo granskas och verificeras, hvarefter den, sålunda bestyrkt, bör åtfölja ansökningen om belönings eller arvodes åtnjutande; samt att pastorerne böra i församlingarnes dopböcker anteckna, hvilka som blifvit ympade eller vaccinerade, och när, samt med hvad framgång det skett, förmälande I, att, utom detta sista, alla de öfriga vilkoren redan äro af eder förbehållne i de instruktioner, som blifvit ofvanbemälte till Österbotten och Nyland afsände ympare till efterrättelse meddelte. I öfrigt anhållen I i underdånighet, så väl att vid hvarje års slut få inför Oss aflägga omständelig redo för den förlänte fondens användande och hvad dermed kunnat uträttas, som ock, att, derest, efter erfarenhetens föranledande, någon ändring eller förbättring i de föreslagne punkterne skulle framdeles finnas nödvändig, I då mågen äga frihet att dertill med underdånigt projekt inkomma, och Wårt nådiga förordnande afvakta: Och som I, enligt hvad förenämndt är, redan nödgats förskottsvis ingå i åtskillige betydlige utgifter, utbedjen I eder Wåre nådige ordres till vederbörande, att första årets koppympnings och vaccinations medel ju förr dess helldre till eder aflemna.

I anledning af hvad I sålunda i underdånighet andragit och hemställt, hafve Wi med nådigt välbehag ansedt de anstalter till vaccinationens och koppympningens i Finland befrämjande, hvarmed I redan med en nitfull omtänksamhet gått i befattning, och hvilken Wi följakteligen härmed i alla delar gille och godkänne, äfvensom Wi jemväl i nåder vele hafva bifallit, allt hvad I för öfrigt i detta ämne, på sätt förenämndt är, så i det ena som andra i underdånighet föreslagit och tillstyrkt. I enlighet härmed ägen I således, att på den anordnade fondens bekostnad, ej allenast i den af eder uppgifna afsigt utsända skickliga koppympare och vaccinatörer, med åtnjutande af de vilkor I föreslagit, utan äfven att i Åbo antaga en beständig vaccinatör med skyldighet, att, emot det projekterade arvodet, oafbrutit hålla fullgodt vaccinämne tillhanda, hvilken skyldighet Wi, till ändamålets desto vissare ernående, funnit böra dessutom äfven åligga landets provincial medici, som hafva, att, dels genom egen vaccinering, dels af vaccinatorn i Åbo, det erforderlige vaccinämne sig förskaffa: Varande eder derjemte tillåtit, att, utom det bestämde præ-

mium af 12 sk. för hvarje lyckligen ympad eller vaccinerad person af allmogen, jemväl med afpassad särskild belöning uppmuntra dem, som, särdeles med vaccinering, sig utmärka; äfven som I, vid berörde præmiers utdelande, hafven att följa den af eder uppgifne grund, med iakttagande af hvad, i afseende så väl på kontrollen, som å ansvaret för vårdslösad eller oredlig koppympning eller vaccination, blifvit af eder föreslagit. Wi hafve jemväl ej allenast lika med eder ansedt nyttigt, det pastorerne skola i församlingarnes dopböcker anteckna, hvilka som blifvit ympade eller vaccinerade och när sådant skett, utan äfven funnit den tillägning äga rum, det böra pastorerne så väl i deras till vår tabellkommission årligen insändande tabeller in margine upptaga, huru många personer inom församlingen blifvit vaccinerade, som ock i prestbevisen för de till och från församlingarne flyttande personer utsätta om de haft kopporne och om de varit vaccinerade eller icke. Detta allt hafve Wi eder härmed till svar samt egen och vederbörandes efterrättelse velat i nåder tillkännagifva: Ägande I, att om verkställigheten deraf, i hvad på eder kan ankomma, draga behörig försorg; Och låte Wi nu äfven ej allenast medelst nådig kungörelse uppmuntra Finlands inbyggare att af de emot smittkoppornes förödelse vidtagne anstalter sig med villighet betjena, utan ock genom nådigt bref, Wåre befallningshafvande och domkapitlen i Finland samt Wårt collegium medicum om samma anstalter underrätta, med nådig befallning, att vederbörligen besörja och iakttaga, hvad deraf till hvarderas åtgärd hörer; jemte det Wi likaledes i nåder beordre vårt statskontor, att, af förenämnde till detta ändamål anslagne årliga summa, anordna och till eder öfversända för sistvekne år 1803 så stort belopp, som efter eder statskontoret meddelande uppgift och reqvisition, under samma tid till i fråga varande behof åtgått».

Härjemte utfärdades till allmänheten följande nådiga kungörelse, gifven Carlsruhe Slott den 3 April 1804.

Wi Gustaf Adolph etc. etc. etc. Göre veterligt: Att då Wi af vederbörandes uppgifter inhemtat, till hvad betydeligt antal den i allmänhet vådelige, men särdeles i Stor-Förstendömet Finland härjande koppfarsot under de förflutne åren, dels dödat, dels med svåra kroppslyten vanskapat en mängd landets barn och ungdom, som, i annat fall, kunnat och bordt blifva för föräldrarne en framtida hjelp och hugnad, samt gifva åt staten en ökad arbetsstyrka, har sådant på Wår landsfaderliga känsla gjort ett högst smärtande intryck. I omtänksammaste måtto angelägne, att hämma och afböja en för

landet och dess innebyggare så tungt tryckande plåga, hafve Wi funnit någon säkrare utväg dertill icke gifvas, än ympning, antingen med vanliga koppor, eller med de så kallade skyddskoppor, af hvilka tvänne ympningssätt, det sistnämnde, kändt under namn af vaccination, är desto mer välgörande, som dess lindriga förhållande betager all farhåga äfven för sådana tilifälligheter, hvilka understundom vid vanliga ympkoppor kunnat hos den mindre erfarne väcka bekymmer. Ej mindre de på utrikes orter anstälde försök, än den inom fäderneslandet vunne erfarenhet, hafva nu mera så fästat öfvertygelsen om pålitligheten af det uti vaccinationen påfunne förvaringsmedel emot de naturliga smittkoppornas förödelse, att Wi sjelfve icke dragit i betänkande, att äfven inom Wårt eget konungahus låta detsamma använda, hvilket ock i verkställigheten haft den lyckligaste framgång. Wi äre öfvertygade, att Wåre trogne undersåtare i Finland, af hvilka redan en del i vissa orter rönt ej mindre vaccinationens, än koppympningens ypperliga fördelar, jemväl lära under vördnadsfullaste tacksamhet emot den allvise försynen, som i menniskors hand nedlagt ett så ovärderligt medel till en af de mest folködande sjukdomars förekommande och möjlige utrotande, det samma med glädje söka och nyttja. I denna förmodan hafve Wi varit sorgfällige, att i görligaste måtto öppna tillfället för Finlands innebyggare att blifva med vaccinering och koppympning biträdde. Oss har väl icke undfallit, att de dertill nödige anstalter, derest de skola bringas till den verksamhet ändamålets vikt kräfver, fordra särskilde och kännbara kostnader. Men Wår nådiga böjelse att vidtaga allt det, som i någon hufvudsakelig del kan leda till Wåre trogne finske undersåtares sannskyldiga gagn och bästa, har föranlåtit Oss, att i sådan föresats fästa Wårt afseende mindre på statsverkets för dess mångfaldiga behof knappa tillgångar, än å angelägenheten att påskynda de lyckliga följder, som af en allmännare vaccinering och koppympning äro att påräkna.

Wi hafve fördenskull i nåder anslagit och bestämdt tills vidare en summa af tvåtusende riksdaler årligen, att användas så väl till kostnaden för tjenligt smittämnes anskaffande och ständiga tillhandahållande, som till belöningar för dem, hvilka antingen af egen böjelse vilja med vaccinerande eller koppympning sig befatta, eller ock fått sig särskildt uppdragit att i samma ändamål till vissa orters betjenande kringresa, jemte hvad i skjuts- och traktamente för desse sistnämnde erfordras. Och då Wårt Finska Hushållningssällskap, som med ett berömvärdt bemödande befrämjar Wåre nådige omsorger för Finlands upphjelpande och dess innevånares trefnad, äfven låtit vaccinations och koppympningens befordran vara sig ömt om hjertat, samt i sådant afseende, redan ingått i flere dertill

bidragande nyttiga anstalter, hafve Wi desto heldre till detta sällskaps patriotiska åtgärd velat i nåder öfverlemna, att, efter de af Oss bestämde grunder, om dispositionen af förenämnde medel besörja, som bemälte Hushållningssällskaps alltid ådagalagde utmärkta nit gifver Oss den säkra tillförsigt, att, under dess förvaltning, medlen blifva med möjligaste noggranhet till afsigtens närmaste vinnande använde. Men enär Wi i omförmälte måtto nu lemnat Wåre i Finland varande trogne och älskade undersåtare ett nytt vedermäle af den nådiga ömhet Wi för dem hyse, förvänte Wi äfven, ej mindre af deras billiga erkänsla, än af den naturliga omtanka de böra vara sig sjelfve och deras eget väl skyldige, det de, med bortläggande af inbillade fördomar, villigt och med nöje emottaga och nyttja de af Oss till deras så hufvudsakeliga förmån och nytta nu vidtagne anstalter, af hvilkas framgång Wi hemte den mest hugnande tillfredsställelse.

Kungörelsen utgafs äfven på finska.

I sammanhang härmed lemnade assessorn Wallenius en förteckning öfver de vaccinerade och ympade i Finland sedan den 10 Mars 1803 samt uppgift på de af H. S. i förskott, å den utlofvade koppympnings- och vaccinationsfonden, af egna medel utbetalte summor. Af denna redogörelse framgår att 5,024 personer blifvit vaccinerade och 633 ympade med koppor samt att till de utsända vaccinatörerna från sällskapets kassa blifvit utbetalt 1,303 rdr 8 sk. 10 runst., men att verificerade reqvisitioner för verkstäld vaccination, uppgående sammanlagdt till 612 rdr 24 sk. samt för koppympning till 158 rdr 12 sk. eller in summa 770 rdr 36 sk., ännu väntade på ersättning. Derjemte framhålles ytterligare snart förestående utbetalningar för anmälda, men hittills ej verificerade, räkningar för koppympningar och vaccinationer. Vidare borde bland vaccinationskostnader observeras 1/2 års arvode à 25 rdr åt sällskapets allmänna vaccinatör för senare hälften af år 1804.

Vid samma tillfälle tillsattes ett *vaccinations- och koppympningsutskott*, till hvars ledamöter valdes professorerna Helenius,[1]) Hartman och Pipping samt apotekaren Freu-

---

[1]) Karl Niklas Helenius, född 1745, mag. 1769, docent i kemi i Åbo 1773, med. d:r i Upsala 1780, professor i ekonomi och naturalhistoria i Åbo 1793—1816, adlad 1816 v. Hellens, död 1820.

denthal under ett år, efter hvars utgång tvänne af dem komma att afgå ifrån utskottet samt tvänne nya ledamöter att inväljas.

På följande möte upptogs frågan om anställande af vaccinatör i Åbo. Provincialläkaren d:r Åkerberg[1]) hade förklarat sig villig att emottaga denna befattning och likaledes med. adjunkten och anatomieprosektorn d:r Törngren[2]). Protokollet upplyser att »i valet emellan dessa tvänne sökande uppstod nu någon skiljaktighet, helst en del af S:s ledamöter tyckte d:r Åkerberg, ehuru prov. medicus, icke derföre nödvändigt vara förpliktad att utan allt arvode hålla behöfvande reqvirenter vaccinämne tillhanda, hvaremot det syntes andra vara med Kgl. M:ts i nåder förklarade afsigt enligare, att så vida utväg dertill gifves, hafva här i Åbo heldre tvänne vaccinatörer, sällskapets och prov. läkaren, än en enda, som naturligtvis måste medhinna mindre än tvänne. Och företogs i anledning af denna skiljaktighet med slutna sedlar val, hvilket så utföll, att d:r Törngren, med tvänne rösters pluralité, antogs till vaccinatör, i hvilken egenskap han hade att ställa sig till efterrättelse ej mindre Kongl. brefvet af den 3 sistlidne April, än hvad koppympnings- och vaccinationskommittén för öfrigt kunde honom föreskrifva, och dervid från denna dag åtnjuta det fastställda arvodet» [3]).

---

[1]) Mathias Åkerberg, född 1750 i Ystad, med. d:r i Lund 1782, fältmedicus i Lovisa 1789, prov. läk. i Kymmenegårds län s. å., prov. läk. i Åbo 1798—1829, död 1831.

[2]) Johan Agapetus Törngren, född 1772, med. lic. 1800, med. adjunkt och anatomieprosektor i Åbo 1802, med. d:r s. å., regem. läk. vid Nylands dragoner 1805 med bibehållande af sin adjunktsbefattning, stadsfysikus i Åbo 1811, prof. i kirurgi och barnförlossningskonst 1816, adlad 1826, t. f. generaldirektör för medicinalverket 1829—1833, död 1859.

[3]) Sällskapet synes icke velat öfverlemna hela öfverinseendet öfver vaccinatorns åligganden åt vaccinationsutskottet. Vid årsmötet den 1 Nov. 1804 hemstälde nemligen ordföranden om icke vaccinatorn i Åbo borde underrätta sällskapet om förvaltningen af sin syssla; och svarades dertill att han såsom stående under vaccinations- och koppympningsutskottets omedelbara uppsigt hade att rätta sig efter dess förordnanden, men likväl ansågs det tillbörligt att af vaccinatorn infordra journal, såväl öfver reqvisitionerna, som äfven öfver deras honorerande genom afsändandet af hvad som blifvit reqvireradt».

Vidare anmäldes att med. kand. A. R. Boucht[1]), som under sommaren komme att åtfölja det i Kumo socken arbetande strömrensningsmanskapet, vore villig att utöfva vaccination särdeles på allmogens barn, och fördenskull begärt att till befrämjande af sin afsigt förses med sällskapets öppna rekommendationsbref. Och lemnade S. till denna anhållan sitt bifall.

Med anledning af Kgl. brefvet af den 3 April 1804 fick F. H. S. från Kgl. statskontoret emottaga en den 4 Juni s. år utfärdad skrifvelse med underrättelse att Kgl. M:t i nåder ville att H. S. af 1803 års anslag för koppfarsotens hämmande skulle »utbekomma så mycket som under samma tid till förberörda ändamål utgått». Statskontoret uppmanar derföre sällskapet att inkomma med reqvisition på det belopp som under förlidet år till ofvanberörda ändamål blifvit användt.

I skrifvelse till statskontoret den 1 Juli meddelar sällskapet de af sekreteraren vid sammanträdet den 15 Juni aflemnade uppgifter och anför, att ifall sällskapet icke blir i tillfälle att skyndsammare än hittills, honorera hvarje inkommande reqvisition på arvoden för koppympning eller vaccination, ifvern att i denna väg gagna snart skulle aftyna, »och en anstalt, som i början lofvade så mycket, gå tillbaka men icke framåt». Penningar erfordrades dessutom genast till att liqvidera med. studiosi Bergström, Långhjelm och Leinberg när de återkomma från sina resor. Sällskapet anhåller derföre att med det första undfå icke allenast de redan utgifna eller för längre tid sedan prenumererade 2,073 rdr 44 sk. 10 runst., utan ock, om möjligt är, hela innevarande års fond eller åtminstone hälften deraf, för att dermed kunna afbetala ingående reqvisitioner.

Sällskapet fick den 30 Augusti 1804 emottaga en remiss af 2,333 riksd. 16 sk. banco, »utgörande hela den för nästföregående år till detta ändamål i nåder bestådda summa samt hälften af innevarande års dertill anslagne medel».

---

[1]) Adolf Reinhold Boucht, född 1780, med. licen. i Åbo 1805, prov. läk. i Tavastehus län 1806, läkare vid accouchementsinrättningen i Åbo 1816, med. d:r 1817, hufvudstadsläkare 1819, död 1826.

Myntvärdet hade med 1804 blifvit förhöjdt med 50 % och H. S. hade emottagit hälften af 1804 års anslag med 1,000 riksd. banco. Vaccinationsutskottet tog sig deraf anledning att hos sällskapet göra förfrågan huruvida det för hvarje ympning bestämda arvodet af 12 sk. borde framdeles utgå i riksgäldssedlar såsom hittills, eller i banco. Sällskapets sekreterare, assessor Wallenius, uttalade den åsigt att det förra alternativet vore billigare »ty de ytterste blifva icke då högre lönade än de främste, och erfarenheten har visat att ett arvode à 12 sk. riksgälds är icke allenast tillräckligt, utan äfven begärligt, samt nyttigare, emedan belöning blir bespard till räddning af flere medborgares lif».

Sällskapet omfattade äfven ofvan framhållna åsigt och beslöt att ympningsarvodet skulle betalas efter riksgälds beräkning. Beträffande åter vaccinatörens i Åbo arvode förklarade sällskapet, att vaccinatorn, såsom ordentlig tjensteman, borde erhålla de honom tillslagne 50 riksd. i banco. Skjutslagen för resande vaccinatörer skulle äfven utgå i banco, men dagtraktamentet i riksgäld.

För att ordna vaccinationsförhållandena i landet ansåg sällskapet nödigt att till allmänhetens kännedom och påminnelse framhålla vissa bestämningar samt att derjemte meddela ett af öfverdirektören P. Allfving föreslaget och af sällskapet godkänt formulär till förteckning på vaccinerade barn — och utfärdade derföre den 1 Oktober 1804 följande kungörelse:

»Sedan Kongl. Maj:t, genom nådiga skrifvelser till dess Finska Hushållningssällskap, af den 10 Mars sistlidne och 3 April innevarande år, till vaccinationens och koppympningens utspridande i Finland, dels anslagit en årlig summa af 2,000 riksdaler, dels närmare bestämt och förordnat om den sammas användande; så har, utom de påminnelser hvilka till vaccinatörers och koppympares underrättelse, för detta i Åbo Tidning influtit, sällskapet funnit nödigt att härigenom än ytterligare i ett sammanhang uppgifva hvad af dem, som om arvodes erhållande, för anställd koppympning eller vaccination ansöka, iakttagas bör, och tillika meddela ett formulär, hvarefter sällskapet önskar att alla i sådant ändamål ingående förteckningar hädanefter måga inrättas. Sällskapet måste nemligen, för de härtill i nåder förlänte medel visa behörig redo, och tarfvar således fullständiga verifikationer, hvilka åter med desto mera lätthet kunna skärskådas och pröfvas, ju mera

enkla och likställiga de äro till sin form. Och ehuru rättigheten till arvode ej förvärfvas genom ympning på andra än allmogens och de fattigares barn, skall dock sällskapet, till vinnande af en allmännare öfversigt och af en närmare kännedom af antalet på de medborgare, äfven af andra klasser i samhället, hvilka genom någondera ympningen årligen ryckas undan koppornas förödelser, gerna se att alla öfriga ympade eller vaccinerade i förteckningarne upptagas, börande likväl desse sednare införas uti den för standspersoner särskildt uppdragne kolumnen, samt utan att i den totala summan indragas, för sig summeras. Men till förekommande af olika begrepp om betydelsen af ordet: allmoge, förklarar, sällskap att det dermed förstår skatte-, krono- och landbönder, torpare, soldater, reserver och båtsmän, backstuguhjon, socknehandtvärkare och gerningsmän samt mindre kyrkobetjente, bruksarbetare och legohjon, samt med städernes fattigare invånare, jemte tjenstefolk, alla sådane som enligt betyg af vederbörande presterskap verkligen äro stadde i torftiga vilkor. Och har för öfrigt sällskapet velat kungöra.

1:o Att, utom promoverade eller examinerade läkare eller chirurgiæ magistrar, alle andre såväl koppympare som vaccinatörer böra förskaffa sig behöriga certifikater om sin insigt och förfarenhet, dels i sjelfva operationssättet, dels i bestämmande af skilnaden emellan äkta och oäkta koppor, likasom emellan äkta och falsk vaccin. Skolande af samma certifikater en vidimerad afskrift årligen åtfölja arvodes reqvisitionen. Och emedan de aflägsnare boende icke alltid kunna hafva tillfälle, att om dylika intygs erhållande, sig hos ordentlige läkare och chirurger anmäla, så tillåtas äfven de, hvilka förut i vederbörlig ordning blifvit till koppympnings eller vaccinations anställande skrifteligen godkände, att slika certifikater utgifva, dock med vilkor att en bevittnad afskrift af det intyg de sjelfve förut undfått, tillika medföljer.

2:o Att, så vidå verkan af Kongl. Maj:ts nådiga bref utaf den 10 Mars 1803 icke kan vara retroaktif, någon belöning icke beviljas för de dessförinnan skedde vaccinationer eller koppympningar.

3:o Att för ympning eller vaccination på egna barn eller eget husfolk, eller på personer som tillhöra dem, hvilka enligt Kongl. brefvet af den 10 Mars 1803 sjelfve äro förpliktade att förvärfva sig kunskap och färdighet i dessa operationer, icke heller bestås något arvode.

4:o Att öfver vaccinerade och med koppor ympade särskilda förteckningar upprättas, så inrättade att de hvar för sig höra till ett visst årtal utan att inlöpa i ett annat, och att de

vid påföljande årets början till sällskapet insändas. Börande de som icke sjelfve äro i tillfälle, att sig härstädes till arvodets lyftande infinna, skrifteligen befullmäktiga någon att det samma i sitt ställe uttaga.

5:o Att samma förteckningar skrifvas på svenska, och särskildt för hvarje församling. Och bör i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga befallning till pastorerne, att i dopböckerne, års-tabellerne och prestbevisen utsätta, hvilka, och huru många som inom församlingarne blifvit vaccinerade eller med koppor ympade, af samma förteckningar ett lika lydande exemplar aflemnas till vederbörande prestman, hvars bevis derom att så skett, måste reqvisitionen åtfölja.

6:o Att i meranämnda förteckningar, uti anmärknings-kolumnen upptagas endast de händelser, då koppympningen eller vaccinationen för en eller annan orsak behöft förnyas, med en kort berättelse om utgången jemväl af det sednare försöket, men att alla öfriga märkvärdigare, före, under eller efter sjukdomen inträffade omständigheter antecknas i en särskild journal, som utan behof af församlingens verifikation, till sällskapet insändes, att i dess förvar tjena dels till vedermäle af ymparens uppmärksamhet, dels till vetenskapens riktande och framtida upplysning.

7:o Att af förteckningarne det exemplar som skall åtfölja reqvisitionen, först uppläses från predikstolen för den församling der ympningen skett, och åtta dagar derefter i sockne-stämma ånyo granskas och verificeras, hvarvid, till bestyrkande af vaccinens eller koppornas verkliga meddelande och lyckliga utgång, tillika bör efterfrågas och utredas, huruvida efter vaccination, operatören på 6:te, 7:de eller 8:de dygnet, genom ett besök hos den vaccinerade eller dennes hos honom, förvissat sig om att sjukdomen varit äkta, eller efter koppympning, han genom en trägnare och noggrannare tillsyn, uppfyllt sin plikt. och förekommit alla obehagliga eller vådliga följder af smittan hos den ympade.

Men utom dessa, egentligen till reqvisitionernes reglerande och bestyrkande ländande föreskrifter, behöfva än ytterligare några här tilläggas. Sällskapet nöjer sig att, angående sättet af vaccinationens anställande och vård hänvisa till N:o 71 af Åbo Tidning för år 1802 och till finska almanacken för instundande år 1805 samt tror sig icke heller nu mera behöfva erinra, om det redan afgjorda företräde, som denna operation äger framför vanlig koppympning, hvilken sednare dessutom i alle fall måste anställas med försigtighet, om ej en allmän och dödande koppsmitta derigenom skall utbredas och uppoffra, eller åtminstone blottställa, flere lif än ympningen räddat. Men utan att i valet af ympningar vilja inskränka opera-

törernes frihet, tror dock sällskapet vara säkrast, att bespara koppympningens användande endast för de tider och de orter, der naturlig koppsmittas gångbarhet, och tillika saknaden af vaccinämne, fordrar att skyndsamt tillgripa det förvaringsmedel man har lättast och närmast till hands; men att deremot vid alla andra tillfällen låta den oskyldigare och lättare vaccinationen njuta sin billiga företrädesrätt. Äfven vid denna sednare operation, hvars svåraste hinder egenteligen ligga i smittämnets hastigt förlorade verksamhet, och i nödvändigheten att detsamma ofta förnya, är likväl, enär ingen verklig koppfarsot i orten existerar, den försigtiga sparsamhet både tjenlig och nödvändig, att ej på en gång, utan heldre efter hand och på få personer i sender, anställa vaccinationerne, hvarigenom nödig tillgång på smittämne lättast bibehålles, och jemväl till andra orter småningom utsprides. Emellertid böra, till förekommande af falsk eller oäkta vaccin, ympningsnålarne alltid hållas väl hvassa, och smittämnet aldrig tagas senare än 8:de sist 9:de dygnet efter vaccinationen, samt så ofta tillfället medgifver, ombytas, och deremellan från luftens åtkomst antingen på ympnålarne, eller emellan tvänne glasskifvor med ombunden blåsa, men alltid tillika mot köld, hvaraf vaccinationsmateriens verksamhet så lätt och hastigt förstöres, sorgfälligt förvaras.

Om likväl, all denna försigtighet oaktadt, det hände att vaccinämnet någorstädes alldeles förlorades och utginge, så är, till följe af Kongl. Maj:ts nådiga förordnande och sällskapets tagne anstalt, den utväg ändock öppen att hos den här i Åbo utsedde vaccinatören, medicine adjunkten och anatomie prosektorn doktor Johan A. Törngren, nytt smittämne reqvirera. Och då sällskapet ansett sig icke kunna belasta fonden med utgifterne hvarken för postporto, vaccinationsnålar eller glasskifvor och blåsa, så tillhör det reqvirenterne, så kärt dem är att deras åstundan skall uppfyllas, att beloppet af dessa kostnader sjelfve förskottsvis till herr doktorn insända. Härvid beräknas en god vaccinationsnål af svensk tillverkning till 16 skillingar, och en dubbel i kanterne slipad glasskifva med ombunden blåsa till 4 skillingar, allt riksgäldsmynt, och kunna på 1 lods vigt tvänne vaccinationsnålar, men på 2 lods vigt en dubbel glasskifva med sin blåsa afgå, ägande således reqvirenterne, att utom lösen för nålarne eller glasen, medsända, efter deras antal och öfriga omständigheter, enkelt, dubbelt eller flerdubbelt postporto, uträknadt efter den i finska almanacken för 1805 införde posttaxa emellan Åbo och den ort dit vaccinämnet kommer att afskickas.

Sällskapet hoppas, att hvarje ympare, emedan han med tillfredsstäldt samvete hvarken kan emottaga en oförtjent belö-

ning, eller gifva dem han vårdat en trygghet den han sjelf ej med öfvertygelse kan dela, skall sjelfmant vara angelägen att förvärfva sig full visshet om framgången af sina operationer; men om, emot förmodan, någon vore nog samvetslös att i denna del vårdslösa sin plikt, och hans patienter inom kortare eller längre tid, efter det de under hans vård undergått koppympning eller vaccination, bevisligen smittas af naturliga koppor, vare sig med eller utan dödlig påföljd eller annan svår olägenhet, kommer han, i följd af Kongl. brefvet under den 3 sistlidne April, att utan skonsmål förklaras ovärdig af all vidare rätt till belöning eller förtroende, och att dessutom för sitt oredliga förhållande, till vederbörlig näpst anmälas. Åbo den 1 Oktober 1804».

Förteckning på barn, vaccinerade i N. N. socken, år af N. N.

Nummer	Ympat Månad	Ympat Dag	Besökt Månad	Besökt Dag	Föräldrars namn och stånd	Barnen	Ålders år	Allmogens	Ståndspersoners	Anmärkningar
					Summa					

Förestående förteckning är på predikstolen uppläst, den i innevarande månad, och sedermera uti allmän sockne-stämma, så väl till de vaccinerades antal, som de på utförda dagar, verkstälda besöken, jemte allt det öfriga, af samtelige vederbörande, såsom riktig erkänd. N. N. den

N. N.

Pastor eller — — —

Anmärkning:

Samma formulär, med nödiga förändringar, nyttjas äfven för förteckningar öfver koppympade.

Den stora dödligheten i koppor 1803 hade under år 1804 betydligt nedgått och utgjorde för hela Finland 10,5 % af hela antalet döda. Men inom vissa trakter voro ännu dödsfallens antal i koppor ganska talrika. Dock öfversteg icke, om större områden tagas i skärskådande, någonstädes de dödes antal de föddes. För prosterierna inom Åbo stift utgjorde de föddes antal 20,663 och de dödes 13,129, af hvilka 1,138, motsvarande 8,7 % afledo i koppor. I Borgå stift föddes 13,472 och dogo 8,745, af hvilka 1,166, utgörande 13,3 % i koppor.

Beträffande åter de särskilda länen visar sig följande förhållande:

Län.	Födde.	Döde.	Döde i koppor.	% af totaldödligheten.
Uleåborgs . . .	3,646	2,106	235	11,1
Wasa	6,712	4,169	310	7,4
Åbo	7,144	4,521	599	13,2
Tavastehus . . .	6,570	4,367	469	10,7
Heinola	4,378	3,123	184	5,8
Kuopio	5,685	3,588	507	14,1
	34,135	21,817	2,304	10,5

För de prosterier och städer, i hvilka dödligheten i koppor gått öfver 10 % af totaldödligheten lemnas följande uppgifter:

1804.

Prosteri	Födde	Döde	Döde i koppor	%
Brahestads	1,552	869	120	13,8
Kemi	368	313	38	12,1
Björneborgs	1,533	1,029	264	25,6
Wehmo	143	86	24	28,0
Hattula	693	558	138	24,7
Tavastehus	843	490	81	16,5
Tyrvis	1,262	697	118	17,0
Tammerfors	1,048	776	196	25,2
Kajana	631	329	58	17,6
Norra Savolaks öfre	1,558	1,392	306	22,0
» » nedre	1,426	854	96	11,2
Vestra Tavastländska (Wasa län)	62	39	4	10,3
» (Tavastehus län) . . .	974	611	65	10,8

Städer	Födde	Döde	Döde i koppor	%
Björneborg, stad	78	82	17	20,7
Raumo	62	58	24	41,4
Kaskö	16	5	1	20,0
Tammerfors	20	14	2	14,5
Borgå stadsförsamling	61	91	14	15,5
Helsingfors:				
Sveaborg	102	136	16	11,7
Kgl. Artilleriförs.	26	18	2	11,1

Sällskapet fick åter anledning att utsända en vaccinatör. Erkebiskop Tengström anmälde nemligen den 15 Sept. att han hade sig bekant att kopporna grasserade i Eura Åminne och trakterna deromkring samt att om sällskapet ville dit afsända någon vaccinatör, skulle han med nöje emottagas. Sällskapet lemnade omedelbart sitt bifall härtill och då prof. Pipping gaf tillkänna att en studerande H. Blomlöf vore undervisad och villig att i sådant ärende afresa, anmodades Pipping att göra aftal med Blomlöf, hvilken borde förses med vaccin och dokumenter samt afresa till sagde ort för att vaccinera och inöfva personer, som kunde anses skickliga att fortsätta arbetet.

Blomlöf hade emellertid varit rest till Wehmo socken, der han vaccinerat 146 personer samt, enligt hvad sällskapet den 15 Okt. erfor, begifvit sig till Eura Åminne. Anländ dit finner han att de naturliga kopporna redan besmittat nästan alla barn. Han blef dock i tillfälle att vaccinera 72 barn och att inöfva 2 personer i konsten att verkställa skyddskoppning [1]. Uti närgränsande socknar kännes icke någon saknad af en allmän vaccination, emedan der finnas tjenliga vaccinatörer, dels prester, dels klockare, hvarföre han anhåller att antingen få resa till någon annan ort, der han bättre kunde tjena F. H. S., eller genast med oförrättadt ärende få återvända till Åbo. — Blomlöf fick ordres den 23 Okt. att genast afresa till Loimi-

[1]) Studeranden J. Nordlund och klockaren i Luvia M. Warolin.

joki, »hvarest efter inlupen berättelse kopporna skola någon tid varit inkomne, kunnande äfven sedermera en tur göras till Kumo i händelse der icke finnes någon inöfvad vaccinatör».

Kopporna hade under våren och sommaren härjat i Loimijoki. I socknen fanns dock en studerande Elers, som verkställt vaccination på ett antal barn, så att ganska få funnos, som icke redan haft smittkoppor eller blifvit vaccinerade.

Under resan till Kumo erfor Blomlöf att kopporna inkommit i Hvittis och att ingen vaccinatör derstädes var att tillgå. Han begynte derföre med vaccination i nämnde socken och ympade 124 barn samt inöfvade 7 vaccinatörer [1]. I Kumo infunno sig ganska få med sina barn, efter skedd kungörelse om Blomlöfs ditkomst. Han var derföre nödsakad att uppsöka dem i byarne och med lock söka förmå allmogen till vaccinationens antagande. Ryktet om framdeles uttagande af kostnaderna torde bidragit till denna afvoghet. Blomlöf hade vaccinerat 256 personer af allmogen, enl. memor. af den 15 Mars 1805.

Likaledes afsändes studeranden Joh. David Lind medelst förordnande af den 12 December till Masku, Nousis och Wirmo socknar, der koppor utbrutit, för att anställa vaccination. Å förstnämnde ort lyckades han få vaccinera 150 personer med tillhjelp af presterskapets samt några possessionaters, isynnerhet baron Carpelans och major Fredenskölds, nitfulla bemödanden. Två vaccinatörer inlärdes. — I Nousis var antalet vaccinerade endast 22. »Orsaken till detta ringa antal kan, meddelar Lind, icke utan skäl sökas både uti presterskapets härstädes mindre nit och allmogens okunnighet, utan ock i prosten Achrenii mågs, fänrik Finkenbergs, förvända tanka om vaccinationens nytta och nödvändighet samt de mindre fördelaktiga uttryck han derom haft». — I Wirmo och andra socknar var allmogen likgiltig och nödgades Lind »uppsöka dem i byarne och med lock påtruga dem vaccination». Ryktet om framdeles återfordrande af vaccinationskostnaderna torde hufvudsakligen hafva »bidragit att väcka afvoghet för denna saks eljest lyckligare framgång».

---

[1]) Adjunkten Adolf Wassbom, studenterna Gust. Krusberg, Karl Kumeni och And. Forsell samt klockarene Joh. Savonius och Sam. Björkroth.

Af vaccinatören d:r Törngrens redogörelser till sällskapet för senare hälften af år 1804 framgår, att 31 reqvisitioner å vaccin blifvit till särskilda orter i landet afsända. »Två studenter, Lindlöf och Lind samt 3 klockareämnesvenner, Winter, Widén och Björklöf hafva lärt sig ympa och åtskilja oäkta från äkta vaccin». De ympade barnens antal hade utgjort 63.

I den berättelse, som F. H. S. afgaf till Kgl. M:t angående ympningen 1804, redogöres för de utsända vaccinatörernas resor och arbeten samt de kostnader som dermed varit förenade. Under nämnda år har sällskapet i arvoden tillika med skjuts och dagtraktamente utbetalt för 7,694 ympade personer 2,918 rdr 43 sk. 10 rst. RGS eller 1,945 rdr 45 sk. 2 $^{2}/_{3}$ rst. bancomynt. När till dessa 7,694 läggas de som undergått någondera ympningen före den 10 Mars 1803, »så blir verkliga antalet ympade, som intill 1804 års slut kommit till sällskapets kännedom, 8,291, af hvilka 7,345 med vaccin och 946 med vanliga koppor». Men dessa summor motsvarade ej det verkliga antalet, ty sällskapet hade under året emottagit uppgifter på ympningar, för hvilka ej gjorts anspråk på belöning. — Det sammanlagda antalet vaccinerade kommer sålunda att utgöra 10,976, nemligen 166 för 1802, 5,502 för 1803 och 5,308 för 1804. Af dessa tillhörde 10,539 allmoge- och 437 ståndspersonsklassen eller med hänsyn till boningsorten 10,564 landsbygden och 412 städerna. För de skilda länen angifves följande förhållande:

Uleåborgs	län . . .	2,062
Wasa	» . . .	4,055
Åbo och Björneborgs	» . . .	2,288
Nylands och Tavastehus	» . . .	1,364
Kymmenegårds	» . . .	336
Kuopio	» . . .	871

De koppympades antal utgjorde 1,379. Slutresultatet visar sålunda att inalles 12,355 personer blifvit under åren 1802—1804 »för Finlands folkstock genom begge slags ympningarne besparade».

Uti detta antal ingå icke de koppympningar och vaccinationer, som blifvit förrättade af Finlands läkare utan anspråk

på ersättning ej heller de ympningar, hvarmed en del andra finske medborgare, utan att hvarken söka någon belöning, eller ens underrätta S. om sina bemödanden, sysselsatt sig. Ibland dessa anmäler sällskapet underdånigst:

Öfversten, friherre Georg Silfverhjelm i Uleåborg, som vaccinerat minst 320 barn, kaptenen vid arméns flotta Johan Magnus Brummer, som öfverallt sökt uppmuntra till vaccinationens antagande, Kgl. hofpred. kyrkoherden i Tenala Fredr. Ehrenmalm, hvilken sjelf vaccinerat 622 personer och uppmanat andra till vaccinations utöfvande, prostinnan Anna Maria Estlander i Lappfjerd, som ympat 103 barn, kyrkoherden Eric Castrén i Kuusamo, brukspatronessan Sophia Magdalena Falander i Ijo socken, kapellanskan Lohman i Rantasalmi, apotekaren Johan Julin i Uleåborg, prov. medicus Herman Carger, som vaccinerat 236, och kapellanen i Kembele Johan Wichman 90, kapellanen i Siikajoki Israel Frosterus 141, predikanten i Piippola Jacob Gummerus och dess fru 50, kapellanen i Uleåsalö Henrik Wikberg 29, kapellanen i Simo Anders Krank 40, sockneadjunkten och pedagogen i Brahestad Erik Johan Frosterus 143, adjunkten i Lappo Jacob Stenman, adjunkten i Kuortane Fredrik Lilius 52, magister Jacob Castrén i Storå, häradsskrifvaren Fredrik Ottelin och dess fru i Ijo 98, expeditions-kronobefallningsmannen A. C. Bergström i Etseri 30, kapellanen i Härmä kapell af Lappo socken Carl Fredrik Stenbäck, som tidigare med koppor ympat 1,200 och år 1803 vaccinerat 480 personer samt jordgumman Anna Margaretha Sundberg, hvilken vaccinerat 60 barn i Wasa och år 1802 i Kuortane ympat 111 barn med vanliga smittkoppor. Dessutom uttryckes den förmodan att många andra, hvilka icke kommit till S:s kunskap utfört vaccination.

När härtill lägges de af S. utsände resande och andra tillärde vaccinatörer, hvilkas antal utgör 90, så framgår, heter det i nämnda berättelse, att »utom de ofvanföre med mera speciella detaljer förtecknade och utom hela korpsen af Finlands läkare och fältskärer mera än 100 medborgare befattat eller ännu befatta sig med vaccinationen och dess utspridande. Och så långt hade väl svårligen saken i den hast kunnat

komma, om ej E. K. M. tagit en så nära del i dess framgång och med landsfaderlig frikostighet bjudit uppmuntran och belöning åt dess idkare».

Sällskapets i skrifvelsen af den 1 Nov. 1802 yttrade förmodan att vaccinationen skulle lättare och hastigare än koppympningen vinna ett allmänt förtroende hade blifvit besannad. Men detta förtroende var dock icke synnerligen stadigt rotfäst, ty det behöfdes stundom endast en misslyckad vaccination eller annat ofall för att åter väcka motstånd eller verka likgiltighet. Religiösa betänkligheter gjorde sig äfven gällande. Det svåraste hindret synes dock hafva utgjort den åtminstone å några orter gängse farhågan, att hvad till vaccinationens befrämjande anordnats, framdeles af de vaccinerade komme att till kronan återbäras och att fördubblade mantalspenningar eller annan årlig skatt skulle ersätta hvad öfverheten förskjutit. Dessa misstankar hade någon gång gått så långt, att till exempel i Åbo, en vaccinatör, klockaren Forsell, »för att beqväma den uppskrämda enfalden till vaccinationens antagande», nödgades utgifva förbindelser, att i händelse en slik ympningsskatt framdeles skulle påbjudas, sjelf ansvara för dess erläggande.

Forssell visade stort intresse och nit för vaccinationens befrämjande och vann äfven mycket erkännande. Under år 1804 hade han vaccinerat 164 personer, neml. i Åbo svenska församling 18, i den finska 204, i Nådendal 17 och i S:t Karins socken 25. Han hade för sin del lemnat eller afsändt vaccin till 58 reqvirenter samt undervisat 11 af prof. Pipping åt honom anförtrodda personer, hvilka efter aflagda prof af Pipping erhållit intyg om kunskap och färdighet i skyddskoppympning. Sjelf hade Forssell den 1 Febr. 1804 af bemälde professor erhållit ett särdeles berömmande intyg såväl öfver insigt och färdighet i vaccinering, som ock öfver kännedom om de medel, »hvilka kunna användas vid de olägenheter, som stundom efter vaccinationen pläga infinna sig». Derjämte uttalar Pipping den önskan, att Åbo stads innevånare »täcktes begagna sig af herr Forssells kunskaper och beredvillighet samt att de med fullkomligt förtroende ville emottaga detta medel till deras barns räddning från de förskräckliga smittkopporna», som redan uppträdt uti Åbo stads omnejder.

Skyddskoppympningens bedrifvande i Åbo erhåller en egendomlig belysning genom den berättelse om »några vid vaccinationens förrättande märkvärdigare inträffade omständigheter», som Forssell jämte arvodesräkning för af honom utförda ympningar, den 14 Nov. 1804 ingaf till F. H. S. Forssell meddelar:

»N:o - - - vaccinerte jag efter professor Pippings anmodan med vaccinämne blandadt med d:o af naturliga koppor. Då nemligen barnen voro beställte till det stället, der vaccinationen skulle gå för sig, så gick jag först till grannskapet och tog tvänne nålslefvar fulla med var af naturliga koppor. Dermed skyndade jag mig tillbaka och sedan koppvaret, som vanligt är, igenom torkningen förminskats, så fyllde jag nålarne åter med ungefär $^1/_3$ vaccinämne. Detta rörde jag med en knappnålsudd väl om och vaccinerade med denna blandning barnets hvardera arm med 6 stygn af en särskild nål för hvardera armen. Allt detta upptog en tid af $^1/_4$ timme, så att styrkan af naturliga koppvaret dervid ej hunnit förflyga. De i 5:te dygnet utslagna pustlerna liknade i det 8:de fullkomligt äkta vaccinblemmor, likväl med den skilnad att hvar blemma var dubbel. På 11:te dygnet utslogo små naturliga koppblemmor här och där på kroppen med lindrig feber och helnade ganska snart».

Hos ett annat barn, som vaccinerades den 6 April, utslogo naturliga koppor efter 3 dygn, och tillväxte småningom till den 9:de dagen, »då vaccinfebern» infann sig. Vaccinblemmorna hade vackert utslagit och koppblemmorna började torka. Barnet gick uppe några dagar, men insjuknade derefter i »de bekanta efterkopporna». Forssell, som var öfvertygad om att vaccin tagen ifrån barn, som tillika haft naturliga koppor, skulle förstärka verkan hos dermed vaccinerade, ympade ifrån detta barn 5 andra, af hvilka ett å 7:de dygnet var »fullt med naturliga koppor» och dog efter vid pass 3 veckor. »Denna bedröfliga händelse uppväckte hos de mindre eftertänksamma en häftig afsky för vaccinationen», heter det i berättelsen och beredde Forssell mången ledsamhet. Besvär anfördes vid kyrkostämman emot honom i anledning af de efter ympningen utslagna smittkopporna, men han försvarade sig dermed att ifall barnet ej blifvit vaccineradt, det säkert blifvit hårdare angripet än nu skett. Och härmed synes saken blifvit utagerad. Hos de andra hade ympningen haft »önskad verkan».

Det är svårt att förstå hvarföre ett dylikt experiment vidtogs, men beror väl på den fasta förtröstan man hade till vac-

cinens oinskränkta välde öfver smittkopporna. Erfarenheten har äfven bekräftat vaccinens förmåga att förmildra koppornas våldsamhet, om den anbringas under incubationsperioden, isynnerhet i dess tidigare skede.

Sockneadjunkten M. Mendelin, hvilken erhållit uppdrag att verkställa vaccinympning i socknarne kring Åbo, meddelar i en redogörelse öfver sina förrättningar, att kopporna under sommaren uppträdt i Lundo och under hösten i Paattis, Wahto och Kiisko kapeller samt i Nousis socken. Innan han började med ympning, lät han ifrån predikstolen uppläsa en kortfattad berättelse om vaccinationens nytta och fördelar jemte vederläggning af alla de af honom kända, af allmogen använda, inkast. Förrättningen började i Paattis. Ankommen dit fann han till sin största förundran att personer, som förut varit de hätskaste fiender till vaccinationen och hotat att med yxan i handen vara vid sin port honom till mötes, voro dels sjelfmant villiga, dels med ringa möda kunde öfvertalas, att låta vaccinera sina barn. Om den upplästa berättelsen eller koppornas anryckande vållat förändringen lemnar han oafgjordt. Han vaccinerade der 14 barn och fortsatte färden vidare. Vid sin återkomst till Paattis efter vid pass en veckas frånvaro befunnos 2 af de vaccinerade barnen »hafva både smittkoppor och vaccin». Detta var, skrifver han, ej under grasserande koppsmitta oförmodadt, ej heller afskräckande, »helst det någon tid förut lästes i tidningarne, att man utomlands med fördel vaccinerat dem, som redan lågo i smittkopporna». Händelsen spriddes snart omkring af ryktet och framkallade varningar för vaccination. Men lyckligtvis hade dessa barn lindriga koppor och Mendelin förklarade att denna omständighet var en följd af vaccinationen, »och att barnen i annat fall kunnat få svåra koppor och blifvit antingen lytta eller ock satt lifvet till». Han beslöt emellertid i anledning häraf att med möjligaste skyndsamhet fara öfver hela kapellet, så länge de i koppor insjuknade barnen ännu lefde. Han reste omkring med kapellanen Paulin ända till kl. 9 om qvällarne och vaccinerade till och med de insomnade barnen i sängen eller vaggan.

Efter fullgjort värf i Paattis reste Mendelin tillbaka till S:t Marie, »dit smittkopporna nu ändteligen hade inträngt på två skilda ställen, der vaccinationen icke blifvit emottagen, och

bortryckte en gårdsdotter af 10 års ålder». De, som hittills icke antagit ympningen, blefvo af denna händelse så skrämde att de till en stor del sjelfmant hemtade sina barn till vaccinationen. Med svårighet tilläts att taga vaccin. Mendelin slutar sin berättelse med en uppgift på de fördomar och förnämsta inkast, som göra allmogen i dessa orter mindre benägen för vaccination. »De grunda sig mesta delen på ett oundvikligt öde, och på orätt fattadt begrepp angående läran om försynen. De åberopa sig flitigt på Psalmen N:o 308 v. 7 och 8 uti Finska Psalmboken samt Konung Davids exempel uti 2 Sam. v. 14, 15 [1]), att jag ej må nämna om alla de fördomar emot läkedom i allmänhet och dess användande».

Mendelin hade hos Hushållningssällskapet i anledning af sin verksamhet anhållit om någon särskild belöning. Beredningsutskottet hade också föreslagit för honom en diskretion af 50 rdr b:co, framhållande att Mendelin »varit en ibland de första som ibland allmogen infört vaccinationen, att han öfver-

---

[1]) 2 Samuels Bok. 24 kapitlet v. 14 & 15.

14. »David sade till Gud: Mig är stor ångest; men låt oss falla i Herrans hand, ty hans barmhertighet är stor; jag vill icke falla i menniskohand».

15. »Alltså lät Herren komma pestilentia i Israel, ifrån morgonen intill bestämd tid, så att af folket blefvo döde, ifrån Dan intill Berseba, sjuttio tusende män».

Finska Psalmboken. Psalm 308.

v. 7. Paits' Herran tahdot ei taida,
Rutto ruvet', tautikaan tappaa,
Jos Isält' ikää sull' suodaan,
Vaikk' sivustas kaikk' kaappaa,
Ei kuitenk' teisäs sinuhun ryhtyis,
Eik' vahinko sinuhun yhtyis,
Ehk' tuima tarttuva lienee.

v. 8. Eipä vaivu varpuinenkaan,
Paits' Herran tiedot' ja tahdot
Vaipuu vähemmin ihminenkään,
Jota Herra alati vartioi:
Ehk' ihmisten edes' kauhia ollee,
Ruton kauhian kautta kuolla,
Sepä kallis on Jumalan lapsill'.

vunnit många hinder och svårigheter genom sin verksamma och outtröttliga åtgärd, att han vaccinerat 462 personer, att han lärt åtskilliga prester och klockare denna förrättning och ändteligen att han åtskilliga tider snart sagdt varit den enda, som bibehållit vaccinämnet i landet och äfven dermed beredvilligt försedt alla dem, som till honom vändt sig i detta afseende, samt jemväl bistått d:r Törngren, då denne blifvit så öfverhopad med reqvisitioner, att han ej förmått uppfylla allas behof». Vid sammanträdet den 1 Maj 1805 biföll sällskapet härtill, men vid justeringen gjordes den förändring att belöningen skulle utgå i riksgäldssedlar och ej i banco, »såsom både tillräckligt och mer öfverensstämmande med S:s pligt, att icke för mycket betunga den af Kgl. M:t i nåder förunta fonden för vaccinationens befrämjande i Finland».

Äfven Forssell hade för sin verksamhet beträffande vaccinationen, hos H. S. anhållit om någon extra belöning och hade vaccinationsutskottet anmält honom till erhållande af 33 rdr 16 sk. banco »såsom diskretion för hans utmärkt synnerliga bemödande för vaccinationen». Sällskapet som fann »att han vaccinerat 264 personer under det han haft många svårigheter att öfvervinna och äfven oförrätter att lida, att han tillärt 11 vaccinatörer och emellan April och Oktober månader 1804 meddelt vaccinämne åt 58 reqvirenter samt i allmänhet varit synnerligen nitisk och oförtruten, biföll till vaccinationsutskottets förslag vid sammanträdet den 1 Maj 1805. Vid justeringen beslöts dock att belöningen skulle utgå i RGS.

Här torde ännu böra omnämnas vaccinationen å Sveaborgs fästning. Kgl. M:t hade i reglemente af den 2 December 1802 för »scholæ och arbetshusinrättningen» å Sveaborg uppdragit och anförtrott den öfver ifrågavarande inrättning tillförordnade direktion att vaka öfver koppympningen. Direktionen, som förnämligast och endast haft afseende på ympning med skyddskoppor, hade låtit författa förteckningar öfver vaccinerade enligt kungjordt formulär samt öfversände dem till Hushållningssällskapet[1]. Af dessa förteckningar framgår att

---

[1]) Skrifvelsen är daterad Sveaborg den 16 Juli 1805 och undertecknad af C. O. Cronstedt, såsom ordförande, samt af C. Danckwardt, A. J. Cronstedt och J. H. Gutoffsky.

under år 1804 af särskilda läkare och fältskärer under läkare-uppsigt blifvit ympade 68 allmoge- och 55 ståndspersoners barn eller tillsammans 123 barn. Fästningens barnmorska, styckjunkarehustrun Westberg, som vaccinerat »14 ståndspersoners- och 31 sämre mans barn», gjorde anspråk på arvode, hvilket, enligt en anteckning å memorialet blifvit öfversändt med 6: 36 [1]).

Utom nyss nämnda uppgick år 1804 antalet af de emot ersättning vaccinerande till 30 personer, af hvilka flertalet eller 30 tillhörde prestaståndet, 5 voro klockare, 6 studerande, 1 medic. kandidat, 3 bönder, 2 klockaresöner, 1 enkefru, 1 handtverkare och 1 korpral.

År 1805 hade kopporna betydligt aftagit. Antalet döde i nämnda sjukdom uppgick till 797, utgörande 4,23 % af samtliga dödsfall. I Åbo stift dogo 11,149 personer, deraf i koppor 390 = 3,3 %. I Borgå stift dogo 7,691, deraf i koppor 407 = 5,3 % af samtliga döde. Hvad de skilda länen beträffar visar sig följande förhållande:

		Döde	Döde i koppor
Uleåborgs	län . .	1,809	3
Wasa	» . .	3,527	4
Åbo	» . .	4,016	260 = 6,4 %
Tavastehus	» . .	3,720	207 = 5 »
Kymmenegårds	» . .	2,657	124 = 4,6 »
Kuopio	» . .	3,111	199 = 6,4 »

Beträffande åter prosterierna, så hafva antalet döde i koppor öfverstigit 10 % af hela antalet döde endast i följande: Wirmo 11,2 %, Tavastehus 13,7 %, Wehmo 13 %, Norra Savolaks nedre 15 %, Domprosteriet i Borgå (Nylands del) 19,7 %.

---

[1]) En åtföljande förteckning för år 1802, upptager 24 allmoge och 74 ståndspersoners barn eller tillsammans 98.

Dödligheten i koppor framgår närmare af nedanstående tabell:

1805.

Prosteri	Födde	Döde	Döde i koppor	%
Wirmo	629	364	41	11,2
Björneborgs	1,649	802	26	3,2
Domprosteriet, Åbo	896	522	24	4,6
Wehmo	674	388	44	11,3
Bjerno	929	530	38	7,1
Raseborgs östra	890	507	25	4,9
» vestra	735	362	11	3,0
Hattula	760	400	15	3,8
Tavastehus	871	446	61	13,7
Tyrvis	1,201	622	42	6,8
Norra Savolaks öfre	1,652	1,087	22	2,0
» » nedre	1,414	996	150	15,0
Södra Savolaks	2,123	1,382	118	8,5
Domprosteriet, Borgå	1,468	950	75	7,9
Öfre Karelens	265	491	26	5,3

Oaktadt de bittra lärdomar som de föregående årens koppepidemier lemnat, funnos dock orter, der vaccination, i händelse trängande behof deraf uppstått, icke med egen hjelp kunnat åvägabringas. Härpå erbjuder Åland ett exempel. I början af Februari anhöll nemligen kyrkoherden i Kumlinge I. Hœckert att sällskapet ville dit öfversända en extra vaccinatör, emedan koppsmittan var i antågande och ingen fanns på orten, som kunde vaccinera. Sällskapet beslöt att dertill förordna studeranden Jos. Aug. Hœckert, hvilken förklarat sig villig att emot skjutspenningar för resa och arvode för de vaccinerade åtaga sig detta uppdrag. Tillika skulle han förses med ympnålar, instruktion och förskott.

I sammanhang härmed anmälte biskop Tengström att kyrkoherden Rancken i Bjerno låtit honom veta att samma behof och fara tryckte Bjerno, men tillagt att sockneboerne ej voro villiga att låta vaccinera sina barn. Sällskapet ansåg det under sådana omständigheter bäst, att anmoda adjunkten Lei-

denius i Uskela, hvilken derstädes på berömvärdt sätt vaccinerat, att äfven i Bjerno försöka införa och utbreda vaccinationen.

Hœckert hade emellertid i början af April 1805 »i det närmaste» afslutat vaccinationsförrättningen i Kumlinge, sedan derstädes 250 personer af allmogen blifvit vaccinerade, då kyrkoherden i Jomala Olof Hambræus anhöll att Hœckert skulle förordnas att vaccinera i öfriga socknar på Åland. Denne hade sjelf äfven gjort enahanda förfrågan. Härtill biföll sällskapet och utfärdade för Hœckert den 14 April förordnande att intill slutet af instundande Juni fortfara med vaccinationsresorna på Åland, hvarunder han skulle få beräkna, utom skjutsen, jemväl dagtraktamente à 16 sk. RGS om dagen, med tillägg att han ej längre borde uppehålla sig i hvarje socken, än nödigt var för inöfvande af minst en lärling. Vaccinationen hade likväl dragit längre ut på tiden, hvarföre ofvannämnde pastor Hambræus åter anhöll om förlängning af Hœckerts förordnande, men dertill vägrade H. S. sitt bifall. Den sistnämnde qvarstannade dock ännu någon tid på Åland och vaccinerade i Geta och Hammarland, hvarest smittkoppor yppat sig.

Beträffande vaccinationen på Åland, bör här icke förbigås det varma intresse kapten J. M. Brummer, redan tidigare omnämnd vid Wallenii första vaccination i S:t Marie, egnat åt densamma. I ett protokoll vid afräknings- och rekryteringsmöten med Ålands och södra Finlands båtsmanskompani under tiden från den 7 Februari till och med den 1 Mars 1805, anför Brummer, hurusom han vid början af hvarje sammanträde erinrat »både båtsmännen och den församlade menigheten att med undersåtlig tacksamhet gå Kgl. M:ts nådiga och landsfaderliga vårdnad till mötes för alla Dess trogna undersåtares väl, och genom vaccination söka bevara sina barn från den förstörande koppsmittan». Han meddelar att vaccinationen i Kimito genom »prostinnan Wemans synnerliga möda och omsorg haft så god framgång att en ansenlig mängd barn blifvit vaccinerade». För vidare fortsättning öfverlemnade han åt henne ett glas med vaccin. I Pargas och Nagu hade sergeant Lillja med framgång vaccinerat, i Korpo fördubblingsbåtsmannen Strandberg under d:r Bergmans [1]) inseende samt dessutom

[1]) Johan Bergman, född 1771, med. licent. i Upsala 1799, med. doktor derstädes 1803, prov. läk. i Tavastehus län 1805 och s. år på Åland, död 1814.

flere bönder och båtsmän sina egna barn. I Kimito, Lemo och Merimasku var vaccinationen till namnet känd och en eller annan vaccinerad; i Töfsala, Nykyrka och Pyhämaa hade vaccination blifvit införd, men borde fortsättas. Den 19 Februari nämnes från Kumlinge att vaccinationen dessa dagar tagit sin början, i Föglö var den endast till namnet känd och i Lemland hade den afstannat i brist på vaccin, hvarföre Brummer här till dess vidare fortsättning utdelade »anstrukna nålar och glas med materie». I Jomala utdelades vaccin i glas och anstrukna nålar »och ympningen sattes genast i full gång». I Finström hade några blifvit vaccinerade, men vaccinationen afstannat i brist på vaccin, hvarföre Brummer åt prov. medicus d:r Holmer lemnade anstrukna nålar och 1 glas vaccin. I Hammarland voro de flesta barn vaccinerade af en studerande Cronholm. I Saltviks och Sunds socknar var början med vaccination ännu icke gjord, men skulle med det snaraste upptagas. Brummers protokoll slutar:

»Under min resa till fasta Åland, fann jag i Brändö en mängd små barn församlade vid gästgifvaregården, som på tillfrågan sades alla vara oympade, hvarföre jag sände genast bud på klockaren Sjöblom, och som jag fann honom hugad att lära vaccination, och under ombytet af skjutshästar, ympade jag en arm på ett barn och lät klockaren ympa den andra armen; och att än fullkomligare bibringa honom konsten, procederades på enahanda vis med det andra, inalles tvänne barn. - - - Vid min återkomst fann jag att Sjöblom, som blifvil försedd med behöriga ympnålar, hade vaccinerat hela byns talrika barn. - - - Under denna mötesresa blefvo för öfrigt af mig utdelte 24 st. med vaccin anstrukna ympnålar samt 8 st. glas med materie, och i Nyland utgåfvos 6 nålar, de flesta till unga prester i landsorterne.

Sålunda i bästa välmening procederat, som föreskrifvet står, och så vidt mina öfriga embetsgöromål tillåtit.

J. M. Brummer».

På anmälan af presterskapet i Karislojo att kopporna utbrutit der och att ingen kunnig vaccinatör fanns å orten, afsände Hushållningssällskapet studeranden Josef Lönnblad till berörde socken, hufvudsakligen för att der och i omnejden genast till smittans motande inöfva skickliga ympare och förse

dem med erforderliga verktyg och materie, hvarföre endast tre veckor anslogos för förrättningen, under hvilken tid han skulle åtnjuta skjutslega för 2 hästar och 16 sk. i dagtraktamente samt 12 sk. för hvarje yngre eller äldre person af allmogen, »som koppympning eller vaccination under hans hand lyckligen genomgått». Lönnblad inöfvade i Karislojo 1 vaccinatör samt vaccinerade der och i Kisko tillsammans 91 personer. Den tillryggalagda väglängden utgjorde ungefär 70 mil.

Allmänna vaccinatören d:r J. A. Törngren meddelar i sin årsberättelse att han för att underhålla vaccin ympat ett à två barn hvarje vecka samt att på reqvisition vaccinämne blifvit afsändt till 50 särskilda orter i landet, nemligen till Åbo län 26, Nylands och Tavastehus län 10, Kymmenegårds län 6, Wasa län 4 och till Savolaks och Karelen 4.

I underdåniga berättelsen för år 1805, insänd till Kgl. Maj:t den 15 Maj 1806, redogör sällskapet för utsända vaccinatörer, hvilkas antal, inberäknadt de tidigare utskickade, uppgått till 11. Deras förnämsta uppgift var »dels att i socknarne undervisa och inöfva skickliga vaccinatörer, som sedermera skulle vara i stånd att derstädes vaccinämnet bibehålla och vaccinationen utöfva, dels ock att genom tjenliga föreställningar kunna minska allmogens fördomar emot ett så allmänt gagneligt räddningsmedel och derigenom förbereda isynnerhet vaccinationen en mera skyndsam framgång». Sällskapet framhåller att samma orsaker, som tillförene förhindrat de utsända vaccinatörerna att jemte vaccination ympa koppor, hvarom sällskapet tidigare haft nåden anmäla, hafva äfven nu varit gällande och verksamma, hvarföre endast vaccination kommit i fråga. De emot arvode vaccinerandes antal utgjorde 30.

Sedan berättelsen för 1804, hade till sällskapets kunskap kommit åtskilliga personer, hvilka utfört vaccination utan anspråk på arvode och nämner sällskapet i sådant afseende underdånigst: Läkaren vid Sveaborgs eskader, d:r Cl. F. Hornstedt, som å nämnde fästning ympat 91 ståndspersoners och 26 allmogebarn, regementsfältskären B. Gericke, resp. 26 och 15, regementsfältskären C. H. Alrutz, resp. 10 och 9 samt d:r Joh. Engström, som med biträde af de två nästförenämnde vaccinerat 2 ståndspersoners och 42

allmogebarn. Vidare framhållas: kapellanen i Gamlakarleby Fred. Juselius och dess hustru hvilka vaccinerat 106 allmogebarn och 5 fattiga barn i staden jemte några ståndspersoners barn, och öfverstelöjtnantskan Fredrika Lovisa Sophia Jägerhorn, född friherrinna Göös, som i Tenala vaccinerat åtskilliga personer samt kapellanen i Bromarf, hvilken derstädes förrättat vaccination på flere sina sockneboers barn.

Af räkenskaperna framgår att under året ympningsarvoden blifvit utbetalta för 6,017 personer, nemligen för 5,608 vaccinerade och 409 inokulerade. När till dessa läggas de ympningar, som, ehuru förrättade utan anspråk på ersättning, likväl kommit till sällskapets kännedom, stigande till 2,631 vaccineringar och 112 koppympningar, blir hela summan 8,239 vaccinerade och 521 med vanliga koppor ympade. Men härvid är att märka att af hela antalet vaccinerade »ungefär» 4,757 blifvit ympade under åren 1802—1804 och af de inokulerade alla, 521, tillhöra sistnämnda period.

År	1802	uppgifves:	98	vaccinerade	— 111	inokulerade
»	1803	ungefär	1,570	»	— 304	»
»	1804	»	3,089	»	— 106	»
»	1805	»	3,482	»	— —	»
			8,239	vaccinerade	— 521	inokulerade

Dessa siffror äro icke fullt exakta. H. S. anslår de genom båda ympningssätten »för Finland bibehållne personer till 21,115, och af dessa ända till 19,215 genom vaccination», oberäknade sådane, öfver hvilka förteckningar blifvit så sent inlemnade, att arvode ej hunnit utanordnas under året.

Tidigare har blifvit nämndt om gratifikationerna åt Mendelin och Forssell, såsom belöningar för deras förtjenster om vaccinationen. »Af samma anledning har sällskapet äfven varit i tillfälle att med ett exemplar af sin belöningsmedalj i silfver ihågkomma ej mindre sockneadjunkten Malins hustru i Rengo kapell, än äfven kapellanen i Gamlakarleby Fredric Juvelius och dess hustru, med ett exemplar åt hvardera, af hvilka den ena borde vara med svensk och den andra med finsk påskrift».

I anledning af Hushållningssällskapets redan anförda redogörelse för vaccinationen år 1804, hugnades sällskapet med nådigt bref af den 17 Sept. 1805, uttalande Kgl. M:ts tillfredsställelse med »vaccinationens i Finland lyckliga framgång, beredd genom de af Oss dertill anslagna medel, och befrämjad genom den berömliga omsorg, hvarmed Ni utfört denna Eder i nåder anförtrodda anstalt: Viljande Wi Eder härmed i nåder hafva anbefallt, det I förklaren de af Eder omnämnda personer, hvilka utan att söka någon belöning, förrättat vaccinationen å allmogens barn Wårt nådiga välbehag deröfver, äfvensom att I besörjen, det sådant komme till allmänhetens kunskap genom införande i allmänna tidningarne, hvarest antalet af de barn, hvar och en vaccinerat, utsättas bör».

Till åtlydnad af Kgl. M:ts befallning afgick till en hvar af tidigare nämnde personer en skrifvelse, daterad den 3 Mars 1806, i hvilken F. H. S. förklarade Kgl. M:ts nådiga välbehag deröfver, att personen i fråga, utan att söka någon belöning, förrättat vaccinationen på åtskilliga af allmogens barn. Tillika uppmanades vederbörande att inom nästkommande April månads utgång lemna sällskapet underrättelse om antalet af dem utförda vaccinationer, hvarefter berättelse skulle uppsättas att i allmänna tidningarne införas.

Beträffande åter dem, som icke lemnade berörde underrättelser, stannade sällskapet vid det beslut, att dessa icke skulle i tidningarna införas, emedan de »tycktes vilja undandraga sig det offentliga kungörandet».

Sedan H. S. fått emottaga de upplysningar som af vederbörande kunnat erhållas, lät detsamma till allmänhetens kännedom införa i Inrikes och Åbo Tidningar Kgl. M:ts förklarade nådiga välbehag till alla de personer, som af S. blifvit anmälda i dess underdåniga berättelse om vaccinationen år 1804.

I nådigt bref af den 3 Oktober 1806 uttalar Kgl. M:t sin tillfredsställelse med det nit och den omtanke hvarmed Hushållningssällskapet verkat för vaccinationens befrämjande, samt anbefaller sällskapet att med anledning af dess underdåniga berättelse för 1805, förklara Kgl. M:ts nådiga välbehag för öfverstelöjtnantskan Jägerhorn, öfver det hedrande efterdöme hon gifvit genom handläggning vid vaccinationen af allmogens barn i Tenala. Tillika förordnas att ett exemplar i guld af

sällskapets belöningsmedalj bör tilldelas sockneadjunkten Mathias Mendelin, »som med ett långvarigt och oförtrutet arbetande emot allmogens fördom, vaccinerat inemot 700 personer» och domkyrkoklockaren Eric Forssell, »hvilken med ett lika lofvärdt bemödande i detta ämne, icke allenast vaccinerat öfver 600 personer, utan ock inöfvat 11 vaccinatörer», hvilka medaljer, som på Kgl. M:ts bekostnad genom kammarcollegii och statskontorets omsorg varda präglade och F. H. S. tillsända, böra Mendelin och Forssell offentligt tillställas.

Men Forssell har, beträffande vaccinationen, en vida större förtjenst än den, för hvilken han belönades med guldmedalj. Han hade nemligen år 1808 genom ympning af smittkoppor på en ko lyckats erhålla ett positivt resultat. Detta är så mycket mera anmärkningsvärdt, som vetenskapliga forskare på grund af talrika misslyckade försök i samma riktning redan börjat betvifla möjligheten af en dylik öfverföring, hvilken dock omsider många år senare lyckades för Thiele i Kasan 1836, för Ceely i England[1]) 1838 och för Reiter[2]) i München 1839, enligt uppgift oberoende af hvarandra.

Den förste, som lyckats åstadkomma ifrågavarande öfverförande, uppgifves hafva varit d:r Gassner i Bajern, hvilken år 1807, efter en ympning af smittkoppor på kor, lyckats erhålla ett ympämne, som anbragt å menniskor framkallade vackra fullkomliga vaccinpustler. Härom hade en underrättelse i största korthet ingått i en medicinsk tidskrift[3]), hvarigenom förhållandet blifvit för prof. Pipping bekant och föranledde honom att uppmana Forssell att företaga samma experiment, hvilket såsom redan nämndt utföll lyckligt. Detta berättigar Forssell till en hågkomst ibland dem, som lemnat ett bidrag till lösningen af den för tiden mycket diskuterade frågan om *kokoppornas förhållande till smittkopporna*, ehuru kännedomen om hans åtgörande icke gått utöfver vårt undangömda lands gränser.

---

[1]) Bohn, a. a.

[2]) Kübler, a. a.

[3]) Salzburger med.-chirurg. Zeitung 1807, N:o 67. »Diese kurze Nachricht - - - ist erst sehr viel später entdeckt worden, aber die Methode, mit welcher Gassner so glücklich war, hat Niemand erfahren können». Bohn.

Öfver denna ympning lemnade Forssell en redogörelse till Pipping, hvilken jemte egna uttalanden offentliggjorde densamma i Åbo tidning N:o 100 för år 1808 i en uppsatts af följande lydelse:

»I anledning af stadsphysici i Günzburg d:r Gassners bekanta upptäckt, att genom smittkoppors ympning på kor erhålla äkta vaccin, hade numera afllidne klockaren vid domkyrkan härstädes Eric Forssell[1]), känd för en nitisk och erfaren vaccinatör, anstält på min tillstyrkan ett koppympningsförsök på en ko, hvilket fullkomligen bekräftar riktigheten af ofvannämnde upptäckt. Den beskrifning han deröfver författat och sjelf till mig inlemnat, har jag trott mig böra meddela allmänheten, med tillägg af några anmärkningar.

»Den 4 April detta år ympade jag min ko af fyra års ålder, med ämne af naturliga koppor, taget från sockerbagaren Hallings barn, som blifvit smittadt och deri då låg sjukt. Ympningen skedde på jufvret ofvanför spenarne. På fjerde dagen efter ympningen började vaccinerna att höja sig. På åttonde dygnet voro de större än vaccinerna vanligen äro på menniskor. Rodnaden omkring utslaget utgjorde blott en smal ring; jag väntade till nionde dygnet i hopp att den skulle utbreda sig, men förgäfves. Då öppnade jag blemmorna, men fann ej något flytande ämne uti dem. Den yttre huden tycktes endast vara uppsvullen. Med vaccinationsnålen sökte jag genom lindrig skafning upphämta det i dem varande ämnet, hvaraf äfven erhölls något, som liknade en stadig salfva. Med detta ämne vaccinerade jag den 13 April timmerman Carlströms dotter Johanna och trädgårdsdrängen Maskulins dotter Maria, begge af ett och ett halft års ålder. I anseende till materiens oflytbarhet, nödgades jag under ympningen flere gånger doppa nålen uti vatten; hvart ympsår betäckte jag med det tjocka vaccinämnet. Femte dagen derefter funnos de ympade ställena förvandlade till små röda prickar, hvilka under häftigt kliande småningom tillväxte. På nionde dygnet började de först likna vaccinblemmor, ehuru ännu utan betydlig röd omkrets, hvilken ej förr än på elfte dygnet efter ympningen blef så stor, som vid vanlig vaccination märkes. Barnen hade feber, körtlarne under deras armar voro svullna och för öfrigt sågos alla de tecken närvarande, som röja den äkta vaccinen. Oaktadt utslagets långsamma utvidgning, öppnade jag det redan på nionde dygnet och erhöll en ymnig och klar materie, hvarmed jag ympade timmerman Fagerströms son Henric Johan, två år gammal, sjöman Renfors son Gustaf och pigan Sjöbergs dotter

[1]) Forssell dog den 26 Maj 1808, i dess 50 ålders år. Åbo tidning 1808.

Magdalena, bägge af halft års ålder. Hos dessa märktes ej under vaccinens utveckling så stark klining, som hos föregående. På fjerde dygnet syntes redan tecken till blemmor, hvilka på åttonde dygnet ägde fullkomlig storlek. Alla dessa barns vaccinerade armar underställde jag professoren d:r Pippings granskning och erhöll det yttrande, att vaccinen på dem var äkta. Härmed vaccinerade jag många barn i flere omgångar med fullkomligt lycklig påföljd».

»Hvad den ympade kon beträffar, märktes hon ej vara sjuk, men mjölken förminskades par dagar till ett qvarter, hvilken dock nyttjades i hushållet utan olägenhet». Åbo den 15 Maj 1808.

Eric Forssell.

Denna af d:r Gassner gjorda upptäckt är ganska viktig och förtjenar all uppmärksamhet. Den tyckes gifva tillkänna att vaccinen ursprungligen härrör af smittande koppor. Man har hittills allmännast hållit före, att kokoppor uppkomma af den materien, som danas i de sår, hvilka stundom pläga angripa hästarne vid hofvarne, hvilken materie man trott hafva blifvit öfverförd på kors jufver af stalldrängar, som i vissa provinser i England nyttjas, i stället för pigor till mjölkning. Men det är, i anledning af d:r Gassners upptäckt sannolikare, att giftet af smittande koppor, tillfälligtvis häftadt vid något såradt ställe af kors jufver och genom sugrören infördt i deras vätskor samt på ett okändt sätt inom deras kroppar beredt, öfvergått till ett ämne, som ympadt på menniskor åstadkommer ett utslag, numera kändt under namn af äkta vaccin. Ifall den materien, som finnes i sårnader vid hästhofvarne, förmår utveckla hos kor den äkta vaccinen, så bör samma materie, ympad på menniskor frambringa vaccinen äfven hos dessa. Om det blifvit med visshet utrönt, att så verkligen sker, har man anledning att förmoda, det den vaccinalstrande materien i dessa sårnader äfven leder sitt ursprung ifrån smittande koppors gift, hvilket, sedan det genom någon tillfällighet blifvit i sårnaden vid hofven inbragt, uti hästens kropp likasom uti kons, undergått den förvandling att det förlorat sitt fordna skarpa lynne och antagit vaccinens milda och välgörande egenskaper. Genom koppgifts ympande på hästar kunde detta lätt utrönas. Om efter en sådan ympning vaccin hos dem frambragtes, vore saken ställd utom allt tvifvel. Det skulle äfven förtjena att genom försök blifva utrönt, om andra djur än kor äga den förmågan, att inom deras kroppar förvandla koppgiftet till vaccinämne. Ympadt på menniskor undergår koppgiftet, som allmänt är kändt, ingen förändring, det bibehåller alltid hos dem sin smittande och härjande natur.

Men vaccinämnet röjer ingen förändring; genom ympning öfverfördt på kor, svin, får och hundar, förblifver det, enligt flere förnyade försök, sig alltid likt, alltid oföränderligt.

Ehuru koppgiftet genom ympning på kor blifvit förvandladt till vaccinämne, hvilket ympadt på menniskor åstadkommer långt mindre olägenheter än det förstnämnda, så är det dock onekligt, att vaccinämnet inom sig har en vida större styrka än koppgiftet, ty det förmår emotstå koppgiftets verkan och i följd deraf äfven hindra koppornas utbrott. Att vaccinämnet eger denna egenskap erfar man om bägge dessa ämnen ympas på en gång och på en och samma person. Om man t. ex. blandar koppgift och vaccinämne tillsammans och dermed på vanligt sätt verkställer ympning, så infinner sig på andra eller tredje dygnet vid hvart ympsår ett dubbelt utslag, det ena en liten koppa, det andra en liten vaccin, hvilka med hvarandra äro nära förenade. Men koppan har då redan en större röd ring omkring sig och röjer mera illska än vaccinen. Bägge tillväxa sedan dagligen, dock visar koppan en större frodighet och en höjd spets; vaccinen deremot förblifver nedtryckt och gör långsamma framsteg. På 5:te eller 6:te dygnet förändrar koppan småningom sitt utseende, sänker sin spets och antingen öfvergår till en vaccinblemma eller sammanflyter med den närastående vaccinen, hvilken på 8:de eller 9:de dygnet visar sig i full fägring med en bred rosenröd omkrets. Febern och de öfriga symptomerna, som inställa sig efter denna ympning äro de som förefalla vid vaccinationer i allmänhet. Om man tager materie af detta dubbla utslag till ny ympning, erhålles deraf ej annat än äkta vacciner. På lika sätt förhåller det sig om man på en person ympar på ena armen med koppgift och på den andra med vaccinämne. Utslaget blifver i detta fall ej dubbelt, men vaccinen behåller företrädet, qväfver koppgiftets verkan och endast äkta vacciner uppkomma, åtföljda af vanliga lindriga symptomer».

Då således vaccinämnet icke är annat än rent och förbättradt koppgift, bör i detta afseende fördomen mot den välgörande vaccinationen försvinna. Hvar och en alltså, som genom ympning erhållit den äkta vaccinen, kan vara säker derom, att i sin öfriga lifstid vara fri från smittkoppors anfall och deras vådliga påföljder.

Ibland de betydligaste hinder för vaccinationens allmännare befordran, har svårigheten att erhålla ett verksamt vaccinämne varit. Detta är nu undanröjdt. Man är numera icke nödsakad att förskrifva det ifrån aflägsna orter, hvilket alltid är förknippadt med många olägenheter. Ett godt vaccinämne kan allestädes erhållas, om man med koppgift ympar kor och dervid förhåller sig som ofvanföre är beskrifvet».

Nyss anförda nådiga bref af den 3 Okt. 1806 innehåller äfven det vigtiga meddelande, att Kgl. Maj:t »i anseende till den vida större nytta vaccinationen medförer framför den vanliga koppympningen, i nåder funnit godt förordna, att något arvode hädanefter icke kommer att bestås för koppympning å personer af allmogen, utan endast för vaccination»; äfvenså anbefalles sällskapet »så föranstalta, det vaccinationen sträckes till Savolaks och Karelens län samt mera verksamt till Kymmenegårds län».

I anledning af dödligheten i koppor inom Kuopio län och isynnerhet i några af dess prosterier hade landshöfding Wibelius hos Hushållningssällskapet framhållit »nödvändigheten af verksamma anstalter till vaccinationens skyndsamma utbredande i Finland, isynnerhet till Kuopio län». Sällskapet beslöt den 6 Febr. 1806 att genom dess sekreterare erinra landshöfdingen derom, att sällskapet allaredan dit afsändt 2 vaccinatörer, »som med dryg kostnad genomrest länet och inöfvat vaccinatörer på de flesta ställen, men att för öfrigt anmälan torde böra göras Consistorium i Borgå derom, att det ville yrka derpå hos stiftets presterskap, att detsamma ville med all verksamhet befordra vaccinens framgång».

Året 1806 var för landet i dess helhet ett gynsamt år hvad dödligheten i koppor beträffar. Den uppgick nemligen till endast 2,56 % af samtliga dödsfall. Men dödligheten för vissa delar af detsamma var dock på sina ställen ganska betydlig, såsom närmare framgår af nedanstående sammanställning:

1806.

Prosteri	Födde	Döde	Döde i koppor	%
Wehmo	647	355	9	2,5
Raseborgs östra	827	486	45	9,3
Tyrvis	1,059	755	72	9,5
Tammerfors	948	633	42	6,6
Norra Savolaks nedre	1,221	963	42	4,3
Södra Savolaks	1,754	1,205	120	10,0
Nylands	529	273	10	3,4
Östra Tavastländska	368	246	45	18,0
Domprosteriet i Borgå	1,386	823	29	3,4

Beträffande biskopsstiften befunnos i:

	Födde	Döde	Döde i koppor	I % af totaldödligheten.
Åbo stift . . .	19,681	11,819	222 [1])	1,8
Borgå » . . .	12,411	7,921	296 [2])	3,6
För länen:				
Uleåborgs . . .	3,465	1,987	6	0,3
Wasa	6,335	3,885	17	0,4
Åbo	6,961	4,170	102	2,4
Kymmenegårds .	4,203	2,737	148	5,4
Kuopio	5,092	3,311	60	1,8
Tavastehus . . .	6,036	3,650	172	4,7

Vaccinationen i Åbo anställdes en gång i veckan af sällskapets vaccinatör. På grund af reqvisitioner hade vaccin blifvit afsänd till 32 orter, neml. i Åbo län 12, Nylands och Tavastehus län 10, Savolaks 3, Wasa län 3, Kymmenegårds 3 och Uleåborgs län 1, samt till läkare och åtskilliga andra personer, som vaccinerat i staden och kringliggande landsorter. Äfven vaccinatörer hafva blifvit inlärde, men åtskilliga af dem, som varit närvarande vid de anstälda vaccinympningarne, »hafva förrådt sådan bristande nödvändig fattningsgåfva och uppmärksamhet, att de endast kunnat rekommenderas till biträde vid vaccinympningar åt godkända vaccinatörer».

I underd. redogörelse för 1806, daterad den 14 Maj 1807, framhåller Hushållningssällskapet att det under året utbetalt vaccinationsarvode åt 39 vaccinatörer för under år 1805 och föregående år utförda vaccinationer. Sällskapet antager såsom säkert att vid 1806 års slut 32,000 personer i Finland blifvit ympade med skyddskoppor. Tillförlitliga uppgifter om vaccinationen i Kuopio och Kymmenegårds län saknas, men sällskapet har sig bekant att åren 1805 och 1806 »vaccin ifrån Åbo blifvit reqvirerad till 7 särskilda ställen i Savolaks och Karelen och enligt tillförlitliga underrättelser ympning verkligen

[1]) Det öfvervägande antalet från de inre trakterna af landet, der vaccinationen ej ännu hunnit segra öfver menighetens inrotade fördomar. Åbo tidning 1807, N:o 71.

[2]) Af dessa dogo 172 i Savolaks. Åbo tidning.

anstäld, men ämnet har ej länge kunnat bibehålla sig och antalet af de vaccinerade har för hvar enskild ympare ej stigit till det antal att de ansett sig böra insända förteckningar. För att försätta dessa orters vaccinatörer i lika verksamhet som annorstädes i Finland, har sällskapet anmodat Consistorium i Borgå att uppmana yngre prester och klockare till handläggning vid vaccination och väntar sällskapet häraf önskad verkan emedan säkert 30 inöfvade vaccinatörer finnas i detta stift».

I anledning af svårigheten att bibehålla smittämnet, hvilken utgjort ett hufvudsakligt hinder för vaccinens spridande i dessa trakter, har sällskapet vidtagit »en utväg som Kgl. Maj:t allernådigst täcktes gilla, att äfven i dessa län hafva publika vaccinatörer som hålla smittämne i beredskap för hvar hugad reqvirent och i förhållande till svårigheterna är arvode utfäst för doktor Carlsten [1]) i Kuopio 33 rdr 16 sk. och för licentiaten Lille [2]) i Heinola 20 rdr».

Det var påtagligen landshöfding Wibelii förtjenst att åtgärden beträffande Kuopio län vidtogs. I memorial af den 11 April 1807, som den 27 i samma månad till H. S. inkommit, framhåller landshöfdingen huru han förut »erinrat om angelägenheten att vidtaga någon anstalt till befordran af vaccination i detta höfdingedöme». Sedan en skicklig och nitisk prov. läkare, d:r Carlsten, med Kongl. Maj:ts nådiga bifall blifvit tills vidare ställd till landshöfdingens disposition [3]), föreslår bemälde höfding att H. S. ville anslå ett bestämdt arvode åt nämnde läkare emot skyldighet för denne att beständigt hafva tillgång på vaccinämne, hvarigenom bristen på detsamma blefve afhjelpt. Såsom ytterligare skäl anföres att Uleåborgs

---

[1]) And. Joh. Carlstén, född 1782, med. d:r i Upsala 1806, prov. läk. i Karelen s. år, men följde med finska armén till Vesterbotten, prov. läk. i Umeå 1809, död 1823.

[2]) And. Joh. Lille, född 1775, med. lic. 1806, prov. läk. i Heinola s. år och tillika lasarettsläkare derstädes, med. d:r 1817 i Åbo, död 1839.

[3]) Enligt Collegii medici protokoll för den 9 Januari 1804 hade landshöfdingen Wibelius äfven tagit initiativet härtill. Nämnde dag upplästes nemligen Wibelii skrifvelse af den 16 Dec. 1803 till framlidne Kgl. Coll. præses archiater Heidenstam med framställning om två provincial medici för Kuopio län. Den 13 påföljande Febr. tillstyrkte Coll. Med. bifall till denna framställning.

län lättare ifrån Kuopio än ifrån Åbo kan erhålla ympämne. Arvodet föreslås till 30 riksd. samt stadgad vanlig ersättning för hvarje verkstäld ympning.

I nådigt bref till Hushållningssällskapet af den 11 Sept. 1807 tillkännagifves, att Kgl. Maj:t emot förenämnde redogörelse icke funnit något att erinra, tilläggande att H. S. »nitiskt och sorgfälligt i detta angelägna värf uppfyllt» Kgl. M:ts förtroende.

Svårigheten att underhålla vaccin synes äfven gjort sig gällande på flere orter. Erkebiskop Tengström anmälde nämligen vid sällskapets sammanträde den 1 April 1807, »att han under biskopsvisitationer i stiftet varit i tillfälle att underrätta sig om tillståndet med vaccinationen, och funnit isynnerhet en allmännare klagan öfver brist på vaccinämne än på vaccinatörer». I anledning häraf beslöt sällskapet att en annons ofördröjligen skulle införas i Åbo tidning med förnyad underrättelse om, att d:r Törngren icke skulle försumma att lemna vaccinämne, så snart anmälan i behörig ordning gjordes derom. Och skulle derjemte d:r Törngren erhålla del af beslutet, till följe hvaraf han vore förbunden att föra en ordentlig dagbok öfver hvad han i egenskap af publik vaccinatör verkstälde.

I sällskapets berättelse för 1806 hade anmälts att uppgifter angående vaccinationen saknades från Kymmenegårds och Kuopio län. Hvad det senare länet angår så berodde det derpå, att sällskapet ännu ej erhållit någon redogörelse af dess redan 1803 utsända vaccinatör stud. H. G. Bergström, oaktadt sällskapet beslutat att vidtaga kraftiga åtgärder för Bergströms åläggande att aflemna fullständig berättelse om sin vaccination i Savolaks och Karelen [1]). Hvad Kymmenegårds län beträffar, så sökte sällskapet skaffa sig närmare reda på vaccinationsförhållandena derstädes och aflät i sådant syfte den 18 Januari 1807 till landshöfding Lode i Heinola ett memorial med anhållan om upplysning huruvida vaccinationen i länet

[1]) Enligt sällskapets protokoll för den 15 Februari 1808 hade »auscultanten H. G. Bergströms berättelse om sin vaccinationsresa 1803 och 1804 i Kuopio tillika med reseräkning och förteckningar på vaccinerade barn» blifvit till sällskapet aflemnad.

med större eller mindre framgång blifvit handhafd. Landshöfdingen infordrade provincialläkarens utlåtande och insände svar till H. S., derjemte bifogande provincialläkarens skrifvelse.

Landshöfding Lode anför, att aflidne prov. läkaren d:r Stark sysselsatt sig med skyddskoppympning, men icke fört någon förteckning, samt att äfven andra personer gått länets innevånare till handa med denna välgörande hjelp. Det oaktadt, fortsättes i skrifvelsen, är det »en erkänd sanning, att vaccinationen i länet icke blifvit handhafd, såsom sig bör. Jag vet icke hvarföre läkarne i allmänhet icke nitälska för utöfningen af denna hedrande och menskligheten gagnande uppfinning. Kanske deras öfriga göromål hindra dem derifrån». Utsändning af vaccinatörer anser han emellertid vara af ringa nytta, men förordar i stället klockarenes åläggande såsom tjenstepligt och vid ansvar, att emot det bestämda arvodet, årligen vaccinera alla barn, som födas. Presterskapet borde äfven deröfver hålla kontroll och insända verificerade förteckningar.

Prov. läkaren A. Lilles utlåtande är dateradt den 17 Mars. Han framhåller deri att de upplysningar han kan lemna äro endast få och bestå deri, att aflidne prov. läk. d:r Stark samt kirurgen Bökman, före Lilles ankomst, stundom sysselsatt sig med vaccination, men icke gjort några förteckningar, emedan de icke varit sinnade att derföre söka någon belöning. Lille har afsändt vaccin till Sysmä, S:t Michel och Kristina, men med hvilken framgång den blifvit använd, är honom obekant. På sina resor har han, så ofta han råkat en klockare, frågat om denne flitigt vaccinerat, men oftast af den sistnämnde fått till svar att han icke förstår sig på hela operationen. Om andra personer befattat sig härmed vet Lille icke, men anser troligt att vaccinationen i detta län är mycket försummad. Enligt hans åsigt kan genom kringvandrande vaccinatörer, sända af Kongl. F. H. S., vaccinationen aldrig göras allmän. Kostnaderna för dem äro stora, hvarföre endast få vaccinatörer kunna utrustas. Han framhåller att om pastorerna skulle tillhålla sina klockare att emot 12 sk. för hvar vaccinerad person flitigt befatta sig med vaccinering, hvilket de lätt kunna göra på sina resor i socknen, så skulle ändamålet säkrare vinnas; och då sålunda vaccinatörernas skjuts och dagtraktamente kunde indragas, skulle hälften af fonden besparas och flere belöningar kunna utdelas.

Klockarenas okunnighet bör icke gälla såsom ursäkt, kunna de ej vaccinera, så tillhör det dem att förskaffa sig denna kunskap, och om de ej sjelfmant göra det, böra de vid vite åläggas det. Detta borde ej falla dem besvärligt eller kostsamt, då de ofta äro bättre aflönade än kapellanerna. Skulle efter några års förlopp ovaccinerade barn i någon församling ännu finnas, anser Lille att klockaren eller pastor derföre borde ansvara, så framt han icke gitter bevisa att föräldrarna hindrat operation. För öfrigt, fortsätter han, kan det tagas för afgjordt att, så länge presterskapet icke med mera ifver än härtills skett, lemnar samhället sitt biträde, kan vaccination aldrig göras allmän.

Om vaccinationen år 1807 föreligga endast sparsamma underrättelser. Från Hushållningssällskapets protokoller och redogörelser framgår att, i anledning af kyrkoherden Molins insända memorial angående koppornas förödelser i Loimijoki, sällskapet beslöt att ditsända domkyrkoklockaren Eric Forssell för att vaccinera samt förse honom med rekommendation till erhållande af det biträde, som kan »lända till den nyttiga anstaltens snara och fullkomliga befordran». Brefvet är dateradt den 12 Nov. 1807.

En likadan anmälan om att koppsjukdom i Bjerno socken, redan tidigare under hösten utbrutit och utbredt sig bland barnen, gjordes i memorial af den 14 December 1807 af kyrkoherden Gust. Rancken. Derjemte anhåller densamma om en vaccinatörs ditsändande på vaccinationsfondens bekostnad, »emedan der icke finnes någon som med vaccination sig befattar». Sällskapet beslöt den 22 Dec. 1807 att ditsända studeranden Joh. Gust. Alén samt att förse honom med rekommendationsbref.

Enligt redogörelsen för vaccinationsfondens ställning hade under år 1807 arvoden blifvit utbetalte för 6,233 vaccinerade personer, men af dessa hänförde sig till nämnde år endast ett antal af 1,579. Det tillägges dock, att flere förteckningar öfver vaccinerade blifvit inlemnade mot slutet af året, för hvilka arvode ej hunnit anordnas eller uttagas, hvarför de icke höra till det löpande årets räkenskaper.

Vaccin har blifvit underhållen af allmänna vaccinatören genom en gång i hvarje vecka anställd ympning på vanligt sätt, utan några synnerligen anmärkningsvärda omständigheter

samt har af honom blifvit på skedd reqvisition afsänd till 63 personer i särskilda delar af landet.

Under året 1807 utgiorde samtliga dödsfall i Finland 26,424 och af dessa afledo i koppor ett antal af 1,300, hvilket utgör 4,92 % af totaldödligheten [1]).

Under åren 1808 och 1809 blef vaccinationen, såsom man lätt kan förstå, mycket försummad och hade isynnerhet under det senare året nästan aldeles upphört. År 1808 vaccinerades likväl 1,283 personer, men år 1809 endast 81 [2]), hvarföre vaccin ej mera här kunde uppehållas, utan dog ut. D:r Törngrens berättelse till Hushållningssällskapet daterad den 8 Januari 1810, meddelar beträffande vaccinationen för ofvannämnda år, att i början af 1808 »sändes vaccin till 21 personer». »Under vår och sommarmånaderna blefvo icke reqvisitioner från landet gjorde. I slutet af Augusti kunde vaccin icke mer underhållas, krigsoroligheterna hindrade mycket barns anskaffande till ympning, och rödsoten som var allmänt gängse besvärade många af dem som kunde åtkommas, hvarföre de anstälda vaccinympningarne misslyckades och vaccin oaktadt flere gjorda försök med äldre, efter åtskilliga vaccinatörers föreskrifter, förvaradt vaccinämne, gick alldeles förlorad. Härom hade berättelse då genast skolat afgifvas, om icke hopp varit att snart återfå nytt vaccinämne genom Herr medicine professoren Haartman, som då skulle resa till S:t Petersburg». Under loppet af 1809 hade vaccinämne 3 särskilda gånger blifvit sändt från S:t Petersburg och 1 gång från Stockholm — första gången i Februari, då blott ett mindre antal af barn kunde blifva vaccinerade, och vaccinämne taget från dem sändes till öfverstelöjtnant Stjernvall i Björneborg, d:r Boucht i Tavastehus, öfversten Wright i Lojo och baron v. Kothen i Wehmo. Andra gången vaccinerades i Oktober utan påföljd — och sist i November. »Sedan nämnda tid har vaccin jemnt blifvit

[1]) Hjelt, a. a. Dödligheten i koppor för särskilda delar af landet kan icke närmare uppgifvas, emedan mortalitetstabeller för nämnda år, med undantag af tabellerna för Åland, saknas såväl i Sveriges riks- som Finlands statsarkiv.

[2]) Enligt Hushållningssällskapets uppgift. Enligt de anteckningar, som finnas i tabellverket, skulle år 1808 hafva blifvit vaccinerade 551 och 1809 179.

underhållen och tid efter annan lemnad och sänd till ortens läkare, till prov. läkarne i T:hus, Heinola och Helsingfors samt till 9 andra personer. — 6 gossar och 1 kyrkoväckare hafva under dessa år lärt vaccinera».

Dödligheten i koppor år 1808 var mindre än man, i anseende till krigsoroligheterna, kunnat vänta. Antalet döde utgjorde 4,305 eller 7,96 % af samtliga dödsfall, hvilka uppgingo till 53,985. År 1809 var förhållandet i detta afseende ännu gynsammare, ty dödsfallen i förenämnda farsot utgjorde 1,962 eller 3,82 % af hela antalet döde, 51,321. Under hvardera af dessa år var dödligheten i koppor betydligt högre i Kuopio län, än i öfriga delar af landet, hvilket närmare framgår af nedanstående sammanställning:

Län	År 1808			År 1809		
	Hela antalet dödsfall	Döde i koppor	I % af samtliga dödsfall	Hela antalet dödsfall	Döde i koppor	I % af samtliga dödsfall
Åbo	7,813	368	4,71	11,555	122	1,05
Nylands och Tavastehus . . .	7,227	457	6,24	8,905	126	1,41
Kymmenegårds	7,780	411	5,28	5,914	121	2,04
Kuopio	10,471	1,719	16,41	7,040	867	12,31
Wasa . . . . ,	13,819	843	6,10	10,533	45	0,42
Uleåborgs	6,875	507	7,37	7,574	681	9,00

Dödligheten i koppor inom de prosterier i hvilka densamma under år 1808 öfverstigit 5 % af samtliga dödsfall, utvisar följande sammandrag:

Prosteri	Hela antalet dödsfall	Döde i koppor	I %
Åbo stift:			
Uleåborgs	1,975	203	10,3
Wehmo	647	56	8,6
Brahestads	3,212	255	8,0
Tammerfors	1,374	106	7,9
Wirmo	652	50	7,7
Hattula	764	57	7,4
Tavastehus	802	54	6,7
Raseborgs östra . . . . , . .	825	55	6,6

Prosteri	Hela antalet dödsfall	Döde i koppor.	1 %
Borgå stift:			
Öfre Karelens	1,963	388	19,7
Norra Savolaks, nedre	2,133	369	17,3
Nedre Karelens	2,520	396	15,7
Wasa läns	2,313	363	15,0
Norra Savolaks, öfre	3,781	559	14,8
Vestra Tavastländska	1,470	144	10,0
Domprosteriet	1,987	175	9,0

Under 1809 öfversteg dödligheten 5 % i följande prosterier i Åbo stift: Kemi 17,4 %, Kajana 14,6 % och Brahestads 6,2 %; samt i Borgå stift: Öfre Karelens 25,9 % och Nedre Karelens 27,7 %.

År 1808 hade ett fatalt missöde med anslaget för vaccinationens befrämjande inträffat. Anordning hade, till följe af Hushållningssällskapets reqvisition, af Kgl. statskontoret blifvit öfversändt till landtränteriet i Åbo och Björneborgs län och »hade anordningen på skattmästaren blifvit disponerad». Emellertid anmälde prof. Joh. Gadolin den 1 Mars, att han i egenskap af skattmästare väl sökt att få lyfta de anordnade medlen, »men fått det svar, att som alla kronans medel blifvit på kommenderande General-en-chefs begäran till generalfältkommissariatets disposition afsände, så kunde denna sällskapets anordning icke inlösas, och inlemnades deröfver ett under detta dato, deröfver uthändigat betyg af länebokhållaren J. Gust. Winter, som landträntmästaresysslan nu förestår. Hvarföre en lägligare tid till fondernas lyftande måste afbidas».

Härom afgick äfven en anmälan till Kgl. statskontoret. Någon påföljd synes den icke vidare haft.

Kongl. M:ts anslag hade endast under jemförelsevis få år hunnit komma Finska Hushållningssällskapet till godo, men med tacksamhet måste här ihågkommas, att just genom detsamma blef vägen anvisad och öppnad för befrämjandet af vaccinationen, hvars välgörande verkningar vi under ett sekel haft glädjen att erfara.

Vaccinationen, som under krigsåren till följd af omständigheternas tvång nästan helt och hållet afstannat, förblef under de närmast följande åren tillbakasatt. Den omfattades synbarligen med mindre intresse än tillförene; enhvar hade mycket annat att tänka på. Och äfven F. H. S. saknade, såsom det synes, tillräcklig energi att åter sätta vaccinationen i gång. När, för att anföra ett exempel, domkapitlet i Åbo den 11 Oktober 1809 hos sällskapet anmälde om brist på vaccin i flere prosterier samt anhöll att åtgärd måtte vidtagas till anskaffande af erforderligt vaccinämne åt reqvirenterna, så fann sällskapet icke annan utväg, än att genom sin sekreterare hos brukspredikanten Ceder i Thusby, »hvilken under sommaren varit sysselsatt med vaccination», göra en skriftlig förfrågan om denne hade frisk vaccin samt att, i händelse sådant vore fallet, anhålla att med det första några väl förvarade glas måtte till denne öfversändas. Vid samma tillfälle upplyste sekreteraren att reqvirerad vaccin ankommit från Petersburg och Stockholm, men »att den ännu icke blifvit försökt».

De genom kriget förändrade politiska förhållandena rubbade icke F. H. S:ts ekonomiska verksamhet. Sällskapet hade nemligen hos Kejsar Alexander I i underdånig skrifvelse bönfallit om att under »Hans Kejserliga Majestäts ärorika och milda regering få fortsätta sina yrken och njuta sina förut innehafda förmåner», framhållande såsom dess förnämsta syfte Finlands förkofran, hvartill jemväl ibland annat hörde aflägsnandet af de hinder för folkmängdens förökning, som smittkoppornas härjningar ställde i vägen. Sällskapet anhöll derföre underdånigst att det årliga anslag af 2,000 rdl. banco, som detsamma af regeringen uppburit för vaccinationens befrämjande, fortfarande måtte af allmänna medel ställas till dess disposition för samma ändamål. Skrifvelsen, undertecknad af Samuel Ehrenmalm och kontrasignerad af F. W. Radloff, slutar:

»Eders Kejserliga Majestäts oskattbara nåd emot Finland tillåter ledamöterna af ett samfund, som genom egna, ehuru obetydliga, medel söker befordra landets bästa och till samma

ändamål använder tid och kunskaper, att i djupaste underdånighet vänta allernådigst bifall» [1]).

H. K. M. lät äfven utfärda ett nådigt bref på franska språket till generalguvernören Barclay de Tolly, dateradt Borgå den 7 Juli (gaml. stilen) 1809, hvaruti H. M. bifaller till F. H S:ts alla framställningar samt anslår af allmänna medel 4,500 rubel, motsvarande 2,000 rdl. b:co, årligen till vaccinationens befrämjande [2]).

Det nödiga understödet för F. H. S:ts sträfvan att befordra vaccinationen hade således blifvit säkerställdt, men det gick icke lika lätt att åter upptaga det afbrutna arbetet. De nya förhållandena voro ännu opröfvade och en viss osäkerhet beträffande deras framtida gestaltning hvilade öfver sinnena. Detta verkade i sin mån förlamande på sällskapets handlingskraft och F. H. S. nödgades emottaga ogillande utlåtanden om uraktlåtna skyldigheter. — Med tiden inträdde dock mera lugn och förtröstan och sällskapets verkningslust vaknade på nytt. Och några år senare, då icke allenast ökade anslag, utan äfven större medverkan från helsovårdsmyndigheternas sida genom upprättandet af en särskild medicinalmyndighet och genom fördubblandet af provincialläkarenes antal, kom F. H. S. till hjelp, gick vaccinationen, såsom i det följande närmare skall framläggas, åter gynsammare öden till mötes.

[1]) Skrifvelsen i konceptboken är odaterad, men måste hafva blifvit afsänd före den 1 Maj 1809, med hvilken dag Ehrenmalms ordförandeskap upphörde.

[2]) 1 Rubel beräknad till 21 sk. 4 rst. b:co.

KARTA

öfver

Dödsfallen i koppor

Prosterierna år 1803.

Antalet döde i koppor i procent af samtliga dödsfall.

- under 10 %
- från 10—25 %
- „ 25—50 %
- öfver 50 %

Uleåborgs Höfdingedöme

Kuopio Höfdingedöme

Wasa Höfdingedöme

Åbo o. Björneborgs Höfdingedöme

Kymmene gårds Höfdingedöme

Nylands o. Tavastehus Höfd.

Lit. G. Arvidsson, H:fors

Prosterier 1803.

1 Kemi	6 Jakobstad	11 Södra Savolaks	16 Wasa läns prosteri	20 Bjerno	25 Nyland
2 Uleåborg	7 Wasa	12 Östra Tavastland	17 Björneborg	21 Hattula	26 Borgå domprosteri
3 Kajana	8 Norra Savolaks (öfra)	13 Westra Tavastland	18 Wehmo	22 Tavastehus	27 Nedra Karelen
4 Pyhäjoki	9 Öfra Karelen	14 Tammerfors	19 Wirmo	23 Raseborg (vestra)	28 Åland
5 Gamla Karleby	10 Norra Savolaks (nedra)	15 Tyrvis	19a Åbo	24 Raseborg (östra)	

